

การศึกษาวิเคราะห์ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริ
กับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา
An Analytical Study of H.M.The King's Sufficiency Economy Philosophy
and Buddhism

นายมนูญ มุกข์ประดิษฐ์

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๗
ISBN 974 – 364 – 255 - 2

การศึกษาวิเคราะห์ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริ
กับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา
An Analytical Study of H.M.The King's Sufficiency Economy Philosophy
and Buddhism

นายมณูญ มุกข์ประดิษฐ์

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๗

ISBN 974 – 364 – 255 - 2

การศึกษาวเคราะห์ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริ
กับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา

นายมนูญ มุกข์ประดิษฐ์

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๗

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

An Analytical Study of H.M. The King's Sufficiency Economy
Philosophy and Buddhism

Mr. Manoon Mookpadit

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
The Requirement For The Degree of
Doctor of Philosophy
(Buddhist studies)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Bangkok , Thailand

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัย
ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชา
พระพุทธศาสนา

.....
(พระมหาสมจินต์ สมมาปญโญ)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบบัณฑิตวิทยาลัย.....ประธานกรรมการ
(พระสุธีวรญาณ)

..... กรรมการ
(พระมหาสมจินต์ สมมาปญโญ)

..... กรรมการ
(ศ.พิเศษ จำนงค์ ทองประเสริฐ)

..... กรรมการ
(ศ.ดร.จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์)

..... กรรมการ
(ดร.สุรพล สุยะพรหม)

คณะกรรมการควบคุมบัณฑิตวิทยาลัย พระมหาสมจินต์ สมมาปญโญ ประธานกรรมการ

ศ.พิเศษ.จำนงค์ ทองประเสริฐ กรรมการ

ศ.ดร.จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์ กรรมการ

ชื่อวิทยานิพนธ์ : วิเคราะห์ ปรัชญาและแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริ กับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา

ผู้วิจัย : นายมัญญ มุกข์ประดิษฐ์

ปริญญา : พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

: พระมหาสมจินต์ สมมาปญโญ(วันจันทร์) ป.ธ.๙,ศษ.บ.,พธ.ม., Ph.D.,ผศ.

: ศ.พิเศษ.จำนงค์ ทองประเสริฐ ป.ธ.๙,พ.ม.,พธ.บ.,M.A.(Yale), ราชบัณฑิต

: ศ.ดร.จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์ ป.ธ.๖,พธ.บ., Ph.D.

วันสำเร็จการศึกษา : กุมภาพันธ์ ๒๕๔๘

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์ เรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง อันเนื่องมาจากพระราชดำริ กับ หลักธรรมในพระพุทธศาสนา” (An Analytical Study of H.M. the King’s Sufficiency Economy and Buddhism) เล่มนี้เป็นการศึกษาวิจัย ผสมผสานระหว่างการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยมีวัตถุประสงค์หลักที่จะศึกษาและวิเคราะห์ปรัชญาและแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริของ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ตลอดจนการเกษตร “ทฤษฎีใหม่” ที่เป็นกระบวนการวิพากษ์ปฏิบัติเบื้องต้นส่วนหนึ่ง ในเศรษฐกิจพอเพียง สำหรับเกษตรกรซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศ ที่ยังยากจนกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนาว่า มีความสอดคล้องต้องกันและเป็นไปในแนวทางเดียวกันอย่างไรและในมิติใดบ้างจากการศึกษา และวิเคราะห์ในเรื่องดังกล่าวผู้ทำการศึกษาและเรียบเรียงวิทยานิพนธ์เล่มนี้ ได้พบสิ่งที่น่าสนใจอย่างยิ่ง คือ ทั้งปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและแนวคิด “ทฤษฎีใหม่” อันเนื่องมาจากพระราชดำริที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานไว้เพื่อเป็นแนวทางการดำเนินชีวิตของพสกนิกรชาวไทยทุกระดับตั้งแต่บุคคล ชุมชน สังคม และประเทศชาติ นั้น มีรากฐานมาจากพุทธธรรมในพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะอย่างยิ่ง หลักการเดินทางสายกลางในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงก็คือหลักมัชฌิมาปฏิปทาในพระพุทธธรรมนั่นเอง นอกจากนี้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริยังสอดคล้อง และมีพื้นฐานมาจากองค์ธรรมในพระพุทธศาสนาเกือบทุกประการเช่นหลักในเรื่องของความสันโดษ ความพอเพียงความสมถะ ความไม่โลภ ไม่เบียดเบียน ความมีเมตตา เกื้อกูลที่ชีวิตพึ่งมีต่อชีวิตต่อชุมชน ต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ตลอดจนการมีสัมมาอาชีวะ เป็นต้น

วิทยานิพนธ์ ฉบับนี้ นอกเหนือไปจากการวิเคราะห์เทียบเคียง ปรัชญาและแนวคิด เศรษฐกิจพอเพียงกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนาแล้ว ยังได้ศึกษาเทียบเคียงผลของการพัฒนา ประเทศในช่วงระยะเวลาที่ผ่านมา กับแนวทางการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ว่ามีกระบวนการ ที่ศึที่แตกต่างกันอย่างไร ทั้งแนวความคิด ทฤษฎี และการดำเนินการ ตลอดจนในท้ายที่สุดได้ ศึกษาเปรียบเทียบ ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริกับหลักพุทธธรรมในองค์ธรรมที่สำคัญ และหลักธรรมโดยทั่วไป และเสนอแนะในบทสรุปด้วยว่าจะดำเนินการตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงให้เป็น รูปธรรมได้อย่างไร ซึ่งการศึกษาวิจัย จากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ปรากฏผลโดยสรุปว่า

การพัฒนาประเทศในช่วง ๕ ทศวรรษที่ผ่านมา นั้นชี้ให้เห็นชัดถึงผลการพัฒนาที่ไม่สมดุล ทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำของการกระจายรายได้เกิดปัญหาความยากจนและความเสื่อมโทรมของ ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมนอกจากนี้ความอ่อนแอของสังคมไทยภายใต้กระแสวัตถุนิยมและบริโภคนิยมยังก่อให้เกิดปัญหาทางศีลธรรม จริยธรรม และค่านิยม ในวิถีชีวิตที่ตึงาม ของคนไทยอย่างรุนแรงอีกด้วย ขณะเดียวกันกับที่โครงการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริกว่า ๓๐๐๐ โครงการที่มุ่งเน้นความ พออยู่ – พอกิน พอเพียงและคุณภาพชีวิตของประชากรที่ได้ให้น้อม นำเอาหลักพระพุทธธรรมมาเป็นแนวทางการพัฒนาของพระองค์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ปรัชญา เศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ได้ก่อให้เกิดคุณูปการแก่ประชาชนและประเทศชาติ เป็นเอนกอนันต์ จนกระทั่งภาครัฐได้น้อมนำเอาไปเป็นปรัชญานำในแผนพัฒนาการเศรษฐกิจและ สังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๙ เพื่อเป็นแนวทางการพัฒนาของประเทศไทย ผลของการศึกษาวิจัยจาก วิทยานิพนธ์ ฉบับนี้ ยังได้ข้อสรุปด้วยว่า การพัฒนาประเทศตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจ พอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ซึ่งมีรากฐานมาจากหลักธรรมในพระพุทธศาสนา นั้น จะทำ ให้สังคมและประเทศชาติ ดำเนินไปได้อย่างมั่นคง ยั่งยืน มีภูมิคุ้มกัน มีดุลยภาพและมีคุณภาพ ชีวิตที่ดี

นอกจากนี้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ยังได้ทำการศึกษาเชิงปริมาณเป็นกรณีศึกษาผลสัมฤทธิ์ ของ ๔๔ ครัวเรือน เกษตรทฤษฎีใหม่ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเพื่อเป็นตัวอย่างของการอ้างอิงด้วย

การศึกษาวិเคราะห์ปรัชญา และแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริกับ หลักธรรมในพระพุทธศาสนา ในครั้งนี้ นอกจากจะพบผลการศึกษาน่าสนใจยิ่งอย่างเป็นระบบแล้วยัง ทำให้ได้พบว่าพระพุทธธรรมซึ่งมีมานานกว่าสองพันห้าร้อยสี่สิบเจ็ดปี(พ.ศ.๒๕๔๗) นั้น ไม่เคยล้าสมัย เป็นสิ่งคงทนเที่ยงแท้แน่นอน สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้กับกิจกรรมทั้งปวงทั้งในโลกของฆราวาส ธรรมและโลกุตระธรรม ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริคือตัวอย่างที่แสดงให้เห็น เด่นชัด ถึงความเป็นจริงข้อนี้ อย่างปฏิเสธมิได้

Thesis Title : An Analytical Study of H.M.The King's Sufficiency Economy
Philosophy and Buddhism
Researcher : Mr.Manoon Mookpradit
Degree : Doctor of Philosophy (Buddhist Studies)
Thesis Supervisory Committee
: PhaMaha Somjin Sammapanno (Wanjan)
Pali IX, B.A.(Edu.),M.A.(Bud.),Ph.D.
: Professor Chamnong Thongprasert Pali IX,B.A.,M.A. (Yale)
FRI (Thailand)
: Professor Chamnong Adivatanasit Pali VI,B.A.,Ph.D.

Date of Graduation :

Abstract

The thesis entitled “An Analytical Study of His Majesty the King’s Sufficiency Economy and Buddhism” is an integration of the Qualitative research and Quantitative Research which has an objective to study and analyze His Majesty’s philosophy of Sufficiency Economy as well as the “New Theory” farming system which is part of the fundamental practice of Sufficiency Economy for farmers, the majority of the Thai population who are still poor. The thesis particularly looks into the relationship between the philosophy of Sufficiency Economy which integrates the concept of the “New Theory” and the teachings of the Buddha in order to investigate how they are consistent and geared towards the same direction and in what dimensions. From the study and analysis, the researcher had witnessed an interesting point. That is both the philosophy of Sufficiency Economy and the concept of the “New Theory” which His Majesty gave as a guideline for all modes of conduct in daily life to the Thai people at all levels ranging from the individual level, the community level, to the national level are rooted in the teachings of the Buddha, especially the principle of the middle path. Moreover, almost all of the components of Sufficiency Economy such as contentment, moderation, tranquility, having no greed, not taking advantage of others, generosity and assistance among oneself as well as to the community, the natural resources and the environment, and right livelihood are related with and originated from the Dhamma or the main articles of the Buddhist Doctrine.

Apart from comparison of the philosophy and concept of Sufficiency Economy with the teachings of the Buddha, this thesis also presents a comparative study of the results of the country's development in the past years and the development guidelines according to His Majesty's initiatives. It is aimed to compare the differences of the paradigms in terms of concept, theory and implementation, and compare between the philosophy of Sufficiency Economy and the teachings of the Buddha both appeared in the main articles of the Buddhist Doctrine and the general teachings. In the concluding chapter, there are recommendations on how to translate the philosophy of Sufficiency Economy into practice in a concrete manner. The research findings are summarized in the following paragraph.

The development of the country in the past five decades was characterized by unbalanced development leading to unequal distribution of income which aggravated the existing poverty problem and led to the deterioration of the natural resources and the environment. Besides, the fragility of the Thai society pressured by waves of materialism and consumerism had triggered serious problems related to morals, ethics, and values which had long been well preserved in the Thai society. Meanwhile, more than 3,000 Royal Development Projects which emphasize sufficient living with the state of "having enough to eat and to live" and the improvement of the people's quality of life have adhered to the teachings of the Buddha as guidelines for His Majesty's development work, particularly the philosophy of Sufficiency Economy. Seeing that the philosophy has created numerous benefits for the people and the country, the government thus incorporated it in the Ninth National Economic and Social Development Plan to serve as the main guideline for the country's development. The research findings appeared in this thesis also concluded that the country's development following the guidelines introduced by the philosophy of Sufficiency Economy has enabled the society and the nation to move on with security, sustainability, self-immunity, balance and good quality of life.

This thesis also portrays a quantitative research based on a case study of the implementation of the "New Theory" farming practice by 44 farmer households in the Northeastern Region as a sample for reference purpose.

In studying and analyzing the philosophy of Sufficiency Economy and the teachings of the Buddha, not only the interesting and systematic study results, but also a truth were found. That is the teachings of the Buddha which have existed for more than 2,547 years have never been old-fashioned, but instead enduring, precise and applicable to all activities both in the supramundane and mundane worlds. The philosophy of Sufficiency Economy is an evident example which undeniably highlights this truth.

Abstract

The thesis entitled “An Analytical Study of His Majesty the King’s Sufficiency Economy and Buddhism” is an integration of the Qualitative research and Quantitative Research which has an objective to study and analyze His Majesty’s philosophy of Sufficiency Economy as well as the “New Theory” farming system which is part of the fundamental practice of Sufficiency Economy for farmers, the majority of the Thai population who are still poor. The thesis particularly looks into the relationship between the philosophy of Sufficiency Economy which integrates the concept of the “New Theory” and the teachings of the Buddha in order to investigate how they are consistent and geared towards the same direction and in what dimensions. From the study and analysis, the researcher had witnessed an interesting point. That is both the philosophy of Sufficiency Economy and the concept of the “New Theory” which His Majesty gave as a guideline for all modes of conduct in daily life to the Thai people at all levels ranging from the individual level, the community level, to the national level are rooted in the teachings of the Buddha, especially the principle of the middle path. Moreover, almost all of the components of Sufficiency Economy such as contentment, moderation, tranquility, having no greed, not taking advantage of others, generosity and assistance among oneself as well as to the community, the natural resources and the environment, and right livelihood are related with and originated from the Dhamma or the main articles of the Buddhist Doctrine.

Apart from comparison of the philosophy and concept of Sufficiency Economy with the teachings of the Buddha, this thesis also presents a comparative study of the results of the country’s development in the past years and the development guidelines according to His Majesty’s initiatives. It is aimed to compare the differences of the

paradigms in terms of concept, theory and implementation, and compare between the philosophy of Sufficiency Economy and the teachings of the Buddha both appeared in the main articles of the Buddhist Doctrine and the general teachings. In the concluding chapter, there are recommendations on how to translate the philosophy of Sufficiency Economy into practice in a concrete manner. The research findings are summarized in the following paragraph.

The development of the country in the past five decades was characterized by unbalanced development leading to unequal distribution of income which aggravated the existing poverty problem and led to the deterioration of the natural resources and the environment. Besides, the fragility of the Thai society pressured by waves of materialism and consumerism had triggered serious problems related to morals, ethics, and values which had long been well preserved in the Thai society. Meanwhile, more than 3,000 Royal Development Projects which emphasize sufficient living with the state of “having enough to eat and to live” and the improvement of the people’s quality of life have adhered to the teachings of the Buddha as guidelines for His Majesty’s development work, particularly the philosophy of Sufficiency Economy. Seeing that the philosophy has created numerous benefits for the people and the country, the government thus incorporated it in the Ninth National Economic and Social Development Plan to serve as the main guideline for the country’s development. The research findings appeared in this thesis also concluded that the country’s development following the guidelines introduced by the philosophy of Sufficiency Economy has enabled the society and the nation to move on with security, sustainability, self-immunity, balance and good quality of life.

This thesis also portrays a quantitative research based on a case study of the implementation of the “New Theory” farming practice by 44 farmer households in the Northeastern Region as a sample for reference purpose.

In studying and analyzing the philosophy of Sufficiency Economy and the teachings of the Buddha, not only the interesting and systematic study results, but also a truth were found. That is the teachings of the Buddha which have existed for more than 2,547 years have never been old-fashioned, but instead enduring, precise and applicable to all activities both in the supramundane and mundane worlds. The philosophy of Sufficiency Economy is an evident example which undeniably highlights this truth.

กิตติกรรมประกาศ

ผู้เรียบเรียงวิทยานิพนธ์ ฉบับนี้ ขอขอบพระคุณคณะกรรมการที่ปรึกษาและตรวจสอบวิทยานิพนธ์ อันประกอบด้วย พระมหา ดร.สมจินต์ สมมาปญโญ Ph.D. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ศาสตราจารย์พิเศษ จำนงค์ ทองประเสริฐ ราชบัณฑิต ศาสตราจารย์ ดร.จำนงค์ อดิวัฒนสิทธิ Ph.D. ที่ได้กรุณาแนะนำ ตรวจสอบชี้แนะ และให้ความคิดเห็นทางวิชาการด้วยความเมตตา จนการเรียบเรียงวิทยานิพนธ์ ฉบับนี้ สำเร็จลุล่วงและสมบูรณ์ไปด้วยดี

ผู้เรียบเรียง ขอขอบคุณ คุณเพิ่มสิริ บุญลือ คุณพัชรา คงเกาะ และ คุณหญิง สุมณ เพื่อนร่วมงานที่ช่วยเหลือในด้านการประสานงาน การพิมพ์ร่างและงานคอมพิวเตอร์ ซึ่งเป็นงานหนักต่อเนื่องยาวนานและต้องใช้ความอดทนกับผู้เรียบเรียงเป็นอย่างมาก กว่งานจะสำเร็จเรียบร้อยลงได้

ขอขอบพระคุณ คณาจารย์ในบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยทุกท่าน ที่ได้ประสิทธิประสาทความรู้ทางพระพุทธศาสนาแก่ผู้เขียน ตลอดระยะเวลาที่ได้ศึกษาจนครบตามหลักสูตร โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ท่านคณบดี บัณฑิตวิทยาลัย ฯ พระมหา ดร.สมจินต์ สมมาปญโญ Ph.D.

และในท้ายที่สุด ขอขอบพระคุณ ดร.สุรพล สุยะพรหม ที่ได้ช่วยกรุณาอ่านทวนแก้ไข ปรับปรุง งานขั้นสุดท้าย ด้วยความกรุณา และมีเมตตาจิต จนวิทยานิพนธ์ ฉบับนี้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น และมีมาตรฐานเป็นที่น่าพอใจยิ่ง

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	(๑)
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	(๓)
กิตติกรรมประกาศ	(๖)
สารบัญ	(๗)
สารบัญตาราง	(๑๑)
สารบัญแผนภาพ	(๑๒)
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	(๑๓)
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๗
๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย	๗
๑.๔ คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย	๗
๑.๕ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๘
๑.๖ วิธีดำเนินการวิจัย	๒๐
๑.๗ ผลประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๒๐
บทที่ ๒ ปรัชญาและกรอบแนวคิดพื้นฐานของการพัฒนาประเทศไทยกับการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ	๒๖
๒.๑ ภูมิหลังและพัฒนาการของการพัฒนาในประเทศไทย	๒๖
๒.๑.๑ ภูมิหลัง	๒๖
๒.๑.๒ หน้าที่ของรัฐของการพัฒนาในประเทศไทยภายใต้กรอบของแผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ	๒๗
๒.๑.๓ สรุป	๔๒
๒.๒ ภูมิหลังและพัฒนาการของโครงการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ	๔๔
๒.๒.๑ ภูมิหลัง	๔๔
๒.๒.๒ หน้าที่ของรัฐของโครงการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ	๔๘
๒.๒.๓ ลักษณะสำคัญของโครงการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ	๕๙

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
๒.๓ วิเคราะห์เปรียบเทียบกรอบแนวคิด ทฤษฎี และผลการพัฒนาในระยะ ๕ ทศวรรษที่ผ่านมา	๖๔
๒.๓.๑ การพัฒนาอย่างมีระบบแบบแผนในประเทศไทย	๖๔
๒.๓.๒ การพัฒนาในโครงการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ	๖๕
๒.๔ ภาพรวมผลของการพัฒนา	๖๗
๒.๔.๑ ผลการพัฒนาอย่างมีระบบแบบแผนในประเทศไทย	๖๗
๒.๔.๒ ผลการพัฒนาในโครงการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ	๖๘
๒.๕ ผลการพัฒนากับคุณค่าทางจริยธรรมและค่านิยม ที่พึงปรารถนา	๗๐
๒.๕.๑ การพัฒนาอย่างมีระบบแบบแผนในประเทศไทย	๗๐
๒.๕.๒ การพัฒนาในโครงการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ	๗๑
๒.๖ ความสามารถในการพึ่งพาตนเองของประชาชนและการสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน	๗๓
๒.๖.๑ การพัฒนาอย่างมีระบบแบบแผนในประเทศไทย	๗๓
๒.๖.๒ การพัฒนาในโครงการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ	๗๔
(๑) หลักการเรื่อง “ระเบิดจากข้างใน”	๗๔
(๒) หลักการเรื่อง “รวมศูนย์ที่จุดเดียว”	๗๕
บทที่ ๓ วิเคราะห์ปรัชญาและแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา	๗๙
๓.๑ กล่าวนำ	๗๙
๓.๒ ความหมายและบริบทของปรัชญาและแนวคิดของเศรษฐกิจพอเพียงกับหลักพระพุทธธรรม	๘๖
๓.๓ ปรัชญา แนวคิด และทฤษฎีกับหลักพระพุทธธรรม	๙๑

	หน้า
๓.๔ วิเคราะห์พระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงกับหลักธรรมแห่งพระพุทธศาสนาในหัวข้อต่าง ๆ	๑๐๑
๓.๔.๑ เศรษฐกิจพอเพียงกับหลักธรรมมัชฌิมาปฏิปทา	๑๐๒
๓.๔.๒ เศรษฐกิจพอเพียงกับหลัก “การพึ่งตนเอง”	๑๑๕
๓.๔.๓ เศรษฐกิจพอเพียงกับหลัก “สันโดษ”	๑๒๓
๓.๔.๔ เศรษฐกิจพอเพียงกับธรรมเรื่อง “มัตตัญญูตา”	๑๓๑
๓.๔.๕ เศรษฐกิจพอเพียงกับหลัก “การไม่เบียดเบียน”	๑๓๘
๓.๔.๖ ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนาโดยทั่วไป	๑๔๑
ก. ความขยันหมั่นเพียร (วิริยะ)	๑๔๒
ข. ทานและการให้ (ทาน)	๑๔๔
ค. ความไม่โลภ และความไม่ประมาท	๑๔๖
ง. หลักความรู้รักสามัคคี (สามัคคีธรรม)	๑๔๘
๓.๕ สรุป	๑๕๐
บทที่ ๔ วิเคราะห์ “ทฤษฎีใหม่” ในฐานะที่เป็นกระบวนการหนึ่งในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับหลักพระพุทธธรรม	๑๕๑
๔.๑ กล่าวนำ	๑๕๑
๔.๒ ปรัชญาและแนวความคิด	๑๕๗
๔.๓ “ทฤษฎีใหม่” กับการเป็น “สัมมาทฤษฎี” มุมมองจากหลักธรรมในพระพุทธศาสนา	๑๖๒
๔.๔ “ทฤษฎีใหม่” มิติใหม่ทางความคิดบนพื้นฐานของจริยธรรม	๑๖๖
๔.๕ สรุปหลักการและแนวทางดำเนินการ	๑๗๒
บทที่ ๕ ผลการศึกษาภาคสนาม (กรณีศึกษาผลสัมฤทธิ์ของ ๔๔ หมู่บ้านทฤษฎีใหม่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ)	๑๘๓
๕.๑ ข้อความเบื้องต้น	๑๘๓
๕.๒ ขอบเขตและพื้นที่ที่ทำการศึกษา	๑๘๓
๕.๓ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	๑๘๔

	หน้า	
๕.๔	การรวบรวมข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล	๑๙๕
๕.๕	ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มประชากรที่ทำการศึกษา	๑๙๙
๕.๖	อาชีพของประชากร	๑๙๑
๕.๗	ที่ดินในการทำเกษตรทฤษฎีใหม่	๑๙๓
๕.๗.๑	พื้นที่ขุดสระ	๑๙๕
๕.๗.๒	พื้นที่ทำนา	๑๙๕
๕.๗.๓	พืชที่ทำการเพาะปลูก	๑๙๖
๕.๗.๔	การเลี้ยงสัตว์	๑๙๙
๕.๗.๕	การใช้แรงงาน	๑๙๙
๕.๘	ผลของการศึกษา	๑๙๙
๕.๘.๑	ผลผลิตจากการทำนา	๑๙๙
๕.๘.๒	รายได้สุทธิจากการประกอบอาชีพ	๒๐๑
๕.๘.๓	การมีหนี้สิน	๒๐๓
๕.๘.๔	การเปลี่ยนแปลงคุณภาพชีวิต	๒๐๕
๕.๘.๕	ทัศนคติจากเกษตรกรผู้ทำทฤษฎีใหม่	๒๐๖
๕.๘.๖	การรวมกลุ่ม	๒๐๖
๕.๘	สรุป	๒๐๗
บทที่ ๖	สรุปและข้อเสนอแนะ	๒๑๑
๖.๑	สรุป	๒๑๑
๖.๒	ข้อเสนอแนะ	๒๒๑
	บรรณานุกรม	๒๒๕
	ภาคผนวก	๒๓๓
	ประวัติผู้วิจัย	๒๔๖

สารบัญตาราง

เรื่อง	หน้า
๑. ตารางสัดส่วนคนยากจน (บทที่ ๒)	๓๑
๒. ตารางความไม่เท่าเทียมกันของรายได้	๓๓
๓. ตารางร้อยละของคนยากจน ในภาพรวมทั้งประเทศ	๓๕
๔. ตารางผลประโยชน์ที่ได้รับจากการดำเนินงานโครงการ อันเนื่องมาจากพระราชดำริ	๖๙
๕. ตารางกลุ่มครัวเรือนตัวอย่างเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่	๑๙๙
๖. ตารางแสดงจำนวนครัวเรือนที่มีสมาชิกประเภทต่าง ๆอาศัยอยู่ในครัวเรือน	๑๙๒
๗. ตารางแสดงจำนวนครัวเรือนที่มีอาชีพหลักและอาชีพรอง	๑๙๔
๘. ตารางแสดงจำนวนครัวเรือนที่มีที่ดินทำทฤษฎีใหม่และแบ่งประเภทการตั้งบ้านเรือนกับครัวเรือนที่มีที่ดินถือครองทั้งหมด	๑๙๖
๙. ตารางแสดงจำนวนครัวเรือนที่ขุดสระน้ำในแปลงทฤษฎีใหม่ตามขนาดพื้นที่	๑๙๗
๑๐. ตารางแสดงจำนวนครัวเรือนที่มีพื้นที่ทำนาในแปลงทฤษฎีใหม่ขนาดต่าง ๆ	๑๙๘
๑๑. ตารางแสดงจำนวนครัวเรือนที่ใช้ปุ๋ยในการเพาะปลูก(N=๔๔)	๑๙๙
๑๒. ตารางแสดงจำนวนครัวเรือนที่ใช้วิธีการกำจัดศัตรูพืช (N=๔๔)	๑๙๙
๑๓. ตารางแสดงจำนวนครัวเรือนที่มีผลผลิตข้าวต่อไร่	๒๐๒
๑๔. ตารางแสดงครัวเรือนที่มีข้าวบริโภคในครัวเรือนได้เป็นระยะเวลาตลอดปีอย่างไร	๒๐๓
๑๕. ตารางแสดงจำนวนที่มีรายได้ระดับต่าง ๆ จำแนกตามระยะเวลา ที่ทำทฤษฎีใหม่ ตั้งแต่เริ่มดำเนินการจนปัจจุบัน	๒๐๔
๑๖. ตารางแสดงการมีรายได้ของครัวเรือนที่ทำทฤษฎีใหม่	๒๐๕
๑๗. ตารางแสดงครัวเรือนกู้เงินจำนวน ๔๐ ครัวเรือน มีการกู้เงินจากแหล่งที่ต่างกัน	๒๐๖
๑๘. ตารางแสดงครัวเรือนที่กู้เงินมาเพื่อใช้ในกิจกรรม	๒๐๖
๑๙. ตารางแสดงจำนวนผู้ทำทฤษฎีใหม่แล้วเกิดการเปลี่ยนแปลงทางคุณภาพชีวิต (N = ๔๔)	๒๐๗
๒๐. ตารางแสดงจำนวนผู้แสดงความคิดเห็น (N = ๔๔)	๒๐๘
๒๑. ตารางแสดงจำนวนครัวเรือนเป็นสมาชิกกลุ่ม (N = ๔๔)	๒๐๙
๒๒. ตารางความยากจน (บาท/คน/เดือน)	๒๑๑

สารบัญแผนภาพ

เรื่อง		หน้า	
๑.	แผนภาพที่ ๑	กรอบแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา	๒๔
๒.	แผนภาพที่ ๒	ปัจจัยวิกฤตที่ต้องปรับแนวทางการพัฒนา	๓๘
๓.	แผนภาพที่ ๓	วิสัยทัศน์การพัฒนาประเทศ	๔๑
๔.	แผนภาพที่ ๔	ความไม่เท่าเทียมกันของรายได้ (ส่วนแบ่ง) (บทที่๒)	๔๓
๕.	แผนภาพที่ ๕	ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง	๘๒
๖.	แผนภาพที่ ๖	คุณภาพเศรษฐศาสตร์ในนาข้าว	๙๔
๗.	แผนภาพที่ ๗	ปิรามิดของการพัฒนา ปิรามิดแห่งความยั่งยืน	๑๐๑
๘.	แผนภาพที่ ๘	สัดส่วนของการใช้ประโยชน์จากที่ดิน ในทฤษฎีใหม่	๑๘๐
๙.	แผนภาพที่ ๙	ครัวเรือนในสองจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (สกลนคร - กาฬสินธุ์)	๑๘๘

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

นับเป็นระยะเวลาที่ยาวนานกว่าห้าทศวรรษ นับตั้งแต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงขึ้นครองสิริราชสมบัติและมีพระปฐมบรมราชโองการ อันนับได้ว่าเป็นสัญญาประชาคม พระราชทาน นับแต่บัดนั้นมาว่า “เราจะครองแผ่นดินโดยธรรมเพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม” เป็นต้นมา พระองค์ก็ได้ทรงงานหนักตรากตรำเพื่อความผาสุก และเพื่อประโยชน์สุขแห่งปวงพสกนิกรมาโดยตลอดทรงอุทิศพระวรกาย พระสติปัญญา และในบางโอกาสได้พระราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ ดำเนินโครงการที่รู้จักกันดีว่า เป็นโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริจวบจนบัดนี้ นับได้กว่า ๓,๐๐๐ โครงการ^๑ ปรัชญา แนวคิด และทฤษฎี อันเป็นพื้นฐานของโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริเกือบทั้งหมด ก็คือ ความพออยู่ พอกิน และความมีชีวิตอยู่ที่สมณะ พอเพียง ในทุกมิติของชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน แนวความคิดนี้ หากวิเคราะห์ดูแล้วจะเห็นได้ชัดเจนว่าประสานสอดคล้องต้องกันอย่างแนบแน่น กับหลักธรรมแห่งพระพุทธศาสนาที่ว่าด้วยการดำรงชีวิตที่ประเสริฐพอเหมาะพอควร และการเดินสายกลางตามสมมติสังขะในโลกียธรรมด้วย “วิถีแห่งพุทธ” ตราบเท่าที่ยังไปไม่ถึงระดับปรมาตมธรรม ส่วนการดำรงชีวิตอยู่ในโลกียธรรม ธรรมดานั้นก็ให้รู้เท่าทันความเป็นไปและความเป็นจริงของโลก รู้จักประสานกลมกลืนกับโลก ชีวิตและธรรมชาติใช้ประโยชน์ และนำกฎเกณฑ์ของธรรมชาติและทรัพยากรธรรมชาติมาใช้เท่าที่จำเป็นและให้ก่อประโยชน์สูงสุดโดยไม่เป็นการทำลายและเบียดเบียนกัน^๒ ขณะเดียวกันก็รู้เท่าทันความเปลี่ยนแปลงตามกฎแห่งอริยสังขะและไตรลักษณ์ ทำให้ชีวิตดำรงอยู่ได้อย่างมีอิสรภาพ ไม่ถูกบีบคั้นด้วยความยึดมั่นถือมั่น และมีชีวิตอยู่ได้โดยมี “ปัญญา” เป็นตัวกำกับอยู่ได้โดยไม่โลภ ไม่เบียดเบียน ไม่แก่งแย่งชิงดี^๓ และหลงไหลได้ปลื้มกับวัตถุจนเกินสมควรจนกลายเป็นผู้ คลั่งไคล้ใน “วัตถุนิยม” และ “บริโภคนิยม” ไป

^๑ มนูญ มุกข์ประดิษฐ์ , จิตวิทยาตามแนวพระราชดำริ , (กรุงเทพมหานคร : คณะจิตวิทยา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , ๒๕๔๒) , หน้า ๑๗.

^๒ สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ, (สำนักงาน กปร.) แนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ, (กรุงเทพมหานคร :บริษัท ๒๑ เซ็นจูรี่,๒๕๔๐), หน้า๒๖.

^๓ วิ. จู. (ไทย) ๖/๖๔๕/๓๔๑ .

ตลอดระยะเวลาที่ได้ทรงงานหนักอย่างต่อเนื่องยาวนานกว่าครึ่งศตวรรษ ดังได้กล่าวไว้ในเบื้องต้นเป็นผลทำให้การยกระดับคุณภาพชีวิต และสภาพความเป็นอยู่ของพลนิกรที่ยังยากจนแร้นแค้น ปรากฏชัดเจนเป็นรูปธรรมเป็นที่ยอมรับและได้ก่อคุณูปการอเนกอนันต์แก่ประเทศชาติเป็นส่วนรวมดังเป็นที่ทราบกันดีโดยทั่วไป หากจะมองให้ชัดเจนยิ่งขึ้นก็จะเห็นได้ว่า โครงการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ซึ่งมีอยู่หลากหลายประเภทแตกต่างกันไปตามลักษณะและวัตถุประสงค์ของโครงการนั้นๆ ส่วนใหญ่จะเป็นการแก้ไขปัญหา “ปากท้อง” และเรื่องการทำมาหากินของประชาชนเป็นสำคัญ^๔ ซึ่งเราอาจจะเรียกได้ว่าเป็นเรื่อง “เศรษฐกิจพื้นฐาน” ของคนระดับรากหญ้าในสังคม และดังที่ทราบกันดีว่า ประชากรส่วนใหญ่ของประเทศยังชีพอยู่ด้วยการทำเกษตรกรรม ดังนั้น โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จึงเกี่ยวข้องอยู่กับเรื่องของการพัฒนาปัจจัยการผลิตต่าง ๆ เช่น ดิน น้ำ ที่ทำกิน ทุน และความรู้พื้นฐานด้านเกษตรกรรม การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม การรวมกลุ่มเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับปัจเจกบุคคลและสังคม และการสร้างภูมิคุ้มกันให้กับจิตใจ เป็นต้น

สิ่งที่น่าสนใจยิ่งประการหนึ่งก็คือ ในช่วงระยะเวลาเดียวกันกับที่ประเทศไทยได้มีและใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมเป็นกรอบ และแนวทางในการพัฒนาประเทศโดยอิงแนวความคิด การพัฒนาระบบเศรษฐกิจกระแสหลักและได้เริ่มดำเนินการตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๕๐๔ เป็นต้นมานั้น^๕

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ได้เสด็จพระราชดำเนินเข้าไปยังท้องถิ่นทุรกันดารห่างไกล ซึ่งเป็นบริเวณที่นักพัฒนาเศรษฐกิจและนักวางแผน ถือว่าเป็นที่ “ไม่มีแววของการพัฒนา” ความไม่มีแววของการพัฒนานั้นก็คือ การขาดความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากร การขาดปัจจัยการผลิต การขาดบุคลากร และการขาดความสะดวกต่างๆ ทรงเริ่มพัฒนาในบริเวณที่ไม่มี “แวว” ของการพัฒนาให้มีสภาพดีขึ้น ให้ชุมชนนั้นเข้มแข็งขึ้นก่อน ให้ประชาชนผู้ยากไร้ในถิ่นทุรกันดารนั้น “พออยู่ – พอกิน” ไม่ให้ถึงกับอดอยากแร้นแค้นอันจะนำมาซึ่งปัญหาที่ยิ่งใหญ่ในอนาคต ทรงรับสั่งเสมอว่า “ชาวบ้านปวดหัว อดอยาก ต้องแก้ไขให้หายปวดหัวก่อน”^๖ จึงจะมีกำลังคิดพัฒนาเรื่องอื่น ๆ ต่อไปและเขาก็กำลังปวดหัว เตือดร้อน ต้องไปให้ถึงที่ก่อน....และแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าเป็นเรื่องแรก

^๔ สำนักงาน กปร., แนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ, หน้า ๑๗ .

^๕ สำนักงานคณะกรรมการ พัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, แนวความคิดการพัฒนาประเทศ, (สศช. กรุงเทพมหานคร : ๒๕๔๐), หน้า ๑ .

^๖ สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (สำนักงาน กปร.), พระเจ้าอยู่หัวกับการพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร : ๒๕๓๐), หน้า ๓๘ .

การดำเนินการพัฒนา ตามรูปแบบและแนวความคิด ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวนั้น ถือได้ว่าเป็นการอุดช่องว่าง ของการพัฒนา ที่รัฐยังเข้าไปไม่ถึง และบางส่วนยังมิได้เริ่มดำเนินการจะ ด้วยเหตุผลประการใดก็ตามเป็นการเสริม และสนับสนุนการดำเนินการของรัฐโดยหลีกเลี่ยงมิให้เป็น การซ้ำซ้อนกัน การดำเนินการทุกโครงการจะมีลักษณะที่สำคัญ คือ รวดเร็ว ประหยัด ถึงมือประชาชนผู้ ที่กำลังต้องการความช่วยเหลืออย่างแท้จริง หลักและวิธีคิดต้อง เรียบง่าย ไม่ยุ่งยากสลับซับซ้อน มี เทคนิคหรือวิชาการมากเกินไปเกินสมควร ดังที่ทรงใช้คำว่า “Simplify” หรือ “Simplicity” เพื่อที่ ประชาชนจะนำไปปฏิบัติตามได้ ซึ่งส่วนใหญ่แล้วจะเป็นโครงการขนาดเล็กถึงขนาดกลาง และที่สำคัญ ที่สุดก็คือ โครงการนั้น ๆ สามารถแก้ไขปัญหาและก่อประโยชน์ได้จริง ตลอดจนต้องมุ่งไปสู่วิถีแห่ง การพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainability) อย่างเป็นองค์รวมอีกด้วย^๗

ดังกล่าวแล้วในเบื้องต้นว่า ปรัชญา แนวคิด และทฤษฎีอันเป็นพื้นฐานของโครงการอัน เนื่องมาจากพระราชดำริ ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงดำเนินการมากกว่า ๕ ทศวรรษ และนับจำนวนโครงการได้ประมาณ ๓,๐๐๐ โครงการนั้นเกือบทั้งหมดมุ่งเน้นไปที่ความ “พออยู่” “พอกิน” และควมมีชีวิตที่สมถะพอเพียงในทุกมิติของชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนเป็น เบื้องแรกและได้ทรงดำเนินการมานานต่อเนื่องกัน โดยมีได้สะดุดหยุดลงเรียกได้ว่าเป็นการจุด ประกายความคิดในเรื่อง เศรษฐกิจพอเพียง อย่างต่อเนื่องและทรงกระทำให้เห็นเป็นตัวอย่างมาโดย ตลอดนานนับหลายสิบปีก่อนที่นักเศรษฐศาสตร์ นักวางแผน และนักวิชาการด้านต่าง ๆ จะถูกคิดหัน กลับมาพิจารณาเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง (Sufficiency Economy) กันอย่างจริงจังและเริ่มคล้อย ตามแนวความคิดอันเป็นแนวพระราชดำริที่ได้พระราชทานไว้ ภายหลังจากที่การพัฒนาประเทศ ตามแนวเศรษฐกิจกระแสหลัก (Main Stream Economy) ซึ่งเป็นระบบทุนนิยม ข้ามชาติอย่างสุด ขั้วมาเกือบ ๕๐ ปี และประสบกับภาวะเศรษฐกิจ ฟองสบู่แตก อันทำความวิฤติและหายนะมา สู่ประเทศชาติครั้งสำคัญที่สุดครั้งหนึ่ง นับตั้งแต่ปี ๒๕๔๐ มาจนถึงบัดนี้ (๒๕๕๖) ซึ่งรัฐบาลก็ได้ ยอมรับถึงปัญหาการพัฒนา ซึ่งผิดพลาดในหลายประเด็นหลัก และจำเป็นต้องเปลี่ยนทิศทางใหม่โดย นำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาเป็นแนวคิดหลัก^๘

ปรัชญาแนวคิด และทฤษฎีการพัฒนาประเทศในโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริทุก โครงการ ซึ่งมุ่งเน้นไปที่การสร้างควม “พออยู่” “พอกิน” ความ “พอเพียง” และ “พอดี” ดังได้กล่าว มาแล้วข้างต้นนั้นนับว่า สอดคล้องกับหลักพุทธธรรมในเรื่อง “มัชฌิมาปฏิปทา” ในระดับ จริยธรรมทั้งสิ้น ทุกพื้นที่ที่ได้เสด็จไปสงเคราะห์เกื้อกูลพสกนิกรที่ต้องการความช่วยเหลือ และอยู่

^๗ สำนักงาน กปร. แนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ, หน้า ๑๗.

^๘ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.), แผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๙ , (กรุงเทพมหานคร : ๒๕๕๕), หน้า ๑

ในสภาพที่ยากไร้จะทรงแนะนำสั่งสอนให้เดินทางสายกลาง รู้จักเพียงพอในการบริโภค และการใช้ชีวิต ลดละเลิก ความโลภ อบายมุขและวัฒนธรรมการบริโภคตามกระแสบริโภคนิยม ที่ฟุ่มเฟือย ไร้สาระ และไม่รู้จักเพียงพอ ทรงเน้นเสมอถึงเรื่องการมัธยัสถ์ อดออม ควบคุมไปกับการสร้างความมั่นคงและเกื้อกูลกันในชุมชนพร้อมๆ กับการสร้างความมั่นคงและมีธรรมในจิตใจไม่เอารอดเอาเปรียบ รู้จักการเสียสละและ “การให้” ขณะเดียวกันก็ไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกันตลอดจนไม่เป็นการเบียดเบียน และทำลายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอีกด้วย

หากวิเคราะห์จากสาระสำคัญและบริบทโดยรวมของแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง อันเนื่องมาจากพระราชดำริแล้ว จะเห็นได้ชัดเจนว่าความ “พออยู่ – พอกิน” กับ “ความพอเพียงและความพอดี” ที่ได้พระราชทานไว้นั้น มีความหมายกว้างขวางกว่าที่เข้าใจกันโดยผิวเผิน และบางครั้งก็มีการตีความกันเพียงว่าเป็นการมีข้าวอยู่ในยุ้งฉาง ผักและปลาอยู่ในไร่ นา เพียงพอสำหรับบริโภคในครัวเรือนเท่านั้น ซึ่งความเป็นจริงแล้ว “ความพอเพียง” นั้น เกินความหมายกว้างขวางลุ่มลึกลงไปในมิติของชีวิตผู้คนรอบด้านทั้งมิติทางด้านสังคม วัฒนธรรม และภูมิศาสตร์อีกด้วย เช่น ความพอเพียงทางด้านจิตใจ ซึ่งผูกพันสอดคล้องประสานไปถึงหลักพุทธธรรม พุทธปรัชญา และแนวคิดในการดำรงชีวิตของผู้คนชุมชน และสังคมไทย ซึ่งเป็นสังคมชาวพุทธในภาพรวมอีกด้วย ดังนั้นจึงไม่เป็นการเกินเลยที่จะกล่าวว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐของประชาชนชาวไทยนั้น ทรงเป็น “นักคิด” “นักวางแผน” และ “นักพัฒนา” ที่มีวิสัยทัศน์กว้างไกล และทรงเป็นนักแก้ปัญหา พระองค์แรกที่ทรงนำเอาหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเป็นหลักและแนวทางในการคิดแก้ไขปัญหาของชาติ โดยที่ได้ทรงวางหลักการเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงมานานนับหลายสิบปีก่อนที่จะมีการพูดถึงเรื่องนี้กันมากในระยะหลัง และทรงมั่นคงกับการดำเนินงาน และทรงงานเพื่อให้พสกนิกร มีความ “พออยู่ – พอกิน” และมีชีวิตอยู่ในทางสายกลางตลอดมา

จากการวิเคราะห์ข้างต้นจะเห็นได้ว่าปรัชญา หลักการ และแนวคิดที่เป็นพื้นฐานของโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ เมื่อเทียบเคียงกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนาแล้วจะเห็นได้ว่า มีการประสานสอดคล้องกันอยู่เป็นหลักใหญ่ กล่าวคือพระพุทธศาสนานั้นประกอบด้วยส่วนที่เป็นโลกียธรรม และ โลกุตระธรรม โลกียธรรมนั้นเป็นคำสอนที่มุ่งหมาย สำหรับการดำรงชีวิตอยู่ในโลกนี้ (และโลกหน้า) ด้วยดี ส่วนโลกุตระธรรมนั้นมุ่งหมายเพื่อความหลุดพ้น อยู่เหนือโลก เป็นอิสระจากการถูกบีบบังคับรัดรั้งของโลกของผู้ที่ผ่านพ้นแนวเขตของปวงชนไปสู่อริยชน ในส่วนของโลกียธรรมนั้น โดยที่พระพุทธศาสนาได้ให้น้ำหนักและความสำคัญแก่ชีวิตมนุษย์ ซึ่งยังจะต้องดำรงอยู่ในโลกธรรมเป็นอย่างมากไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าโลกุตระธรรม จึงพิจารณามิติทางสังคมว่าเป็นส่วนหนึ่งของคำสอนทางพระพุทธศาสนาด้วย ดังคำกล่าวที่ว่า “วัฒนธรรมแห่งพระพุทธศาสนานั้น มิใช่มีแต่ที่เป็นไปเพื่อปัจเจกภาพ (Individual) อย่างเดียวแต่มีทั้งที่เป็นไปสำหรับสมาคมภาพ

(Social – สังคม) ด้วย”^๙ พระพุทธศาสนานั้นมิได้สอนแต่เรื่องชีวิตโดยให้เกี่ยวข้องกับความเป็นจริงตามกฎธรรมชาติอย่างถูกต้องเท่านั้นแต่ยังให้ความสำคัญกับสภาพแวดล้อมทางสังคมในฐานะองค์รวมของ “พรหมจรรย์” อีกด้วย

โดยการมองตามทรรศนะนี้เห็นว่า แม้การฝึกตนจะเป็นสิ่งที่สำคัญแต่ไตรสิกขา(ศีล สมาธิ ปัญญา) จะเกิดขึ้นได้ก็ต้องอาศัยปัจจัยทั้ง ภายใน และ ภายนอกด้วย ดังนั้นพระพุทธศาสนาจึงมีความหมายในการเป็นหลักแห่งระบบการดำเนินชีวิตที่สมบูรณ์ครอบคลุมทั้งระดับพฤติกรรม จิตใจ และปัญญา โดยเป็นส่วนหนึ่งของระบบความสัมพันธ์ระหว่างชีวิต - สังคม - ธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม ตลอดจนสามารถเป็นเครื่องมือในการประพฤติปฏิบัติ และมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกบุคคล (Individual) กับโลกภายนอก (Social) เพื่อเกื้อกูลระบบการดำเนินชีวิตที่ดีงามและพึงปรารถนาอีกด้วย^{๑๐}

จากข้อวิเคราะห์บริบท ในพระพุทธศาสนาดังกล่าวแล้วเบื้องต้น จะเห็นได้อย่างชัดเจนว่า หลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนานั้นสอดคล้องและเอื้อต่อการดำเนินการในโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริเป็นส่วนรวม และโดยเฉพาะอย่างยิ่งที่เห็นสอดคล้องต้องกันเป็นพิเศษก็คือ แนวคิด “เศรษฐกิจพอเพียง”อันเนื่องมาจากพระราชดำรินั้นตรงกับหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาที่ว่า ด้วยการเดินทางสายกลางหรือ มัชฌิมาปฏิปทา ซึ่งเป็น “ข้อปฏิบัติที่พอดี”มีลักษณะแห่งดุลยภาพหรือ สมดุล^{๑๑} อย่างชัดเจนและข้อปฏิบัติที่พอดี อันเป็นความสมดุลทั้งในแง่การปฏิบัติและทางด้านจิตใจ นั่นก็คือหลักสำคัญพื้นฐานที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงนำมาประยุกต์ใช้ เพื่อแก้ไขวิกฤติของชาติและนำประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศ ก้าวพ้นวิกฤติเศรษฐกิจและสามารถเดินไปสู่ชีวิตที่ดีงาม มีดุลยภาพ ตามหลักพระพุทธศาสนาได้นั่นเอง

ผู้เรียบเรียงวิทยานิพนธ์ เรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา” ฉบับนี้มีความเห็นว่าวิทยานิพนธ์หัวข้อดังกล่าวนี้ มีความจำเป็นและมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง ในท่ามกลางสถานการณ์ทางเศรษฐกิจและทิศทางการพัฒนาของประเทศที่อยู่ในขั้นหัวเลี้ยวหัวต่อไม่น่าไว้วางใจ และต้องการแนวทางการแก้ไขปัญหาและการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องแน่ชัดโดยมี “ปัญญา” และ “ธรรม” ตามหลักธรรมแห่ง

^๙ พระไพศาล วิสาโล, พระธรรมปิฎกกับอนาคตของพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : กองทุนอนุวัตรธรรม, ๒๕๕๒), หน้า ๒๔ .

^{๑๐} เรื่องเดียวกัน หน้า ๓๙.

^{๑๑} พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตฺโต), ลักษณะแห่งพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร:มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๙), หน้า ๙.

พระพุทธศาสนาอันเป็นศาสนาแห่งปัญญาและการปฏิบัติ เป็นแสงสว่างและเครื่องกำกับ ให้ประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศได้ผ่านพ้นภัยพิบัติทางเศรษฐกิจ สามารถครองชีวิตให้รอดพ้นดำรงอยู่ได้โดยไม่สูญเสียอิสรภาพและคุณภาพของชีวิตที่พึงปรารถนาตามครรลองของวิถีชีวิตแห่งชาวพุทธ ซึ่งเป็นชีวิตที่งดงามด้วยปัญญารู้เท่าทันโลกมีดุลยภาพและมีความมั่นคง^{๑๒} ดังที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงนำมาประยุกต์ใช้ ในโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ โดยทั่วไป และโดยเฉพาะอย่างยิ่งในแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ซึ่งกำลังเป็นแนวความคิดหลักอย่างน้อยก็ในหลักการในการแก้ไขปัญหาการพัฒนาเศรษฐกิจของชาติ และมีแนวโน้มว่าจะเป็นเศรษฐกิจทางเลือกของประเทศ ท่ามกลางกระแสที่เขี้ยวกรากของเศรษฐกิจระบบทุนนิยมเสรีและบริโภคนิยมอยู่ในขณะนี้

นอกเหนือจากความสำคัญดังกล่าวแล้ว วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ยังจะเน้นให้เห็นชัดเจนว่าแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ยังสอดคล้องกับพุทธธรรมในพระพุทธศาสนาทั้งในแง่ปรัชญา หลักการและแนวคิดอย่างน่าสนใจยิ่ง ดังนั้นการศึกษาวิเคราะห์แนวคิดและปรัชญาของทั้ง ๒ เรื่องนี้จึงนับเป็นความจำเป็นและเป็นความสำคัญอย่างยิ่ง ที่จะช่วยกระตุ้นให้มีการศึกษาวิจัยในเรื่องนี้ อย่างจริงจังและเหมาะสมต่อไป อันจะก่อให้เกิดผลดีต่อประเทศชาติและประชาชนเป็นส่วนรวมในอนาคต ตลอดจนมีส่วนแสดงให้เห็นชัดว่า “ปัญญา” ในพระพุทธศาสนา นั้น สามารถนำมาแก้ไขปัญหาของชาติได้อย่างแท้จริง

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๒.๑ เพื่อศึกษาวิจัยความหมายและบริบทของแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริที่แท้จริง
- ๒.๒ เพื่อศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดพื้นฐานของการพัฒนาในประเทศไทยกับการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ
- ๒.๓ เพื่อวิเคราะห์เปรียบเทียบหลัก พุทธธรรมต่าง ๆ ในพระไตรปิฎก กับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริ
- ๒.๔ เพื่อเสนอแนะให้นำไปสู่กระบวนการแก้ไขปัญหาการพัฒนาของรัฐอย่างเป็นรูปธรรมมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

^{๑๒} Edward J Thomas, **The History of Buddhist Thought**, (New Delhi Munshiram Manoharial Pub.LTD ,1997),P.259.

๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย

เป็นการศึกษาวิจัยผสมผสานระหว่างการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ โดยนำข้อมูลจากการปฏิบัติงานจริงในภาคสนาม (Working Documentations) และวรรณกรรม (Literatures) ประกอบด้วย หนังสือ สิ่งพิมพ์ วารสาร ตำราทางวิชาการ บทสัมภาษณ์ บันทึกพระราชดำริ พระราชดำรัสและหลักฐานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง สำหรับในส่วนที่เป็นกรณีศึกษาซึ่งเป็นการศึกษาเชิงปริมาณ ประกอบด้วยการศึกษาภาคสนามโดยทำการสุ่มตัวอย่างประชากร หาค่าทางสถิติและอื่น ๆ ตามระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณ

๑.๔ คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

โดยเหตุที่เอกสารวิจัย ฉบับนี้ มีศัพท์และวลี ซึ่งมีที่มาจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบ้าง เป็นศัพท์ที่ใช้เฉพาะในวงการผู้ถวายงานรับใช้เบื้องพระยุคลบาทในงานด้านการพัฒนาอยู่บ้าง แม้ว่าจะมีการเผยแพร่ออกไปสู่สาธารณะในบางโอกาส แต่ก็ไม่เป็นที่รู้จักกันกว้างขวางนัก จึงใคร่ขอให้อธิบายศัพท์ต่าง ๆ ที่ใช้เฉพาะในงานวิจัยนี้เพียงสังเขปเพื่อความเข้าใจที่ถูกต้องดังนี้

“ **ติดตำรา** ” คือ การหมกมุ่นยึดถือและเคร่งครัดในทฤษฎีที่ได้ศึกษามาจากที่ซึ่งมีสภาพเศรษฐกิจสังคมจิตวิทยา ตลอดจนวัฒนธรรมที่แตกต่างจากสังคมไทย จึงมีลักษณะแข็งตัวไม่ยืดหยุ่นและไม่สามารถมาประยุกต์ใช้เพื่อแก้ปัญหาได้จริง การ “ไม่ติดตำรา” คือการทำงานและการแก้ปัญหาโดยสัมผัสจากสภาพของปัญหาที่แท้จริงสามารถปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับสภาพทางภูมิศาสตร์และสภาพทางสังคม วัฒนธรรมของประเทศ การไม่ติดตำราหมายรวมถึง การดำเนินการทำงานที่ครอบคลุมการพัฒนาและศาสตร์ทุกแขนงด้วย

“ **พออยู่ – พอกิน** ” คือ เป้าหมายของการพัฒนาและแก้ปัญหาความยากไร้และความยากจนในชนบท เป็นขั้นตอนที่จำเป็นต้องผลักดันให้เกษตรกร ยืนอยู่บนขาตนเองได้ เพื่อพัฒนาให้เข้มแข็งในระดับต่อไป เป็นหลักการเบื้องต้นในบริบทของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (Sufficiency Economy)

“ **ลงแขก** ” คือการสร้างวิถีชีวิตแห่งความรักสามัคคี เป็นการช่วยเหลือเกื้อกูลและร่วมมือกันในการกระทำการทั้งในส่วนตัว และส่วนรวม เช่นการระดมผลัดเวียนกันใช้แรงงานในการขุดสระน้ำ หรือ การเก็บเกี่ยวผลผลิตผลการเกษตร หรือ กิจกรรมอื่น ๆ เป็นต้น

“ **ขาดทุน คือ กำไร** ” (Our loss is our gain) เป็นพระราชกระแสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่พระราชทานไว้ให้ยึดถือเป็นแนวปฏิบัติ เป็นหลักการฝ่ายเมตตาที่หมายความถึงการให้ การเสียสละ การลงทุน เพื่อให้ผู้อื่นมีความสุขและมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น การลงทุน ไม่จำเป็นต้องมุ่งหวังแต่ผลกำไรหรือการได้แต่ประการเดียว การขาดทุนเพื่อให้ผู้อื่นมีชีวิตที่ดีและมีโอกาส คือ

กำไร แม้จะขาดทุนเงินและทรัพยากรบ้าง แต่ประเทศชาติและสังคมได้ประโยชน์และมีความมั่นคง เป็นแนวคิดเชิงคุณธรรมซึ่งนักเศรษฐศาสตร์มักจะไม่เห็นด้วย

“**สัมมา – พัฒนา**” การพัฒนาที่มีพื้นฐานมาจากความคิดและความเข้าใจที่ถูกต้อง ตามหลัก พุทธธรรมในพระพุทธศาสนา คือ สัมมา – ทิฎฐิ ซึ่งเป็นรากฐานของชีวิตมนุษย์ที่แท้จริง

“**ตาโต**” มีความหมายเท่ากับความโลภ เช่น เห็นผู้อื่นมีผลได้ ก็ทำตามบ้าง เช่นการลงทุนใน ภาคอสังหาริมทรัพย์และด้านการเงินในยุคเศรษฐกิจฟองสบู่

“**เศษหนึ่งส่วนสี่**” ของการดำเนินการเศรษฐกิจพอเพียง หมายความว่าถึงเศษหนึ่งส่วนสี่ของ พฤติกรรม และการกระทำทั้งในปัจจุบันและสังคมส่วนรวม มิใช่เศษหนึ่งส่วนสี่ของพื้นที่ที่จะดำเนินการ หรือพื้นที่ของประเทศ

“**บ-ว-ร**” หมายความว่าถึง การประสานความร่วมมือกัน เป็นสามประสานระหว่าง บ้าน วัด โรงเรียน หรือ ราชการ ในการพัฒนาจิตใจและพัฒนาชุมชน

๑.๕ ทบทวนเอกสารและงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

วิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริ กับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา (H.M. the King’s Sufficiency Economy Philosophy and Buddhism) ฉบับนี้ มีเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องโดยส่วนใหญ่เป็นแนวคิดและทฤษฎีการพัฒนา อันเนื่องมาจากพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว โดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนที่เกี่ยวข้องกับ เศรษฐกิจพอเพียงและการพัฒนาชนบทเช่นใน แนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาอันเนื่องมาจาก พระราชดำริ^{๑๓} พระราชกระแสและพระราชดำรัส เนื่องในโอกาสต่างๆ โดยในส่วนของแนวคิดและ ทฤษฎีการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำรินั้นได้กล่าวถึงปรัชญา และแนวคิดอันเป็นพื้นฐานของ การพัฒนาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเป็นปรัชญา และแนวความคิดที่มุ่งเน้นไปที่ความ เรียบง่ายไม่สลบซับซ้อนและเริ่มจากเล็กไปหาใหญ่โดยให้สอดคล้องกับสภาพความเป็นอยู่ ของ ประชาชนสังคม สภาพความธรรมชาติ และระบบนิเวศน์โดยรวมของชุมชนนั้น ความเรียบง่าย (Simplicity) และการให้ความสำคัญต่อจุดเล็ก (micro) ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญเสียก่อนแล้วจึง ค่อยขยายไปสู่จุดใหญ่ที่เป็นองค์รวม (Macro) โดยมีลักษณะค่อยเป็นค่อยไป และไม่ให้เป็น การเปลี่ยนแปลงในลักษณะถอนรากถอนโคนอีกทั้งยังหลีกเลี่ยงการเบียดเบียน และทำลาย ทรัพยากรธรรมชาติ และสรรพสิ่งที่ร่วมอาศัยในโลกอันสอดคล้องต้องกัน กับแนวคิด “Small is Beautiful” ใน พุทธเศรษฐศาสตร์ของ ดร.อี.เอฟ ชูมาร์คเกอร์ เพียงแต่หลักการนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงใช้เป็นแนวปฏิบัติมาก่อนล่วงหน้าแล้วหลายสิบปี

^{๑๓}

มัญญ มุขีประดิษฐ์ และคณะ แนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

หลักสำคัญในแนวคิดและทฤษฎีการพัฒนา อันเนื่องมาจากพระราชดำริ เมื่อมองในเชิงวัตถุ ประสงค์แล้วจะเห็นชัดเจนว่าได้ทรงเน้นย้ำหลักของการพึ่งพาตนเอง โดยมุ่งหมายให้ประชาชนส่วนใหญ่ “พออยู่ – พอกิน” เป็นเบื้องต้นในทางเศรษฐกิจ และให้ดำรงตนอยู่ในแนวของ “ทางสายกลาง หรือ มัชฌิมาปฏิปทา” ตามหลักแห่งพระพุทธธรรม นอกจากนี้ แนวความคิดและทฤษฎีการพัฒนา ประเทศของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวโดยรวม ยังมีลักษณะเด่นชัดของการ “ไม่ติดตำรา” คือเป็นการพัฒนาที่อนุโลมและกลมกลืนกับสภาพของธรรมชาติ และสภาพของสังคมจิตวิทยาแห่งชุมชนและที่สำคัญคือ การไม่ผูกมัดติดอยู่กับวิชาการและเทคโนโลยีที่แข็งตัว และไม่เหมาะสมกับสภาพที่แท้จริงของคนไทย อันจะทำให้การดำเนินงานไม่สามารถบรรลุผลสำเร็จได้อย่างสมบูรณ์เต็มที่

ในแนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำรินั้นมีการกล่าวถึงลักษณะโดดเด่น เฉพาะ ในเรื่องของ “การให้” และการมองผลสำเร็จที่เป็นการ “คุ้มค่า” มากกว่า “คุ้มทุน” ดังมีพระราช กระแสว่า “ขาดทุนคือกำไร” ซึ่งเป็นความคิดที่อยู่คนละขั้วกับเศรษฐศาสตร์ กระแสหลักโดยสิ้นเชิงและ ไม่มีวันที่จะกลมกลืนและทำความเข้าใจกันได้

“การให้” ซึ่งเป็นองค์ธรรมสำคัญในพระพุทธศาสนาปรากฏให้เห็นเด่นชัด ในแนวคิด และทฤษฎีการพัฒนา อันเนื่องมาจากพระราชดำริผสมสอดคล้องกับความรักและความเอื้ออาทร ซึ่งปรารถนาจะให้ผู้อื่นพ้นทุกข์และมีสุขตามหลักการพื้นฐานในวิถีของ ชาวพุทธ นั้น มีปรากฏ ให้เห็นแทรกอยู่โดยทั่วไปเกือบทุกโครงการดังตัวอย่าง เช่นหลักของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เรื่อง บ – ว – ร บ้าน วัด และราชการ เสาหลัก สามประสาน ในวิถีชีวิตของไทยที่ดั่งงามในอดีต ให้ได้รับการรื้อฟื้นขึ้นมาใหม่ซึ่งเป็นการพยายามที่จะนำกลับมา และอนุรักษ์ไว้ให้ดำรงอยู่ใน สังคมไทยสืบต่อไป นอกจากนี้ในพุทธธรรม^{๑๔} พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตฺโต) ได้ให้อธิบายไว้ในส่วนที่ว่าด้วย ทางสายกลาง หรือ มัชฌิมาปฏิปทา ซึ่งมีความหมายและขอบเขตครอบคลุม ทั้งชีวิตของบรรพชิตและคฤหัสถ์ในการที่จะดำเนินชีวิตชอบและชีวิตที่พึงปรารถนาตามหลักแห่ง พระพุทธศาสนาว่า มัชฌิมาปฏิปทา ซึ่งเป็นอริยสัจข้อสุดท้ายคือ มรรคาอันเป็นการประมวลหลัก แห่งความประพฤติ ปฏิบัติ หรือ ระบบจริยธรรมทั้งหมดในพระพุทธศาสนา เป็นคำสอน ภาคปฏิบัติที่จะช่วยให้ดำเนินสู่แนวทางตามกระบวนการ และเป็นผลสำเร็จในชีวิตจริง ทางสาย กลางนี้เป็นทางแห่งปัญญา เป็นทางแห่งความรู้และความมีเหตุผล เป็นทางแห่งความเข้าใจที่ทำให้มนุษย์สามารถดำเนินไปตามวิถีชีวิตที่ดั่งงามได้ทางสายนี้มีลักษณะไม่เบียดเบียนทั้งตนเองและ ผู้อื่น เป็นการรู้และเข้าใจสภาพที่เป็นอยู่จริง ทั้งทางด้านวัตถุและทางจิตใจ แล้วปฏิบัติด้วยความ รู้เท่าทัน พอสมกับเหตุปัจจัยและสอดคล้อง “พอเหมาะพอดี” ที่จะให้ได้ผลตามจุดหมายแห่ง หลักมัชฌิมาปฏิปทานี้ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) กล่าวไว้ว่า สามารถใช้ได้กับกิจกรรมและ

๑๔

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธธรรม (ฉบับขยายความ)**, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กิจการทุกอย่างของมนุษย์เพื่อให้ได้บรรลุถึงความดีงามที่สูงส่งขึ้นไป แต่จะต้องกระทำด้วยปัญญา หรือโดยมีสัมมาทิฐิ และเป็นมัชฌิมาปฏิปทา ซึ่งหลักในการพัฒนาตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงซึ่ง ยึดหลักทางสายกลางนั้นถือว่าเป็น “สัมมาพัฒนา” ที่เกิดจากการตกลึกทางปัญญา อันได้จากการปฏิบัติจริง จึงสอดคล้องและประสานแนบแน่นเป็นเนื้อเดียวกันกับหลักพุทธธรรมดังกล่าว

ในส่วนของหลักเศรษฐกิจพอเพียงเกี่ยวข้องกับหลักพุทธธรรมอีกประการหนึ่งซึ่งปรากฏเห็น อย่างชัดเจนก็คือหลักธรรม เรื่องสัมมาอาชีวะสำหรับฆราวาสที่พระพุทธศาสนามองเป้าหมายของ อาชีวะ โดยมุ่งเน้นด้านเกณฑ์อย่างต่ำที่วัดความต้องการแห่งชีวิตของคน คือ มุ่งให้ทุกคนมีปัจจัย ๔ พอเพียงที่จะเป็นอยู่เป็นการถือเอาคนเป็นหลัก มิใช่ตั้งเป้าหมายไว้ที่ความมั่งคั่งพร้อมบริบูรณ์ หรือ มีโภคทรัพย์เกินความพอดี ซึ่งเป็นการถือเอาวัตถุเป็นหลัก ดังนั้นความมีปัจจัย ๔ ที่พอเพียง แก่ความต้องการของชีวิตจึงมิใช่เป็นเป้าหมายในตัวของมันเอง เพราะเป็นเพียงแค่ระดับศีล และเป็นเพียงบันไดที่จะช่วยให้ไปสู่จุดมุ่งหมายที่สูงกว่าคือ เพื่อพัฒนาคุณภาพจิตและปัญญาให้บุคคล มีชีวิตที่ดีงามและประสบสุขที่ประณีตยิ่งขึ้นไปเท่านั้นเอง ซึ่งความมุ่งหมายของเศรษฐกิจพอเพียง อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ก็เป็นไปในลักษณะนี้เช่นเดียวกัน

ในเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ^{๑๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) ให้ความเห็นว่า เศรษฐศาสตร์แนว พุทธ คือ เศรษฐศาสตร์สายกลางหรือเศรษฐศาสตร์มัชฌิมา ซึ่งสอดคล้องกับหลักพุทธธรรม ที่เรียกว่า มัชฌิมาปฏิปทา เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ ถือได้ว่าเป็น สัมพัฒนา คือ เป็นไปอย่างถูกต้องและพอดี ส่วนความพอดีนั้น คือ จุดที่คุณภาพชีวิตกับความพึงพอใจมาบรรจบกันนั่นเอง นอกจากนี้ เศรษฐศาสตร์แนวพุทธยังได้ให้ความเห็นว่า เศรษฐศาสตร์จะมีความหมายอย่างแท้จริงก็ต่อเมื่อมีส่วน ในการพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ เพื่อให้มนุษย์มีความสามารถในการดำรงชีวิตที่ดีงาม และมีการ พัฒนาทางจิตให้สูงยิ่งขึ้นด้วย มิฉะนั้นเศรษฐศาสตร์จะมีไว้เพื่ออะไร ในส่วนที่เกี่ยวกับความหมาย ของความ “พอดี” ที่นอกเหนือจากที่ว่าความพอดี คือ จุดที่คุณภาพชีวิตกับความพึงพอใจ มาบรรจบกันแล้ว เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ ยังมีหลักที่เรียกว่า โภชเน มตฺตญฺญตา^{๑๖} ซึ่งปรากฏใน โอวาทปาติโมกข์ ซึ่งเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา ว่า มตฺตญฺญตา จ ภตฺตสฺมี^{๑๗} คือความรู้จัก ประมาณในการบริโภค รู้จักประมาณคือรู้จักพอดี ความพอประมาณคือความพอดี ดังนั้นคำว่า มัตตัญญตา คือ ความรู้จักพอดี ซึ่งมีความหมายเดียวกัน ความพอเพียงและความพอดี ในหลัก ของเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำรินั้นเองอย่างไรก็ดีนอกเหนือไปจากการรู้จักประมาณ และรู้จักพอดี สำหรับตนเองแล้ว ความพอดีในมัชฌิมานั้น ยังมีความหมายถึงการไม่เบียดเบียน

^{๑๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) , เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ , (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกมล คีมทอง , ๒๕๓๑)

^{๑๖} ที่.ปา.(บาลี) ๑๑/๓๐๔/

^{๑๗} ที่.ม. (บาลี) ๑๐/๙๐/๔๔.

ตนเอง และไม่เบียดเบียนผู้อื่น ไม่เฉพาะในการบริโภคเท่านั้น หากแต่ยังหมายเอาถึงหลักที่ว่า “อหิ สาสพ พาณาน” คือการไม่เบียดเบียนชีวิตและธรรมชาติทั้งปวง ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ที่ยึดโยงกันอยู่เป็นระบบ ที่เรียกว่าระบบนิเวศ (Eco - System) อีกด้วย กล่าวโดยสรุป กิจกรรมทางเศรษฐกิจควรถือเป็นแค่ มรรคา คือ เป็น means มิใช่เป็นจุดหมายสุดท้ายในตัวเอง หากควรเป็นแค่เพียงฐานสนับสนุนกระบวนการพัฒนาตนเองของมนุษย์เพื่อชีวิตที่ดีขึ้นและงดงามขึ้นเท่านั้น

ในพุทธเศรษฐศาสตร์^{๑๘} ศาสตราจารย์ ดร.อภิชัย พันธเสน ได้ให้ทัศนะเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง ในฐานะที่เป็นส่วนสำคัญของพุทธเศรษฐศาสตร์ว่า หากจะวิเคราะห์ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียง (Sufficiency economy) ตามที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระราชทานไว้เอง ซึ่งตรงกับความหมายที่แปลความได้ว่า ความพอประมาณ ซื่อตรง ไม่โลภ และไม่เบียดเบียนผู้อื่น ซึ่งรวมความอยู่ในคำว่า “ความพอประมาณ” และ “ความมีเหตุผล” คำว่า มีเหตุผลนี้คือ เหตุผลแบบชาวพุทธ ซึ่งหมายความว่า ความซื่อตรง ความไม่โลภ และความไม่เบียดเบียนผู้อื่น ซึ่งต่างจากเหตุผลในเศรษฐศาสตร์ตะวันตก ซึ่งถือว่า การแสวงหาผลประโยชน์ให้ตนเองให้ได้มากที่สุด เป็นสิ่งที่ชอบด้วยเหตุผล

เศรษฐกิจพอเพียง ที่เน้นความ “พอเพียง” “พอประมาณ” และพอสมควรมัน มีรากความคิดมากจากคำสอนในพระพุทธานุชาในข้อที่เรียกว่า มัชฌิมาปฏิปทา ซึ่งก็คือ “ทางสายกลาง” นั่นเอง ส่วนในเรื่อง เป้าหมายของการผลิตและการบริโภคในพุทธเศรษฐศาสตร์ที่ต้องการให้ทั้งระบบดำเนินต่อเนื่องไปในลักษณะที่ยั่งยืน (Sustainable) สามารถสร้างคุณภาพชีวิตและความสุขในระดับชั้นต่าง ๆ จนบรรลุถึงปัญญาในระดับสูงได้นั้น สอดคล้องกับเศรษฐศาสตร์แนวพุทธของพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) เป็นอย่างยิ่ง

ในพุทธเศรษฐศาสตร์ ประเด็นเรื่องความพึงพอใจสูงสุด ของเศรษฐกิจพอเพียง ได้รับการเทียบเคียงกับเศรษฐศาสตร์ตะวันตกไว้อย่างน่าสนใจยิ่งว่า การสร้างความพึงพอใจสูงสุด (Utility maximization) ในกรอบความคิดของเศรษฐศาสตร์ตะวันตก ก็คือ การเน้นให้มีการสร้างกิเลสให้มากที่สุดนั่นเอง ซึ่งแตกต่างจากหลักของเศรษฐกิจพอเพียงที่เน้นความพอประมาณและทางสายกลาง โดยไม่โลภ ไม่เบียดเบียน และเน้นเรื่องการละ “กิเลส” นอกไปจากนี้ พุทธเศรษฐศาสตร์ ยังให้ทัศนะว่า การเน้นเรื่องอรรถประโยชน์สูงสุด คือการเน้นให้มีกิเลส สูงสุด ซึ่งเป็นสาเหตุสำคัญของปัญหาเศรษฐกิจของโลกในปัจจุบันโดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาความยากจน ทั้ง ๆ ได้ใช้ทรัพยากรของโลกไปแล้วจำนวนมหาศาล และว่า ปัญหาที่ควรแก้ไข คือ “ความทุกข์” อันเกิดจากกิเลส ไม่ใช่ความ “ยากจน” การไม่ลดกิเลส จึงไม่สามารถแก้ปัญหาความยากจนได้ ดังนั้นการแก้ปัญหาเศรษฐกิจและสังคมของโลก จะเกิดเป็นผลสำเร็จได้ก็ต่อเมื่อมนุษย์มีเหตุผล อันเกิดจากปัญญาและเป้าหมายสุดท้ายของการมีปัญญาก็มิใช่เพื่อสร้างอรรถประโยชน์ (Utility) หากแต่มีปัญญาเพื่อการ

เศรษฐกิจและสังคมของโลก จะเกิดเป็นผลสำเร็จได้ก็ต่อเมื่อมนุษย์มีเหตุผล อันเกิดจากปัญญาและ เป้าหมายสุดท้ายของการมีปัญญาก็มิใช่เพื่อสร้างอรรถประโยชน์ (Utility) หากแต่มีปัญญาเพื่อการ มีชีวิตที่ดี (Well being) เป็นหลักเศรษฐกิจพอเพียง (Sufficiency economy) ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว คือ พุทธเศรษฐศาสตร์ ซึ่งมีรากฐานมาจากพระพุทธศาสนานั่นเอง

ดร. อี.เอฟ. ชูมาร์คเกอร์¹⁹ ใน *Small is Beautiful ; A Study of Economics as if People Mattered*, (๑๙๗๓) ได้ศึกษาวิเคราะห์เทียบเคียงแนวคิดหลักของเศรษฐศาสตร์กระแสหลักกับเศรษฐศาสตร์แนวพุทธไว้อย่างน่าสนใจ ซึ่งต่อมาได้กลายเป็นสดมภ์หลักของแนวความคิด เรื่องความพอเพียงในการดำรงชีวิตและเศรษฐศาสตร์เชิงจริยธรรม ซึ่งใช้อ้างอิงกันมามากสำหรับ นักเศรษฐศาสตร์ทางเลือกและนักวิชาการหลายสาขา ดร.อี.เอฟ.ชูมาร์คเกอร์ ซึ่งชี้ให้เห็นว่านัก เศรษฐศาสตร์กระแสหลักคงยากที่จะเข้าใจแนวความคิดเรื่องความพอเพียงด้วยว่ามีความคุ้นเคยกับ ความเชื่อที่ว่า มาตรฐานความเป็นอยู่ในชีวิตนั้น ขึ้นอยู่กับโภคทรัพย์และการบริโภคผู้ที่มีมากบริโภค ได้มาก ย่อมอยู่ในฐานะที่ดีกว่าผู้ที่บริโภคน้อย แต่ในทางตรงข้ามเศรษฐศาสตร์แนวพุทธมองว่า หลักการนี้ไร้สาระโดยสิ้นเชิง เนื่องจากโภคทรัพย์เป็นเพียงปัจจัยหนึ่งของการดำรงอยู่ของชีวิต เป้าหมายที่สำคัญกว่าคือ การรักษามาตรฐานการดำรงอยู่ที่ดีของชีวิตให้มากที่สุดด้วยการบริโภค ให้น้อยที่สุด ยิ่งไปกว่านั้นข้อเทียบเคียงที่น่าสนใจยิ่งอีกประการหนึ่งก็คือ นักวัตถุนิยมสนใจเพียง วัตถุแต่ชาวพุทธสนใจความเป็นอิสระและการหลุดพ้นแต่แม้กระนั้นก็ตามหลักมัชฌิมาปฏิปทาของ พระพุทธศาสนา ก็ได้ขัดขวางหรือขัดแย้งกับการพัฒนาทางด้านวัตถุหากเพียงแต่มีให้หลงใหล หรือยึดติดกับความจำเริญและความมั่งคั่ง ซึ่งถือเป็นกิเลสเครื่องเหนี่ยวรั้งความเป็นอิสระและ ความหลุดพ้นของชีวิต หลักสำคัญและสัจของเศรษฐศาสตร์แนวพุทธคือ ความธรรมดา ความ ง่ายที่ไม่สลบซับซ้อน (Simplicity) และ ความไม่เบียดเบียน (Non-Violence) ซึ่งหลักการ อันเป็นวิถีชีวิตของชาวพุทธนี้ สามารถชี้ให้เห็นว่า “สิ่งเล็กน้อย” กลับมีพลังนำไปสู่เป้าหมาย และ ผลลัพธ์ที่ยิ่งใหญ่ได้อย่างน่าอัศจรรย์และนอกเหนือไปจากนี้ผู้คนซึ่งมีชีวิตอยู่ในระบบพอเพียง และพึ่งตนเองในชุมชนชนบทได้รับผลกระทบต่อการเบียดเบียนและทำลายล้าง น้อยกว่าผู้คนที่อยู่ ในระบบของการค้าเสรีทั่วโลกด้วยเหตุผลดังกล่าวนี้ไม่ว่าจะมองในแง่มุมไหน การศึกษา เศรษฐศาสตร์แนวพุทธควรจะได้รับการสนใจอย่างจริงจังแม้กระทั่งในหมู่นักวัตถุนิยม ซึ่งเชื่อว่า ความจำเริญทางเศรษฐกิจมีความสำคัญกว่าคุณค่าทางจิตใจและศาสนาเนื่องจากพุทธ เศรษฐศาสตร์ มิได้เสนอปัญหาและทางเลือกระหว่าง “ความจำเริญสมัยใหม่” และ “ความล้า หลังของระบบสังคมเดิม” หากแต่เป็นเรื่องของการพบมรรควิธีที่ถูกต้องเหมาะสม

ของกระบวนการพัฒนา นั่นคือ ทางสายกลางระหว่างวัตถุนิยมสุดโต่งกับความล้าหลังสุดขีด และ มรรควิธีนั้น คือ “สัมมาอาชีวะ” ซึ่งเป็นมรรควิธีหนึ่งในมรรคมืองค์แปดนั่นเอง

ในทฤษฎีใหม่ : มิติที่ยิ่งใหญ่ทางความคิด^{๒๐} ศาสตราจารย์ ดร.ชัยอนันต์ สมุทวณิช ได้ วิเคราะห์ทฤษฎีใหม่ซึ่งเป็นกระบวนการหนึ่งในแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริว่า ทฤษฎีใหม่ เป็นส่วนหนึ่งในบริบทของเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริ เป็นสัมมาทฤษฎี ที่ อยู่เหนือระนาบแนวความคิดในทฤษฎีของการพัฒนาต่าง ๆ ที่ขาดและพร่องทางจริยธรรม โดยเห็นว่ามิติ ทาง จริยธรรมของทฤษฎีใหม่และแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงนั้น มีอยู่ในพุทธปรัชญาแล้วแต่ยังไม่มีผู้ใด นำมาจัดระบบและนำเสนออย่างเป็นรูปธรรมเท่านั้น “ทฤษฎีใหม่” ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เป็นทฤษฎีที่แตกต่างไปจากทฤษฎีอื่น ๆ ตรงที่มีจริยธรรมกำกับจึงเรียกได้ว่าเป็นสดมภ์หลักของระบบ ความคิดและเชื่อมโยงกับมนุษย์โดยตรง ดังที่เรียกกันว่า “คนเป็นศูนย์กลาง” (Human – Centered) โดยเฉพาะคนผู้ยากไร้ด้อยโอกาสในชนบท ซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศทฤษฎีใหม่ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีมิติด้านจริยธรรมของการอยู่ร่วมกันของสิ่งที่แตกต่างหลากหลาย โดยไม่จำเป็นต้องคู่ ตรงข้าม ขัดแย้ง แข่งขัน ครอบงำ ซึ่งกันและกัน หากแต่เอื้ออาทร เกื้อกูล และทำให้เกิดดุลยภาพที่ เคลื่อนไหวได้ (Dynamic Balance) ช่วยกันแบบน้ำพึ่งเรือเสือพึ่งป่า อันเป็นการพึ่งพิงอิงกัน (Interdependence) มากกว่าเป็นเพียงการ “พึ่งพาอาศัย” (Dependence) ซึ่งเป็นหลักการในการ พัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ โดยทั่วไปอยู่แล้ว

ทฤษฎีใหม่ : มิติที่ยิ่งใหญ่ทางความคิด ได้ชี้ให้เห็นว่าทฤษฎีใหม่ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเป็นแบบ “พหุนิยม” มีความหลากหลายที่ผสมผสานกันได้ และไม่เป็นทั้ง “เอกนิยม” หรือ “ทวินิยม” คือไม่จำเป็นต้องเลือกระหว่างเกษตรกรรมหรือ อุตสาหกรรม เพียงอย่างใดอย่างหนึ่งทฤษฎี ใหม่ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงมีความยิ่งใหญ่ทางความคิดเป็นความคิดใหม่ที่แหวกออกจาก กรอบความคิดเก่าของทฤษฎีตะวันตก ที่ครอบงำสังคมไทยและสังคมอื่นมาช้านานจนถอนตัวไม่ขึ้น

นายแพทย์ประเวศ วะสี กล่าวสรุปไว้ใน วัฒนธรรมเสนาหา พระธรรมปิฎก ประเวศ วะสี เอกวิทย์ ณ ถลาง ว่า “เรื่องเศรษฐกิจพอเพียงเป็นการนำเอา “เศรษฐกิจ” มาเป็นชื่อเพื่อกระตุ้นความสนใจ ที่จริงไม่ใช่ เรื่องเศรษฐกิจแต่เป็นเรื่องวัฒนธรรม เป็นวิถีชีวิตร่วมกันของคน พอร่วมกันก็ต้องนึกถึงกันและกัน นึกถึง การพออยู่พอกิน นึกถึงการพึ่งพาตนเอง นึกถึงสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม ธรรมะต่าง ๆ ซึ่งเป็นเรื่องเชื่อมโยงกัน “ พร้อมกันนั้นได้กล่าวเชื่อมโยงว่า การพัฒนาประเทศเท่าที่ผ่านมาก็ถือว่าล้มเหลว และทฤษฎีที่นัก เศรษฐศาสตร์เรียกว่า Trickle Down ซึ่งเชื่อกันมาเกือบ ๕๐ ปี ก็ไม่เป็นความจริง เพราะช่องว่างระหว่าง

^{๒๐} ศาสตราจารย์ ดร. ชัยอนันต์ สมุทวณิช , ทฤษฎีใหม่ : มิติที่ยิ่งใหญ่ทางความคิด (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิคอนราด อเดเนาเวร์ , ๒๕๕๑)

คนรวยกับคนจนยิ่งทิ้งห่างกันไปมากขึ้น ดึงเห็นได้จากตัวเลขของสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เมื่อปี พ.ศ.๒๕๑๘ รายได้ของคนจนระดับล่าง ๒๐ เปอร์เซ็นต์ มีสัดส่วนเพียงแค่ ๖ เปอร์เซ็นต์ ของรายได้ทั้งประเทศพัฒนาไป ๒๐ ปี ถึง พ.ศ.๒๕๓๘ คนจนระดับล่าง ๒๐ เปอร์เซ็นต์ รายได้ลดลงเหลือ ๓.๕ เปอร์เซ็นต์ และกำลังลดลงไปเรื่อย ๆ ช่องว่างระหว่างคนจนกับคนรวยนี้จะนำไปสู่ปัญหาอุปสรรคต่อประเทศไทยอย่างมาก^{๒๑}

ความจริงความจนเป็นเรื่องใหม่ในสังคมไทย คนโบราณไม่เคยจนแต่การพัฒนาทำให้คนจนลงไป เพราะเศรษฐกิจของชาวบ้านล่มสลายโดยสิ้นเชิง ดังนั้น การพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศตลอด ๔๐ ปีที่ผ่านมาถือเป็นการพัฒนาที่ล้มเหลว เพราะการพัฒนาเน้นไปที่วัตถุประสงค์ให้คนเกิดความโลภไปตามกระแสที่ครอบงำอยู่ในปัจจุบัน คือ ระบบทุนนิยม บริโภคนิยม และ อุตสาหกรรมนิยม การปฏิบัติตาม “หลักเศรษฐกิจพอเพียง” ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวคือ “การพออยู่ พอกิน และมีไมตรีจิตต่อกัน” และพระราชกระแสรับสั่ง “การถอยหลังเข้าคลอง” เพื่อให้เกิดความเข้มแข็งก็คือ การกลับไปใช้ชีวิตวิถีเกษตรกรรมมีความเพียงพอ และพออยู่พอกินในครอบครัวชุมชน ใช้ชีวิตสันโดษ ลดความฟุ้งเฟ้อ กินอยู่เรียบง่าย อนุรักษ์และถนอมธรรมชาติ และปฏิบัติตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนา ซึ่งก็คือหัวใจของเศรษฐกิจพอเพียง เศรษฐกิจวัฒนธรรมหรือธรรมเศรษฐกิจนั่นเอง

นอกจากวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องดังกล่าวข้างต้นแล้ว ผลงานวิจัยในเรื่องที่ใกล้เคียงก็มีอยู่หลากหลายเป็นที่น่าสนใจจะหยิบยกขึ้นเทียบเคียง ทั้งแนวคิด ปรัชญา และการนำมาสังเคราะห์เพื่อพัฒนาเป็นรูปแบบขององค์ความรู้ขึ้นมาใหม่เช่น งานวิจัย ของ นางสาวดลพัฒน์ ยศธร เรื่อง การนำเสนอรูปแบบการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนตามแนวพุทธศาสตร์^{๒๒} (วิทยานิพนธ์,ปริญญาครุศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ.๒๕๔๒) พบว่า แนวคิดในการพัฒนาประเทศ โดยอาศัยการพัฒนาเศรษฐกิจเป็นแกนหลักนั้นแม้จะก่อให้เกิดผลสำเร็จในหลายด้านแต่ในขณะเดียวกันก็ก่อให้เกิดผลอันไม่พึงปรารถนาต่อประชาชนทั้งในด้านชีวิตความเป็นอยู่ ขนบธรรมเนียม ประเพณี ค่านิยม ทรัพยากรธรรมชาติรวมถึงปัญหาอื่นๆ อีกด้วย ซึ่งเดิมแนวความคิดนี้เริ่มขึ้นจากทางโลกตะวันตกแล้วเผยแพร่มาสู่โลกตะวันออกนับจากหลังสงครามโลกครั้งที่สองเป็นต้นมา ผลกระทบด้านลบที่ไม่พึงปรารถนาที่สำคัญก็คือ การพัฒนา ทำให้ช่องว่างระหว่างคนรวยกับคนจนมีมากขึ้น ทรัพยากรและสุขภาพอนามัยของคนในสังคมที่ยากจน เสื่อมโทรมลง คนจนไม่สามารถที่จะพัฒนาตนเองได้ จึงมีความพยายามที่จะวางแนวทางพัฒนาใหม่ ที่เรียกว่า การพัฒนาที่ยั่งยืนอันหมายถึง การพัฒนาที่ตอบสนองต่อความต้องการของคนรุ่นปัจจุบันโดยไม่กระทบกระเทือนถึงความสามารถของ

^{๒๑} ปัจจุบัน (๒๕๔๗) รายได้ของคน ๒๐ เปอร์เซ็นต์ ส่วนล่างคือ ๔.๑ เปอร์เซ็นต์

^{๒๒} นางสาวดลพัฒน์ ยศธร , รูปแบบการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนตามแนวพุทธศาสตร์ ,(วิทยานิพนธ์,ปริญญาครุศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ,๒๕๔๒)

คนรุ่นต่อไปในการที่จะตอบสนองความต้องการของคนในอนาคต จากการวิจัย ของนางสาวดลพัฒน์ ยศธร เสนอว่า การพัฒนาตามแนวพุทธศาสตร์เป็นการพัฒนาที่ถูกต้องทาง (สัมมาพัฒนา) และการพัฒนาที่ได้สมดุล (สมพัฒนา) จะนำไปสู่ผลสำเร็จในการพัฒนาที่ยั่งยืนได้ด้วยการศึกษาแบบ “ไตรสิกขา” คือ การลงมือปฏิบัติ (ปฏิบัติ) เพื่อให้เข้าใจในหลัก ปฏิจจนุสุมบาท คือ กฎแห่งธรรมชาติ หรือ กฎของชีวิตอันจะนำไปสู่ผลสำเร็จ (ปฏิเวธ) ขณะเดียวกันก็ศึกษาวิชาการอื่นๆ (วิชาการทางโลก) ไปด้วยโดยกระบวนการศึกษานั้นต้องประกอบไปด้วยกัลยาณมิตรด้วย อย่างไรก็ตามแม้ว่าผลวิจัยนี้จะเป็นการนำเสนอแนวคิดโดยนำหลักปรัชญา และหลักพุทธธรรมเพื่อเสนอให้ทดลองปฏิบัติ และตัวแนวคิดและปรัชญาในเรื่องนี้ ก็ได้มีการพูดกันมาก่อนแล้วพอสมควร แต่ก็นำเสนอเรื่อง ของ “ไตรสิกขา” และปฏิจจนุสุมบาทให้เข้าสู่การดำรงชีวิตและกระบวนการพัฒนา เป็นสิ่งที่น่าสนใจ ยิ่งและนอกไปจากนั้น งานวิจัยชิ้นนี้ ชี้ว่า หลักทางพระพุทธศาสนาอื่น ๆ ในทุกหมวดสามารถนำไปใช้ในการพัฒนาคน พัฒนาเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและสิ่งแวดล้อมได้ จึงเห็นว่าน่าจะนำประเด็นความรู้ เรื่องหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาแทรกไว้ในหลักสูตรต่างๆ ในลักษณะของการผสมผสานเนื้อหาสาระ และที่สำคัญที่สุด น่าจะเป็นการกระตุ้นให้ผู้บริหารทุกระดับศึกษาหาความรู้ทางพระพุทธศาสนาที่ถูกต้อง เพื่อนำไปพัฒนาตนเองก่อนที่จะไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนสืบไป

งานวิจัยที่อยู่ในแนวใกล้เคียงอีกชิ้นหนึ่งได้แก่ สุนทรภรณ์ เตชะพะโลกุล^{๒๓} ในเศรษฐ ศาสตร์แนวพุทธกับวิถีทางพัฒนาของไทยพบว่าจุดเริ่มต้นทางทฤษฎีเศรษฐศาสตร์กระแสหลักใช้ อรรถประโยชน์ (Utility) หรือความพอใจ (Pleasure) เป็นจุดเริ่มต้นแต่ไม่สามารถให้ นิยามหรืออธิบายให้ชัดเจนได้เป็นผลให้ต้องอาศัยแนวคิด เรื่อง “ปริมาณ” มาช่วยอธิบายทำให้ อรรถประโยชน์หรือความสุขของกระบวนการนี้ หมายความว่าถึง “ความมั่งคั่ง” (Wealth) ดังนั้น การแสวงหาความสุข คือการแสวงหาความมั่งคั่ง ซึ่งวัดด้วยปริมาณ เช่น ทรัพย์สินที่ดิน คฤหาสน์ เงินทอง รถยนต์ บ้าน ฯลฯ ซึ่งส่งผลให้เป็นมโนทัศน์ในเรื่อง “ปริมาณ” เพียงด้านเดียว ขาดการพิจารณา เรื่อง “คุณภาพ” อันเป็นด้านที่รวมคุณค่าของความเป็นมนุษย์ไว้ ซึ่งจะโยงไป ถึงเรื่องของคุณภาพชีวิตและ จริยธรรมทางสังคม ต่างกับพุทธปรัชญา ที่มีจุดเริ่มต้นทางทฤษฎี ที่ชัดเจน คือ เริ่มจาก “ความทุกข์” ซึ่งผู้วิจัยให้น้ำหนักว่า จุดนี้ไม่เพียงแต่ทำให้สภาวะในระดับ เนื้อหาเกิดความชัดเจน หากแต่ยังนิยามความสุขหรือความพอใจได้ถูกต้องตามสภาพความเป็น จริงอีกด้วย ในงานวิจัยชิ้นนี้ ผู้วิจัยได้เสนอ แนวคิดเป็นข้อสรุปว่า ปัจจุบันมีกระแสความ พยายามใหม่ ๆ ในการผลักดันให้มีการนำหลักพุทธ ปรัชญา ซึ่งเคยมีอิทธิพลอย่างมากต่อ

^{๒๓} สุนทรภรณ์ เตชะพะโลกุล , เศรษฐศาสตร์แนวพุทธกับวิถีทางพัฒนาของไทย (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ,๒๕๓๔)

สังคมไทยในอดีตมาประสานเชื่อมโยงกับเศรษฐศาสตร์ที่พิจารณาจากพื้นฐานตามธรรมชาติที่เป็นจริงของมนุษย์ ซึ่งกำลังมีอิทธิพล อย่างกว้างขวางต่อสังคมไทยในปัจจุบัน การเคลื่อนไหวนั้นยังคงมีอยู่อย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เศรษฐศาสตร์เป็นทฤษฎีสังคมที่มีมิติเกี่ยวกับมนุษย์ที่เด่นชัด ภายใต้ปรัชญาการพัฒนา มิติที่เกี่ยวกับเทคโนโลยีที่ค้ำึงถึงนิเวศวิทยาและสภาพแวดล้อมอย่างสอดคล้องกับคุณค่าของความเป็นมนุษย์ที่สอดคล้องกับระบบคุณค่าทางศาสนา และวัฒนธรรม อันเป็นผลให้การแก้ปัญหาของมนุษย์และสังคมเป็นรูปธรรมได้อย่างแท้จริง

ในส่วนของประเด็นเรื่องการบริโภคน้อย และสาระแนวคิดของบริโภคนิยมในเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก กุลลินี มุทธาภลิน^{๒๔} ได้วิเคราะห์ไว้ในงานวิจัย พบว่า เศรษฐศาสตร์กระแสหลัก รายได้ตามกระบวนทัศน์แบบนิวตันและเดส์คาร์ตนั้น มีรากฐานมาจากปรัชญาประโยชน์นิยมที่ยอมรับในธรรมชาติของการตอบสนองต่อความต้องการอันไม่จำกัดของมนุษย์ กิจกรรมการบริโภคจากอรรถประโยชน์หรือความพึงพอใจนั้น วิเคราะห์โดยแนวคิดเชิงปริมาณ เช่นว่า การบริโภคนสินค้าและบริการในปริมาณที่มากกว่า ย่อมก่อให้เกิดอรรถประโยชน์และความสุขมีมากกว่าไปด้วย มนุษย์จึงถูกผลักดันให้ต้องแสวงหา ครอบครอง สะสม และบริโภควัตถุให้มากขึ้นอยู่ตลอดเวลา สังคม ปัจจุบันจึงกลายเป็นสังคมบริโภคนิยมดังที่เห็นอยู่ในระบบทุนนิยมสมัยใหม่ตรงกันข้ามกับพุทธปรัชญาภายใต้กระบวนทัศน์แบบองค์รวม จะเริ่มต้นจากการทำความเข้าใจถึงธรรมชาติและกฎของธรรมชาติ บนหลักของปัจเจกตั้งนั้นมนุษย์ในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งขององค์รวมจึงไม่อาจคำนึงถึงแต่ความต้องการอันไม่มีขอบเขตของตนเองแต่ฝ่ายเดียวได้ การบริโภคในทัศนะของพุทธธรรมจึงมิใช่กิจกรรมที่มีจุดจบในตัวของตัวเอง หากเป็นแต่เพียงเครื่องมือที่ทำให้มนุษย์สามารถมีชีวิตอยู่เพื่อฝึกฝน และพัฒนาตนเอง ให้มีพฤติกรรม อุบาสัย และคุณลักษณะที่ก่อให้เกิดดุลยภาพ และเกื้อกูลเอื้ออาทรต่อกัน ต่อทั้งสังคมและธรรมชาติ ดังนั้นการบริโภคในบริบทของพุทธปรัชญาจึงกลายเป็นรูปแบบทางเลือกหนึ่งของมนุษย์ในการก้าวพ้นไปจากรูปแบบและวิถีแห่งบริโภคนิยมในสังคมทุนนิยมที่กำลังเป็นกระแสเชี่ยวกรากอยู่ในขณะนี้

ในงานวิจัยเรื่อง เปรียบเทียบเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธกับเศรษฐกิจพอเพียงในสังคมไทย^{๒๕} พระมหาสง่า พลสงคราม ได้ศึกษาพบว่า เศรษฐศาสตร์เชิงพุทธมิได้เริ่มจากสมมติฐานทางเศรษฐศาสตร์ หากเป็นแต่เพียงหลักคำสอนเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตที่สอดคล้องกับธรรมะในฐานะที่เป็นปทัสถานให้เกิดดุลยภาพระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ มนุษย์กับสังคม และกายกับจิต ตามหลักปฏิบัติ

^{๒๔} กุลลินี มุทธาภลิน , การวิเคราะห์การบริโภคแนวพุทธปรัชญา ,(จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ,๒๕๓๙)

^{๒๕} พระมหาสง่า พลสงคราม ,เปรียบเทียบเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธกับเศรษฐกิจพอเพียงในสังคมไทย , (วิทยานิพนธ์ อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต ม.มหิดล ,๒๕๔๒)

สัมมาอาชีวะ โดยใช้สติปัญญาควบคุมและกำหนดเป้าหมายของกิจกรรมทางเศรษฐกิจให้ดำเนินไปสู่การมีคุณภาพชีวิตและจิตวิญญาณ

ส่วนเศรษฐกิจพอเพียง มุ่งเน้นความพอเพียงของกิจกรรมทางเศรษฐกิจเริ่มจากการผลิตบนพื้นฐานของการพึ่งตนเอง ตามแนวทฤษฎีใหม่ขั้นต่าง ๆ ซึ่งเริ่มจากการจัดสรรพื้นที่และแหล่งน้ำให้เหมาะสมกับการผลิตไปจนถึงการร่วมกลุ่มกันในชุมชน เพื่อเป็นทุนทางสังคมในการสร้างชุมชนให้เข้มแข็งสามารถพึ่งตนเองได้ ผู้วิจัยวิเคราะห์ว่าเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธ มีคำสอนแสดงถึงโครงสร้างของความสัมพันธ์ในระบบชีวิตที่อาศัยกันทั้งมนุษย์ และสัตว์ในฐานะองค์รวมแต่เศรษฐกิจพอเพียงมีแนวคิดที่แสดงถึงระบบโครงสร้างการผลิตที่สอดคล้องกับการบริโภค บนพื้นฐานของการพึ่งตนเองระดับครอบครัว ชุมชน และสังคมอย่างไรก็ตามแม้ว่าผู้วิจัยจะชี้ว่าแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงและทฤษฎีใหม่ถือเป็นมิติใหม่ทางความคิดและทางเลือกด้านเศรษฐกิจ แต่ก็ได้เชื่อมโยงให้เข้ากับหลักพุทธธรรมให้แนบแน่นเป็นเนื้อเดียว ทั้งที่ทุกโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำรินั้นวางรากฐานอยู่บนแนวทางและปรัชญาของพุทธธรรมทั้งสิ้น ในกรณีนี้ผู้วิจัยได้จัดวางหลักของการพิจารณาแบบแยกส่วนต่างหากจากกัน ทฤษฎีการจัดวางผังการใช้พื้นที่ดินและน้ำเป็นเพียงกระบวนการวิธีทางเทคนิคของแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งเป็นองค์รวมของวิถีชีวิตที่พึงประสงค์ลงมีพื้นฐานที่ถ่ายทอดจากวิถีชีวิตตามแนวพุทธธรรมนั่นเองไม่ว่าจะเป็นเรื่องของมัตตัญญูตา อโลภา โภควิภาค ศีล สมาธิ ปัญญา ฯลฯ

อย่างไรก็ตามวรรณกรรมของผู้วิจัยก็เป็นประโยชน์ในแง่ที่อาจก่อให้เกิดความสนใจที่จะศึกษาวิจัยในระดับลึกซึ่งยิ่งขึ้นไป

ในปี พ.ศ.๒๕๓๕ พระมหาสมโภช ศรีพันธ์^{๒๖} ได้ศึกษาวิเคราะห์เรื่อง เศรษฐศาสตร์ตามแนวพระไตรปิฎก โดยเปรียบเทียบเศรษฐศาสตร์กระแสหลักกับเศรษฐศาสตร์ตามแนวพระไตรปิฎก และพบว่า วิธีมองความทุกข์ของมนุษย์ที่เกี่ยวกับปัญหาเศรษฐกิจนั้นคล้ายคลึงกัน แต่วิธีการมองสาเหตุของปัญหานั้นค่อนข้างแตกต่างกัน คือ ในหลักเศรษฐศาสตร์ตะวันตก มนุษย์ในทางเศรษฐกิจมีเหตุผลเป็นของตนเอง สนใจประโยชน์ของตนเอง อาศัยแรงผลักดัน (กิเลส) กระตุ้นให้เกิดผลิตกรรม การขาย การวิภาคกรรม และการแข่งขันกันทางวัตถุ เพื่อให้บรรลุถึงจุดหมาย คือ ความมั่งคั่งทางวัตถุ ส่วนแนวพระพุทธศาสนานั้น ยอมรับความจำเป็นของชีวิตที่ต้องอาศัยปัจจัยทางวัตถุ แต่ก็ถือว่าวัตถุเป็นอุปกรณ์ส่วนหนึ่งของชีวิต เพื่อให้ได้ คุณภาพที่นอกเหนือจากวัตถุ แต่แนวความคิดทางเศรษฐศาสตร์ สำนักคลาสสิกกับนีโอคลาสสิกคือความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจ เน้นระบบเศรษฐกิจแบบเสรี Liberalism แนวความคิดนี้เสริมให้มีการผลิตที่ยิ่งใหญ่ แต่ในพระไตรปิฎก

๒๖

พระมหาสมโภช ศรีพันธ์ , เศรษฐศาสตร์ ตามแนวพระไตรปิฎก ,(วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,๒๕๓๕)

มีหลักความคิดเกี่ยวกับเศรษฐกิจว่า เหล่านี้เป็นเป้าหมายรอง เศรษฐกิจเป็นเพียงอุปกรณ์สนับสนุนชีวิต เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ยิ่งขึ้นกว่านั้นซึ่งแนวความคิดนี้ สอดคล้องเป็นอย่างดีกับผลการศึกษาของ กุลลินี มุทธากลิน เรื่องการวิเคราะห์การบริโภคแนวพุทธปรัชญา และ สุนทรภรณ์ เตชะพะโลกุล ในเรื่องเศรษฐศาสตร์แนวพุทธกับวิถีทางพัฒนาของไทย^{๒๗} ในเรื่องอรรถประโยชน์ และ ประเวศ วะสี^{๒๘} ในเรื่องเศรษฐกิจวัฒนธรรม : เศรษฐกิจพอเพียง บนรากฐานวัฒนธรรมชาวพุทธ ในวัฒนธรรมเสนา พ.ศ.๒๕๔๔ ในส่วนที่ว่าด้วย การบริโภคและธรรมเศรษฐกิจ

นอกจากนี้ พิสมัย สอนบุญมี^{๒๙} ได้ศึกษาวิจัยเรื่องที่เกี่ยวข้องกันนี้ใน หัวข้อ เปรียบเทียบปรัชญาเศรษฐศาสตร์กับปรัชญาพุทธศาสนา พบว่า หลักปรัชญาของทั้งสองกระแสมีความเหมือนกันในจุดเริ่มต้น คือ ความต้องการของมนุษย์อันไม่มีขอบเขตจำกัด และมีเป้าหมายคือความสุข แต่ความหมายของความสุข และมรรควิธีที่จะไปสู่เป้าหมาย คือความสุขนั้น ต่างกันโดยสิ้นเชิง กล่าวคือ เศรษฐศาสตร์ตั้งแต่พีธีโอเครต ลัทธิพาณิชยกรรม คลาสสิก นีโอคลาสสิก และแม้กระทั่งสังคมนิยมก็ล้วนแสวงหาความสุขจากความหมายในความมั่งคั่ง (Wealth) บ้าง สวัสดิการสังคมในกรณีของสังคมนิยมบ้าง แต่แม้กระนั้นก็ตาม เศรษฐศาสตร์ก็ยังขาดความเข้าใจที่ลึกซึ้งถึงสภาพความเป็นจริงความต้องการอันไม่มีขอบเขตจำกัด ก่อให้เกิดแบบจำลอง (Model) ต่างๆ เพื่อแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งกลับก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ตามมาอย่างมากมาย การใช้วิชาการเชิงปริมาณก็ยังไม่ช่วยคลี่คลายปัญหาได้อย่างแท้จริง เนื่องจากยังไม่สามารถให้ความหมายและคำจำกัดความของอรรถประโยชน์ หรือความพึงพอใจและความสุขได้อย่างชัดเจน สรุปได้ว่า ความสุขในเศรษฐศาสตร์ นั้นเป็นเพียงความพึงพอใจชั่วคราวที่ไม่ยั่งยืน ส่วนพุทธปรัชญานั้น สามารถหาได้จนถึงขั้นโลกุตตรสุข ซึ่งเป็นความสุขที่ยั่งยืนและไม่ขึ้นกับวัตถุหรือความมั่งคั่ง อยากรู้ก็ดี ทั้งปรัชญาเศรษฐศาสตร์และพุทธปรัชญาเริ่มต้นจากหลักความจริงที่ว่า ความต้องการของมนุษย์ไม่มีที่สิ้นสุด แต่ทรัพยากรมีอยู่จำกัด ในทางเศรษฐศาสตร์ อดัม สมิท เห็นว่ามนุษย์มีเหตุผลในการกำหนดวิธีการที่จะแสวงหาความสุขสูงสุดหรือแสวงหาอรรถประโยชน์สูงสุด แต่พระพุทธศาสนาเห็นว่าความต้องการอันไม่มีขอบเขตของมนุษย์ (โลภะ) นั้นควรถูกควบคุมหรือกำจัดให้หมดสิ้นไป การบริโภคจึงเป็นเพียงมรรควิธี มิใช่ผลสุดท้ายพุทธศาสนิกชนจึงควรแสวงหาปัจจัยแห่งการดำรงชีวิต คือ ปัจจัย ๔ เท่าที่พอเพียง และพอประมาณ มิให้มีการ

๒๗ กุลลินี มุทธากลิน และสุนทรภรณ์ เตชะพะโลกุล , อ่างแล้ว

๒๘ ศ.ประเวศ วะสี , เศรษฐกิจพอเพียง บนรากฐานวัฒนธรรมชาวพุทธ (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ ภัคบรรณ , ๒๕๔๔)

๒๙ พิสมัย สอนบุญมี ,เปรียบเทียบปรัชญาเศรษฐศาสตร์กับปรัชญาพุทธศาสนา , (วิทยานิพนธ์ ปรัชญาเศรษฐศาสตร์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่,๒๕๓๗)

ผลิตจนมากเกินไปประมาณจนล้นเกินกับทั้งสอนให้ดำเนินการบริโภคอย่างมีปัญญาและมีสติ เพื่อมิให้เกิดโทษและรู้เท่าทันสภาวะความเป็นจริงของสรรพสิ่งทั้งปวง อันเป็นโลกธรรม ภายใต้เงื่อนไขของพุทธปรัชญา คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา สิ่งทั้งหลายไม่เที่ยงมีความทุกข์เป็นธรรมดาและความไม่มีตัวตนที่แท้จริง และในเรื่องเดียวกันนี้ พระสายชล ศรีสว่าง วิเคราะห์ไว้ในศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก กับคำสอนของพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้อง เศรษฐศาสตร์ (ปริญญาณิพนธ์,มหาบัณฑิตมหาวิทยาลัยเกริก, พ.ศ.๒๕๔๖)ว่า เศรษฐศาสตร์กระแสหลักได้กล่าวถึง ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด (Scarcity) เมื่อเศรษฐกิจ (Economics goods) มีอยู่อย่างจำกัดแต่ความต้องการของมนุษย์ไม่มีขอบเขตจำกัด ปัญหาจึงเกิดขึ้น ในสังคมมนุษย์เศรษฐศาสตร์กระแสหลักจึงแก้ปัญหาด้วยการจัดสรรทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดให้แก่มนุษย์โดยใช้กลไกราคาและระบบการตลาด ซึ่งนักเศรษฐศาสตร์เชื่อว่าสามารถแบ่งสรรทรัพยากรได้อย่างมีประสิทธิภาพ คือ ถ้าความต้องการมีมาก สินค้าและบริการมีน้อยราคาก็จะสูงขึ้น ถ้าความต้องการลดลง สินค้ามีมากกว่าราคาก็จะลดลง ส่วนหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาได้แก้ปัญหาทางเศรษฐศาสตร์ด้วยการลดความต้องการ (ความโลภ) ให้ลดลง โดยกล่าวไว้ในเรื่องของความสันโดษ คือความยินดี ความพอใจ ความรู้จักอิ่ม รู้จักพอ รู้ประมาณ คือ รู้จักพอดีในการบริโภค เมื่อมนุษย์ลดความต้องการลง ปัญหาเศรษฐกิจและสังคมก็จะลดลงด้วย นอกไปจากนี้งานวิจัยยังได้ชี้ถึงข้อแนะนำในการปฏิบัติตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาในด้านการผลิตและการบริโภค เช่น ในทิวฎฐัมมิกัตถสังวัตตนิคกรรม ในข้อที่ ๑ อฎฐานะสัมปทา คือความขยันหมั่นเพียรในการประกอบอาชีพในข้อที่ ๔ สมชีวิตาบริโภคแต่พอเพียง พอประมาณไม่มากไม่น้อยเกินไป ประหยัด และอดออม ส่วนในด้านการแบ่งปันผลผลิต ก็มีกล่าวในสังคหวัตตธรรม ในข้อที่ ๑ ทาน คือ การให้การแบ่งปัน การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การสงเคราะห์ และในด้านการแบ่งสรรระหว่างผู้มีส่วนร่วมในการผลิต คือ ทิศ ๖ หรือ ทิศเบื้องล่าง ในฐานะนายจ้างพึงบำรุงคนรับใช้และคนงาน เป็นต้น

สำหรับเรื่องการเทียบเคียง ระหว่างพระพุทธศาสนากับลัทธิบริโภคนิยมเป็นการเฉพาะนั้น มีสาระที่น่าสนใจอยู่ในงานวิจัยของ พระขวัญเมือง สุหะ^{๓๐} ในพุทธศาสนากับลัทธิบริโภคนิยม : ศึกษาเปรียบเทียบเศรษฐศาสตร์แนวพุทธกับเศรษฐศาสตร์กระแสหลักซึ่งผู้วิจัยได้เทียบเคียงเศรษฐศาสตร์กระแสหลักกับเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ ในเรื่อง ของทัศนคติที่มีต่อมนุษย์

การเปรียบเทียบเรื่องการผลิต การบริโภค การกระจายการผลิตตลอดจนการวิพากษ์นัยทางเศรษฐศาสตร์ของด้านต่าง ๆ โดยเทียบเคียงกันระหว่างเศรษฐศาสตร์กระแสหลักกับเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ และในท้ายที่สุด

^{๓๐} พระขวัญเมือง สุหะ ,พุทธศาสนากับลัทธิบริโภคนิยม : ศึกษาเปรียบเทียบเศรษฐศาสตร์แนวพุทธกับเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก , (วิทยานิพนธ์ ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหิดล,๒๕๔๖)

ได้เสนอแนะการประยุกต์เศรษฐศาสตร์แนวพุทธเพื่อแก้ปัญหาบริโภคนิยม พระขวัญเมือง สุหะ ได้เริ่มนำปัญหาที่คล้ายคลึงกับงานวิจัยเชิงเปรียบเทียบ ที่มีมาก่อนหน้านี้แล้วโดยลำดับว่า มนุษย์มีความต้องการที่ไม่จำกัด อยู่โดยธรรมชาติ ดังนั้นกรอบความคิดของทั้งสองกระแส จึงเริ่มจากจุดเดียวกัน โดยพระพุทธศาสนามองปัญหาพื้นฐานของมนุษย์ แนวปรัชญา เช่น แม่น้ำเสมอด้วยต้นหาไม่มี^{๓๑} หรือความอยากจะได้ยากในโลก^{๓๒} ในด้านของเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก ก็มีกรอบการมองปัญหาพื้นฐานของมนุษย์ในลักษณะเดียวกัน โดยยอมรับว่า มนุษย์มีความต้องการไม่จำกัด แต่ทรัพยากรในโลกมีอยู่จำกัด จึงเกิดปัญหาขึ้นและมีทฤษฎีและรูปแบบต่าง ๆ มากหลายเพื่อแก้ปัญหานี้ อย่างไรก็ตามเป้าหมายสุดท้ายของมนุษย์ที่ปรารถนาจะให้บรรลุ คือ ความสุขนั้นยังมีนัยที่แตกต่างกันตลอดจนมรรควิธีที่จะไปถึงความสุขก็แตกต่างกัน จากความแตกต่างในกรอบของความคิดพื้นฐานนี้เอง จึงนำไปสู่พฤติกรรมทางเศรษฐกิจที่แตกต่างกัน ภายใต้ฐานความคิดกระแสหลักนั้น ยึดถือเอาผลประโยชน์ส่วนตนเป็นที่ตั้ง ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับธรรมชาติ จึงอยู่ในลักษณะของการช่วงชิงเอาชนะ ครอบงำ ครอบครอง ภายใต้ฐานความคิดและความเชื่อที่ว่า มีทรัพย์สินมาก มีอรรถประโยชน์มาก บริโภคมาก ย่อมมีความสุขมาก และสิ่งเหล่านี้ เห็นได้ชัดจากปรากฏการณ์ของการบริโภคนิยมในสังคม (Consumerism) ที่เน้นให้มนุษย์ตั้งเป้าหมายของชีวิต และ ความสุขไว้กับการบริโภคให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ ตรงกันข้ามกับวิถีคิดและจัดการแบบเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ ที่แม้จะคำนึงถึงประโยชน์ตน แต่ก็ไม่ละเลยประโยชน์ของผู้อื่นด้วยท่าทีจึงมีลักษณะของการเกื้อกูลแบ่งปันกัน (ซึ่งตรงกับแนวคิดทฤษฎีใหม่ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว) แม้กิจกรรมทางเศรษฐกิจก็ได้ถือเป็นเป้าหมายสำคัญสูงสุดที่จะต้องทุ่มเททั้งชีวิตเข้าแลก แต่จะถือเป็นเพียงมรรควิธีที่จะใช้เดินไปสู่ผลที่ประเสริฐยิ่งกว่า เช่น วิถีชีวิตที่เรียบง่ายงดงาม และพัฒนาให้ประณีตยิ่งขึ้น จนถึงขั้นนิพพาน ต่อข้อวิเคราะห์ในเรื่องเดียวกันนี้ ผู้วิจัยได้ชี้ให้เห็นด้วยว่าระบบเศรษฐกิจสังคมในปัจจุบันไม่ใช่ระบบของการเข้าไปแก้ปัญหาและจัดการกับความขาดแคลน (Scarcity) และความยากจน (Poverty) หากแต่เป็นระบบเศรษฐกิจที่จะต้องเข้าไปจัดการกับปัญหาความล้นเหลือ (Abundance) และความมั่งคั่ง (affluent) ด้วยการกระตุ้นและสร้างให้เกิดการใช้จ่ายเพื่อขับเคลื่อนความโลภ หรือ ความต้องการหรืออุปสงค์ให้เกิดขึ้นให้มากที่สุด ดังที่เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมไทยในปัจจุบันนี้ ผู้วิจัยได้เสนอแนะว่า เป็นความจำเป็นอย่างยิ่งที่ชาวพุทธจะต้องตระหนักถึงหลักธรรม ข้อ “สันโดษ” และ “ทางสายกลาง” (มัชฌิมาปฏิปทา) ในการแสวงหาเพื่อตอบสนองความต้องการพื้นฐานด้านปัจจัย๔ ด้วยท่าทีและพฤติกรรมที่ดำเนินไปอย่างพอเหมาะพอควรไม่สุดโต่งไปข้างใดข้างหนึ่ง อันเป็นเหตุให้เบียดเบียนตนเองผู้อื่น สังคม ตลอดจนธรรมชาติโดยรวมด้วยซึ่งสอดคล้องกับหลักการในโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่ใช้เป็นหลักการพัฒนามาโดยตลอด

^{๓๑} นตฺถิ ตฺถนฺหา สมานํที (ขุ.ธ.(บาลี)๒๕/๒๘/๔๐).

^{๓๒} อิจฺฉา โลกสมฺมิ ทุชฺชหา (ส.ส.(บาลี)๑๕/๒๑๖/๖๑).

๑.๖ วิธีดำเนินการวิจัย

วิทยานิพนธ์ เรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริ กับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา”(A Analytical Study of H.M.The King’s Sufficiency Economy Philosophy and Buddhism) ฉบับนี้ เป็นการศึกษาวิจัยแบบผสมผสานระหว่างการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Tescarch) และการศึกษาวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Tescarch) ซึ่งเป็นการศึกษาวิจัยภาคสนาม (Field Work Study) โดยได้แบ่งแยกขั้นตอนวิธีดำเนินการวิจัยไว้เป็นสองส่วน ดังนี้

๑.๖.๑ การศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ

(๑) ศึกษาข้อมูลจากเอกสารทั้งปฐมภูมิและทุติยภูมิ ในเรื่องที่เกี่ยวข้อง ซึ่งมีที่มาทั้งจากแหล่งข้อมูลหลัก (Primary Source) และข้อมูลรอง (Secondary Source) เช่น หนังสือ วารสาร เอกสาร สิ่งพิมพ์ และข้อมูลชนิดอื่น ซึ่งเป็นข้อมูล ปฐมภูมิที่ได้ตีพิมพ์

(๒) ศึกษาวิเคราะห์ อธิบายความ ตีความ และเปรียบเทียบประเด็นและสาระสำคัญที่ต้องการแสดงตามกรอบและแนวคิด (Conceptual Framework) ที่กำหนดไว้

(๓) สรุปและนำเสนอสาระสำคัญที่ได้วิเคราะห์แล้ว

สำหรับกรอบแห่งความคิด (Conceptual Framework) ในการดำเนินการวิจัยในภาพรวมของงานศึกษาวิจัยครั้งนี้ ได้กำหนดสาระสำคัญของปรัชญาและแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ในแต่ละด้านออกเป็นหมวดหมู่จากพระราชดำริที่ได้ทรงพระราชทานไว้เป็นองค์รวม (Holistic) ซึ่งครอบคลุมการดำเนินชีวิตในทุกด้านของประชาชน หลังจากนั้นได้ดำเนินการ วิเคราะห์เทียบเคียงว่า แนวคิดของการพัฒนาประเทศที่ผ่านมากับหลักของการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริโดยรวม มีลักษณะและวัตถุประสงค์ที่ต่างกันอย่างไร แนวพระราชดำริในแต่ละหมวดหมู่สอดคล้องกับหลักพระพุทธธรรมอย่างใดและรูปแบบแนวทางการปฏิบัติเพื่อให้มีวิถีชีวิตที่ดีงามในแต่ละด้านนั้นควรจะเป็นประการใด

๑.๖.๒. การศึกษาวิจัยเชิงปริมาณ

ในส่วนของการศึกษาวิจัยเชิงปริมาณ (Guantitative Reseach) ซึ่งเป็นการศึกษาภาคสนามนั้น งานวิจัยชิ้นนี้ได้ทำการศึกษา ครั้วเรือนเกษตรกรทฤษฎีใหม่ ๔๔ ครั้วเรือนในสองจังหวัดของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ คือ จังหวัดกาฬสินธุ์และสกลนคร โดยผลของการศึกษามุ่งหมายจะให้เป็นที่พิสูจน์ ของการนำทฤษฎีใหม่มาสู่การปฏิบัติและมีผลเป็นรูปธรรม จากการดำเนินการตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (ซึ่งทฤษฎีใหม่ เป็นกระบวนการขั้นพื้นฐานส่วนหนึ่งของแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง สำหรับเกษตรกร) การวิจัยภาคสนามแบ่งออกเป็นสองส่วน คือ

(๑) ค้นคว้า รวบรวม ศึกษาข้อมูล จากเอกสาร (Documentary Research) ซึ่งเป็นข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) เพื่อให้ทราบสถานภาพและปัจจัยพื้นฐานของประชากร และผลการศึกษาที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ เพื่อนำมาเป็นแนวทางในการจัดทำแบบสอบถาม

(๒) การศึกษาภาคสนาม (Field Work Study) เป็นการศึกษาค้นคว้าข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) โดยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการรวบรวมข้อมูลจากประชากรที่ใช้ในการศึกษา

(๓) รวบรวม วิเคราะห์ ประเมินผล ตามระเบียบวิธีวิจัยงานภาคสนาม

การวิจัยภาคสนามของวิทยานิพนธ์ ฉบับนี้เป็นการปฏิบัติงานจริงเพื่อใช้ในการประเมินผลโครงการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ดังนั้น ผลจากการวิจัยแบบสอบถาม ตาราง และตัวเลข ซึ่งเป็นผลจากการดำเนินงานร่วมกัน ระหว่างผู้วิจัยและสำนักงานคณะกรรมการพิเศษ เพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (กปร) จึงถือเป็นส่วนหนึ่งของการวิจัยในครั้งนี้ด้วย

ชีวิตในกรอบแนวทางที่พึงปรารถนา (ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง)
(พื้นฐานของการพัฒนาในทุกเรื่องและแนวทางการดำเนินชีวิตของคนไทย)

ขอบเขต – สาระัตถะ ในพระราชดำริ	แนวพระราชดำริและหลัก พุทธธรรม	รูปแบบการปฏิบัติเพื่อดำเนินตามแนว พระราชดำริและวิถีชีวิตที่พึงงาม
๑) ด้านการดำเนิน ชีวิตโดยรวม	มัชฌิมาปฏิปทาหรือทาง สายกลาง มรรคมีองค์ ๘ สัมมาทิฐิ สมชีวิตา สันโดษ ทาน มัตตัญญูตา อาชชวะ วิริยะ อโลภะ อโมหะ สัมมาสมาธิ อวิหิงสา ความไม่เบียดเบียน ฯลฯ	<ul style="list-style-type: none"> - ดำเนินชีวิตอยู่บนพื้นฐานของความพอดีพอควรและพอประมาณอย่างมีเหตุผล - พัฒนาปัญญาเพื่อให้รู้เท่าทันโลกและความเปลี่ยนแปลงที่แท้จริงของชีวิต - ความมีเหตุผลรู้เท่าทันและถูกต้องตามความเป็นจริง - มีความเห็นชอบ - ไม่โลภ ไม่เอาเปรียบ ไม่มักได้ ปรับทัศนะ ทุนิยม – เงินนิยมเป็นธรรมนิยม - รู้จักการให้มีความเสียสละ สมถะ และมีความพอเพียงในทุกด้าน - ไม่บริโภคนิยมและฟุ้งเฟ้อเกินพอดี - สร้างพลังกระตุ้นให้ผู้ยากไร้มีพลังในการต่อสู้ชีวิตและเข้าใจความเป็นจริง - สร้างค่านิยมเชิงพุทธ (Buddhist Value) ในชีวิต - ใช้ชีวิตเรียบง่ายอย่างมีคุณธรรม - ไม่เบียดเบียนทั้งผู้อื่น ธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม - ซื่อสัตย์ สุจริต - มีอาชีพสุจริต - มีสาธารณะประโยชน์
๒) ด้านการพัฒนา เศรษฐกิจและสังคม	- มัชฌิมาปฏิปทาหรือทางสายกลาง - เศรษฐกิจพอเพียง - เศรษฐศาสตร์มัชฌิมา	<ul style="list-style-type: none"> - ดำเนินการตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ในการพัฒนาทุกระดับ - เลิกทฤษฎีการพัฒนาเพื่อเร่งการเติบโตทางเศรษฐกิจ (Economic Growth) แต่ประการเดียว

ขอบเขต – สาระัตถะ ในพระราชดำริ	แนวพระราชดำริและหลัก พุทธธรรม	รูปแบบการปฏิบัติเพื่อดำเนินตามแนว พระราชดำริและวิถีชีวิตที่งดงาม
<p>๓.ด้านทรัพยากร ธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อม</p>	<p>สัมมาอาชีวะ สัมมาทิฐิ สมชวิตา อัทธจริยา เมตตา กรุณา สามัคคี สัมมาปัญญาและ สัมมาสติ วิริยะ อโลภะ สามัคคีธรรม อิทธิบาท ๔ การพึ่งตนเอง</p> <p>การไม่เบียดเบียนสิ่งมีชีวิต เมตตา กรุณา สัมมาสติ สัมมาทิฐิ สัมมาปัญญา</p> <p>ฯลฯ</p>	<p>-ผลิตและบริโภคอยู่บนความพอดี พอประมาณ และมีเหตุผล</p> <p>-พัฒนาด้วยระบบธรรมนิยมและจิตนิยม</p> <p>-พัฒนาเศรษฐกิจอย่างมีจริยธรรม เพื่อให้สังคมส่วนรวมมั่นคงและ ประเทศชาติยั่งยืนหรือสัมมาเศรษฐกิจกรรม (เศรษฐกิจที่มีจริยธรรม)</p> <p>-ไม่มุ่งเน้นผลกำไรแต่ประการเดียว</p> <p>-ส่งเสริมการร่วมมือ (Co- Operation) มากกว่าการแข่งขัน (Competition)</p> <p>-สัมมาพัฒนา (การพัฒนาที่ดีโดยใช้ ปัญญา และสติเป็นเครื่องกำกับ)</p> <p>-เน้นผู้ด้อยโอกาสให้ยืนบนขาตนเองได้</p> <p>-มองรอบทุกมิติ เป็นองค์รวม (Holistic) เพื่อให้สังคมเข้มแข็ง</p> <p>- การพึ่งพาตนเอง – ความเป็นอิสระ</p> <p>-มุ่งเน้นการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) โดยไม่ทำลายธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อมรวมถึงการไม่เบียดเบียนชีวิต พืช สัตว์ และมนุษย์ ฯลฯ</p> <p>-Environmentally Sound Development</p> <p>-พัฒนาโดยคำนึงถึงสภาพแวดล้อมตาม หลักพุทธธรรม</p> <p>-ถือว่าชีวิตเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ ต้องอยู่ร่วมแต่ไม่ทำลายธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อม</p> <p>-ไม่โลภมักได้มักง่ายและเห็นแต่ ประโยชน์ส่วนตน</p> <p>ฯลฯ</p>

ขอบเขต - สาระ ในพระราชดำริ	แนวพระราชดำริและหลัก พุทธธรรม	รูปแบบการปฏิบัติเพื่ ดำเนินตามแนว พระราชดำริและวิธี ชีวิตที่งดงาม
-------------------------------	----------------------------------	--

<p>๔. ด้านเกษตรกรรม และการอาชีพ (ทฤษฎีใหม่)</p>	<p>มัชฌิมาปฏิปทา อุฏฐานสัมปทา กัลยาณมิตตตา สมชวีตทา สัมมาวายามะ สัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา ฯลฯ</p>	<p>-“ทฤษฎีใหม่”ทฤษฎีของการบริหารจัดการที่ดินและน้ำในพื้นที่อันจำกัดของเกษตรกร - ร่วมมือกันในชุมชนและสร้างชุมชน - สร้างความ “พออยู่ – พอกิน – และพอเพียงเพื่อ เป็นพื้นฐานการพัฒนาในระดับต่อไป - ความเพียรและความมุ่งมั่น - ประหยัด – มัธยัสถ์ – อุดหนุน - รู้รัก – สามัคคี - หลักการ “บ.ว.ร” ฯลฯ</p>
<p>๕) ด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิตค่านิยมคุณธรรมและจริยธรรม</p>	<p>ธัมมัญญตา มัตตัญญตา สัทธา วิริยะ ปัญญา อโลกะ เมตตา กรรณา มุกิตา ฯลฯ</p>	<p>-ดำเนินชีวิตตามรอยพระยุคลบาท ฯ -ให้มีการศึกษาปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในมหาวิทยาลัยและสถานศึกษาชั้นสูง -ให้การศึกษาที่ถูกต้องแก่ประชาชนโดยไม่ส่งเสริมให้เป็นวัตถุนิยม แต่เน้นจริยธรรมและคุณธรรมในสังคม -นำหลักพุทธธรรมมาใช้ในการพัฒนาทุกด้าน -ลด ละ เลิก ค่านิยมตะวันตกที่ไร้สาระ -ยึดหลัก พออยู่ พอกิน พอเพียง และพอดี -ให้ตระหนักความเป็นจริงของชีวิตตามหลักพระพุทธธรรม -ส่งเสริมให้เข้าใจ“คุณค่าแท้และคุณค่าเทียม - ทางกายภาพที่เป็นรูปธรรมให้ศึกษา “ศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ” ทั่วประเทศ เป็นตัวอย่าง - นำหลัก “บ-ว – ร “ มาใช้ให้กว้างขวาง</p>

๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๗.๑ ทำให้ได้ทราบ หลักการ ปรัชญา และแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นการเปรียบเทียบกับหลักพุทธธรรมเรื่อง “มัชฌิมาปฏิปทา” และหลักธรรมอื่นๆ ในพระไตรปิฎก

๑.๗.๒ เป็นพื้นฐานในการขยายกรอบแห่งความคิด ในการน้อมนำเอาหลักพุทธธรรมในพระพุทธศาสนาเข้ามาประยุกต์ใช้ในการแก้ไขปัญหาหลักของประเทศชาติ

๑.๗.๓ สร้างความตระหนักถึงคุณค่า และประโยชน์ของพุทธธรรมในพระพุทธศาสนา ซึ่งสามารถครอบคลุม แนวทางในการสร้าง “ปัญญา” เพื่อแก้ไข “ปัญหา” ในทุกด้านของชีวิต

๑.๗.๔ ทำให้มีแนวคิด “เชิงพุทธ” เป็นทางเลือกให้ผู้มีอำนาจ ในการตัดสินใจและบริหารประเทศได้ทบทวน และพิจารณาเพื่อประโยชน์สุขอย่างแท้จริงของประชาชน

บทที่ ๒

ปรัชญาและกรอบแนวคิดพื้นฐานของการพัฒนาประเทศไทย กับการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

๒.๑ ภูมิหลังและพัฒนาการของการพัฒนาในประเทศไทย

๒.๑.๑ ภูมิหลัง

หลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ ประเทศไทยได้รับผลกระทบจากภัยสงครามอย่างหนัก และผลจากการนี้ทำให้เกิดปัญหาทางเศรษฐกิจหลายด้านรัฐบาลไทยภายใต้การนำของ จอมพล ป.พิบูลสงคราม จึงพยายามแก้ไขปัญหาดังกล่าว โดยได้ตราพระราชบัญญัติสภาเศรษฐกิจแห่งชาติขึ้น และมีผลบังคับใช้เมื่อวันที่ ๑๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๔๙๓ มีการจัดตั้ง “สภาเศรษฐกิจแห่งชาติ” เพื่อให้คำแนะนำแก่รัฐบาลและเสนอแนะแนวทางที่เหมาะสม เพื่อให้ประเทศไทยก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ^๑

ในปีพ.ศ.๒๔๙๖คณะรัฐมนตรีมีมติให้แต่งตั้ง “คณะกรรมการดำเนินการวางแผนเศรษฐกิจของประเทศ” และให้คณะกรรมการฯ เริ่มวางแผนเศรษฐกิจของประเทศในปี พ.ศ.๒๔๙๖ นั้นเอง

ในการวางแผนเศรษฐกิจของประเทศดังกล่าวรัฐบาลไทยได้ขอให้ธนาคารโลกส่งผู้เชี่ยวชาญเข้ามาช่วยสำรวจภาวะเศรษฐกิจของประเทศไทยและได้มีการเสนอรายงานชื่อ “โครงการพัฒนาการของรัฐบาลสำหรับประเทศไทย” และ ในรายงานนี้ เสนอให้จัดตั้งสถาบันการวางแผนเศรษฐกิจให้เป็นการถาวร รัฐบาลจึงได้ยกเลิกพระราชบัญญัติสภาเศรษฐกิจ พ.ศ.๒๔๙๓ โดยประกาศใช้พระราชบัญญัติสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับใหม่เมื่อวันที่ ๔ กรกฎาคม พ.ศ.๒๕๐๒ พร้อมกับจัดตั้งสภาพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ขึ้นตรงกับสำนักนายกรัฐมนตรี เพื่อรับผิดชอบวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจของชาติขึ้นเป็นการถาวร^๒

^๑ ราชกิจจานุเบกษา ตอนที่ ๑๐ เล่มที่ ๖๗ วันที่ ๑๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๔๙๓ หน้า ๑.

^๒ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๕ ทศวรรษ สภาพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร, : เพชรรุ้งการพิมพ์, ๒๕๔๓), หน้า ๔๗.

๒.๑.๒ ห้าทศวรรษของการพัฒนาในประเทศไทย ภายใต้กรอบของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

ประเทศไทยเริ่มมีการวางแผนอย่างเป็นระบบ โดยใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติมาตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๕๐๔ นับถึงขณะนี้ (พ.ศ.๒๕๔๗) ก็เป็นเวลาเกือบห้าทศวรรษและใช้แผนพัฒนามาแล้ว ๘ แผนขณะนี้กำลังอยู่ในช่วงสุดท้ายของแผนพัฒนา ฉบับที่ ๘ การพัฒนาในช่วงที่ผ่านมาแม้จะก่อให้เกิดผลดีในบางด้าน แต่หากพิจารณาโดยรวมแล้วกล่าวโดยสรุปได้ว่าไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควรและผลจากการพัฒนา ที่อาศัยกรอบแนวคิดจากทฤษฎีทางตะวันตกในระยะแรกนั้นได้ก่อให้เกิดผลกระทบให้กับสังคมไทย อย่างมากมายหลายด้าน เช่น ในด้านของทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ด้านวิถีชีวิตที่ติงามของคนไทยในอดีต ด้านคุณธรรม จริยธรรม ด้านคุณภาพชีวิตและสุขภาพอนามัย ด้านการกระจายรายได้และความเหลื่อมล้ำในสังคม และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง การกลืนหายไปกับกระแสโลกาภิวัตน์ ซึ่งมีลัทธิบริโภคนิยมเป็นตัวผลักดัน นักวิชาการที่มีแนวคิดแบบเศรษฐกิจกระแสหลัก อาจมองว่า เป็นความจำเป็นหรือเป็นค่าใช้จ่าย (Cost) ที่ต้องลงทุนเพื่อความจำเป็นหรือเป็นค่าใช้จ่าย (Economic Growth) โดยละเว้นหรือให้ความสำคัญน้อยมากกับการพิจารณาด้านอื่นอย่างเป็นองค์รวม

อย่างไรก็ตามแม้การพัฒนาฯ จะก่อให้เกิดผลดีโดยมีการยกตัวเลขความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ (Economic Growth) โดยคิดเป็นตัวเลขว่าในช่วงสี่ทศวรรษที่ผ่านมาในช่วงของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับที่ ๑ - ๗ ตัวเลขของการขยายตัวทางเศรษฐกิจ (GDP) อยู่ในอัตราเฉลี่ยสูงร้อยละ ๗.๘ ต่อปีและรายได้ต่อหัวของคนไทยโดยเฉลี่ยเพิ่มขึ้นจาก ๒,๑๐๐ บาท ในปีพ.ศ.๒๕๐๔ เป็น ๖๘,๐๐๐ บาทในปี พ.ศ.๒๕๓๘ แต่ก็ได้ยอมรับถึงผลของการพัฒนาที่ผ่านมาเกือบ ๔ ทศวรรษว่า ขาดความสมดุลเนื่องจาก “เศรษฐกิจดี สังคมมีปัญหา และการพัฒนาไม่ยั่งยืน”^๓

เพื่อวิเคราะห์พัฒนาการของการพัฒนาประเทศไทย ภายใต้กรอบแนวคิดและทฤษฎีทางตะวันตกของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติในแต่ละช่วงเวลา จึงเห็นควรจัดลำดับเวลาในแต่ละทศวรรษและวิเคราะห์สารัตถะและแนวคิดในแต่ละระยะเวลา ดังนี้

^๓ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช) , แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๘ (พ.ศ.๒๕๔๐ - ๒๕๔๔) (กรุงเทพมหานคร : สำนักนายกรัฐมนตรี , ๒๕๓๘), หน้า ๓.

(๑) ทศวรรษแรก (พ.ศ.๒๕๐๔ - ๒๕๑๔)

แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑ และ ๒

ภายใต้แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑ และ ๒ โดยเริ่มจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับที่ ๑ แนวคิดและทฤษฎีเป็นแบบจากบนลงล่าง (Top - Down Planning) ผู้วางแผน คือ นักวิชาการที่สำเร็จการศึกษาจากต่างประเทศรับแนวคิดด้านการเจริญเติบโต (Growth concept) มาจากเศรษฐกิจกระแสหลักอย่างสมบูรณ์ ความหมายของการพัฒนาคือ “การพัฒนาเศรษฐกิจ” โดยมีนัยว่าประเทศใดสามารถเพิ่มความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจได้เท่าใดก็สามารถก้าวสู่ความเป็นทันสมัย (Modernization) ได้เท่านั้น เมื่อถึงจุดนั้น ประโยชน์และผลของการพัฒนาจะกระจายสู่คนและสังคมทั้งหมด ซึ่งนักพัฒนาเรียกกระบวนการนี้ว่า การพัฒนาโดยการสร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ (Development with growth) ซึ่งแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑ ได้ตั้งอยู่บนพื้นฐานของแนวคิดและทฤษฎีนี้ได้อย่างสมบูรณ์โดยเห็นได้จากการทุ่มเทลงทุนในระบบโครงสร้างขั้นพื้นฐานและเน้นโครงการลงทุนภาครัฐเช่น ถนน เขื่อน ไฟฟ้า ฯลฯ เป็นสำคัญ (Project-Oriented approach) และสำหรับการประเมินผลของโครงการนั้น ใช้การวิเคราะห์ระบบผลตอบแทนจากการลงทุน (Cost - benefit analysis) คือ ระบบที่เรียกกันง่าย ๆ ว่า เป็นระบบ “ กำไร - ขาดทุน ” นั่นเอง

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าผลของการพัฒนาตามทฤษฎีและแนวคิดนี้จะมีอยู่มากแต่ก็ก่อให้เกิดความสูญเสียทรัพยากร และเงินทุนไปเป็นจำนวนมากเช่นกัน และยิ่งไปกว่านั้นการพัฒนาโดยโครงการนี้ไม่สามารถวัดผลสำเร็จในเชิงภาพรวมได้ ดังนั้นในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๒ จึงได้นำแนวคิด “ การพัฒนารายสาขา ” (Sectorial Development Planing) มาใช้วางแผนโดยกำหนดเป้าหมายรายสาขา และกลยุทธ์ให้ตอบสนองต่อเป้าหมายส่วนรวม แต่แนวคิดพื้นฐานในเรื่อง Cost - benefit ก็ยังเป็นพื้นฐานอยู่เช่นเดิม

(๒) ทศวรรษที่สอง (พ.ศ.๒๕๑๕ - ๒๕๒๔)

แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๓ - ๔

ในช่วงระยะของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๒ แม้ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจยังอยู่ในระดับนำพอใจแต่เค้าร่างของผลกระทบทางด้านลบเริ่มปรากฏให้เห็น โดยเฉพาะในเรื่องของความยากจนของประชาชน และช่องว่างของการกระจายรายได้ การพัฒนาระบบโครงสร้างทางเศรษฐกิจทำให้ประสิทธิภาพในการผลิตสูงขึ้นแต่ผลประโยชน์กลับตกอยู่กับกลุ่มคนเฉพาะกลุ่มโดยเฉพาะในเขตเมืองและเมืองใหญ่ ดังนั้นในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๓ จึงได้เน้นและกำหนดการลดช่องว่างระหว่างรายได้ขึ้นโดยมีนโยบายการกระจายรายได้ที่เป็นธรรมรวมทั้งบริการทางสังคมที่กว้างขวางขึ้น

ดังนั้นจึงถือได้ว่า แผนพัฒนา ฉบับที่ ๓ เป็นแผนพัฒนาฉบับแรก ที่ให้ความสำคัญต่อการพัฒนา สังคม^๔ อย่างไรก็ดีความพยายามที่จะขจัดความยากจน และลดช่องว่างระหว่างรายได้ของประชาชน นั้นนับได้ว่ายังไม่เคยประสบผลสำเร็จอย่างแท้จริงจนกระทั่งปัจจุบันนี้ แม้จะได้มีการตระหนักถึง ความสำคัญเร่งด่วนของปัญหานี้กันอย่างมากก็ตาม

อย่างไรก็ดีในช่วงแรกของแผนพัฒนาฉบับที่ ๓ ประเทศไทยต้องตกอยู่ภายใต้ภาวะวิกฤติทาง เศรษฐกิจเนื่องมาจากราคาน้ำมันที่เพิ่มขึ้นถึง ๔ เท่าตัว (ในปี พ.ศ.๒๕๑๕- ๒๕๑๖) ทำให้เงินเฟ้อ เพิ่มขึ้นถึงร้อยละ ๒๒ ต่อปี เศรษฐกิจอยู่ในภาวะชะงักงัน การลงทุนซบเซา การว่างงานสูง สินค้า เกษตรตกต่ำ และปัญหาทางสังคมหลายด้านเพิ่มมากขึ้น

เพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าวทางเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งสืบเนื่องมาจากแผนพัฒนา ฉบับที่ ๑ - ๓ แผน พัฒนาฯ ฉบับที่ ๔ จึงได้กำหนดวัตถุประสงค์หลักเพื่อลดช่องว่างทางเศรษฐกิจและสังคมในหมู่ ประชาชนพัฒนาทรัพยากรที่ดิน ป่าไม้ แหล่งน้ำ และแหล่งแร่ เพื่อให้เกิดประโยชน์ด้านการลงทุน สูงสุดอย่างไรก็ตามแม้ว่าการขยายตัวทางเศรษฐกิจจะมีถึง ๗.๔ ต่อปีแต่ภาวะทางเศรษฐกิจก็ยังไม่ มั่นคงโดยอัตราเงินเฟ้อเฉลี่ยสูงขึ้นร้อยละ๑๑.๗ ต่อปีบริการทางสังคมไม่เพียงพอและไม่ทั่วถึงความ ยากจนยังเป็นปัญหาหนัก ในเขตชนบทล้าหลัง ทรัพยากรธรรมชาติแทนที่จะได้รับการพัฒนาโดยการ อนุรักษ์และดูแลอย่างถูกต้อง กลับร่อยหรอเสื่อมโทรมลง เป็นอันมาก ทั้งที่ดินป่าไม้ และประมง ประสิทธิภาพการผลิตทางด้านเกษตรกรรมอยู่ในระดับต่ำการขยายตัวลดลงเหลือเพียงร้อยละ ๔.๐

^๔ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๕ ทศวรรษ สภาพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร : เพชรรุ้งการพิมพ์ , ๒๕๔๓), หน้า ๖๗.

(๓) ทศวรรษที่สาม (พ.ศ.๒๕๒๕ - ๒๕๓๔)

แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๕ - ๖

หลังจากใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมมาแล้ว ๔ ฉบับ ได้มีการประเมินว่า การพัฒนาเศรษฐกิจมีความเจริญเติบโตเป็นไปตามเป้าหมาย หากเทียบเคียงเป็นตัวเลขแสดงการขยายตัวทางเศรษฐกิจ (GDP) แต่ปัญหาความยากจนของประชากรยังทรงตัวอยู่ในระดับสูง และสูงถึงประมาณร้อยละ ๒๐.๖ ของประชากรทั้งประเทศ ซึ่งประชาชนที่ยากจนส่วนใหญ่เหล่านี้ประมาณร้อยละ ๙๓ อยู่ในภาคเกษตรกรรมในชนบท คนจนที่สุด ๒๐ เปอร์เซ็นต์ล่างสุดมีรายได้ส่วนแบ่งของรายได้ของคนทั้งประเทศเพียง ๔ เปอร์เซ็นต์ เมื่อเทียบกับ ๒๐ เปอร์เซ็นต์ของคนรวยซึ่งอยู่บนสุด ซึ่งมีถึง ๖๐ เปอร์เซ็นต์ นับเป็นตัวเลขเทียบเคียงที่น่าวิตกกังวลเป็นอย่างยิ่งและยิ่งไปกว่านั้นจำนวนคนจนซึ่งอยู่ภายใต้เส้นความยากจนนับแต่ปี ๒๕๑๓ ซึ่งมีถึง ๔๒ เปอร์เซ็นต์ และในปี ๒๕๒๙ แม้จะลดลงแต่ก็มีถึง ๒๕ เปอร์เซ็นต์ ก็นับได้ว่าคนยากจนมีอยู่มากในประเทศไทย^๕

จากผลกระทบของการพัฒนาทาง ด้านสังคมและสิ่งแวดล้อมโดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาความยากจนและความเหลื่อมล้ำของการกระจายรายได้ ดังกล่าวแล้ว แผนพัฒนาฉบับที่ ๖ จึงเปลี่ยนจุดเน้นของเป้าหมายการวางแผนพัฒนาไปสู่การให้ความสนใจ และให้นำหนักในการแก้ไขปัญหาคความยากจนอย่างจริงจัง เพราะปัญหาความยากจนของประชากรมีปัจจัยมาจากหลายด้าน เช่น การขาดความรู้ สุขภาพอนามัยไม่สมบูรณ์ ปัญหาด้านโภชนาการ ปัญหาที่ทำกิน ซึ่งปัญหานี้ไม่สามารถที่จะแก้ไขได้ด้วยการวางแผนเป็นแบบรายสาขาเช่นเดิม จึงได้เปลี่ยนแปลงเป็นการยึดพื้นที่เป็นหลักในการวางแผน (Area - Based approach) มีการคัดเลือกเป้าหมายรวม ๒๘๖ อำเภอ และกิ่งอำเภอในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคเหนือ และภาคใต้ เพื่อแก้ปัญหาคความยากจนในชนบทล้าหลัง แนวความคิดนี้เป็นพื้นฐานที่ก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชน (People Participation) และเริ่มแนวความคิดเรื่องการพัฒนาจากล่างมาส่วนบน

อย่างไรก็ตามเมื่อสิ้นสุดแผนพัฒนาฉบับที่ ๖ ซึ่งเป็นช่วงระยะที่การขยายตัวทางเศรษฐกิจมีอัตราเฉลี่ยสูงถึงร้อยละ ๑๐.๙ ต่อปี ซึ่งนับเป็นอัตราการขยาย ตัวเฉลี่ยสูงสุดของการพัฒนาเศรษฐกิจในช่วง ๒๕ ปีที่ผ่านมาแต่ในขณะเดียวกันปัญหาความไม่สมดุลหลายประการได้เกิดขึ้นเป็นอย่างมาก เช่น ความเหลื่อมล้ำของรายได้ระหว่างคนมีและคนจนระหว่างกลุ่มครัวเรือนในชนบทกับในเมืองมีมากขึ้น การบริการพื้นฐานไม่เพียงพอทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมถูกทำลายเสื่อมโทรมลงไปมาก รวมตลอดทั้งปัญหาสังคมก็มีความรุนแรงมากยิ่งขึ้นด้วย

^๕ Sippanond Ketudat, **The middle Path for the future of Thailand**, (East-West center,Hawai 1992) P.11.

(๔) ทศวรรษที่สี่ (พ.ศ.๒๕๓๕ - ๒๕๔๔)

แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๗ - ๘

ในช่วงแรกของการพัฒนาประเทศในทศวรรษที่สี่ คือ ช่วงของแผนที่ ๗ นั้น นักวางแผนได้เริ่มตระหนักแล้วว่า เศรษฐกิจไทยที่มีอัตราการขยายตัวโดยเฉลี่ยสูงมาเป็นลำดับอย่างต่อเนื่องบนพื้นฐานของการใช้ทรัพยากรธรรมชาติเป็นปัจจัยการผลิตอย่างมากนั้น ไม่สามารถจะก่อให้เกิดผลการพัฒนา ที่พึงปรารถนาและเกิดการสมดุลขึ้นมาได้ ถึงแม้ว่าเศรษฐกิจจะดีขึ้นเมื่อมองจากตัวเลขที่มีการขยายตัวได้ถึงร้อยละ ๗ - ๘ ต่อปี แต่ก็เกิดความเหลื่อมล้ำและมีปัญหาในทุก ๆ ด้าน เช่น ปัญหาอาชญากรรมซึ่งทวีความรุนแรงมากขึ้น สภาพสังคมที่ตกอยู่ในกระแสของวัตถุนิยม ค่านิยมในสังคมที่เปลี่ยนไปในทางเสื่อมลง ความล้มเหลวของอาชีพเกษตรกรรม การค้าแรงงาน ค่านิยมและโสเภณี การอพยพแรงงานจากชนบทเข้าสู่เมือง ฯลฯ ดังนั้นหากไม่ปรับเปลี่ยนวิธีการพัฒนาเดิมที่ใช้กันมาโดยตลอดจากแนวคิดและทฤษฎีทางตะวันตกแล้ว ก็เป็นที่แน่นอนว่าการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของไทย ก็จะดำเนินไปท่ามกลางความเสื่อมโทรมของระบบในภาพรวม^๖ และด้วยเหตุผลความจำเป็นดังกล่าวข้างต้น แนวคิดเรื่องการวางแผนในลักษณะของความเป็นองค์รวม (Holistic) จึงเริ่มเกิดขึ้น อย่างไรก็ตามแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๗ ก็มีเป้าประสงค์หลักที่จะสร้างเศรษฐกิจไทยให้ก้าวไปสู่ความเป็นเศรษฐกิจด้านหน้าของภูมิภาค โดยมุ่งถึงการเป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจ การค้า การเงิน การท่องเที่ยวในภูมิภาค และได้มีการลงทุนทั้งภาครัฐและเอกชนไปเป็นจำนวนมาก เพื่อให้วัตถุประสงค์ดังกล่าวสัมฤทธิ์ผลผลการพัฒนาในช่วงของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๗ จึงปรากฏว่า อัตรา การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจอยู่ในระดับเฉลี่ยร้อยละ ๘.๑ ต่อปี รายได้ต่อหัวของประชากรเพิ่มขึ้นเป็น ๗๗,๐๐๐ บาท และมีทุนสำรองระหว่างประเทศสูงถึง ๓๘,๗๐๐ ล้านดอลลาร์

^๖ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ , อ้างแล้ว, หน้า ๗๕.

อย่างไรก็ตามในช่วงท้ายของแผนพัฒนา ฉบับที่ ๗ เนื่องจากบทเรียนของการพัฒนาตั้งแต่แผนพัฒนา ฉบับที่ ๑ - ๗ ที่มุ่งเน้นเฉพาะเรื่องการพัฒนาเศรษฐกิจตามทฤษฎี ความเป็นทันสมัย (Modernization) เพื่อบรรลุถึงความสุข และชีวิตที่ยั่งยืน ยังไม่ปรากฏให้เห็นได้ว่าเป็นรูปธรรม แต่ในทางกลับกันผลพวง ที่เป็นผลกระทบจากการพัฒนาในด้านต่างๆ กลับปรากฏให้เห็นชัดและทวีความรุนแรงมากขึ้นตามลำดับ นักพัฒนาและนักวางแผนจึงเริ่มพิจารณาแนวความคิดเรื่อง การพัฒนาที่ยั่งยืน กันอย่างจริงจังมากขึ้นการใช้ความได้เปรียบจากการมีทรัพยากรธรรมชาติ อุดมสมบูรณ์ และการใช้ประโยชน์จากแรงงานราคาถูก เพื่อเร่งสร้างความเจริญเติบโตของประเทศอย่างเช่นในอดีตนั้น เริ่มเป็นที่ไม่แน่ใจว่าจะเป็นหนทางและแนวทางการพัฒนาของประเทศที่ถูกต้องอีกต่อไป

อย่างไรก็ดี ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศ ก็ยังดำเนินต่อไปท่ามกลางความเหลื่อมล้ำของการกระจายรายได้ และสภาพแวดล้อมทางกายภาพและทางสังคมที่เสื่อมโทรมมากขึ้นเรื่อยๆ จนกระทั่งเข้าสู่แผนพัฒนา ฉบับที่ ๘ ซึ่งได้ยอมรับความล้มเหลวของการพัฒนาที่ผ่านมา โดยสรุปว่า “ เศรษฐกิจดี - สังคมมีปัญหา - การพัฒนาไม่ยั่งยืน”

ในแผนพัฒนา ฉบับที่ ๘ ได้มีการปรับเปลี่ยนแนวคิดของการพัฒนาจากเดิมที่ให้ความสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ มาเป็นการให้คนเป็นเป้าหมายหลัก หรือเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา โดยถือว่าการพัฒนาเศรษฐกิจเป็นเพียงเครื่องมือที่จะช่วยให้คนมีความสุข และมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น และมีใช้เป้าหมายสุดท้ายของการพัฒนา นอกไปจากนี้แผนพัฒนา ฉบับที่ ๘ ยังได้ปรับเปลี่ยนแนวทางการพัฒนาจากเดิมที่เป็นการพัฒนาแบบ แยกส่วน มาเป็นระบบ “ รวมส่วน หรือ บูรณาการ” เพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน และนับเป็นแผนพัฒนา ฉบับแรกที่เปิดโอกาสให้คนไทยทุกสาขาอาชีพ และทุกภูมิภาคเข้าร่วมแสดงความคิดเห็น และกำหนดทิศทางการพัฒนาประเทศด้วย

เป็นที่น่าเสียดายว่า ขณะที่แผนพัฒนาฉบับที่ ๘ กำลังจะได้รับการปฏิบัติตามแผนอย่างเต็มที่ ประเทศไทยก็เข้าสู่ภาวะวิกฤติทางเศรษฐกิจที่เรียกกันว่า “ เศรษฐกิจฟองสบู่ ” ซึ่งนับเป็นวิกฤติทางเศรษฐกิจที่ร้ายแรงที่สุดครั้งหนึ่งในประวัติศาสตร์เศรษฐกิจของประเทศและผลกระทบที่รุนแรงนั้นยังปรากฏให้เห็นอยู่จนปัจจุบันนี้ แม้ว่าจะมีความพยายามแก้ไขปัญหามาอย่างเต็มที่และมีวิสัยของการฟื้นตัวอยู่บ้างในบางส่วนก็ตาม

จากผลพวงของวิกฤติ “ เศรษฐกิจฟองสบู่ ” ทำให้แนวความคิดเรื่อง “การพัฒนาที่ยั่งยืน” และ “ แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ” ได้รับความสนใจและนำมาพิจารณาวิเคราะห์กันอย่างจริงจังมากขึ้น เนื่องจากมีข้อสรุปตรงกันเป็นส่วนใหญ่จากนักคิด นักวางแผน นักพัฒนา ฯลฯ ว่าการพัฒนาเท่าที่ผ่านมาแล้วยังไม่ประสบความสำเร็จและคงจะดำเนินการอย่างที่เคยปฏิบัติมาไม่ได้อีกต่อไปแล้ว จึงน่าจะมี “ทางเลือก” ที่มั่นคงกว่าเหมาะสมกว่าและปลอดภัยกว่าสำหรับอนาคตของประเทศชาติ และทุกคนในชาติเป็นส่วนรวม “ การพัฒนาที่ยั่งยืน ” (Sustainable Development) และ “ เศรษฐกิจพอเพียง ” (Sufficiency Economy) ใน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จึงเป็นสดมภ์หลักของแนวความคิดการพัฒนาประเทศเป็นต้นมา แม้ว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะได้ทรงใช้หลักการนี้ในโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำรินานเกือบจะเท่ากับเวลาของการพัฒนาประเทศที่ผ่านมาเลยทีเดียว และไม่เพียงแต่ในประเทศไทยเท่านั้นแม้แต่คนสำคัญในสถาบันการเงินของโลกก็ได้แสดงความวิตกกังวลไว้เช่นกันดังที่ มิสเตอร์ เจมส์. ดี. วูล์ฟเพนสัน (Mr.James D.Wolfenson) ได้กล่าวไว้ในคำปราศรัยในการประชุมร่วมกันระหว่างธนาคารโลกและกองทุนการเงินระหว่างประเทศ เมื่อวันที่ ๖ ตุลาคม พ.ศ.๒๕๔๑ ว่า ^๗

...เรารู้แล้วว่า เราตอบไม่ได้ทุกคำถามในวิกฤติการณ์ของมนุษยชาติที่เกิดขึ้นในโลก ที่พัฒนาแล้ว และไม่อาจป้องกันตัวเองได้ วิกฤติการณ์ของมนุษยชาติจะไม่อาจเยียวยาได้ หากเราไม่นำเอาแนวทางแบบองค์รวมมาใช้ในการพัฒนา และรับมือกับวิกฤติโดยมองภาพของ การเงิน สังคม การเมืองระบบสถาบันวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมของสังคมไปพร้อม ๆ กัน”...และ...

...ความเติบโตทางเศรษฐกิจแม้จะเป็นเรื่องจำเป็น แต่ก็ไม่ใช่สิ่งเดียวที่จะลดความยากจนได้ การพัฒนาจะต้องวางคนด้อยโอกาสไว้เบื้องหน้าและ เป็นจุดศูนย์กลาง...

^๗ ธรรมรักษ์ การพิศิษฐ์, วิวัฒนาการการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศไทย ใน ห้าทศวรรษ สถาปัตย์ , หน้า ๗๗.

(๕) ทศวรรษที่ห้า (พ.ศ.๒๕๔๕ - ปัจจุบัน)

แผนพัฒนาฉบับที่ ๙

วิกฤติการณ์ทางเศรษฐกิจในปี พ.ศ.๒๕๔๐ - ๔๒ ซึ่งเกิดขึ้นในปีแรกของการดำเนินงานตามแผนพัฒนาฉบับที่ ๘ ทำให้ต้องมีการปรับแผนพัฒนา ในทันที โดยต้องกำหนดกรอบของแผนและปรับแผน ให้สอดคล้องกับกรอบการดำเนินนโยบายภายใต้คำแนะนำของกองทุนการเงินระหว่างประเทศ (IMF) ที่กำหนดไว้ในหนังสือแสดงเจตจำนง ขอความช่วยเหลือทางการเงินและวางยุทธศาสตร์การแก้ไขปัญหาเป็นเรื่องๆ ไป ท่ามกลางการขาดเสถียรภาพทางเศรษฐกิจทั้งภาครัฐและเอกชน เกิดปัญหาการขาดดุลบัญชีเดินสะพัด และยังมีประเด็นปัญหาความยากจนและการกระจายรายได้ที่เพิ่มมากขึ้น ผลกระทบอย่างรุนแรงอันเนื่องมาจากเศรษฐกิจฟองสบู่แตก นั้นยังคงมีผลให้เห็นอยู่จนถึงปัจจุบันนี้(ดูแผนภาพที่ ๑ ปัจจัยวิกฤติที่ต้องปรับแนวทางฯหน้าถัดไป)

จากบทเรียนและประสบการณ์ที่ได้รับจากผลของการพัฒนาประเทศในสี่ทศวรรษที่ผ่านมา ทำให้มีการปรับเปลี่ยนกลยุทธ์และวิสัยทัศน์ในการพัฒนาประเทศกันอย่างขนานใหญ่ โดยมีการอัญเชิญพระราชกระแส เรื่อง ปรัชญาและแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาเป็นปรัชญาและวิสัยทัศน์นำในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ฉบับที่ ๙ โดย นาย ลิปนนท์ เกตุทัต ประธานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้มีหนังสือลงวันที่ ๒๒ ตุลาคม ๒๕๔๒ กราบบังคมทูลขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตน้อมเกล้าฯน้อมกระหม่อมอัญเชิญ “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” มาเป็นแนวทางในการกำหนดนโยบายวางแผน และทำแผนปฏิบัติการในทุกระดับเพื่อให้ประเทศชาติรอดพ้นจากวิกฤติการณ์ทางเศรษฐกิจตลอดจนเป็นแนวทางในการดำรงชีวิตที่ดี ของคนในชาติได้อย่างยั่งยืนและมั่นคงต่อไปและในการนี้ได้ระบุไว้ในความนำของแผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๙ (พ.ศ.๒๕๔๕ - ๒๕๔๙) ด้วยว่า

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๙ เป็นแผนที่ได้อัญเชิญแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงตามพระราชดำรัส ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มาเป็น ปรัชญานำทาง ในการพัฒนาและบริการประเทศ โดยยึดหลัก ทางสายกลาง เพื่อให้ประเทศรอดพ้นจากวิกฤตสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและนำไปสู่การพัฒนาที่สมดุลมีคุณภาพและยั่งยืนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงต่าง ๆ^๘

^๘ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๙ (พ.ศ.๒๕๔๕ - ๒๕๔๙)**, (กรุงเทพมหานคร : ศึกษาศาสตร์พาณิชย์, โรงพิมพ์คุรุสภา), หน้า ก.

เหตุผลสำคัญที่ได้มีการอัญเชิญ “ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาเป็นหลักและวิสัยทัศน์ ในการแก้ไขปัญหาวิกฤตทางเศรษฐกิจและเป็นแนวทางพัฒนาประเทศในช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อและเป็นจุดหักเหที่สำคัญในประวัติศาสตร์การพัฒนาประเทศไทย ก็เนื่องมาจากมีการยอมรับว่า ทฤษฎีและกรอบแนวคิดของการพัฒนาประเทศโดยการอาศัยแนวคิดและทฤษฎีที่นิยมตามแบบตะวันตกนั้น ไม่สามารถทำให้ประเทศชาติและประชาชน ก้าวหน้าอย่างมั่นคงและอยู่ดีมีสุขได้ดังที่แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๘ ก็ได้ย้ำถึงผลสรุปของการพัฒนาที่ผ่านมาว่า “เศรษฐกิจดี – สังคมมีปัญหา – การพัฒนาไม่ยั่งยืน” และในแผนพัฒนาฉบับที่ ๙ ก็ได้วิเคราะห์และระบุไว้ในแผนฯ เช่นเดียวกันว่า^๙

...จากการประเมินผลการพัฒนาในช่วง ๔ ทศวรรษ ที่ผ่านมาชี้ให้เห็นอย่างชัดเจน ถึงการพัฒนาที่ขาดสมดุลโดยประสบความสำเร็จเฉพาะในเชิงปริมาณ แต่ขาดความสมดุลในด้านคุณภาพ “จุดอ่อน” ของการบริหาร ทางเศรษฐกิจ การเมือง และราชการ ยังเป็นการรวมศูนย์อำนาจ และขาดประสิทธิภาพ...

ดังนั้นวิสัยทัศน์ของการพัฒนาประเทศไทยในอนาคต ๒๐ ปี ข้างหน้า จึงมีจุดมุ่งหมายเน้น

...การแก้ปัญหาความยากจน และยกระดับคุณภาพชีวิตของคน ส่วนใหญ่ ของประเทศให้เกิด “การพัฒนาที่ยั่งยืนและความอยู่ดีมีสุขของคนไทย” และ สร้างค่านิยมร่วมให้คนไทยตระหนักถึงความจำเป็นและการปรับเปลี่ยนกระบวนการคิดทัศนคติ และกระบวนการทำงาน โดยยึด “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” เป็นปรัชญา นำทางให้เอื้อต่อการเปลี่ยนแปลงระบบการบริหารจัดการประเทศแนวใหม่ที่มุ่งสู่ประสิทธิภาพและคุณภาพและก้าวตามโลกได้อย่างรู้ทัน...^{๑๐}

วิสัยทัศน์ของการพัฒนาประเทศไทย ในระยะ ๒๐ ปีในอนาคตจึงสามารถสรุปเนื้อหาสาระโดยย่อว่า วิสัยทัศน์การพัฒนาประเทศในสองทศวรรษข้างหน้า จะมีปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเป็นปรัชญานำ โดยจะพัฒนาประเทศไปในทางสายกลาง เพื่อให้เกิดมีความสมดุลและมีคุณภาพของการพัฒนาไม่สุดโต่งไปด้านใดด้านหนึ่ง พร้อมกับการสร้างภูมิคุ้มกันและรู้เท่าทันความเปลี่ยนแปลงของโลก มีอิสรภาพในการที่จะไม่ตกอยู่ในความครอบงำของกระแสวัตถุนิยม และกระแสโลกาภิวัตน์บางด้านที่ไม่พึงปรารถนา และไม่สอดคล้องกับสังคมและวัฒนธรรมไทย ทั้งนี้เพื่อสร้างสรรค์สังคมที่พึงประสงค์ คือ การเป็นสังคมคุณภาพ สังคมภูมิปัญญา และสังคมमानชนันท์ และเอื้ออาทร ที่เข้มแข็งและมีคุณภาพ (ดูแผนภาพที่ ๒ วิสัยทัศน์การพัฒนาประเทศ)

^๙ เรื่องเดียวกัน , หน้า ข.

^{๑๐} แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๘ , หน้า ๘.

๒.๑.๓ สรุป

ประเทศไทยได้มีการพัฒนาอย่างเป็นระเบียบแบบแผน โดยการใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เป็นกรอบและแนวทางการพัฒนามาเป็นระยะเวลาเกือบ๕๐ทศวรรษ นับจนถึงปัจจุบันนี้ (พ.ศ.๒๕๕๗) ปรชญาและทฤษฎีการพัฒนาของประเทศที่ใช้มานานเกือบ ๕๐ ปี อิงอาศัยทฤษฎีการพัฒนาเศรษฐกิจของตะวันตก โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลักของการเร่งความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ (Economic Growth) และกำไร - ขาดทุน (cost - benefit) และถึงแม้ว่าจะมีการปรับเปลี่ยนกลยุทธ์ในบางช่วงเพื่อแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าบางอย่าง แต่ก็ยังอยู่ในพื้นฐานของการมุ่งเน้นอัตราความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจโดยเฉพาะเป็นสำคัญ ดังนั้นแนวความคิด ทฤษฎีและเป้าหมายของการพัฒนานับตั้งแต่แผนพัฒนาฉบับที่ ๑ -๒ ต่อเนื่องมาถึงแผนฉบับที่ ๗ กล่าวได้ว่าเป็นการพัฒนาที่มุ่งเน้นเรื่อง การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจมาโดยตลอด อย่างไรก็ตามแม้ว่าผลของการพัฒนาจะทำให้การขยายตัว ทางเศรษฐกิจอยู่ในระดับดีเฉลี่ยต่อเนื่องกันมาโดยตลอดเฉลี่ยแต่ผลอันไม่พึงประสงค์กลับเกิดขึ้นและก่อให้เกิดปัญหาอย่างมากมาตามมา อาทิเช่นกิจกรรมและความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจกระจุกตัวอยู่ในภาคมหานครและปริมณฑล และมีคนจำนวนน้อยได้ประโยชน์ทำให้เกิดปัญหาทางสังคมในทุกด้านเพิ่มมากขึ้นจนน่าวิตก สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติเสื่อมโทรมลงอย่างรวดเร็วและกลายเป็นต้นทุนของการพัฒนาไปอย่างสมบูรณ์คุณภาพชีวิตของคนในสังคมเสื่อมโทรมตกต่ำลงและเป็นปัญหากระทบต่อการพัฒนา ในระยะยาวปัญหาความยากจนยังคงอยู่อย่างคงเส้นคงวา ช่องว่างของการกระจายรายได้มีแนวโน้มสูงขึ้นเห็นได้จากกลุ่มคนที่มีรายได้สูงสุด ๒๐ เปอร์เซ็นต์แรกยังคงมีสัดส่วนรายได้เพิ่มมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง ขณะที่กลุ่มคนรายได้ต่ำสุดกลับมีสัดส่วนรายได้ต่ำลงตามลำดับ^{๑๑} ช่องว่างทางสังคมของคนในชาติกว้างมากขึ้นเห็นได้อย่างแจ่มชัด ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ถูกใช้เป็นต้นทุน การพัฒนาเสื่อมโทรมลงมากอย่างเห็นได้จากในช่วงแรกของแผนพัฒนาฉบับที่ ๗ ป่าไม้ถูกทำลายถึงปีละกว่า ๑ ล้านไร่ ขณะที่ปลูกทดแทนได้เพียงปีละ ๑.๗ แสนไร่เท่านั้น

ยิ่งไปกว่านั้นสังคมไทยยังมีความสับสนไม่มั่นคงอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน คนในสังคมมีความเป็นวัตถุนิยมและบริโภคนิยมมากขึ้น เนื่องจากค่านิยมในสังคมเปลี่ยนไปยึดถือความมั่งคั่งและวัตถุมากกว่าคุณธรรมและความดี การพัฒนาที่มุ่งเน้นการแข่งขัน แข่งชิง เพื่อสร้างรายได้และความมั่งคั่งก่อให้เกิดปัญหาด้านพฤติกรรมของคนในสังคม เช่น ขาดความเมตตา เอารัดเอาเปรียบ ย่อหย่อนในศีลธรรม จริยธรรม ขาดระเบียบวินัย แข่งชิงต่อสู้ ส่งผลให้วิถีชีวิต และค่านิยม

^{๑๑} บทบรรณาธิการ, “ช่องว่างกับการศึกษา ปาฐกถา ของน.พ.เกษม วัฒนชัย” ไทยรัฐ,(วันที่ ๑๖ พฤศจิกายน ๒๕๕๗): หน้า ๓.

ดั้งเดิมที่งดงามเริ่มจางหายไปพร้อมกับความล่มสลายของครอบครัว สุขภาพพลานามัยของประชาชนเสื่อมลงภายใต้ความกดดันจากสภาพแวดล้อม ทำให้ภาวะการเจ็บป่วยของคนไทยเปลี่ยนแปลงไปสู่โรคสมัยใหม่ เช่น ความเครียด ความดันโลหิตสูง โรคหัวใจ โรคเอดส์ เป็นต้น

ในช่วงแรกของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๘ ประเทศไทยต้องเผชิญกับปัญหาวิกฤติทางเศรษฐกิจที่รุนแรงที่สุดในประวัติศาสตร์การพัฒนาของไทย ทำให้ต้องปรับเปลี่ยนแผนใหม่ เพื่อแก้ปัญหาเฉพาะหน้าและทำตามเงื่อนไขของกองทุนการเงินระหว่างประเทศ (IMF) ตลอดจนแก้ไขปัญหอันเป็นผลกระทบทางเศรษฐกิจอย่างมาก นอกจากนี้ วิกฤติการณ์ทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในช่วงปลายปี พ.ศ.๒๕๓๘และต่อเนื่องไปจนถึงกลางช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๘ เป็นผลให้ระบบเศรษฐกิจของประเทศหดตัวอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะในปี ๒๕๔๑ หดตัวถึงร้อยละ ๑๐.๕ การว่างงานมีสูงถึง ๑.๔ ล้านคน รายได้ที่แท้จริงของคนไทยหดตัวลงตามภาวะเศรษฐกิจ คนยากจนมีมากขึ้น ปัญหาความไม่ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินรุนแรงยิ่งขึ้น จนยุคนี้เป็นยุคที่มีคำกล่าวกันว่า เป็นยุคที่คนไทยจนลงทั้งประเทศทั่วหน้ากัน จนกระทั่งต้องตั้งสติและคิดหาแนวทางแก้ไขปัญหาด้วยทางเลือกใหม่ โดยน้อมนำเอา “ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาเป็นวิสัยทัศน์ในการพัฒนายุคใหม่ ดังที่กล่าวแล้วในเบื้องต้น

๒.๒ ภูมิหลังและพัฒนาการของโครงการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

๒.๑ ภูมิหลัง

กล่าวได้ว่างานพัฒนาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวนั้นได้เริ่มขึ้นพร้อม ๆ กันหรือก่อนเวลาที่ประเทศไทยจะเริ่มมีกรอบความคิดและดำเนินการพัฒนาเศรษฐกิจ ของประเทศ ด้วยการมีคณะกรรมการ “วางผัง” เศรษฐกิจของประเทศไทยเพียงเล็กน้อย คือ งานสงเคราะห์เชิงพัฒนาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่ได้เริ่มขึ้นทันทีภายหลังจากที่เสด็จนิวัตสู่ประเทศไทยจากการไปศึกษา ณ ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ ในปี พ.ศ.๒๔๙๔ เป็นต้นมา ขณะที่จอมพล ป.พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีขณะนั้น ได้ตั้ง “สภาเศรษฐกิจแห่งชาติ” และคณะกรรมการดำเนินการวางผังเศรษฐกิจของประเทศขึ้น ต่อมาตามลำดับ

ในปีพ.ศ.๒๔๙๖จากการที่ได้ทรงมีพระราชหฤทัยแน่วแน่ และมีความมุ่งมั่นที่จะพัฒนาประเทศชาติและสงเคราะห์ช่วยเหลือพสกนิกรให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี และอยู่เย็นเป็นสุขซึ่งได้มีพระปฐมบรมราชโองการ เมื่อคราวเสด็จขึ้นครองราชสมบัติ ซึ่งถือเป็นเสมือนสัญญาประชาคมว่า

“เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม”^{๑๒}

^{๑๒} สำนักนายกรัฐมนตรี , พระบรมราชาวาทและพระราชดำรัส, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๘), หน้า ๑.

“ธรรม” อันทรงยึดถือเป็นหลักในการครองหรือปกครองประเทศชาติ และปฏิบัติพระราชกรณียกิจใหญ่น้อยทั้งปวงนั้น ก็คือ ธรรมที่พระมหากษัตริย์ไทยในอดีตทุกพระองค์ ทรงยึดถือจนสามารถนำประเทศชาติผ่านพ้นภัยอันตราย และปัญหาอุปสรรคทั้งปวงจนประเทศไทยยังยืนมั่นคงและสถาพรมาจนตราบนับพันปี

เป็นที่ประจักษ์ชัดมาโดยตลอดว่า สถาบันพระมหากษัตริย์เป็นศูนย์รวมแห่งดวงใจและความผูกพันของคนในชาติ ทำให้เกิดมีเอกภาพที่แข็งแกร่ง และสามารถเป็นหลักสำคัญของการดำรงอยู่ของชาติไทย นับเนื่องมาตลอดประวัติศาสตร์อันยาวนานของชาติไทยตลอดประวัติศาสตร์แห่งความเป็นชาติ นับตั้งแต่สมัยสุโขทัย กรุงศรีอยุธยา กรุงธนบุรี และจนถึงกรุงรัตนโกสินทร์ ในปัจจุบัน เป็นระยะเวลาที่ยาวนานนับพันปี ประเทศไทยและประชาชนชาวไทยไม่เคยว่างเว้นจากการมีพระมหากษัตริย์^{๑๓} และความสัมพันธ์ระหว่างพระมหากษัตริย์กับปสกนิกรนั้นเกือบทุกยุคสมัยจะเป็นในรูปแบบ “ปิตุราชา” และ “ธรรมราชา” ผสมผสาน กันไปกับ “เทวราชา” ในบางยุคบางเวลา แต่สำหรับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวองค์ปัจจุบันนี้นั้นทรงเป็น “ปิตุธรรมราชา” โดยสมบูรณ์แบบอย่างแท้จริง แต่จะอย่างไรก็ตามไม่ว่าจะยุคประวัติศาสตร์ หรือยุคสมัยใหม่ สถาบันพระมหากษัตริย์เป็นที่เคารพเทิดทูนและผูกพันอยู่ในจิตใจของคนไทยมาโดยตลอด กล่าวได้ว่า สถาบันพระมหากษัตริย์ของไทยมีความมั่นคงและมีความสำคัญ ตลอดจนมีอำนาจมากที่สุด ในสังคมที่มีระบบการปกครองแบบมี พระมหากษัตริย์ของโลกที่เคยมีมาในอดีต^{๑๔}

กล่าวสำหรับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว องค์ปัจจุบันไม่เพียงแต่จะทรงมุ่งมั่น ปฏิบัติพระราชกรณียกิจดังที่ได้ทรงมีพระปฐมบรมราชโองการว่า “เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม” เพียงเท่านั้น หากยังทรงมีพระเมตตา ห่วงใย เอื้ออาทร และทรงผูกพันกับประชาชนชาวไทยอย่างแนบแน่น ดังจะเห็นได้จากความในพระราชนิพนธ์ “เมื่อข้าพเจ้าจากสยามมาสู่สวีตเซอร์แลนด์” เมื่อวันที่ ๑๙ สิงหาคม พ.ศ.๒๕๔๙ ว่า^{๑๕}

^{๑๓} Welliam J.Siffin, (ED), **Toward the Comparative Study of Public Administration**, (Indiana University Press, Bloomington Indiana, 1959) ,P. 284.

^{๑๔} William J.Siffin, **The Thai Bureaucracy Institutional change and Derelopment**,(East- West center press. Honolulu , University of Hawaic,1966), P. 139.

^{๑๕} สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ, พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชกับงานพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรุงเทพฯ ๒๕๓๐), หน้า ๑๑.

...รถแล่นฝ่าฝูงคนไปได้อย่างช้าที่สุด ถึงวัดเบญจมบพิตรรถแล่นเร็วขึ้นได้บ้างตามทางที่ผ่านมาได้ยินเสียง ในคนหนึ่งร้องขึ้น มาดัง ๆ ว่า “ ในหลวงอย่าทิ้งประชาชน ” อยากจะร้องบอกเขาลงไปว่า “ ถ้าประชาชนไม่ทิ้งข้าพเจ้าแล้วข้าพเจ้าจะ “ ละทิ้ง ” ประชาชนได้อย่างไรได้... ”

พระปฐมบรมราชโองการ และความในพระราชนิพนธ์ที่ได้อัญเชิญมาเป็นที่ประจักษ์ในภายหลังและตลอดมาว่าทรงมีพระเมตตาและสนพระทัยเกี่ยวข้องกับทุกข์สุขของ “ มหาชน ” ชาวไทยตลอดมา เสด็จไปทั่วทุกตารางนิ้วของประเทศไทยในทั่วทุกภาค และทั่วทุกฤดูกาล ทรงทอดพระเนตรเห็นและรับฟังปัญหาหลากหลาย จากพสกนิกร โดยเฉพาะผู้ยากไร้ห่างไกลความเจริญในชนบทด้วยพระองค์เอง ดังนั้นจึงทรงมีข้อมูลทั้งสภาพพื้นที่สภาพชีวิตความเป็นอยู่และข้อมูลทางวิชาการอย่างสมบูรณ์ ทรงมีพระราชกระแสครั้งหนึ่งว่า

...ชนบทและชาวชนบทซึ่งเป็นประชากรส่วนใหญ่ของประเทศยังยากไร้ขัดสน และ ยังต้องการความช่วยเหลือ หากเราช่วยให้ประชาชนส่วนใหญ่ ยกระดับชีวิตความเป็นอยู่ ไม่ได้แล้วการพัฒนาประเทศก็ถือว่าไม่ประสบความสำเร็จ...^{๑๖}

จึงเห็นได้ว่าทรงเข้าพระทัยดีถึงหลักของการพัฒนาที่ยั่งยืนมาก่อน ที่นักวิชาการสมัยใหม่จะพูดถึงกันในภายหลัง ทรงรอบรู้ถึงวิธีการและวิชาการที่จะเข้าไปแก้ไขปัญหาในภูมิภาคที่แตกต่างกัน ดังที่มีพระราชกระแสกับนักพัฒนาทั้งหลาย ตอนหนึ่งว่า

...การพัฒนาประเทศ จำเป็นต้องทำไป ตามลำดับขั้นตอน ต้องสร้างพื้นฐานคือความ “ พอมีพอกิน ” “ พอใช้ ” ของประชาชนส่วนใหญ่เป็นเบื้องต้นก่อน โดยใช้วิธีการ และใช้อุปกรณ์ที่ประหยัดแต่ถูกต้องตามหลักวิชา เมื่อได้พื้นฐานที่มั่นคง พร้อมพอควร และปฏิบัติได้แล้ว จึงค่อยสร้างค่อยเสริมความเจริญ และฐานะเศรษฐกิจขั้นสูง ขึ้นโดยลำดับต่อไป หากมุ่งแต่จะทุ่มเทสร้างความเจริญ ยกเศรษฐกิจขึ้นให้รวดเร็วแต่ประการเดียว โดยไม่ให้แผนปฏิบัติการสัมพันธ์ กับสภาวะของประเทศ และของประชาชนโดยสอดคล้องด้วย ก็จะเกิดความไม่สมดุล ในเรื่องต่าง ๆ ขึ้น ซึ่งอาจจะกลายเป็นความยุ่งยาก ล้มเหลวได้ในที่สุด...^{๑๗}

^{๑๖} สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ,โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ,เอกสารเผยแพร่, กรุงเทพมหานคร ,สิงหาคม ๒๕๓๔), หน้า ๓.

^{๑๗} สำนักราชเลขาธิการ,ประมวลพระราชดำริและพระบรมราโชวาท, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมแผนที่ทหาร).

และนี่ก็คือส่วนหนึ่งของกรอบแนวคิด ที่ใช้ดำเนินการพัฒนาในโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ซึ่งเป็นที่ยอมรับกันว่าเหมาะสมและมีประสิทธิภาพสูงสุด นอกไปจากนี้หลักสำคัญในการพัฒนา อันเนื่องมาจากพระราชดำริอีกประการหนึ่งก็คือ การพัฒนาโดยยึดถือความต้องการมีส่วนร่วมของประชาชน และปัญหาในพื้นที่เป็นหลัก ดังมีพระราชดำรัสว่า

...การพัฒนาต้องเป็นไปตามภูมิประเทศทางภูมิศาสตร์และภูมิประเทศทางสังคมศาสตร์ และ ภูมิประเทศทางสังคมวิทยา คือ นิสัย ใจคอ ของคนเราจะไปบังคับให้คนคิดอย่างอื่นไม่ได้เราต้องแนะนำ เราเข้าไปช่วย โดยไปดูว่าเขาต้องการอะไรจริงๆ แล้วก็อธิบายให้เขาเข้าใจ หลักการของการเข้าไปพัฒนาแบบนี้จะเกิดประโยชน์อย่างยิ่ง...^{๑๘}

จากการที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงงานในทั่วทุกภาคของประเทศ จึงทรงทราบถึงปัญหาความเดือดร้อนและความทุกข์ยากของประชาชนเป็นอย่างดี เนื่องจากได้ทรงทอดพระเนตรเห็นด้วยพระองค์เองและด้วยพระเมตตาอันหาที่สุดมิได้ ทรงถือตลอดมาว่าทุกข์ของประชาชนเปรียบเสมือนทุกข์ของแผ่นดิน และทุกข์ของแผ่นดินก็คือ ทุกข์ของพระองค์นั่นเอง ดังนั้นจึงได้ทรงทำทุกวิถีทางที่จะให้ประชาชนได้ผ่อนคลายทุกข์ มีความเป็นอยู่ที่ไม่แร้นแค้น และพออยู่ – พอกิน เป็นเบื้องต้น เกี่ยวเนื่องกับเรื่องนี้สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ ซึ่งโดยเสด็จพระราชดำเนินพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไปทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจในภูมิภาคต่าง ๆ เป็นประจำมิได้ขาดเคยมีพระราชกระแสว่า

...พระเจ้าอยู่หัวและข้าพเจ้าไม่พอใจกับการที่เพียงแต่ไปเยี่ยมเยียนราษฎรหรือเพียงแต่ทำสิ่งที่เคยทำกันเป็นประจำเป็นประเพณี เราต้องพยายามทำดีกว่านั้น เราต้องพยายามช่วยรัฐบาลส่งเสริม ความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้น เพราะเราเป็นประเทศด้อยพัฒนา ดังนั้นการเพียง แต่ไปเยี่ยมเยียนราษฎร เพราะถือว่าเป็นหน้าที่ที่ประมุขของประเทศจะต้องกระทำ ตามประเพณี นั้นเป็น เรื่อง “ ไร้สาระ ” หากเราไม่สามารถมีส่วนร่วมในการบรรเทาทุกข์ยากของ ประชาชนแล้วก็ต้องถือว่า การเป็นประมุขของประเทศประสบความล้มเหลว ...^{๑๙}

^{๑๘} มนูญ มุกข์ประดิษฐ์ , “โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ” : รูปแบบและแนวคิดในลักษณะเป็นยุทธศาสตร์สังคม” วิทยานิพนธ์ วปอ.,(กรุงเทพมหานคร : วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร , ๒๕๓๔), หน้า ๓๒.

^{๑๙} สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ(กปร.), “ใตร่มพระบารมี ๒๐ ปี กปร.,(กรุงเทพมหานคร : บ.ศรีเมืองการพิมพ์ ,๒๕๔๔), หน้า ๑๖.

๒.๒.๒ หน้าที่ของโครงการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

(ก) การพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริในระยะแรก พ.ศ.๒๔๙๓ - ๒๕๒๔

๑) ก่อนเริ่มเข้าสู่รูปแบบ (พ.ศ.๒๔๙๓ - ๒๔๙๕)

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะทรงตั้งมั่นพระราชหฤทัยที่จะปฏิบัติพระราชกรณียกิจ และทรงงานพัฒนาเพื่อยกระดับชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนด้วยพระมหากรุณาธิคุณและพระเมตตาตราบเท่าใดก็ตาม แต่ในระยะแรกที่ทรงขึ้นครองราชสมบัตินั้น ก็เป็นไปอย่างค่อยเป็นค่อยไป เนื่องจากผลจากการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองการปกครองครั้งสำคัญของประเทศไทยในปี พ.ศ.๒๔๗๕ ทำให้เกิดบรรยากาศทางการเมือง และสภาพแวดล้อมที่ไม่เอื้ออำนวยให้สถาบันพระมหากษัตริย์ ปฏิบัติพระราชกิจได้กว้างขวางมากเท่าใดนักงานส่วนใหญ่จึงมีลักษณะเป็นงานพระราชพิธีต่างๆ ที่ยังคงถวายไว้ให้ทรงปฏิบัติ ดังที่เคยมีพระราชกระแสในการพระราชทานสัมภาษณ์ด้วยพระอารมณ์ขันครั้งหนึ่งว่า ^{๒๐}

“ พระเจ้าอยู่หัว มีหน้าที่ จุดเทียน ”

อย่างไรก็ดี แม้สภาพแวดล้อมและบรรยากาศทางการเมืองในช่วงเวลานั้นจะไม่เอื้ออำนวยและสอดคล้องกับงานพัฒนาเพื่อสงเคราะห์และช่วยเหลือประชาชนมากนักก็ตามแต่พระองค์ก็ทรงริเริ่มงานที่ทรงเห็นว่าเป็นเรื่องสำคัญเร่งด่วนและมีผลโดยตรงต่อประชาชนก่อน เท่าที่โอกาสจะเอื้ออำนวยให้ โดยทรงลงไปยังพื้นที่และสัมผัสคลุกคลีกับประชาชนโดยตรง เป็นการส่วนพระองค์โดยไม่ผ่านองค์กรใด ดังนั้นพระราชกรณียกิจในช่วงเริ่มแรกระหว่างปี พ.ศ.๒๔๙๓ - พ.ศ.๒๔๙๕ จึงเป็นการช่วยเหลือบรรเทาภัยพิบัติเฉพาะหน้า และไม่มีลักษณะเป็นโครงการเต็มรูปแบบอย่างที่ป็นอยู่ในปัจจุบันซึ่งส่วนใหญ่แล้วจะเป็นลักษณะของโครงการเพื่อการกุศล (Charity) ในทางด้านการแพทย์ทางด้านสาธารณสุข และทางด้านสาธารณภัย เป็นต้นในปีพ.ศ.๒๔๙๓ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าพระราชทานทรัพย์ส่วนพระองค์จำนวน ๕๐๐,๐๐๐ บาท เพื่อสร้างตึก “ มหิดลวงศานุสรณ์ ” ในบริเวณสถานเสาวภา สำหรับใช้ในกิจการทางด้านวิทยาศาสตร์ และผลิตวัคซีน บี ซี จี เพื่อรักษาวัณโรค ซึ่งกำลังแพร่สะพัดและเป็นปัญหาอย่างรุนแรงต่อประชาชนไทยในยุคนั้น

^{๒๐} พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระมหากรุณาธิคุณโปรดเกล้าฯ ให้นายสุเมธ ตันติเวชกุล , นายมนูญ มุกข์ประดิษฐ์ และนายพิมลศักดิ์ สุวรรณทัต เข้าเฝ้าเพื่อพระราชทานสัมภาษณ์เป็นกรณีพิเศษ, เมื่อวันที่ ๑๗ มีนาคม ๒๕๒๙ ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน.

- ในปี พ.ศ.๒๔๙๔ - ๙๕ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าพระราชทานทรัพย์สินส่วนพระองค์ จำนวน ๒๕๐,๐๐๐ บาท เป็นทุน “โพลีโอสองเคราะห์” เพื่อรักษาและต่อต้านโรคโปลิโอในเด็กซึ่งกำลังระบาดอยู่ในขณะนั้นและต่อมาได้พระราชทานสมทบอีก ๕๓๙,๐๐๐ บาท สร้างตึก “อานันทมหิดล “ ในโรงพยาบาลศิริราช เพื่อรักษาเด็กป่วยด้วยโรคโปลิโออีกด้วย

- ทรงริเริ่มสร้างภาพยนตร์สารคดีส่วนพระองค์และจัดฉายเพื่อหารายได้จากผู้บริจาคโดยเสด็จพระราชกุศล เพื่อก่อสร้างถาวรวัตถุ และสิ่งอำนวยความสะดวกทางด้านวิทยาศาสตร์และการแพทย์ทั้งหลาย เช่น การสร้างตึกวชิราลงกรณ์สภากาชาดไทย และอาคารทางการแพทย์โรงพยาบาลภูมิพล เป็นต้น

- ทรงริเริ่มให้มีการศึกษาวิจัยและสนับสนุนในการสร้าง เครื่องกลั่นน้ำเกลือเพื่อใช้เองโดยไม่ต้องสั่งซื้อจากต่างประเทศ เป็นการช่วยเหลือ ผู้ป่วยที่ยากไร้จนมีคุณภาพทัดเทียมกับต่างประเทศ เป็นที่ยอมรับกันมาจนถึงปัจจุบันนี้

- ทรงพระราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ เพื่อจัดตั้งหน่วยแพทย์เคลื่อนที่ “เรือเวชพาหน์” เพื่อให้บริการรักษาผู้ป่วย ซึ่งเป็นราษฎรที่ตั้งบ้านเรือนถิ่นฐานอยู่ตามริมน้ำซึ่งยังคงดำเนินการมาจนถึงปัจจุบันนี้

- ในปี พ.ศ.๒๔๙๔ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้กรมประมงนำพันธุ์ปลาหมอบเทศจากปีนัง ซึ่งได้รับจากผู้เชี่ยวชาญด้านประมงจากองค์การอาหาร และเกษตรแห่งสหประชาชาติ เข้าไปเลี้ยงในสระน้ำพระที่นั่งอัมพรสถาน และภายหลังได้ทรงพระราชทานพันธุ์ปลาหมอบเทศ เหล่านี้แก่กำนันผู้ใหญ่บ้านทั่วประเทศนำไปขยายพันธุ์แก่ราษฎรในหมู่บ้านเพื่อให้ราษฎรมีอาหารโปรตีนเพิ่มขึ้น

- ทรงพระมหากรุณาธิคุณโปรดเกล้าให้จัดตั้ง “มูลนิธิราชประชานุเคราะห์ในพระบรมราชูปถัมภ์” ขึ้นในปี พ.ศ.๒๕๐๕ เนื่องจากการเกิดมหาตภัยใหญ่ ที่แหลมตะลุมพุกจังหวัดนครศรีธรรมราชยังผลให้เกิดภัยพิบัติและโศกนาฏกรรมขึ้นแก่ประชาชนเป็นจำนวนมาก จากนั้นมามูลนิธิราชประชานุเคราะห์ ก็ได้ดำเนินการช่วยเหลือประชาชน ที่ประสบสาธารณภัยมาโดยตลอด

นอกจากนี้ ยังได้สละราชทรัพย์ส่วนพระองค์ในการส่งเสริมด้านการศึกษา เช่น ทุนการศึกษาพระราชทาน (King Scholaship) หรือ ทุนอานันทมหิดล เป็นต้น อย่างไรก็ตามพระราชกรณียกิจอันมีคุณอนกอนันต์ต่อประเทศชาติ และประชาชนนี้ทรงกระทำภายใต้บรรยากาศและสภาพแวดล้อมทางการเมือง ที่ไม่เอื้ออำนวยให้กระทำได้อย่างสมพระเกียรติยศนักและก็มีได้มีเครื่องมือเครื่องมือหรือผู้สนองงานอย่างเป็นทางการแต่ประการใด^{๒๑}

^{๒๑} สุเมธ ตันติเวชกุล ดร. “ บทบาทของโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริในการสนับสนุนความมั่นคงแห่งชาติ”, วิทยานิพนธ์ วปอ. ๒๕๒๘, หน้า ๔.

๒. ระยะเข้าสู่รูปแบบ (พ.ศ.๒๕๑๕ - ๒๕๒๔)

นับแต่ปี พ.ศ.๒๕๑๕ เป็นต้นมาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเริ่มเสด็จไปเยี่ยมเยียนราษฎรในทุกภูมิภาคของประเทศมากยิ่งขึ้น และในการเยี่ยมเยียนราษฎรนั้นก็มิได้มีจุดหมายเพียงเพื่อการเยี่ยมเยียนตามราชประเพณี หากแต่ทรงสนพระทัยในสภาพชีวิตความเป็นอยู่และสุขทุกข์ของประชาราษฎรอย่างจริงจัง นอกจากนี้ยังทรงพระราชทานความช่วยเหลือซึ่งส่วนใหญ่ในขั้นแรกจะเป็นการบรรเทาทุกข์เฉพาะหน้าเกี่ยวกับด้านการทำมาหากินก่อน ทรงเริ่มต้นจากบริเวณที่ใกล้เคียงกับพระตำหนักที่แปรพระราชฐานในส่วนภูมิภาค แล้วจึงค่อยขยายไปจนทั่วทุกภาคของประเทศ เมื่อความทราบถึงพระเนตรพระกรรณว่ามีเหตุทุกข์ร้อนเกิดขึ้นที่ไหนก็จะเสด็จไปถึง ณ ที่นั้นไม่ว่าจะใกล้ไกล กันดาร สักเพียงใดก็ตามเกี่ยวกับเรื่องนี้สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาสยามบรมราชกุมารี ทรงพระราชทานทัศนะว่า ^{๒๒}

...การช่วยเหลือ ประชาชน เป็นหน้าที่ ของ สถาบันพระมหากษัตริย์ต้องทำประจำอยู่แล้ว อื่นๆ การช่วยเหลือคนตกทุกข์ได้ยากนั้นก็สอดคล้องกับคำสอนในพระพุทธศาสนาด้วยผู้ที่ทำบุญย่อมได้รับความอ้อมอกอ้อมใจ คือ ได้บุญ...

(๑) ห้วยมงคล โครงการแรกด้านการพัฒนาชนบท

ในปี พ.ศ. ๒๕๑๕ ขณะเสด็จประทับแรม ณ พระตำหนักไกลกังวล อ. หัวหิน จ.ประจวบคีรีขันธ์ ได้เสด็จตรวจเยี่ยมราษฎรในท้องถิ่นภาคกลาง ทรงเห็นถึงความยากลำบากและปัญหาของราษฎรในการขนส่งผลผลิตทางการเกษตรเข้ามาขายในตัวเมือง จึงได้พระราชทานความช่วยเหลือ โดยทรงพระราชทานรถไถบูลโดเซอร์ ให้หน่วยตำรวจตระเวนชายแดน ค่ายนเรศวรไปสร้างถนนเข้าบ้านห้วยมงคล ตำบลหินเหล็กไฟ อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เพื่อให้เป็นทางสัญจรไป – มาของราษฎร และสามารถส่งผลผลิตทางด้านเกษตรกรรมออกมาขายยังชุมชนภายนอกได้โดยสะดวก นับว่าเป็นโครงการพระราชดำริเกี่ยวกับการพัฒนาชนบทโครงการแรก ^{๒๓}

^{๒๒} สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, “บางแง่มุมแห่งความคิดคำนึง” ,วารสารเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับพิเศษ, (กรุงเทพมหานคร ธันวาคม ๒๕๒๘) : หน้า ๔.

^{๒๓} ทรงมีพระมหากรุณาธิคุณโปรดเกล้าฯ ให้นายสุเมธ ตันติเวชกุล, นายมัญญ มุกข์ประดิษฐ์ นายพิมลศักดิ์ สุวรรณทัต เข้าเฝ้าเพื่อพระราชทานสัมภาษณ์,เมื่อวันที่ ๑๗ มีนาคม ๒๕๒๙ ณ พระตำหนักจิตรลดาร.

(๒) โครงการชลประทาน – โครงการแรก

หลังจากนั้นในปี พ.ศ.๒๔๙ ก็ได้พระราชทานพระราชดำริ ให้สร้างอ่างเก็บน้ำเขาเต่า อำเภอหัวหินจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อบรรเทาความแห้งแล้งและวิกฤติการณ์ด้านน้ำให้แก่ราษฎรซึ่งนับเป็นโครงการพระราชดำริทางด้านชลประทานแห่งแรกของพระองค์^{๒๔}

กล่าวได้ว่า “หมู่บ้านเขาเต่า” ในอดีต คือ สถานที่ทรงศึกษาทดลองแก้ปัญหาด้านเขื่อนและน้ำเป็นครั้งแรก ทรงพระราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ จำนวน ๖๐,๐๐๐ บาทเพื่อให้กรมชลประทานก่อสร้างทำนบดินปิดกั้นน้ำทะเลมิให้ไหลกลับลงสู่ทะเล ทรงปล่อยน้ำทะเลไว้ให้ความเค็มจืดจางกลายเป็นอ่างเก็บน้ำสำหรับใช้เลี้ยงสัตว์น้ำและอุปโภค - บริโภคได้รวมทั้งปลูกพืชต่างๆ บางชนิดได้ด้วย

(๓) โครงการหุบกระพง - ตำนานของการจัดสรรที่ทำกินเพื่อเกษตรกร

ในปี พ.ศ. ๒๕๐๗ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้เสด็จพระราชดำเนิน ไปเยี่ยมเยียนราษฎรที่บ้านหุบกระพง อำเภอชะอำ จังหวัดเพชรบุรี ซึ่งมีภูมิประเทศแห้งแล้ง ทำเกษตรกรรมไม่ได้จึงได้พระราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ให้เกษตรกรไปลงทุน แต่ก็ไม่ประสบผลดีเท่าที่ควรเนื่องจากที่ดินไม่ใช่เป็นของเกษตรกรจึงได้พระราชทานพระราชดำริให้จัดทำ “โครงการจัดสรรที่ดินและพัฒนาสหกรณ์การเกษตร” ขึ้น ในหมู่บ้านหุบกระพง ทำให้เกิดผลสำเร็จอย่างยั่งยืนและเป็นตัวอย่างของการเกษตรสหกรณ์มาจนปัจจุบันนี้

จากความสำเร็จของหมู่บ้านหุบกระพงและด้วยทรงเล็งเห็น ความสำคัญของการมีที่ทำกินของเกษตรกร จึงได้พระราชทานที่ดินในที่นาจำนวนถึง ๕๑,๙๖๗ ไร่ ๙๕๑ ตารางวา^{๒๕} ในจังหวัดต่าง ๆ รวม ๘ จังหวัดอันเป็นที่ดินส่วนพระมหากษัตริย์ ให้รัฐบาลนำไปจัดโครงการปฏิรูปที่ดินร่วมกับที่ดินป่าสงวนที่หมดสภาพแล้วทั้งนี้ เพื่อให้เกษตรกรที่ยากไร้ขาดแคลนที่ทำกินมีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง

^{๒๔} สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (กปร.)อ้างแล้ว,

หน้า ๑๗.

^{๒๕} ประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่องทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีการปฏิรูปที่ดิน

ในที่นา ของสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ ๕ กันยายน ๒๕๑๘.

(๔) โครงการพระบรมราชานุเคราะห์ชาวเขา (โครงการหลวงฯ)

เพื่อแก้ไขปัญหาการปลูกฝิ่นอันเป็นต้นกำเนิดของปัญหายาเสพติดและการแผ้วถางป่าเพื่อทำไร่เลื่อนลอยบนที่สูง ซึ่งส่งผลกระทบต่อความอุดมสมบูรณ์ ของทรัพยากรป่าไม้และระบบนิเวศ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงได้พระราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์จัดตั้ง “โครงการพระบรมราชานุเคราะห์ชาวเขา” ขึ้นในปี พ.ศ.๒๕๑๒ เพื่อให้ชาวเขาเปลี่ยนวิถีชีวิตจากการปลูกฝิ่นมาเป็นการปลูกพืชเศรษฐกิจทำรายได้แทนฝิ่น เป็นการแก้ไขปัญหายาเสพติดที่ครบวงจรแบบยั่งยืนและไม่เป็นการแก้ที่ปลายเหตุ ปัจจุบันภารกิจของโครงการหลวงฯ ขยายขอบเขตกว้างขวางเป็นที่รู้จักกันดีทั้งในประเทศไทยและทั่วโลก

(๕) พิธีพืชมงคลจรตพระนังคัลแรกนาขวัญ : ขวัญข้าวและขวัญเกษตรกร

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงโปรดเกล้าฯ ให้ปรับปรุงและฟื้นฟูพระราชพิธีจรต พระนังคัลแรกนาขวัญ ซึ่งมีมาตั้งแต่ครั้งสมัยกรุงสุโขทัยและสืบทอดมาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ และพระราชพิธีพืชมงคลซึ่งมีขึ้นในสมัยพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ผนวกรวมเข้าด้วยกันเป็นพระราชพิธีพืชมงคลจรตพระนังคัลแรกนาขวัญให้เป็นประเพณีที่สำคัญของชาติเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๓ ทั้งเพื่อเป็นการให้ความสำคัญแก่ “ชาวนา” ผู้ประกอบอาชีพเป็นเกษตรกรซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศ และให้ความสำคัญแก่ “ข้าว” ซึ่งเป็นอาหารสำคัญในวิถีชีวิตของคนไทย และในวันที่ ๑ พฤษภาคม ๒๕๐๔ ซึ่งเป็นวันที่ได้ทรงมีพระมหากรุณาธิคุณโปรดเกล้าฯ ให้จัดเป็นงานพระราชพิธีขึ้น ได้ทรงมีพระราชดำริให้จัดทำ “พันธุ์ข้าว”พระราชทานขึ้น โดยได้ทรงปลูกเองในบริเวณสวนจิตรลดา และนำไปใช้ในพิธีฯ ในปีถัดไปและทรงแจกจ่ายแก่พสกนิกรที่มาเฝ้าในวันพระราชพิธีนี้ และที่ไม่มีโอกาสมาเฝ้าในต่างจังหวัดด้วย เนื่องจากถือว่าข้าวเป็นมิ่งขวัญ เป็นของสูง เป็นสิริมงคล เป็นความเจริญของการเกษตรกรรมและชีวิตของคนไทยทั้งปวงด้วย

นอกจากนี้ ในช่วงระยะเวลาที่โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ เริ่มเข้าสู่รูปแบบ (พ.ศ.๒๕๑๕ - ๒๕๒๐) ยังมีโครงการเชิงสงเคราะห์ อีกมากมายหลายลักษณะ อาทิเช่น โครงการโรงสีข้าวสวนจิตรลดา (พ.ศ.๒๕๑๔) โครงการธนาคารข้าว (พ.ศ.๒๕๑๙) ธนาคารโค - กระบือ เพื่อให้เกษตรกรขอยืมหรือเช่า - ซื้อ ผ่อนส่งระยะยาว เป็นต้น

ข. รูปแบบของโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ในระยะเริ่มแรกอาจพิจารณาแบ่งออกได้เป็น ๒ รูปแบบ คือ

๑) โครงการศึกษาค้นคว้าทดลองซึ่งพระองค์ทรงกระทำ และริเริ่มเป็นการส่วนพระองค์เพื่อนำผลจากการศึกษาทดลองที่ได้ผลดีนั้น นำมาใช้ในงานพัฒนาที่มีขอบข่ายกว้างขวางต่อไป การศึกษา ทดลองนั้น ส่วนใหญ่แล้วจะเน้นหนักในด้านของการพัฒนาเกี่ยวกับการเกษตร โดยเฉพาะในเรื่องข้าว พืชตระกูลถั่ว เรืองน้ำ และเรื่องประมง เป็นต้น

๒) โครงการที่มีลักษณะเข้าไปแก้ปัญหาและพัฒนาพื้นที่ ระบบผสมผสาน ^{๒๖} (Integrated Development) เช่น โครงการพัฒนาและจัดสรรที่ดินตามพระราชประสงค์หุบกะพง ซึ่งเป็นการแก้ปัญหาเรื่องที่ทำกิน และขาดแคลนแหล่งน้ำของราษฎร เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ไม่ว่าจะเข้าไปในรูปแบบลักษณะหรือประเภทใด ก็ล้วนแล้วแต่มีเป้าหมายในการส่งเสริมสถานะความเป็นอยู่ของประชาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกษตรกรในชนบททั้งสิ้นทั้งการศึกษาทดลองและการพัฒนาในรูปแบบเบ็ดเสร็จครอบคลุมและมุ่งเน้นในการแก้ปัญหาและพัฒนาปัจจัยการผลิตซึ่งเป็นรากฐานที่สำคัญยิ่งต่อระบบการพัฒนาประเทศเป็นส่วนรวม เช่น

น้ำ
ที่ดินทำกิน
ทุน
ความรู้ในเรื่องการเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์
การตลาด

ในแต่ละปัจจัย อาจแยกอธิบายได้ตามลำดับ ดังนี้

(๑) ปัจจัยประการแรก คือ น้ำ พระองค์ทรงศึกษาและมีความชำนาญมากเป็นพิเศษในด้านการพัฒนาแหล่งน้ำ ซึ่งทรงถือเป็นเรื่องสำคัญที่สุดต่อชีวิตของพืช ผัก สัตว์ และมนุษย์ และทรงเน้นด้านการพัฒนาแหล่งน้ำขนาดเล็กและขนาดกลาง เพื่อให้เกิดผลรวดเร็วและถึงมือราษฎรเหล่านั้น โดยเฉพาะหมู่บ้านที่ห่างไกลโดยแท้จริง

^{๒๖} สุเมธ ตันติเวชกุล ดร. , “บทบาทของโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริในการสนับสนุนการรักษาความมั่นคงแห่งชาติ”, หน้า ๔๔.

(๒) ปัจจัยประการที่สอง คือ ที่ดินทำกิน ได้ทรงศึกษาในพื้นที่โดยทำการศึกษาและพิจารณาปรับปรุงแก้ไขจัดแปลงเป็นระยะๆ เพื่อให้เกิดความเหมาะสมในการแก้ปัญหาให้ราษฎร เช่น โครงการพัฒนาที่ดินหรือจัดสรรที่ดินให้เหมาะสมและเกิดประโยชน์สูงสุดต่อการประกอบอาชีพที่จะมีรายได้เลี้ยงตนเองและครอบครัว อาทิเช่น โครงการหนองพลับ โครงการหุบกระพง จังหวัดเพชรบุรี เป็นต้น

(๓) ปัจจัยประการที่สาม คือ ทูบ ซึ่งเป็นเรื่องสำคัญต่อการพัฒนาอาชีพซึ่งเรื่องนี้ก็ได้รับการสนับสนุนจากหลายด้านทั้งทางด้านรัฐบาลและเอกชน

(๔) ปัจจัยประการที่สี่ คือ ความรู้เรื่องการเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์ อันเป็นเรื่องที่สำคัญมากประการหนึ่งต่อการพัฒนาอาชีพแก่ราษฎร โดยทรงเน้นให้ราษฎรได้มีความรู้ ความเข้าใจต่อวิธีการต่าง ๆ ในการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์อย่างถูกต้องตามหลักวิชาการเพียงพอที่จะรับได้ และดำเนินการเองได้

(๕) ปัจจัยสุดท้าย คือ การตลาดซึ่งเรื่องนี้เกี่ยวกับเรื่องการค้าหรือการรวมกลุ่มเพื่อสร้างพลังการต่อรอง - ชื้อขาย ทรงเน้นให้มีการอบรมฝึกสอนให้ชาวบ้านรู้จักการทำบัญชีการลงคุณค่าใช้จ่ายต่างๆ เพื่อให้ทราบถึงต้นทุน - กำไร และสามารถปรับราคาให้สอดคล้องกับการตลาดด้วย นอกจากนี้การค้ายังจะก่อประโยชน์ ในด้านการเสริมสร้างหลักประชาธิปไตยให้กับชุมชน และสังคมเป็นส่วนรวมด้วย

โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำรินี้ในปัจจุบันมีอยู่ประมาณ ๓,๐๐๐ กว่า แผนงาน/โครงการ/กิจกรรม ครอบคลุมการพัฒนาในหลายประเภทหลายสาขา ซึ่งอาจจะสรุปแยกออกเป็นสาขาต่าง ๆ ได้ดังนี้

- (๑) ด้านการพัฒนาแหล่งน้ำและการชลประทาน
- (๒) ด้านการเกษตรและส่งเสริมอาชีพ
- (๓) ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ
- (๔) ด้านการจัดและพัฒนาที่ดิน
- (๕) ด้านการพัฒนาการคมนาคม
- (๖) ด้านการพัฒนาสาธารณสุข
- (๗) ด้านการศึกษา
- (๘) ด้านการวิจัย
- (๙) ด้านการสงเคราะห์ต่าง ๆ
- (๑๐) ด้านอื่น ๆ

ส่วนใหญ่ของโครงการต่าง ๆ เหล่านี้ ได้มุ่งไปสู่การแก้ปัญหาหลักสำคัญของชนบททั้งสิ้น เช่น การพัฒนาแหล่งน้ำอันเป็นหัวใจสำคัญต่อการพัฒนาการเกษตร เพื่อยกระดับความเป็นอยู่ของประชาชนโดยตรงนั้นมียุทธศาสตร์ร้อยละ ๖๐ - ๗๐ ของการดำเนินงานทั้งหมด ส่วนที่เหลือก็เป็นการดำเนินงาน เกี่ยวกับการส่งเสริมอาชีพ การเพิ่มผลผลิตการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การใช้ประโยชน์ที่ดินและการสาธารณสุข ฯลฯ

โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ที่มีอยู่มากมายหลายสาขาดังกล่าวแล้วข้างต้น บางโอกาสก็ใช้ชื่อเรียกต่างกันไป จึงทำให้มีความเข้าใจสับสนอยู่บ้างอย่างไรก็ดี ขพพช. องคมนตรี พระองค์เจ้าจักรพันธ์ เพ็ญศิริ จักรพันธ์ ได้ทรงชี้แจงในเรื่องนี้ไว้ดังนี้^{๒๗}

(๑) โครงการตามพระราชประสงค์ คือ โครงการซึ่งทรงศึกษาและทดลองปฏิบัติเป็นการส่วนพระองค์คือทรงศึกษาและหารือกับผู้เชี่ยวชาญในวงงาน ทรงแสวงหาวิธีทดลองปฏิบัติทรงพัฒนาและส่งเสริมแก้ไขตัดแปลงวิธีการเป็นระยะเวลาหนึ่ง เพื่อดูแลผลผลิตทั้งในพระราชฐาน และนอกพระราชฐาน ซึ่งทรงใช้พระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ในการดำเนินงานทดลองจนกว่าจะเกิดผลดี ต่อมาเมื่อทรงแนพระราชหฤทัยว่า โครงการนั้น ๆ จะได้ผลดีเป็นประโยชน์แก่ประชาชนอย่างแท้จริงแล้ว จึงโปรดเกล้าฯ ให้รัฐบาลได้เข้ามาร่วมสนับสนุนงานในภายหลัง.

(๒) โครงการหลวง เป็นโครงการที่ทรงเจาะจงดำเนินการและพัฒนาบำรุงรักษาต้นน้ำลำธารในบริเวณป่าเขาทางภาคเหนือ เพื่อบรรเทาอุทกภัยในที่ลุ่มล่างทั้งภาคเหนือตอนใต้และภาคกลาง เพื่อถนอมน้ำไว้เลี้ยงแม่น้ำลำธารของที่ลุ่มล่างในฤดูแล้งและด้วยเหตุที่ พื้นที่เหล่านี้เป็นดินแดนชาวเขา จึงได้พัฒนาชาวเขาชาวดอยให้อยู่ดีกินดีให้เลิกการปลูกฝิ่น เลิกการตัดไม้ทำลายป่า ทำไร่เลื่อนลอย และเลิกการค้าของเถื่อนผิดกฎหมาย ทรงพัฒนาช่วยเหลือให้ปลูกพืชหมุนเวียนที่มีคุณค่าสูง ปลูกข้าวไร่ และเลี้ยงสัตว์ไว้เพื่อบริโภครวมคุณค่าแล้วให้ได้คุณค่าแทนการปลูกฝิ่น ดังนั้น โครงการหลวงก็คือ โครงการตามพระราชดำริที่ร่วมปฏิบัติผสมผสานกับหน่วยงานของรัฐบาลในบริเวณดอยต่างๆในภาคเหนือเพื่อพัฒนาอาชีพชาวเขาชาวดอยนั่นเอง

^{๒๗} สำนักงานเลขาธิการ กปร. , สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ , เอกสารเผยแพร่, มกราคม ๒๕๒๙, หน้า ๑๑

(๓) **โครงการตามพระราชดำริ** เป็นโครงการที่ทรงวางแผนการพัฒนาและทรงเสนอแนะให้รัฐบาลร่วมดำเนินการตามพระราชดำริหน่วยงานร่วมของรัฐบาลนั้นมีทั้งฝ่าย พลเรือน เฉพาะก็มี ฝ่ายทหารเฉพาะก็มี ฝ่ายทหารและพลเรือนร่วมกันก็มี โครงการประเภทนี้ในปัจจุบัน มีอยู่ทั่วทุกภาคในประเทศ

(๔) **โครงการในพระบรมราชานุเคราะห์** เป็นโครงการที่พระองค์ได้พระราชทานข้อแนะนำและแนวพระราชดำริให้เอกชนรับไปดำเนินการ ด้วยกำลังเงิน กำลังปัญญา และกำลังแรงงาน พร้อมทั้งติดตามผลงานให้ต่อเนื่องโดยภาคเอกชนเอง เช่น โครงการพัฒนาหมู่บ้านสหกรณ์เนินดินแดง อำเภอทับสะแก จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ซึ่งสโมสรโรตารีแห่งประเทศไทย เป็นผู้จัดและดำเนินงานตามแนวพระราชดำริ

อย่างไรก็ตาม โครงการทุกประเภทแม้จะใช้ชื่อเรียกอย่างไรก็ตาม ล้วนกำเนิดขึ้นจากราชวินิจฉัย และพระราชดำริ ซึ่งทรงแนะแนวทางการพัฒนาไว้อย่างใดอย่างหนึ่งทั้งสิ้น จึงสรุปรวมได้ว่า ทุกประเภทล้วนเป็น “โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ” ด้วยกันทุกโครงการ

ค. โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ยุคปัจจุบัน (๒๕๒๔ - ปัจจุบัน)

ดังกล่าวแล้วในเบื้องต้น โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริในยุคแรกเริ่มนั้น มีลักษณะเป็นการพัฒนาเชิงสงเคราะห์ เพื่อแก้ไขปัญหาวิกฤตเฉพาะหน้าแก่ราษฎรเป็นการส่วนพระองค์ เช่น การแก้ไขปัญหาอันเนื่องมาจากภัยพิบัติตามธรรมชาติ และเรื่องการบำบัดรักษาโรคภัยไข้เจ็บ เป็นต้น ส่วนหนึ่งและอีกส่วนหนึ่งคือ การส่งเสริมให้ราษฎรได้มีความเป็นอยู่ “พออยู่ – พอกิน” โดยทรงศึกษาหาวิธีการช่วยเหลือด้วยพระองค์เอง และโดยที่ทรงเห็นว่าประเทศไทยเป็นประเทศเกษตรกรรมประชาชนกว่าร้อยละ ๗๐ เป็นชาวไร่ชาวนาที่ยากจนอยู่ในสาขาเกษตรกรรม การแก้ไขปัญหาจึงเน้นหนักในเรื่องของเกษตรกรรมเป็นหลัก ทรงเริ่มศึกษาเรื่องพืช โดยการปลูกพืชบนลาดฟ้าของพระตำหนักจิตรลดารวมทั้งรอบบริเวณสวนจิตรลดา ซึ่งยังคงมีนาข้าวอยู่จนถึงปัจจุบัน หลังจากนั้นได้ทรงริเริ่มขยายขอบเขตการพระราชทานความช่วยเหลือแก่ราษฎรออกไปนอกเขตพระราชฐาน เช่น การสร้างอ่างเก็บน้ำที่เขาเต่า การสร้างทางเข้าห้วยมงคล เพื่อขนถ่ายสินค้าด้านเกษตรกรรม การจัดสรรที่ทำกินที่หนองพลับ เป็นต้น อย่างไรก็ตามในภายหลังโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ มีจำนวนมากขึ้นตามลำดับ และมีเพิ่มขึ้นมากมายหลายสาขาและผู้ที่จะต้องรับผิดชอบสนองงานตามพระราชดำริก็ต้องมีเพิ่มขึ้นตามลำดับในแต่ละสาขาด้วย

จากข้อเท็จจริงข้างต้นทำให้การดำเนินงานตามโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ในระยะแรกอาจกล่าวได้ว่า หน่วยงานต่าง ๆ หลายหน่วยยังมีความยุ่งยากสับสนอยู่ไม่น้อยในการดำเนินการตามขั้นตอน และการดำเนินงานก็ยังมีลักษณะต่างฝ่ายต่างทำ ไม่มีการประสานงาน

กันให้สอดคล้องเหมาะสมเท่าที่ควร ทั้งนี้เนื่องจากยังไม่มืองค์กร ไม่มีระบบและระเบียบที่จะรองรับ การดำเนินงานเป็นส่วนรวมได้อย่างชัดเจน ประเด็นต่าง ๆ เหล่านี้ทำให้เกิดปัญหา และอุปสรรค อย่างมากในการที่จะสนองพระราชดำริให้ได้อย่างมีประสิทธิภาพและรวดเร็ว ปัญหาและอุปสรรค ในแต่ละชั้นตอนมีดังต่อไปนี้คือ

การรับสนองพระราชดำริ : พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะพระราชทานพระราชดำริ กับบุคคลที่ตามเสด็จ เช่น แม่ทัพภาค ผู้ว่าราชการจังหวัด หรือผู้แทนจากหน่วยราชการที่เฝ้ารับ เสด็จ ทั้งจากส่วนกลางส่วนภูมิภาคและท้องถิ่น บางหน่วยได้จัดคณะทำงานสำหรับโครงการ ตามพระราชดำริโดยเฉพาะ เช่น กรมชลประทาน เป็นต้น แต่หลายหน่วยไม่มีบริการดังกล่าว จึงเกิดอุปสรรคต่าง ๆ อยู่เสมอ เพราะไม่มีผู้รับผิดชอบโดยตรงทำให้ไม่มีคณะทำงานที่จะรับ พระราชดำริมาประสานการดำเนินงาน และจัดทำโครงการได้ด้วยความสะดวกและรวดเร็ว ซึ่งใน หลาย ๆ กรณีปรากฏว่า ผู้ที่ติดตามเสด็จ ที่ได้รับพระราชทานพระราชดำริส่วนใหญ่ไม่มีหน้าที่ หรือความรับผิดชอบโดยตรงที่จะดำเนินการตามพระราชดำริได้อย่างมีประสิทธิภาพ เป็นต้น

ส่วนในด้านการจัดทำโครงการ เมื่อรับสนองพระราชดำริแล้ว บุคคลหรือหน่วยงานนั้นก็ จะเริ่มร่างโครงการ หรือ เริ่มประสานงานกับหน่วยงานต่าง ๆ ให้จัดทำโครงการขึ้นมา ปัญหาที่จะ เกิดขึ้นในช่วงนี้ คือพระราชดำริถูกถ่ายทอดหลายช่วงตอนกว่าจะถึงระดับผู้ปฏิบัติจริง ทำให้พระ ราชดำริที่แท้จริงอาจเปลี่ยนแปลงไปจากเจตนารมณ์เดิมซึ่งเกิดขึ้นอยู่ในหลายโอกาส นอกจากนี้ แล้วการจัดเตรียมโครงการก็มักจะเป็นไปอย่างเร่งรีบ เพราะถือว่าเป็นพระบรมราชโองการซึ่งจะ ต้องปฏิบัติโดยมิชักช้า ทำให้ขาดหลักการจัดทำโครงการที่ดีไป เช่น ดำเนินการไปแล้วแต่เพิ่ง จะศึกษาความเหมาะสมในภายหลัง เป็นต้น และส่วนใหญ่มักจะดำเนินการเป็นเอกเทศในลักษณะ ต่างฝ่ายต่างทำโดยไม่มีการประสานงานกับหน่วยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องเท่าที่ควรทำให้กิจกรรมต่าง ๆ ของโครงการในพื้นที่เดียวกันไม่สอดคล้องสนับสนุนกันอย่างเหมาะสม และหน่วยงานบางหน่วย ไม่กล้ากราบบังคมทูลฯ ให้ทรงทราบถึงข้อเท็จจริงและพยายามปรุงแต่งให้เข้าใจว่า บังเกิดผลดีซึ่ง เป็นต้นเหตุให้มีพระราชดำรัสว่า “ผักชี”^{๒๘} เป็นต้น

^{๒๘} มนูญ มุกข์ประดิษฐ์, มหาราช ๙ พระองค์ (กรุงเทพมหานคร:ป.สัมพันธ์พาณิชย์ ๒๕๓๑), หน้า ๓๒๕.

ในเรื่องการอนุมัติโครงการนั้นเมื่อการจัดทำโครงการเสร็จเรียบร้อยหน่วยงานที่รับผิดชอบก็จะเสนอเข้าขบวนการงบประมาณ ซึ่งบางครั้งก็ตอบสนองได้ บางครั้งก็มีอุปสรรคและหลายครั้งหน่วยงานมักจะรวมโครงการปกติของตนที่ถูกตัดทอนงบประมาณไปแล้ว หรือโครงการอื่น ๆ เข้ามาเป็นโครงการพระราชดำริด้วยทั้ง ๆ ที่บางครั้งพระองค์มีพระราชดำริเพียงเรื่องเดียว หรือจุดเดียวเท่านั้น จึงเห็นได้ว่ามีโครงการพระราชดำริเกิดขึ้นอย่างมากมายและมีบางโครงการที่หน่วยงานนำเสนอขออนุมัติจากคณะรัฐมนตรีโดยตรง โดยไม่ผ่านขบวนการพิจารณาถ่วงถ่วงที่ถูกต้องทำให้เกิดปัญหาดังปรากฏอยู่เสมอมา เพราะมิได้ถูกนำเข้าไปในระบบปกติและในหลายกรณีก็ทำให้เกิดความสับสน ในการจัดสรรงบประมาณและเกิดปัญหาที่ไม่สามารถตอบสนองงบประมาณให้ได้ทันท่วงที่เป็นผลให้โครงการนั้น ๆ ไม่ได้ผลอย่างสมบูรณ์ตามที่ได้พระราชทานดำริไว้

ในด้านของการติดตามประเมินผลเนื่องจากการดำเนินงานต่าง ๆ ไม่เป็นไปตามกระบวนการและขั้นตอนที่เหมาะสมดังได้กล่าวไว้แล้ว และในบางกรณีหน่วยงานที่เป็นเจ้าของโครงการก็ดำเนินงานไปทั้ง ๆ ที่ไม่ใช่หน้าที่หลักของตนก็ก่อให้เกิดความยุ่งยากสับสนในการติดตามประเมินผลและเมื่อเสด็จไปในพื้นที่โครงการ แต่ละหน่วยงานก็จะกราบทูลรายงานถึงความคืบหน้าของโครงการด้านวัตถุหรือด้านใดด้านหนึ่งที่หน่วยงานนั้น ๆ รับผิดชอบเท่านั้น ไม่สามารถกราบทูลเรื่องที่เกี่ยวข้องกับผลกระทบด้านเศรษฐกิจสังคมและอื่น ๆ ได้อย่างลึกซึ้ง เพื่อที่พระองค์จะทรงทราบและทรงมีพระราชวินิจฉัยในปัญหาต่าง ๆ ได้อย่างละเอียด

ด้วยปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ ข้างต้นประกอบกับตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๒๔ เป็นต้นมารัฐบาลได้ตระหนักถึงพระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเกี่ยวกับการพัฒนาตามโครงการต่าง ๆ แล้วเห็นว่า โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริทั้งหลาย ส่วนใหญ่เป็นการมุ่งการพัฒนาเพื่อความกินดีอยู่ดี หรือพอกินพอกินให้แก่ประชาชนในชนบทโดยตรง โดยเฉพาะชนบทที่อยู่ห่างไกลทุรกันดารและยากจนอย่างแท้จริงนับว่าเป็นโครงการสำคัญ ที่มีส่วนเข้าไปเสริมแผนงานโครงการต่าง ๆ ตามนโยบายของรัฐบาลซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อประชาชนและประเทศชาติเป็นส่วนรวมนอกจากนี้โครงการเหล่านี้ส่วนใหญ่มีเจตนารมณ์และวัตถุประสงค์ ที่สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับต่าง ๆ ของรัฐบาลโดยเฉพาะอย่างยิ่ง แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับที่ ๕ (๒๕๒๕ - ๒๕๒๙) จึงเป็นที่เห็นได้ชัดแจ้งว่าผลของโครงการนอกจากจะทำให้ประชาชนมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นแล้วยังก่อให้เกิดประโยชน์ต่อประเทศชาติ ทั้งด้านเศรษฐกิจและความมั่นคง เป็นส่วนรวมด้วย

อย่างไรก็ตามในทางปฏิบัตินั้นหากจะปล่อยให้การดำเนินงานสนองพระราชดำริของหน่วยงานต่าง ๆ เป็นไปอย่างในอดีตที่ผ่านมา กล่าวคือ แต่ละหน่วยงานจะดำเนินงานอย่างเอกเทศในลักษณะต่าง ๆ ฝ่ายต่างทำ โดยไม่มีการประสานงานกับหน่วยอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อให้แผนงานทั้งหลายดำเนินไปอย่างสอดคล้องสนับสนุนกัน ดังได้กล่าวมาแล้วนั้น ก็จะทำให้การดำเนินงาน

สนองพระราชดำริไม่เกิดประสิทธิภาพและรวดเร็วเท่าที่ควร รัฐบาลจึงได้หามาตรการแก้ปัญหานี้ โดยการจัดระบบการสนองพระราชดำรินี้ในปี พ.ศ.๒๕๒๔ โดยการริเริ่มของ ฯพณฯ นายกรัฐมนตรี พลเอกเปรม ติณสูลานนท์

สำหรับการจัดระบบเพื่อรองรับการดำเนินงานสนองพระราชดำริทั้งหลายนั้น รัฐบาลได้ดำเนินการโดยการออก“ ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ พ.ศ.๒๕๒๔ ” และมีผลบังคับใช้เมื่อวันที่ ๙ กันยายน ๒๕๒๔ และแก้ไขปัญหาเพิ่มเติมเมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๕ เพื่อเป็นหลักให้แก่หน่วยราชการและรัฐวิสาหกิจต่าง ๆ ได้ยึดปฏิบัติในการดำเนินงานสนองพระราชดำริให้เกิดเป็นระบบ รวดเร็ว และมีประสิทธิภาพอย่างดีที่สุดต่อไป ตามระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ๒๕๓๕ ดังกล่าวได้กำหนดให้มีการจัดตั้งองค์การระดับชาติซึ่งมีหน้าที่รับผิดชอบต่อการดำเนินงานสนองโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ เรียกว่า “คณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ” เรียกโดยย่อว่า“กปร.” โดยมีนายกรัฐมนตรีเป็นประธานคณะกรรมการต่อมาเพื่อให้การสนองงานตามพระราชดำริมีความคล่องตัวรวดเร็ว และมีประสิทธิภาพเพิ่มขึ้น คณะรัฐมนตรีในสมัย ฯพณฯ นายอานันท์ ปันยารชุน เป็นนายกรัฐมนตรีจึงได้มีมติเมื่อวันที่ ๓ มีนาคม ๒๕๓๕ เห็นชอบและอนุมัติให้สำนักงานกปร.แยกตัวออกจากสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ มาเป็นหน่วยงานระดับกรมขึ้นตรงกับนายกรัฐมนตรี มีเลขานุการเป็นผู้บังคับบัญชา ตั้งแต่วันที่ ๗ กันยายน ๒๕๓๖ เป็นต้นมา

๒.๒.๓ ลักษณะสำคัญของโครงการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

ลักษณะสำคัญของโครงการพัฒนา อันเนื่องมาจากพระราชดำรินั้นหากพิจารณาอย่างถ่องแท้แล้วจะสะท้อนให้เห็นถึงกรอบแห่งความคิด ปรัชญา และทฤษฎีการพัฒนาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอย่างแจ่มชัด ตลอดระยะเวลา ๕ ทศวรรษ นับแต่ที่ได้ทรงริเริ่มการทรงงานเพื่อประโยชน์สุขแก่ประชาชนโดยทั่วไปเป็นต้นมา เป้าหมายสำคัญพื้นฐานที่ไม่เคยแปรเปลี่ยน คือ การจัดความทุกข์ยากและอำนวยความสะดวกแก่ประชาชนส่วนใหญ่โดยเฉพาะอย่างยิ่งประชาชนที่อาศัยอยู่ในชนบทห่างไกลทุรกันดาร ซึ่งยากจนและต้องการความช่วยเหลือ ดังนั้นหลักในการทรงงานที่สำคัญก็คือการช่วยเหลือให้เกษตรกรที่ยากจนและเป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศสามารถช่วยตนเอง และยืนอยู่บนขาของตนเองได้โดยมีชีวิตที่เพียงพอ เรียบง่าย มีความมั่นคงพอสมควรในชีวิต เพื่อเป็นพื้นฐานในการพัฒนาตนเอง ชุมชน และประเทศชาติ เป็นส่วนรวมในอนาคต ดังที่มีพระราชกระแสว่า^{๒๙}

^{๒๙} สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (สำนักงาน กปร.), โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (เอกสารเผยแพร่:สิงหาคม ๒๕๓๔) ,หน้า ๒.

...ชนบทและชาวชนบท ซึ่งเป็นประชากรส่วนใหญ่ของประเทศ ยังยากไร้
ขัดสน ยังต้องการความช่วยเหลือหากประชาชนส่วนใหญ่ยังยกระดับความ
เป็นอยู่ไม่ได้แล้วการพัฒนาประเทศก็ถือว่าไม่ประสบความสำเร็จ...

นอกจากนี้ การดำเนินงานตามโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ยังเน้นและให้
น้ำหนักกับการแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนของประชาชนด้วยความรวดเร็ว ฉับไว และแก้ปัญหา
เฉพาะหน้าให้ถูกจุด ดังที่มีพระราชกระแสไว้เช่นเดียวกันว่า^{๓๐}

...ถ้าปวดหัวก็คือคิดอะไรไม่ออกต้องแก้ไขการปวดหัวก่อนเพื่อที่จะให้อยู่ในสภาพที่จะคิด
ได้ แล้วก็อีกอย่างหนึ่งก็คือ แบบ Macro นี้ เขาจะทำแบบร้อยทั้งหมด ฉันไม่เห็นด้วย ...
อย่างบ้านคนอยู่ เรบอกที่บ้านมันผูกตรงโน้น ผูกตรงนี้ ไม่คุ้ม ที่จะไปซ่อม รื้อเสียเลย
ระเบิดเลย แล้วเราจะไปอยู่ที่ไหนไม่มีที่อยู่ ก็ต้องค้าไว้ก่อน แล้วก็ค่อยๆ ดูตรงนี้ ยังพอ
อยู่ได้ก็อยู่ไปไปซ่อมตรงโน้น ค่อย ๆ สร้าง...วิธีทำจะต้องค่อย ๆ ทำ จะไประเบิดหมด
ไม่ได้...

จากพระราชกระแสที่อัญเชิญมานี้ เห็นได้ชัดว่าทรงวางหลักการที่จะพัฒนาและช่วยเหลือ
ประชากรผู้ยากไร้ซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศก่อน โดยถือเป็นความสำคัญลำดับแรก ดังนั้นจึง
ทรงมุ่งเข้าสู่ชนบทที่ “ชอนแร่น” และ “แร่นแค้น” เนื่องจากพื้นที่เหล่านี้ ไม่มี “ศักยภาพ” หรือ “แนว
ของการพัฒนา” ในสายตาของนักพัฒนาเศรษฐกิจ แต่กลับเป็นเป้าหมายสำคัญอันดับแรก ที่ได้ทรง
ดำเนินการต่อเนื่องมาโดยตลอด ถือได้ว่าเป็นการอุดช่องว่างของการพัฒนาประเทศและเป็นการเสริม
การพัฒนาในพื้นที่ที่กระบวนการของรัฐยังมีได้เข้าไปหรือเข้าไปไม่ถึง อันเป็นการสร้างความสมดุล
หรือดุลยภาพของการพัฒนานั่นเอง

ลักษณะสำคัญของโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ซึ่งสะท้อนให้เห็น หลักการและ
กรอบแห่งความคิดของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอาจประมวล ได้ดังนี้

(๑) หลักการ “พอเพียง” และ “พออยู่ – พอกิน”

หลักอันเป็นกรอบแนวคิด ของการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริประการแรก ที่สำคัญยิ่ง
คือการสร้างความ “พออยู่” “พอกิน” ให้กับเกษตรกรส่วนใหญ่ของประเทศให้ได้ส่วนก่อน เป็นลำดับ
แรกความ “พออยู่ – พอกิน” เป็นรากฐานสำคัญของชีวิตที่พอเพียงและเป็นพื้นฐานในการที่จะพัฒนา
ตนเอง ชุมชน และประเทศชาติในระยะต่อไป ทรงใช้คำว่า “สภาพที่ยืนอยู่บนขาของตนเองได้” คือ
พอช่วยเหลือตนเองได้ในระยะเริ่มแรก

^{๓๐}

เรื่องเดียวกัน , หน้า ๖.

(๒) หลักการ “คุ้มค่า” มากกว่า “คุ้มทุน” และ “ขาดทุน” คือ “กำไร”

กล่าวได้ว่างานพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ที่มีอยู่อย่างมากมายหลากหลายสาขานั้นมองผลสำเร็จของการดำเนินงานอยู่ที่ความ “คุ้มค่า” มากกว่า “คุ้มทุน” หรืออีกนัยหนึ่งมองที่ “Cost – Effectiveness” มากกว่า “Cost – Benefit ratio” คือทรงมองผลสัมฤทธิ์ของการพัฒนาที่ผลประโยชน์ของคนส่วนรวมคือเกษตรกรส่วนใหญ่ที่ยากไร้ของประเทศมากกว่าผลสำเร็จที่เป็นตัวเลขอันเป็นผลประโยชน์ที่แท้จริงของกลุ่มคนส่วนน้อย ดังที่มีพระราชกระแสว่า “ขาดทุนคือ กำไร” หรือ “Our loss is our gain” เพราะผลที่ได้จากการลงทุนเพื่อประโยชน์แก่คนส่วนใหญ่คือความอยู่ดีมีสุขของประชาชนซึ่งตีค่าเป็นตัวเงินไม่ได้ หากพิจารณาตามหลักเศรษฐศาสตร์อาจจะถือว่าเป็นการลงทุนที่ขาดทุนหรือไม่คุ้มทุน

(๓) หลัก “ค่อยเป็นค่อยไป” ตามลำดับขั้นตอน

หลักการที่สำคัญอีกประการหนึ่งของการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริก็คือ “การพัฒนาที่มีลำดับขั้นตอน” โดยทั่วไปแล้วจะไม่ทรงโปรดการดำเนินงานที่มีลักษณะ “ก้าวกระโดด” อย่างที่นิยมกันทั่วไปอยู่ในปัจจุบันทั้งนี้มิได้หมายความว่า ทรงโปรดแนวทางอนุรักษ์นิยมสุดโต่ง หากแต่ทรงโปรดที่จะวางน้ำหนักของทุกปัจจัยและเงื่อนไขเวลา ให้มีความพอดี, สมดุล, รอบคอบ และสอดคล้องกับลักษณะของสังคมและภูมิสังคมและทุกปัจจัยที่เกี่ยวข้องด้วยทรงเน้นการพัฒนาที่มุ่งสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน ด้วยการพึ่งพาตนเองและกำหนดวิถีชีวิตของตนเองได้ ทรงใช้คำว่า “ระเบิดจากข้างใน” คือการทำให้หมู่บ้าน และชุมชนมีความเข้มแข็งและพร้อมเสียก่อนแล้วจึงค่อยขยายการพัฒนาออกมาสู่โลกภายนอก มิใช่เร่งรัดนำความเจริญเข้าไปสู่ชุมชนในภูมิภาคที่ยังมีได้ทันตั้งตัว ทรงโปรดที่จะให้มีการเตรียมความพร้อมเพื่อให้มีความสามารถในการรับแรงปะทะจากสถานการณ์ของโลกภายนอกได้ดังที่มีพระราชกระแสว่า^{๓๑}

...การพัฒนาประเทศ จำเป็นต้องทำตามลำดับขั้นตอนต้องสร้างพื้นฐานคือ “ความพอมีพอกิน พอใช้” ของประชาชนสร้างใหญ่เป็นเบื้องต้นก่อน โดยใช้วิธีการและอุปกรณ์ที่ประหยัดแต่ถูกต้องตามหลักวิชาการ เมื่อได้พื้นฐานที่มั่นคงพอสมควร และปฏิบัติได้แล้วจึงค่อยสร้างค่อยเสริมความเจริญ และฐานะเศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้นโดยลำดับต่อไปหากมุ่งแต่จะทุ่มเท สร้างความเจริญ ยกเศรษฐกิจให้รวดเร็ว แต่ประการเดียวโดยไม่ให้แผนปฏิบัติการสัมพันธ์กับ สภาวะของประเทศ และของประชาชน โดยสอดคล้องด้วยก็จะเกิดความไม่สมดุลต่างๆ ขึ้น ซึ่งอาจจะกลายเป็นความยุ่งยากล้มเหลวได้ ในที่สุดดังที่หลายประเทศกำลังประสบปัญหาทางเศรษฐกิจอย่างรุนแรงอยู่ในเวลานี้...

^{๓๑} เรื่องเดียวกัน , หน้า ๙.

(๔) หลัก “การพึ่งตนเอง”

การพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ มุ่งเน้นให้เกษตรกรในชนบทสามารถพึ่งพาตนเองหรือยืนอยู่บนขาของตนเองได้ สามารถมีอาหาร ที่อยู่อาศัย เพียงพอแก่อัตภาพและการดำรงชีพ โดยไม่ต้องตกเป็นเบี้ยล่างหรือต้องพึ่งพาอาศัยผู้อื่น ดังนั้น การพัฒนาช่วยเหลือจึงมุ่งประสงค์ที่จะให้บรรเทาความเดือดร้อนเฉพาะหน้าและให้เป็นการวางรากฐานของการพึ่งตนเองไปพร้อม ๆ กัน กับทั้งจะต้องดำเนินการไปด้วยความเข้าใจในสถานการณ์เป็นอย่างดีด้วยดังมีพระราชกระแสว่า^{๓๒}

...การเข้าใจถึงสถานการณ์ของผู้ที่เราจะช่วยเหลือนั้นเป็นสิ่งสำคัญที่สุด การช่วยเหลือให้เขา ได้รับสิ่งที่เขาควรจะได้รับตาม ความจำเป็นอย่างเหมาะสมจะเป็นการช่วยเหลือที่ได้ผลดีที่สุด เพราะฉะนั้นการช่วยเหลือแต่ละครั้งแต่ละกรณีจำเป็นที่เราจะต้องพิจารณาถึงความต้องการและ ความจำเป็นก่อน และต้องทำความเข้าใจกับผู้ที่เราช่วยให้เข้าใจด้วยว่าเขายู่ในฐานะอย่างไร สมควรที่จะได้รับความช่วยเหลืออย่างไร เพียงใด คือการช่วยเหลือนั้น ควรยึดหลักสำคัญว่า เราช่วยเขาเพื่อให้เขาสามารถช่วยตนเองได้ต่อไป...

(๕) หลัก “การไม่ติดตำรา”

มีความหมายว่า ไม่ควรนำเอาทฤษฎีหรือหลักวิชาการชั้นสูงของผู้อื่นมาเป็นสรณะและดำเนินการตามทฤษฎีนั้น โดยปราศจากการพิจารณาให้ถ่องแท้ด้วยสติปัญญา และความรู้ของเราเองว่าเหมาะสมสอดคล้องกับสภาพของปัญหาผู้คนและสภาพแวดล้อม ของเราประการใด นักวิชาการชั้นสูงที่ได้รับการศึกษามาจากตะวันตก ก็มักจะนำแนวคิดและทฤษฎีต่าง ๆ มาใช้กับประเทศไทย โดยไม่รอมชอมและพิจารณาถึงความแตกต่างในด้านต่างๆให้รอบคอบ ซึ่งก็มักจะประสบความล้มเหลวหรือไม่บังเกิดผลดีต่าง ๆ เต็มที่ในที่สุด

การพัฒนาตามแนวพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีลักษณะ ของการพัฒนาที่รอมชอม อนุโลมและสอดคล้องกับวิถีชีวิตสภาพธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และสภาพของสังคม จิตวิทยาแห่งชุมชน คือ “ไม่ติดตำรา” ไม่ผูกมัดกับวิชาการ ทฤษฎี และเทคโนโลยี ที่ไม่เหมาะสมกับสภาพชีวิตและความเป็นอยู่ที่แท้จริงของคนไทยและสังคมไทย

ตัวอย่างของโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ที่ยึดหลักการพึ่งตนเอง คือ โครงการธนาคารข้าว โครงการธนาคาร โค – กระบือ โครงการสหกรณ์หุบกระพง เป็นต้น

^{๓๒} เรื่องเดียวกัน , หน้า ๘.

(๖) หลัก “ทำให้ง่าย – Simplicity”

หลักการสำคัญอีกประการหนึ่งของโครงการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ก็คือ การทำให้ง่าย “Simplicity” หรือ “Simplify” โครงการขนาดใหญ่จะมีลักษณะเรียบง่าย ไม่ยุ่งยาก สลับซับซ้อน ทั้งในด้านแนวความคิดและด้านเทคนิควิชาการ จะต้องมีความสมเหตุสมผล ทำได้รวดเร็ว และสามารถแก้ปัญหาให้กับประชาชนได้จริง และที่สำคัญเกษตรกรสามารถนำไปเป็นตัวอย่างในการแก้ปัญหาของตนเองได้ตลอดจนต้องมุ่งไปสู่วิถีแห่งการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainability) อีกด้วย

(๗) หลักแห่งความเป็นจริงตามธรรมชาติ

นอกเหนือจากการ“ทำให้ง่าย”แล้วยังทรงนำหลักแห่งความเป็นไปตามธรรมชาติและความเป็นจริงแห่งธรรมชาติ มาใช้เป็นแนวทางการดำเนินงานให้มีประสิทธิภาพด้วยวิธีการง่าย ๆ เป็นการแก้ไขปัญหาและปรับปรุงเปลี่ยนแปลงสภาวะที่ไม่ปกติให้เข้าสู่ระบบปกติเช่น การนำน้ำดีเข้าไปให้น้ำเสียหรือเจือจางน้ำเสียให้กลับเป็นน้ำดีตามจังหวะการขึ้นลงตามธรรมชาติของน้ำ การบำบัดน้ำเสียโดยใช้ผักตบชวา ซึ่งมีอยู่ตามธรรมชาติให้ดูดซับสิ่งสกปรกปนเปื้อนในน้ำ ดังที่มีพระราชดำรัสว่า “ใช้ธรรมชาติปราบธรรมชาติ”

หลักความเป็นจริงตามธรรมชาตินี้ที่เห็นได้ชัดเจนก็คือหลักการปลูกป่าโดยไม่ต้องปลูก ทรงมีพระราชกระแสว่า^{๓๓}...ทิ้งป่าไว้ตรงนั้น ไม่ต้องไปทำอะไรเลยป่าจะ เจริญเติบโตเป็นป่าสมบูรณ์ โดยไม่ต้อง ไปปลูกเลยสักต้นเดียว...

หลักการนี้ได้รับการยอมรับว่าเป็นวิธีการที่แยบคาย ประหยัด และมีประสิทธิภาพสูงสุด ตัวอย่าง โครงการปลูกป่าโดยไม่ต้องปลูกที่ดำเนินการมานานและเห็นผลชัดเจนคือโครงการศึกษาวิธีการฟื้นฟูที่ดินเสื่อมโทรมเขาชะงุ้มอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

นอกจากการปลูกป่าโดยไม่ต้องปลูกแล้วยังทรงนำเอาหลักการธรรมชาติมาใช้ โดยการนำไม้พวกมีเมล็ดขึ้นไปปลูกบนยอดเขาสูง เมื่อไม้โตออกฝัก ออกเมล็ด ก็จะร่วงหล่นตกลงมาเอง และขยายพันธุ์ไปตามธรรมชาติ ดังตัวอย่างที่มีผลเด่นชัด ที่โครงการศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ซึ่งประหยัดทั้งพลังงานและค่าใช้จ่ายในการปลูก เป็นต้น

^{๓๓} พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, พระราชดำรัสเนื่องในวันเฉลิมพระชนมพรรษา, ณ ศาลาดุสิตาลัย วันที่

๒.๓ วิเคราะห์เปรียบเทียบ กรอบแนวคิดทฤษฎีและผลการพัฒนาในระยะ ๕ ทศวรรษที่ผ่านมา

๒.๓.๑ การพัฒนาอย่างมีระบบแบบแผนในประเทศไทย

ดังได้วิเคราะห์มาเป็นลำดับว่าประเทศไทย เริ่มมีการพัฒนาประเทศอย่างมีระบบแบบแผน มาตั้งแต่การเริ่มมีคณะกรรมการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจชาติ มาจนถึงการใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติเป็นกรอบในการกำหนดทิศทางการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติของประเทศไทยมาแล้วถึง ๘ แผน นับเป็นระยะเวลายาวนานถึง ๕ ทศวรรษ กล่าวได้ว่าการพัฒนาประเทศตั้งแต่ระยะเริ่มต้นจนปัจจุบัน นักวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศไทย ซึ่งส่วนใหญ่เป็นนักเศรษฐศาสตร์กระแสหลักที่ได้รับการศึกษาอบรมจากต่างประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางซีกโลกตะวันตกเป็นส่วนใหญ่ ดังนั้นแนวความคิด(Concept) และทฤษฎีที่ใช้ (Theory) จึงเป็นหลักวิชาการทางเศรษฐศาสตร์ กระแสหลักล้วน ๆ เป็นหลักใหญ่ กล่าวคือ เน้นการเร่งระดมทุนเพื่อขยายความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ (GDP) โดยมีกรอบความคิดว่า การพัฒนาประเทศคือการพัฒนาเศรษฐกิจและการพัฒนาเศรษฐกิจจะเป็นการขับเคลื่อนให้เกิดความเปลี่ยนแปลงไปสู่ความเป็นทันสมัย (Modernization) โดยหวังว่าการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ จะทำให้คนไทยทุกคนได้รับส่วนแบ่งของการพัฒนา(Trickle Down)ตามทฤษฎีของเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก และสามารถทำให้ชีวิตความเป็นอยู่และคุณภาพชีวิตของประชาชนดีขึ้นกว่าเดิม

ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าแนวความคิดทฤษฎี และเป้าหมายหลักของการพัฒนาประเทศภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ตั้งแต่แผนพัฒนาฉบับที่ ๑ - ๗ จึงเป็นการพัฒนาที่มุ่งเน้นเรื่องการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจมาโดยตลอด (Development with Growth) โดยใช้ความได้เปรียบตามธรรมชาติใน ๒ ด้านสำคัญ คือ การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติที่มีสมบูรณ์อย่างฟุ่มเฟือยและไม่คำนึงถึงผลกระทบที่จะตามมา และประการที่สองคือ แรงงานไทยที่มีราคาถูก การพัฒนาประเทศไทยในระยะดังกล่าว จึงเป็นไปตามกระแสการพัฒนาของโลกโดยใช้ทฤษฎีและหลักเรื่องความเจริญเติบโต (Growth theory) เป็นหลักแต่ประการเดียว

อย่างไรก็ตามแม้ว่าการพัฒนาโดยใช้หลักและกรอบแนวคิดเรื่อง การเร่งความเจริญเติบโต (Growth theory) และ ทฤษฎี (Trickle down) โดยมุ่งเน้นเรื่องการลงทุนและผลตอบแทน (Cost - benefit ratio) เป็นสำคัญจะทำให้มวลรวมผลิตภัณฑ์ประชาชาติ เพิ่มขึ้นตามลำดับ แต่ผลเสียหายหลายประการต่อสังคมและประเทศชาติก็ตามมาเป็นอย่างมากดังที่กล่าวมาบ้างแล้ว และที่จะกล่าวต่อไปในภายหลังในส่วนที่ว่าด้วยผลของการพัฒนา

๒.๓.๒ การพัฒนาในโครงการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

ในทางกลับกัน กรอบแนวคิด (Conceptual Framework) และทฤษฎี(Theory) การพัฒนาในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จะเน้นและให้น้ำหนักเป็นอย่างมาก และถือเป็นลำดับความสำคัญอันดับแรกกับการพัฒนา เพื่อคนส่วนใหญ่และสังคมส่วนรวมโดยเฉพาะอย่างยิ่งคนจนส่วนใหญ่ในชนบท และทรงมองหลักของการพัฒนาในลักษณะ “คุ้มค่า” มากกว่า “คุ้มทุน” คือ (Cost - Effectiveness) มากกว่า Cost - benefit ratio และการขาดทุนคือกำไร (Our loss is our gain) หรือการเสียคือการได้ โดยมีความหมายว่า หากเสียไปเพื่อประชาชนและสังคมมีความยั่งยืนและเป็นสุข ก็นับเป็นกำไร ซึ่งนับเป็นมูลค่าเงินในทางเศรษฐศาสตร์ไม่ได้ (พระราชดำรัส ๔ ธันวาคม ๒๕๓๔) (ซึ่งแนวคิดนี้ในภายหลังองค์การสหประชาชาติโดย UNDP ก็ได้พยายามที่จะเปลี่ยนรูปแบบการวัดความสุขจากตัวเลขมาเป็นตัวชี้วัดที่ Human Development Index และ (Happiness Development Index) ดังนั้นบริบทของการพัฒนาในทุกด้านของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จึงเน้นให้ผลของการพัฒนาตกถึงมือคนส่วนใหญ่ของประเทศเป็นสำคัญ ดังที่มีพระราชกระแสว่า “การพัฒนาหากไม่สามารถทำให้คนจนในชนบทซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศมีชีวิตที่ดีขึ้นแล้ว การพัฒนานั้นก็ถือว่า ล้มเหลวและไม่ประสบความสำเร็จ”

หากวิเคราะห์โครงการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริเท่าที่มีมาเกือบทุกโครงการอย่างเป็นระบบแล้ว จะเห็นเป้าประสงค์เด่นชัดอยู่ที่การช่วยเหลือให้คนส่วนใหญ่ของประเทศซึ่งมีชีวิตอยู่ในชนบท ซึ่งยังยากไร้ขาดสน ได้มีสภาพที่ “พออยู่ – พอกิน” และ “พอเพียง” มีคุณภาพชีวิตที่ดีพอประมาณ และ ประสานสอดคล้องกับวิถีชีวิตดั้งเดิม ที่ตั้งงามของชุมชนตลอดจนการใช้และพึ่งพาธรรมชาติในลักษณะสมดุลและ “พึ่งพิงอิงกัน”ตามกรอบและแนวทางของการพัฒนาที่ยั่งยืนมาโดยตลอดดังนั้นกรอบและแนวคิดของการพัฒนา จึงไม่เน้นที่ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ (Growth)แต่เพียงประการเดียว หากแต่มีทัศนะว่า ยังมีสิ่งสำคัญที่ควรได้รับการดูแลและควรให้ความสำคัญมากกว่าเร่งรัดให้ปรากฏตัวเลขของความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ(GDP)ดังที่ยึดถือเป็นแนวปฏิบัติกันมานานโดยตลอด ดังที่มีพระราชกระแสแสดงทัศนะเรื่องรูปแบบของการพัฒนาอย่างเห็นเด่นชัดครั้งหนึ่งว่า ^{๓๔}

^{๓๔} พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ,พระราชดำรัส เนื่องในพระราชพิธีวันเฉลิมพระชนมพรรษา , ณ ศาลาดุสิดาลัย วันที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๓๔.

...เราไม่เป็นประเทศร่ำรวย เรามีพอควร พออยู่ได้แต่ไม่เป็นประเทศที่ก้าวหน้าอย่างมาก เราไม่ยากเป็นประเทศที่ก้าวหน้า อย่างมาก เพราะถ้าเราเป็นประเทศที่ก้าวหน้าอย่างมากก็จะมีแต่ถอยกลับ ประเทศที่เป็นประเทศที่มีอุตสาหกรรมก้าวหน้า จะมีแต่ถอยหลัง และถอยหลังอย่างน่ากลัว แต่ถ้าเรามีการบริหารแบบที่เรียกว่า แบบ “คนจน” แบบที่ไม่ “ติดกับตำรา” มากเกินไป ทำอย่างมีสามัญคดีและมีเมตตา ต่อกัน เราจะอยู่ได้ตลอดไป... และ

...จะต้องให้นักวิชาการเขาเอาไปคิดให้มาก ๆ เพราะวาระหว่าง ที่มีความก้าวหน้ามาก กับความก้าวหน้าน้อยนั้น เราจะเลือกอันไหน ทุกคนจะต้องตอบว่ามีความก้าวหน้ามากดีกว่า มีความก้าวหน้าน้อยแต่ขอตอบว่ามีความก้าวหน้ามากอาจจะดีกว่า เพราะความก้าวหน้ามากนั้น ต้องอาศัย ปัจจัย คือ หมายความว่าต้องมีเหตุ ต่าง ๆ มากเหลือเกิน”^{๓๕}

ทรงเน้นให้เห็นความสำคัญของการพัฒนาที่ จะต้องเป็นไปตามลำดับขั้นตอนค่อยเป็นค่อยไป มีความรอบคอบ และมีความพร้อมในทุกด้าน มากกว่าการเร่งรีบเร่งรัดในลักษณะก้าวกระโดด ตามทฤษฎีกบกระโดด (Frog leap Forward) และการเล็งผลเลิศจนเกินไป ดังที่ประเทศไทยได้ประสบปัญหามาแล้ว จากวิกฤตเศรษฐกิจฟองสบู่ เมื่อไม่กี่ปีมานี้เอง โดยสรุปการพัฒนาตามโครงการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริเป็นรูปแบบของการพัฒนาที่เรียบง่ายสมถะ พอประมาณ สอดคล้องกับสภาพแวดล้อม ชีวิตจิตใจของประชาชนและทรัพยากรธรรมชาติ โดยไม่เป็นการทำลาย หรือเบียดเบียนกันตามหลักการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) ส่วนใหญ่โครงการสัมมาพัฒนา คือ เป็นไปอย่าง พอควร และ พอดี จะมีขนาดเล็ก เรียบง่าย ลงทุนน้อย แต่มีประสิทธิภาพมากและแก้ปัญหาได้จริง ถือได้ว่าเป็น สัมมาพัฒนา

^{๓๕} พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, พระราชดำรัส เนื่องในพระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ, ณ ศาลาดุสิตาลัย วันที่ ๙ พฤษภาคม ๒๕๓๙.

๒.๔ ภาพรวมผลของการพัฒนา

๒.๔.๑ ผลการพัฒนาอย่างมีระบบแบบแผนในประเทศไทย

หลังจากที่ประเทศไทยมีการพัฒนาประเทศอย่างเป็นรูปแบบ ภายใต้กรอบและทิศทางการบริหารประเทศ ที่กำหนดโดยแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติมาตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๕๐๔ โดยใช้ทฤษฎี (Growth theory) ดังได้กล่าวแล้วเบื้องต้น ประเทศไทยมีการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่องโดยเฉลี่ยร้อยละ ๗.๕เปอร์เซ็นต์ เป็นที่น่าพอใจมาโดยลำดับ อย่างไรก็ตามนอกเหนือไปจากตัวเลข แสดงความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจซึ่งเป็นที่น่าพอใจนี้ ก็ปรากฏผลกระทบอันไม่น่าพึงพอใจแก่สังคม ประชาชน และประเทศชาติ เป็นส่วนรวม สรุปได้ดังนี้

เศรษฐกิจของประเทศไทย แม้จะมีการขยายตัวอย่างต่อเนื่องแต่ก็มีความไม่สมดุลและเหลื่อมล้ำในผลของการพัฒนานั้น อย่างเห็นได้ชัดเจน กล่าวคือ ความแตกต่างระหว่างรายได้ของคนจนและคนรวยมีเพิ่มมากขึ้นจนน่าวิตก เช่น กลุ่มคนที่มีรายได้ต่ำสุดหรือ ๒๐ % ที่อยู่ล่างสุด มีสัดส่วนรายได้ลดลงเหลือเพียง ๓.๙ % ในขณะที่กลุ่มคนที่มีรายได้สูงสุด หรือ ๒๐ % ที่อยู่บนสุด มีสัดส่วนรายได้สูงขึ้นเป็น ๕๗.๘ % (ในปี พ.ศ.๒๕๔๓) และในเรื่องเดียวกันนี้ได้มีผลงานวิจัยของสถาบันเพื่อการพัฒนาประเทศไทย TDRI (พ.ศ.๒๕๔๔) ซึ่งให้เห็นว่า การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของไทยส่งผลต่อคนยากจนน้อยมาก ดังเห็นได้จาก การเพิ่มขึ้นของมวลรวม ๑๐๐ บาท จะส่งผลถึงครัวเรือนที่ยากจนที่สุด (๒๐ % ข้างล่าง) เพียง ๒.๓ บาท การเพิ่มขึ้นของรายจ่ายภาครัฐบาล ๑๐๐ บาท ส่งผลประโยชน์ให้กลุ่มคนยากจน ๒๐ % ล่างนี้ เพียง ๑.๖ บาท เป็นต้น สรุปความว่า ผลของการพัฒนาที่มีการขยายตัวทางเศรษฐกิจของประเทศอย่างต่อเนื่อง มีผลต่อกลุ่มคนเพียงบางกลุ่มเท่านั้นและไม่มีผลอย่างมีนัยสำคัญประการใดกับคนส่วนใหญ่ของประเทศเลย

นอกเหนือไปจากผลของการพัฒนาเชิงตัวเลขที่ไม่ส่งผลถึงประชากรส่วนใหญ่ของประเทศอย่างมีนัยสำคัญแล้ว ผลของการเร่งรัดพัฒนาเศรษฐกิจยังเป็นสาเหตุสำคัญ ที่ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติและสภาพแวดล้อม ตลอดจนระบบนิเวศของประเทศ เสื่อมโทรมลงเนื่องจากการขยายและยึดครองที่ดิน เพื่อเร่งรัดการเกษตรกรรม เพื่อการส่งออกเกษตรกรที่ยังชีพอยู่ด้วยเกษตรกรรมแบบพอเพียง ต้องขายที่ดินแก่นักลงทุนและละทิ้งถิ่นฐาน หรือรุกแผ้วถางที่ป่าเพื่อบุกเบิกทำแปลงเกษตรกรรมใหม่ ดังนั้นการขยายเขตเกษตรกรรมเชิงพื้นที่จึงมีมากขึ้น เพื่อเกษตรกรรมส่งออก แต่ก็คงเป็นเพียงนายทุนและนักลงทุนจำนวนน้อยเท่านั้นที่ได้รับประโยชน์สูงสุด ดังมีตัวเลขเห็นได้ชัดว่าในปีแรกของการเริ่มมีแผนพัฒนาฯในปี พ.ศ.๒๕๐๔ ประเทศไทยมีพื้นที่ป่าไม้ ๑๗๑ ล้านไร่ หรือร้อยละ ๕๓ ของพื้นที่ ปัจจุบันคงเหลือเพียง ๘๑ ล้านไร่หรืออาจจะน้อยกว่า คิดเป็นร้อยละ ๒๕ ของพื้นที่ประเทศไทย

จากข้อเท็จจริงดังกล่าวข้างต้นแม้ผลของการพัฒนาในเชิงความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ หากคิดเป็นเชิงตัวเลขแล้วจะเป็นที่น่าพอใจ แต่หากจะมองในมิติที่เชื่อมโยงกับการพัฒนาที่ยั่งยืน และในแง่ของการพัฒนาเพื่อคนส่วนใหญ่แล้วก็อาจกล่าวได้ว่า การพัฒนาของประเทศยังไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควรจะเป็นแม้เวลาจะผ่านมากกว่า ๕ ทศวรรษแล้วก็ตาม

๒.๔.๒ ผลการพัฒนาในโครงการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

ในขณะที่การพัฒนาของประเทศไทยตามกรอบแนวทางในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ที่มีวัตถุประสงค์เพื่อการเร่งรัดความเจริญเติบโตโดยมุ่งเน้นพัฒนาและลงทุนในพื้นที่ที่มีศักยภาพ (Potential) เพื่อให้ได้ผลตอบแทนสูงสุดตามหลักการลงทุนและกำไร Cost -benefit theory โครงการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ กลับมุ่งเข้าสู่พื้นที่เป้าหมายที่ถูกกละเลยหรือมีลำดับความสำคัญต่ำ เพื่อช่วยให้ประชาชน พออยู่ – พอกิน และยืนอยู่บนขาของตนเองได้ เป็นฐานในการพัฒนาระดับสูงขึ้นไป ซึ่งถือได้ว่าเป็นระบบคิดแบบ Cost - effectiveness คือ มุ่งผลสัมฤทธิ์มากกว่าตัวเงิน โครงการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ในปัจจุบันมีอยู่ถึง ๓๐๐๐ กว่าโครงการ ครอบคลุมกิจกรรมหลากหลายสาขา แต่ส่วนใหญ่แล้วจะเป็นการพัฒนาในด้าน ปัจจัยในการทำกิน ของเกษตรกรในชนบท เช่น ดิน น้ำ ที่ดิน สิ่งแวดล้อมความรู้ทางด้านเกษตรกรรม เป็นต้น สาเหตุที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงสนพระทัยให้ความช่วยเหลือแก่เกษตรกรในชนบทเป็นพิเศษก่อนก็เนื่องจาก มีคนจนอยู่ในพื้นที่ชนบทถึง ๗.๑ ล้านคน หรือร้อยละ ๘๖.๓ ของจำนวนคนจนทั่วประเทศไทย (พ.ศ.๒๕๔๔) และคนจนเหล่านั้นกว่า ๗๐ % ประกอบอาชีพในภาคเกษตรกรรม พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงถือเสมอว่าประชากรเหล่านี้ เป็นเสมือน รากแก้ว ของแผ่นดิน ที่มีผลผลิตหล่อเลี้ยงชีวิตชาวไทยและประเทศไทยต่อเนื่องมา ยาวนาน จึงทรงให้ความสำคัญแก่การพัฒนาชนบทและชาวชนบทเป็นพิเศษ ตั้งแต่เริ่มมีโครงการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริเป็นต้นมา นับเป็นเวลากว่า ๕ ทศวรรษ เช่นเดียวกับการพัฒนาประเทศไทยอย่างมีแบบแผน โดยใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ มาเป็นเวลาที่ใกล้เคียงกัน

จากข้อเท็จจริงดังกล่าวข้างต้น จะเห็นได้ว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงริเริ่มโครงการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของพลสกนิกรที่ยังยากจนยากไร้ ในถิ่นทุรกันดารห่างไกล เพื่อให้ประชากรเหล่านั้น “ พออยู่ – พอกิน ” สามารถลืมตาอ้าปากและยืนอยู่บนขาตนเองได้ในระดับหนึ่งก่อน การพัฒนาในโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำรินั้น ส่วนใหญ่เป็นการพัฒนาด้านเกษตรกรรม ดังกล่าวแล้วในข้างต้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เรื่องของการชลประทานและแหล่งน้ำที่ทำกิน และความรู้พื้นฐานในการประกอบสัมมาอาชีพะ ทรงหลีกเลี่ยงมิให้การดำเนินงานในโครงการต่าง ๆ นั้นเป็นการซ้ำซ้อนกับโครงการหลักของรัฐบาล หากแต่เป็นการเสริมในมิติของจิตวิทยาความมั่นคง และอุดช่องว่างในสิ่งที่รัฐยังเข้าไปไม่

ถึงหรือยังมีได้ดำเนินการ โครงการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริกว่า ๓,๐๐๐ โครงการดังกล่าวแล้วแม้จะเป็นโครงการที่มีขนาดเล็ก เรียบง่าย ลงทุนน้อยแต่มีประสิทธิภาพสูงและเข้าถึงเป้าหมาย (Targets) ได้อย่างดียิ่ง ทำให้เกษตรกรผู้ยากจน และสมควรได้รับความช่วยเหลือสามารถลืมตาอ้าปากได้และมีสภาพชีวิตที่ดีขึ้นในระดับที่น่าพอใจ ดังรายงานการแสดงผลของการพัฒนาในโครงการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (ณ ปี พ.ศ. ๒๕๔๔) ในเชิงตัวเลข นับตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๕๒๕ - ๒๕๔๔ ^{๓๖} (เป็นเวลา ๒๐ ปี) ปรากฏว่ามีพื้นที่ที่ได้ประโยชน์ ๑๘,๒๐๕,๘๕๓ ไร่ หมู่บ้านที่ได้รับประโยชน์ ๗,๖๕๖ หมู่บ้าน ครัวเรือนที่ได้รับประโยชน์ ๘๐๕,๙๑๐ ครัวเรือน และประชากรที่ได้รับประโยชน์ ๗,๙๑๐,๗๙๗ คน (ดังรายละเอียดในตารางที่ ๔)

ตารางที่ ๔ ผลประโยชน์ที่ได้รับจากการดำเนินงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

ประโยชน์ที่ได้รับจากการดำเนินงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (ณ ๑๗ ก.ค.๔๔)		
ปีงบประมาณ ๒๕๒๕ - ๒๕๔๔		
พื้นที่รับประโยชน์	๑๘,๒๐๕,๘๕๓	ไร่
พื้นที่รับประโยชน์ (ฤดูแล้ง)	๓,๙๘๖,๕๓๕	ไร่
หมู่บ้านรับประโยชน์	๗,๖๕๖	หมู่บ้าน
ครัวเรือนรับประโยชน์	๘๐๕,๙๑๐	ครัวเรือน
ประชากรรับประโยชน์	๗,๙๑๐,๗๙๗	คน

ที่มา สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

ผลการพัฒนาเชิงตัวเลขนี้ ไม่ได้วิเคราะห์รวมถึงผลประโยชน์ที่เกษตรกรและประชาชนได้รับในรูปของตัวเงินคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นรวมถึงความมั่นคงทางสังคม ครอบครัว และชุมชน ฯลฯ

^{๓๖} ระยะเวลา ๒๐ ปี ในระบบของ กปร. ไม่นับตั้งแต่เริ่มโครงการในปี ๒๔๙๘.

๒.๕ ผลการพัฒนาเกี่ยวกับคุณค่าทางจริยธรรม และค่านิยมที่พึงปรารถนา

๒.๕.๑ การพัฒนาอย่างมีระบบแบบแผนในประเทศไทย

เมื่อสิ้นสุดแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๗ ก็เริ่มมีการยอมรับกันมากขึ้นว่าการพัฒนาประเทศโดยการยึดแนวทางและทฤษฎีเรื่องความเจริญเติบโต(Growth theory) และนโยบายเศรษฐกิจแบบเปิด ด้วยความเชื่อตามหลักที่ว่าความเจริญเติบโตจะส่งผลจากส่วนบนมาสู่ส่วนล่าง (Trickle Down) น่าจะไม่ใช่วิถีทางที่ดีที่สุดในการพัฒนาประเทศอีกต่อไปแล้ว เนื่องจากการพัฒนาประเทศที่ผ่านมา นอกจากจะไม่ทำให้ผลของการพัฒนากระจายไปสู่คนส่วนใหญ่แล้ว ความไม่สมดุลและความเหลื่อมล้ำระหว่างคนจนและคนรวยกลับมีมากขึ้นไปอีกจนน่าวิตกยิ่งไปกว่านั้นผลของการพัฒนา แม้จะน่าพอใจในเรื่องการขยายตัวทางเศรษฐกิจแต่ก็ต้องยอมรับว่าได้ใช้ทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อการลงทุนไปอย่างมากมาย และผลของการพัฒนานั้นได้ก่อให้เกิดผลกระทบอันไม่พึงปรารถนาทั้งกับสังคมและประเทศชาติเป็นอันมากนานับการ โดยเฉพาะในเรื่องของวิถีชีวิตคนไทยที่เปลี่ยนแปลงไปในทางลบ รวมตลอดถึง คุณธรรม ศีลธรรม และจริยธรรมของคนในชาติก็เสื่อมโทรมลงตามลำดับ ดังที่ได้มีการประกาศในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๘ ว่าผลการพัฒนาในอดีตที่ผ่านมาคือ “ เศรษฐกิจดี - สังคมมีปัญหา การพัฒนาไม่ยั่งยืน ” เป็นการยอมรับถึงความบกพร่องในกระบวนการพัฒนาที่เน้นการขยายตัวทางเศรษฐกิจ เป็นสำคัญประการเดียว

ผลของการพัฒนาในอดีตที่ผ่านมา เฉพาะในแง่ของการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรม และค่านิยมที่พึงปรารถนา อันเป็นรากฐานของการสร้างความเข้มแข็งให้กับสังคม ปรากฏว่าไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร กล่าวคือ คนไทยและสังคมไทยมีความเป็นวัตถุนิยมและบริโภคนิยมเพิ่มขึ้น วัฒนธรรมที่ไม่พึงประสงค์จากนอกประเทศไหลบ่าเข้าครอบงำสังคมเมือง โดยเฉพาะในกลุ่มวัยรุ่น และในสถานศึกษาทุกระดับเป็นเหตุให้ วัฒนธรรมที่ดั่งามของคนไทยถูกละเลยและเป็นอันตราย สังคมถูกสอนให้พึ่งพาเทคโนโลยีหลากหลาย ในขณะที่ไม่เคยมีการสร้างเทคโนโลยีด้วยฐานและทุนทางสังคมและภูมิปัญญาของตนเอง ทำให้คนไทยขาดภูมิคุ้มกัน อ่อนแอและกลายเป็นสังคมที่ต้องพึ่งพาและบริโภคเทคโนโลยีของต่างประเทศไปอย่างสมบูรณ์แบบ อีกทั้งผลการพัฒนาที่มุ่งแต่ตัวเลขการขยายตัวทางเศรษฐกิจเป็นหลัก ทำให้สถาบันครอบครัวและชุมชน ก้าวเข้าสู่ภาวะล่มสลายและแตกแยกมากขึ้น จากตัวเลขปรากฏว่า การหย่าร้างในครอบครัวไทยเพิ่มจากร้อยละ ๔.๕ ในปี พ.ศ.๒๕๒๕ เป็นร้อยละ ๙.๖ ในปี พ.ศ.๒๕๓๓ และมีแนวโน้มมากขึ้นตามลำดับ คดีอาชญากรรมมีจำนวนเพิ่มสูงขึ้น และผู้กระทำความผิดมีอายุน้อยลง ปัญหาโสเภณีและเด็ก ถูกทอดทิ้ง มีความรุนแรงมากขึ้นอย่างไม่เคยมีมาก่อน นอกไปจากนี้ยังมีปัญหาวิกฤตทางสังคม ที่น่าเป็นห่วงอยู่อีกหลายประการ อาทิ เช่น จากการศึกษาภาวะสังคมไทยในไตรมาสแรกของปี

พ.ศ.๒๕๕๗^{๓๗} พบว่า ในมิติทางด้านคุณภาพคน ประเทศไทยมีแรงงานที่มีการศึกษาระดับต่ำ คือ ประถมศึกษา สูงถึงร้อยละ ๖๑.๘ ส่วนผู้มีการศึกษาระดับ ปวส.และระดับปริญญาตรี มีการว่างงานเพิ่มสูงขึ้น ในมิติความรุนแรงในสังคม พบว่ามีเด็กและเยาวชนอายุระหว่าง ๑๔ - ๑๘ ปี ก่อความรุนแรงมากที่สุด จนถูกจับกุมดำเนินคดีและถูกส่งสถานพินิจเกินกว่า ๓๐,๐๐๐ คนต่อปี ในคดี ฆาตกรรม ทำร้ายร่างกายความผิดทางเพศและลักทรัพย์ และยิ่งไปกว่านี้ ประเทศไทยยังมีชื่อเสียงว่าเป็นแหล่งสำคัญของโลก ที่มีการค้า - ขายนมนุษย์ โดยเป็นทั้งด้านต้นทางกลางทาง และปลายทางไปพร้อมกัน ข้อเท็จจริงดังกล่าวนี้ ยืนยันได้ถึงความล้มเหลว ในด้านความมั่นคงทางสังคม และศีลธรรม - จริยธรรมอย่างแน่นอน ดังการยอมรับที่ว่า เศรษฐกิจดี - สังคมมีปัญหา - การพัฒนาไม่ยั่งยืน”

๒.๕.๒ การพัฒนาในโครงการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

กล่าวได้ว่าเกือบทุกโครงการงานและกิจกรรมการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำรินอกจากจะมีจุดประสงค์หลักและเป้าหมายที่การพัฒนาเพื่อสร้างความ “พออยู่ - พอกิน” และยืนอยู่บนขาของตนเองคือ การพึ่งพาตนเองได้ อันเป็นรากฐานของเศรษฐกิจแบบพอเพียงแล้วยังมีจุดมุ่งหมายเพื่อสร้างสรรค์คุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงปรารถนาแก่ประชาชน และพลกนิกรโดยทั่วไปอีกด้วย พระราชดำรินโครงการต่างหลากหลายล้วนผนวก เรื่อง ความพอดี การไม่โลภ ไม่มักได้ ความสันโดษ และความไม่เบียดเบียนกัน และการเบียดเบียนทำลายธรรมชาติเข้าไว้แทบทั้งสิ้น ทรงสอนและแนะนำให้ประชาชนในทุกภูมิภาคของประเทศมีชีวิตอยู่อย่างสันโดษ พึ่งพอใจในสิ่งที่มีอยู่ของชีวิต ไม่โลภ ไม่ตาโต ให้มีความรู้ - รัก - สามัคคี มีเมตตาต่อกัน และดำรงชีวิตสมณะ อย่างมีเกียรติและมีศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ไม่ตกเป็นทาส และเป็นเครื่องมือของใคร รวมความว่า อยู่อย่างพอเพียง พอประมาณ ตามอัตภาพ เคยมีพระราชกระแสว่า

...คำว่าพอเพียงมีความหมายกว้างขวางกว่าความสามารถในการพึ่งตนเอง หรือ ความสามารถในการยืนบนขาของตนเอง เพราะความพอเพียงหมายถึง การที่มี “ความพอ” คือมีความโลภน้อย เมื่อโลภน้อยก็เบียดเบียนคนอื่นน้อยถ้าประเทศใดมีความคิดนี้ มีความคิดจะทำอะไรต้องพอเพียงหมายความว่า พอประมาณ ซื่อตรง ไม่โลภ...

^{๓๗} สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, **ข่าวการพัฒนา** ปีที่ ๒๑ , ฉบับที่ ๖ มิถุนายน ๒๕๕๗, (กรุงเทพมหานคร , ๙๖๒ กรุงเทพฯ), หน้า ๗.

จากพระราชกระแสที่อัญเชิญมานี้ ทำให้เห็นได้ชัดว่า ความพอเพียงในที่นี้มีความหมายลุ่มลึก และกว้างขวางกว่าความพอมี – พอกิน ทางเศรษฐกิจในครัวเรือน หากแต่มีเป้าหมายทางจริยธรรมที่จะสอนให้ประชาชนคนไทย ไม่โลภ ไม่เบียดเบียน ไม่แก่งแย่ง และไม่เห็นแก่วัตถุหรือเงินตราจนเกินไป จนกลายเป็น เล็งผลเลิศ ไม่ประมาณตน และมีความโลภ (ไม่พอเพียง) อย่างมากดังที่ทรงใช้คำว่า “ตาโต” ก่อนเกิดวิกฤตเศรษฐกิจฟองสบู่ในประเทศ ทรงมีพระราชกระแสย้ำเตือนว่า

...การจะเป็นเช่นนั้นไม่สำคัญสำคัญอยู่ที่เรามีเศรษฐกิจ แบบพอมีพอกินแบบพอมีพอกิน หมายความว่า อุ่มชูตัวเองได้ ให้มีพอเพียงกับตนเอง ความพอเพียงนี้ ไม่ได้หมายความว่า ทุกครอบครัวจะต้องผลิตอาหารของตัวเองจะต้องทอผ้าใส่เองอย่างนั้นมันเกินไป...

พระราชดำรัสในเรื่อง “ความพอเพียง” ดังที่ยกมาแสดงข้างต้นนี้แสดงให้เห็นถึงกรอบและแนวคิดของการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริที่มุ่งประสงค์ถึงหลักแห่ง มัชฌิมาปฏิปทา หรือ การเดินสายกลาง อย่างชัดเจนซึ่งกรอบแนวคิดดังกล่าวนี้ สอดคล้องกับลักษณะของเศรษฐกิจแนวพุทธซึ่งมีหลักเกณฑ์อยู่ที่ความสมดุลระหว่างวัตถุและจิตใจหรือการสร้างทางสายกลาง เพื่อแสวงหาสาระที่แท้จริงของชีวิต นั่นก็คือ ความสุขทางจิตใจ มีคุณค่ากว่าความสุขทางวัตถุซึ่งจะก่อให้เกิดความเห็นแก่ตัวและนำไปสู่ปัญหาสังคมนานัปการดังกล่าวมาแล้วตามลำดับ

ดังนั้นโดยสรุปจึงอาจกล่าวได้ว่า การพัฒนาในโครงการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ซึ่งทรงใช้หลักแห่งความ “พอเพียง” นับตั้งแต่เริ่มดำเนินการเป็นเวลาเกือบ ๕ ทศวรรษแล้วนั้น เป็นหลักการที่ประยุกต์ ใช้หลักพุทธธรรมและแนวคิดเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธ อย่างประสานสอดคล้องและกลมกลืนเป็นอย่างดี เนื่องจากเศรษฐศาสตร์ชาวพุทธแท้ที่จริงเป็นหลักการดำเนินชีวิตของชาวตะวันออกซึ่งโดยเนื้อหาสาระ แล้วจะสอดคล้องกับสภาพเศรษฐกิจและสังคมไทย เพราะตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเชื่อ ทัศนคติ และค่านิยมแบบชาวพุทธ^{๓๘}

ทัศนะและแนวคิดเรื่อง “พออยู่ – พอกิน” “พอเพียง” “การพึ่งตนเอง” ซึ่งเป็นฐานของแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง อันเนื่องมาจากพระราชดำริได้ก่อให้เกิดกระแสในการสร้างค่านิยมและการดำรงชีวิตของคนไทยขึ้นมาใหม่ และกำลังขยายตัวไปอย่างไม่หยุดยั้ง แม้จะเป็นทางเลือกใหม่ แต่ก็เป็นสดมภ์หลักทางแนวคิดเชิงปัญญาที่สำคัญยิ่ง ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานให้กับปสกนิกรชาวไทยในยามที่ประเทศชาติเกิดวิกฤตทางเศรษฐกิจ

^{๓๘} ขวาลิต และ วนิตา พิชาลัย , เศรษฐศาสตร์แนวพุทธกับการอนุรักษ์พลังงานไทยวารสารราชบัณฑิตยสถาน, ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๒ เมษายน– มิถุนายน, (กรุงเทพมหานคร:ราชบัณฑิตยสถาน ๒๕๔๗), หน้า ๓๘๓.

๒.๖ ความสามารถในการพึ่งพาตนเองของประชาชนและการสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน

๒.๖.๑ การพัฒนาอย่างมีระบบแบบแผนในประเทศไทย

จากการประเมินผลการพัฒนาเศรษฐกิจในช่วงระยะเวลาที่ผ่านมา พบว่าแม้การขยายตัวทางเศรษฐกิจจะอยู่ในเกณฑ์ที่น่าพอใจแต่ลักษณะของการขยายตัวและการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจยังขาดความสมดุลอยู่มาก จึงก่อให้เกิดปัญหาความเหลื่อมล้ำในฐานทางเศรษฐกิจระหว่างกลุ่มชนและระหว่างภาคต่าง ๆ มากขึ้น ทั้งนี้เพราะการขยายตัวทางเศรษฐกิจการกระจายการผลิต และการเพิ่มผลผลิตนั้นกระจุกตัวอยู่เฉพาะในเมืองใหญ่และภาคกลางเท่านั้น โครงสร้างทางเศรษฐกิจที่ไม่สมดุลนี้ก่อให้เกิดปัญหาการย้ายถิ่นฐานของชนบท เพื่อเข้ามาแสวงหาอาชีพและแหล่งทำกิน เป็นผลให้ชุมชนในชนบทอ่อนแอ และเมืองใหญ่มีปัญหาแออัดและสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรม ซึ่งกลายเป็นปัญหาการจราจร การว่างงาน อาชญากรรม สุขภาพอนามัย และยาเสพติดเป็นลูกโซ่ ดังที่ทราบกันดีอยู่แล้ว

อย่างไรก็ตาม เมื่อสิ้นสุดแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๗ ก็เริ่มมีการตระหนักถึงความผิดพลาดและบกพร่อง ในแนวคิดเรื่องการเน้นความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ เป็นเรื่องหลักแต่ประการเดียวโดยมีผลกระทบทางด้านอื่นเป็นอย่างมาก จนยอมรับกันว่าความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ความอ่อนแอของทรัพยากรมนุษย์ และชุมชนกลายเป็นต้นทุนของการพัฒนาไปแล้ว ดังนั้นเมื่อเริ่มต้นแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๘ จึงมีการยอมรับเป็นทางการว่า เท่าที่ผ่านมาผลการพัฒนา คือ เศรษฐกิจดี สังคมมีปัญหา การพัฒนาไม่ยั่งยืน และเปลี่ยนแนวทางพัฒนาไปที่คน โดยยึดเอาคน “เป็นศูนย์กลางของการพัฒนา” และยอมรับถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วมของคนในสังคมและการสร้างชุมชนให้เข้มแข็งว่าเป็นพื้นฐานและเป็นปัจจัยสำคัญของการพัฒนาที่มั่นคงและยั่งยืน

อย่างไรก็ดีจากบทเรียนของการพัฒนาประเทศไทยอย่างมีระบบแบบแผนในช่วงระยะเวลาที่ผ่านมา ในแง่ของการสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนโดยรัฐบาลเป็นผู้กำหนดกรอบความคิดและกำกับจากส่วนบนลงล่าง ปรากฏว่าประสบความสำเร็จน้อยมากเพราะขาดความเข้าใจอย่างลึกซึ้งถึงความต้องการและวิถีชีวิตของชุมชนอย่างแท้จริง ประกอบกับการขยายตัวทางเศรษฐกิจที่กระจุกตัวอยู่เฉพาะในส่วนกลางเป็นแรงจูงใจ (Incentive) ให้คนในชุมชนชนบท ทิ้งถิ่นและก่อให้เกิดปัญหาชุมชนอ่อนแอ คนจนพึ่งตนเองไม่ได้มากขึ้น ดังคำกล่าวที่ว่า ผลการพัฒนาทำให้ “รวยกระจุก” แต่ “จนกระจาย”

ดังนั้น เพื่อที่แก้ไขปัญหาดังกล่าวข้างต้น แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๘ และที่ ๙ จึงเน้นเรื่องการให้คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา และน้อมนำเอาปรัชญาและแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาเป็นกรอบแนวทางในการพัฒนาประเทศในระยะต่อไป

๒.๖.๒ การพัฒนาในโครงการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

พิจารณาจากกรอบแนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ โดยรวมแล้ว จะเห็นได้ว่าเป็นความแตกต่าง จากแนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาอันมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติเป็นกรอบและแนวทางการพัฒนาประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของการสร้างความสามารถในการพึ่งพาตนเองของประชาชนและการสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนเป็นอย่างมาก ทั้งนี้ เนื่องจากการเพิ่มศักยภาพ และความสามารถของเกษตรกรและชุมชนให้พึ่งพาตนเองและยืนอยู่ บนขาของตนเอง (Self reliability) และมีความพอเพียงในชีวิต (Self - sufficiency) นั้น กล่าวได้ว่าเป็นหลักและหัวใจของโครงการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ซึ่งไม่ได้เน้นเรื่องตัวเลข ของผลการพัฒนาแต่ประการเดียว หากแต่เน้นที่ความอยู่ดีมีสุขตามอัตภาพ และความพอเพียงของ ชุมชน ความสุขนั้นมีนัยอยู่ที่ความสุขสงบทางจิตใจมากกว่าความสุขทางด้านวัตถุหรือตัวเงิน ลักษณะ เด่นที่เห็นได้ชัดจากกรอบของแนวความคิด เรื่อง ความสามารถในการพึ่งพาตนเองและการสร้าง ความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนของการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริที่เป็นตัวอย่างให้เห็นชัดเจนมี ดังนี้

(๑) หลักการเรื่อง “ระเบิดจากข้างใน”

นอกเหนือจากการมุ่งเน้นให้ประชาชนสามารถพึ่งพาตนเองได้และกลยุทธ์ในการที่จะสร้าง พื้นฐานให้ราษฎรในชนบท สามารถพึ่งพาตนเองได้โดยสมบูรณ์ก็คือ การสร้างความเข้มแข็งให้แก่ ชุมชน ด้วยการสร้างโครงสร้างพื้นฐานหลักที่จำเป็นในการผลิต เช่น แหล่งน้ำ การคมนาคมและ ที่ดินทำกิน หลังจากนั้น จึงยกระดับการพัฒนาขึ้นมาอีกระดับหนึ่ง จากที่ “พออยู่ – พอกิน” แล้ว มาเป็นการเสริมสร้างรายได้เพื่อความมั่นคงในชีวิต ซึ่งอาจจะเป็นการใช้เทคโนโลยีชาวบ้าน หรือ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่เรียบง่ายและมีราคาถูก เพื่อที่จะให้ชาวบ้านสามารถเรียนรู้ได้เร็วและมีไว้ใช้ เอง หลังจากนั้นจึงสนับสนุนให้ประชาชนอยู่รวมกลุ่มกัน หรือร่วมในกิจกรรมเพื่อสร้างความ เข้มแข็งให้ชุมชนพื้นฐาน (Grass - Root) (หรือที่นักวิชาการบางกลุ่มพอใจจะเรียกว่า ระดับ “รากแก้ว” มากกว่า) ของตนเองมีอำนาจในการต่อรองหรือพิทักษ์ผลประโยชน์อันชอบธรรมของตนเอง การรวมกลุ่มอาจเป็นรูปสหกรณ์การเกษตร หรือ กลุ่มอื่นใดที่มีลักษณะใกล้เคียงกัน เป็นต้น แต่ ทั้งนี้ประการสำคัญที่สุด ก็คือ ประชาชนในท้องถิ่นนั่นเอง จะต้องพร้อมและมีส่วนริเริ่มที่จะ ดำเนินการ จึงค่อยเปิดไปสู่ภายนอก ซึ่งทรงเรียกชั้นตอนนี้ว่า “ระเบิดจากข้างใน” ซึ่งหมายความว่า

ว่า เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากข้างใน มิใช่เริ่มจากข้างนอก หรือเป็นไปในรูปแบบของการบริหารที่สั่งการมาจากข้างบน (Top – down) ดังที่ได้กระทำกันมาโดยตลอดจากรูปแบบของการบริหารการพัฒนาของประเทศไทย ในอดีต^{๓๙}

ตัวอย่างโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ที่เน้นการพึ่งตนเองและสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน ได้แก่ โครงการธนาคารข้าว โครงการธนาคารโค – กระบือ โครงการจัดการและพัฒนาที่ดิน “หุบกระพง” ซึ่งดำเนินการเพื่อให้ประชาชนมีที่ทำกิน มีชุมชนที่เข้มแข็ง รวมตัวกันในรูปของสหกรณ์ และโครงการในพื้นที่อื่น ๆ อีกมากมาย ซึ่งมีพื้นฐานมาจาก “ การระเบิดจากข้างใน ” ทั้งสิ้น

(๒) หลักการเรื่อง “ รวมศูนย์ที่จุดเดียว ”

ยอมรับกันว่า ปฐมเหตุของปัญหาที่นำมาสู่ความทุกข์และความสิ้นหวังของเกษตรกรชาวไทยก็คือ ปัจจัยในการผลิตซึ่งโยงไปถึงระบบการพัฒนาทั้งระบบ เช่น น้ำ ที่ดินทำกิน ทุนความรู้ในเรื่องการเพาะปลูกการเลี้ยงสัตว์และการตลาด ดังนั้นนอกเหนือจากการช่วยเหลือให้ราษฎรได้มี “พออยู่ – พอกิน” และ “ช่วยตนเองได้” แล้วยังมุ่งเน้นที่จะแก้ปัญหาดังกล่าวข้างต้นในรูปแบบของระบบ “การพัฒนาแบบผสมผสาน” (Integrated Development) ซึ่งเป็นรูปแบบหนึ่งของการพัฒนาแบบเบ็ดเสร็จโดยรวมการพัฒนาและการแก้ปัญหาทุกด้านไว้ครบถ้วน^{๔๐} ขณะที่การบริหารงานในระบบปกติของระบบราชการที่มีหน่วยงานหลายหน่วยงานร่วมปฏิบัติกันอยู่ มักจะมีลักษณะต่างคนต่างทำและแยกกันอยู่ ซึ่งยากที่จะประชาชนจะเข้าถึงระบบบริการได้ครบถ้วนครบวงจร

หลักการ “รวมศูนย์ที่จุดเดียว”ปรากฏเป็นรูปธรรมชัดเจนในโครงการศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ซึ่งมีอยู่ทุกภูมิภาคของประเทศ เป็นการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในการบริหารงาน จากการทำที่ต่างคนต่างทำมาสู่การประสานงานระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง อย่างที่ไม่เคยปรากฏมาก่อน ด้วยพระบารมี โครงการศูนย์ศึกษาการพัฒนา ซึ่งเกิดจากหลักการ “รวมศูนย์ที่จุดเดียว” ที่มีอยู่ทั่วทุกภาคของประเทศ มีส่วนอย่างสำคัญยิ่งในการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนรอบศูนย์

^{๓๙} มนูญ มุกข์ประดิษฐ์ , โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ : รูปแบบและแนวคิดในลักษณะเป็นยุทธศาสตร์สังคม, หน้า ๓๓.

^{๔๐} สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ , วารสารอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ,ระเบิดจากข้างใน ประจำเดือน ม.ค. – มี.ค.๒๕๔๗ (กรุงเทพมหานคร ๒๕๔๗), หน้า ๒๘.

และแก้ปัญหาของเกษตรกรในด้านต่างๆ ดังกล่าวข้างต้นอย่างสมบูรณ์ เนื่องจากเป็นศูนย์รวมของการศึกษาค้นคว้าทดลอง และปฏิบัติด้านการพัฒนาแขนงต่างๆ โดยยึดถือข้อเท็จจริง และปัญหาในแต่ละภูมิภาคที่แตกต่างกันเป็นหลัก และในทางปฏิบัติงานสำคัญของศูนย์ศึกษาการพัฒนา ก็คือการแก้ปัญหาหลักที่ชาวชนบทเผชิญอยู่ในปัจจุบันและเพื่อให้ราษฎร ได้มีโอกาสเรียนรู้วิชาการทางด้านเกษตรกรรมที่สามารถนำไปปฏิบัติเองได้ เพื่อช่วยให้การทำมาหากินมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น อันจะทำให้สามารถพึ่งตนเองได้ในระยะยาว

นอกจากที่ศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริจะเป็นกระบวนการบริหารรูปแบบใหม่ของการประสานงานที่เป็น การรวมศูนย์ที่จุดเดียว (One stop service) เพื่อให้บริการแก่ราษฎรได้อย่างแท้จริงโดยที่ยังไม่เคยปรากฏมาก่อนแล้ว ศูนย์ศึกษาการพัฒนา ยังเป็นเสมือน “ตัวอย่างแห่งความสำเร็จ” หรือ “ความล้มเหลว” และ “พิพิธภัณฑ์การพัฒนาที่ยังมีชีวิต” เพื่อเป็นรูปแบบที่จะนำไปประยุกต์ใช้ในส่วนที่เป็นความสำเร็จและละเว้นการปฏิบัติในส่วนที่เป็น “ความล้มเหลว” ในบริเวณที่มีสภาพทางภูมิศาสตร์และภูมิศาสตร์สังคมในลักษณะเดียวกันต่อไป ^{๔๑}

ปัจจุบันมีศูนย์ศึกษาการพัฒนา อยู่จำนวน ๖ ศูนย์ กระจายอยู่ใน ๔ ภูมิภาค คือ

ภาคกลาง

ศูนย์ศึกษาการพัฒนาเขาหินซ้อน อันเนื่องมาจากพระราชดำริตั้งอยู่ที่ อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา งานหลักคือ ค้นคว้า ทดลอง สาธิต การพัฒนาที่ทำกินของราษฎรให้มีความอุดมสมบูรณ์ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเพิ่มผลผลิตของพืชหลายชนิด

ภาคกลาง – ด้านตะวันตก

ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยทราย อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ตั้งอยู่ที่อำเภอชะอำ จังหวัดเพชรบุรี ศูนย์ศึกษาการพัฒนาแห่งนี้งานวิจัยเรื่องวิธีการที่จะบูรณะฟื้นฟูสภาพป่าเสื่อมโทรม โดยพยายามหาวิธีการที่จะให้เกษตรกร มีส่วนร่วมในการปรับปรุงและอนุรักษ์สภาพป่า พร้อมทั้ง รมายได้และผลประโยชน์จากป่าและพืชไร่ในขณะเดียวกันด้วย

^{๔๑} มนูญ มุกข์ประดิษฐ์ , สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี กับพระราชกรณียกิจด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี พลังงานและสิ่งแวดล้อม , (กรุงเทพมหานคร : พันนี้พับลิชชิ่ง ๒๕๓๐) , หน้า ๒๓.

ภาคกลาง - ด้านตะวันออก

ศูนย์ศึกษาการพัฒนาอ่าวคุ้งกระเบน อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ตั้งอยู่ที่อำเภอท่าใหม่ จังหวัดจันทบุรี มีวัตถุประสงค์ในการค้นคว้าทดลองและสาธิตการพัฒนาปรับปรุงสภาพแวดล้อมด้านประมงชายฝั่ง เพื่อให้เกษตรกรสามารถเพิ่มผลผลิตเพื่อการพัฒนาตนเองในระยะยาว

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ศูนย์ศึกษาการพัฒนาภูพาน อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ตั้งอยู่ที่อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร เป็นศูนย์ฯ ที่มุ่งศึกษาวิจัยด้านเกษตรกรรมที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยเน้นในด้านการปรับปรุงบำรุงดิน การพัฒนาป่าไม้ ระบบชลประทาน และการปลูกพืชเศรษฐกิจที่มีผลต่อการเพิ่มรายได้ของเกษตรกร

ภาคเหนือ

ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ตั้งอยู่ที่อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ งานหลักคือการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับรูปแบบที่เหมาะสมของการพัฒนาพื้นที่ต้นน้ำลำธารเพื่อประโยชน์ ทางเศรษฐกิจรวมทั้งรูปแบบการพัฒนาที่สามารถให้เกษตรกรพึ่งตนเองได้ โดยไม่ทำลายสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติ

ภาคใต้

ศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิกุลทอง อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ตั้งอยู่ที่อำเภอเมือง จังหวัดนราธิวาส เป็นศูนย์ฯที่มีเป้าหมายในด้านการศึกษา วิจัย ค้นคว้า ที่มีอยู่ประมาณ ๔๐๐,๐๐๐ ไร่ในภาคใต้ให้สามารถนำมาใช้ประโยชน์ทางด้านเกษตรกรรมให้ได้มากที่สุด

โครงการศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ดังกล่าวข้างต้น จัดตั้งขึ้นโดยมุ่งที่จะแก้ปัญหาพื้นฐาน และเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับประชาชนและชุมชน หรือทุกทั่วทุกภูมิภาค ที่ประสบปัญหาและมีสภาพทางภูมิศาสตร์และภูมิศาสตร์ทางสังคมที่แตกต่างกัน เป็นตัวอย่างของการบริหารจัดการ ซึ่งน่าจะยึดถือเป็นหลักและแนวทางในการพัฒนาชุมชนและพัฒนาชุมชนให้บังเกิดผลสมบูรณ์ต่อไปในอนาคต ดังมีพระราชกระแสเกี่ยวกับเรื่องนี้ว่า^{๔๐}

^{๔๐} สำนักงานเลขาธิการ กปร., โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ , เอกสารเผยแพร่ (มกราคม ๒๕๒๙), หน้า ๗.

...กรมกองต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประชาชนทุกด้านสามารถแลกเปลี่ยนความคิดเห็น
ปรองดองกัน ประสานงานกัน ตามธรรมดาแต่ละฝ่ายต่างมีศูนย์ของตน ว่าเป็นศูนย์
ของตนเองคนอื่นไม่เกี่ยว แต่ศูนย์ศึกษาการพัฒนาเป็นศูนย์รวมกำลังทั้งหมด
ของเจ้าหน้าที่ทุกกรม กองทั้งในด้านเกษตรหรือในด้านสังคมทั้งในด้านงาน
การส่งเสริมการศึกษามา อยู่ด้วยกันก็หมายความว่าประชาชนซึ่ง จะต้องใช้วิชาการ
ทั้งหลาย ก็สามารถที่จะมาดู ส่วนเจ้าหน้าที่จะให้ความอนุเคราะห์แก่ประชาชนก็มาอยู่
พร้อมกันในที่เดียวเป็นสองด้านก็หมายถึงว่าที่สำคัญปลายทาง คือประชาชนจะได้รับ
ประโยชน์และ ต้นทาง คือเจ้าหน้าที่ที่จะให้ประโยชน์....^{๔๓}

จากที่ได้กล่าวมาทั้งหมดตามลำดับ จะเห็นได้ชัดเจนจากการเปรียบเทียบกรอบแนวคิดและ
ทฤษฎีของการพัฒนาประเทศอย่างมีระบบแบบแผนและการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ในช่วง
ระยะเวลาเดียวกันคือ ห้าทศวรรษที่ผ่านมาว่า การพัฒนาประเทศโดยใช้แนวคิดและทฤษฎีของ
ระบบทุนนิยมที่มุ่งเน้น ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ (Economic Growth) เป็นสำคัญนั้น แม้จะ
เป็นที่พอใจในระดับหนึ่ง ในด้านตัวเลขแสดงความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจแต่ก็ปรากฏผลกระทบอัน
ไม่พึงปรารถนาทางสังคมประชาชนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมตามมาต่างมากมายนานปีการ
และที่สำคัญยิ่งคือ ความเหลื่อมล้ำระหว่างรายได้ของคนจนและคนรวย อันเป็นผลจากการกระจาย
ความเจริญที่ไม่เป็นธรรมมีมากขึ้นตลอดเวลา จนถือได้ว่าเป็นความล้มเหลวส่วนหนึ่งของการพัฒนา
ส่วนการพัฒนาตามโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ นั้น เกิดจากพระเมตตาอันหาที่สุดมิได้ ของ
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่มุ่งเน้นให้ประชาชนผู้ยากไร้ โดยเฉพาะเกษตรกรในชนบทได้พ้นจากความ
ยากจน ลำบากยากแค้น และมีคุณภาพชีวิตดีขึ้น อย่างน้อยก็พออยู่ พอกิน มีความพอเพียงใน
ชีวิตเพื่อเป็นพื้นฐานของการพัฒนาในระดับสูงขึ้นไปกรอบแนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาในโครงการ
อันเนื่องมาจากพระราชดำริโดยรวมนั้น คือ ความพอเพียง เรียบง่าย ประหยัด มีประสิทธิภาพ
แก้ปัญหาได้จริง ๆ โดยมองถึงคุณภาพของชีวิตเป็นหลักของความ “คุ้มค่า” – มากกว่า “คุ้มทุน” หรือ
ตัวเลขทางเศรษฐกิจ ในขณะที่เดียวกันก็สร้างสรรค์ คุณธรรม จริยธรรม และวิถีชีวิตตามแนวแห่ง
พุทธะและหลักพุทธธรรม คือ ไม่โลภไม่เบียดเบียน ไม่ทำลาย และมีสันติสุข โครงการอัน
เนื่องมาจากพระราชดำริ กว่า ๓,๐๐๐ โครงการในห้าทศวรรษได้ก่อให้เกิดคุณภาพแก่ประชาชนและ
ประเทศชาติอย่างหาที่เปรียบมิได้

^{๔๓} กปร. และสำนักราชเลขาธิการ, ศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ , เอกสาร
จัดพิมพ์เพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเนื่องในวโรกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา,
(กรุงเทพมหานคร ๒๕๒๗), หน้า ๑.

บทที่ ๓

วิเคราะห์ปรัชญาและแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริ กับ หลักธรรมในพระพุทธศาสนา

๓.๑ กล่าวนำ

“เศรษฐกิจพอเพียง” เป็นปรัชญาแห่งการกำหนดแนวทางของการดำรงชีวิต ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้ทรงใช้เป็นหลักในการดำเนินโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ เพื่อช่วยเหลือเกษตรกรผู้ยากไร้ในแผ่นดินให้ “พออยู่ – พอกิน” ตลอดมานานนับหลายทศวรรษและในคราวที่ประเทศไทยประสบกับปัญหา วิกฤติทางเศรษฐกิจเมื่อเกือบห้าปีที่ผ่านมานี้ เนื่องจากตกอยู่ภายใต้ระบบเศรษฐกิจทุนนิยม และลัทธิบริโภคนิยมที่เกินพอดี พระองค์ก็ได้ทรงชี้แนะปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงให้แก่พสกนิกร เพื่อเตือนสติให้มีความพอดี ในการดำรงอยู่ของชีวิต และสังคมที่ยั่งยืนของประเทศไทย อีกทั้งยังเป็นการเตือนให้ตั้งสติโดยมีสัมมาทิฐิ ให้ประชาชนได้รู้เท่าทันความเป็นจริงและสภาพลวงตาทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในประเทศชาติ ทรงชี้แนะแนวทาง ทางสายกลางในการดำรงชีวิต โดยใช้หลักพุทธธรรมหลายประการรวมทั้ง ลดกิเลส คือ ความโลภทั้งปวงเพื่อให้ชีวิตสงบสุข ร่มเย็น และเกิดสันติสุขอย่างยั่งยืนและถาวรขึ้นในแผ่นดิน โดยเสนอให้เป็น “ทางเลือก” (Alternative) แก่การดำรงชีวิต ปรัชญา “เศรษฐกิจพอเพียง” นั้น แม้จะมีคำว่า “เศรษฐกิจ” แต่ก็ยังเป็น “แนวทางการดำเนินชีวิต” ที่ทรงมีพระประสงค์ให้พสกนิกรชาวไทย ทั้งปวง ยึดถือเอาเป็นหลักในการดำรงชีพ ทั้งในภาวะวิกฤติและต่อไปในอนาคต

เกี่ยวกับเรื่องนี้ ศ.นายแพทย์ประเวศ วะสี นักคิดคนสำคัญได้กล่าวไว้อย่างน่าสนใจว่า^๑

...เรื่องเศรษฐกิจพอเพียงเป็นการเอาคำ “เศรษฐกิจ” มาเป็นชื่อเพื่อกระตุ้นความสนใจ ที่จริงไม่ใช่เรื่องเศรษฐกิจแต่เป็นเรื่องวัฒนธรรมเป็นวิถีชีวิตร่วมกันของผู้คนพอร่วมกันก็ต้องนึกถึงกันและกันนึกถึงการ “พออยู่ – พอกิน” นึกถึงการ “พึ่งพาตนเอง” นึกถึงสิ่งแวดล้อมวัฒนธรรม ธรรมะ ต่างๆซึ่งเป็น เรื่องเชื่อมโยงกัน”

^๑ ศ.นพ.ประเวศ วะสี ,วัฒนธรรมเสวนา พระธรรมปิฎก-ประเวศ วะสี – เอกวิทย์ ฌกลาง , (กรุงเทพมหานคร ; สำนักพิมพ์ภัคธรรค์ , ๒๕๔๔), หน้า ๗๖.

ทรงสนพระทัยในการสรุป ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไว้อย่างครอบคลุม และนำเสนอใจยิ่งแนวหนึ่ง อย่างไรก็ตามเห็นสมควรจะน้อมนำเอาความหมายของเศรษฐกิจพอเพียงที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระกรุณาฯ เห็นชอบและทรงปรับปรุงเพื่อนำมาใช้เป็นทางการดังนี้.....

“ เศรษฐกิจพอเพียง ” เป็นปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชดำรัสชี้แนะ แนวทางการดำเนินชีวิต ให้แก่พสกนิกรชาวไทยมาโดยตลอดนานกว่า ๒๕ ปี ตั้งแต่ก่อนเกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจและเมื่อภายหลัง ได้ทรงเน้นย้ำแนวทางการแก้ไขเพื่อให้รอดพ้นและสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ และความเปลี่ยนแปลงต่างๆ

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง^๒

เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่ชี้ถึงแนวทางการดำรงอยู่ และ ปฏิบัติตนของประชาชนในทุกๆระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัวระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐรวมทั้ง ให้การพัฒนาและบริหารประเทศดำเนินไปในทางสายกลางโดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ความพอเพียงหมายถึงความพอประมาณและความมีเหตุผลรวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใดๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้ต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่างๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินงานทุกขั้นตอน และขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี และนักธุรกิจในทุกระดับให้มีสำนึกในคุณธรรมความซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน มีความเพียร มีสติ มีปัญญา และความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว และกว้างขวางทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี

^๒ “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง”
ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้นำไปเผยแพร่ ได้

บทที่ได้ทรงพระกรุณาปรับปรุงแก้ไขพระราชทานและ

“ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” ที่ได้ัญญูเชิญมาข้างต้นนี้ คือ ปรัชญาที่ชี้ถึงแนวทางการดำรงอยู่และการดำรงชีวิต ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ได้ทรงมีพระมหากรุณาธิคุณ พระราชทานแก่พสกนิกรอย่างเป็นทางการ หลังจากที่ประธานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (นายลีปพนนท์ เกตุทัต) ได้ขอให้ทรงมีพระบรมราชวินิจฉัยจากข้อความ “เศรษฐกิจพอเพียง” ที่ได้ประมวลและกลั่นกรองจากพระราชดำรัส ซึ่งได้ทรงมีพระราชวินิจฉัยตามที่ร้องขอและทรงพระกรุณาปรับปรุงแก้ไขพระราชทานลงมาเมื่อวันที่ ๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๔๒ ซึ่งเป็นช่วงที่ประเทศไทยอยู่ในภาวะวิกฤติทางเศรษฐกิจ^๓

จากปรัชญาดังกล่าวจะเห็นได้ชัด ถึงหลักสำคัญของการดำรงชีวิตและการตั้งตนอยู่บนพื้นฐานของ ทางสายกลาง และ ความไม่ประมาท โดยที่จะต้องคำนึงถึง ความพอเพียง ความพอประมาณ และ ความมีเหตุผล การมีภูมิคุ้มกันที่ดี และยังคงมีปัญญาความรอบรู้ รอบคอบ และ ความมี คุณธรรม ประกอบการตัดสินใจและการกระทำด้วย หลักสำคัญข้างต้นอาจจำแนกได้ โดยสังเขป ดังนี้

- **ความพอประมาณและความพอเพียง** คือ ความสมดุลและความพอดี ไม่มากเกินไป น้อยเกินไป ตามแต่อัตภาพของบุคคลเป็นไปตามหลักพุทธธรรม มัชฌิมาปฏิปทา
- **ความมีเหตุผล** เป็นเหตุผลที่สมควรในการกระทำและการตัดสินใจ โดยพิจารณาจากปัจจัยที่เกี่ยวข้อง และคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้นอย่างรอบคอบ
- **ภูมิคุ้มกันที่ดี** คือ มีความมั่นคงในการเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเพื่อ เป็นการลดความเปราะบางต่อความเสี่ยงในการดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพหากมีสถานการณ์ที่ไม่พึงประสงค์เกิดขึ้น
- **คุณธรรม** เป็นหลักสำคัญที่ต้องมีทั้งความซื่อสัตย์ สุจริต ไม่โลภ ไม่เบียดเบียน มีความอดทน ความเพียร และมีปัญญาในการดำรงชีวิตอย่างถูกต้องตามหลักพุทธธรรม

^๓ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ , ๕ ทศวรรษ สภาพัฒนา, ๒๕๔๓ (กรุงเทพมหานคร ; เพชรรุ้ง การพิมพ์), หน้า ๒๐๕.

“ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” รวมตลอดถึงการพัฒนาในโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริเกือบทุกโครงการ ล้วนมุ่งเน้นในเรื่องของการสร้างความ “พออยู่—พอกิน” ความเหมาะสม ความพอเพียง และความพอดี ทั้งสิ้นและในความเป็นจริงแล้วได้ทรงดำเนินการเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งสะท้อนออกมาในเรื่อง การสร้าง “ความพอเพียง” ให้กับเกษตรกรซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศ มาตั้งแต่เริ่มทรงงานช่วยเหลือพสกนิกรผู้ยากไร้ มานานนับหลายทศวรรษก่อนหน้าที่จะเกิดปัญหาวิกฤติทางเศรษฐกิจของประเทศ และก่อนที่คำว่า “เศรษฐกิจพอเพียง” จะเป็นคำที่พูดอ้างอิงกันหนาหูในบรรดานักคิด นักวิชาการ และนักเศรษฐศาสตร์ทั้งหลายเสียอีก เกือบทุกครั้งและทุกแห่งหน ที่ได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงงานเพื่อช่วยเหลือสงเคราะห์และยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน ผู้อยู่ห่างไกลและทุรกันดารในภูมิภาคและในชนบท พระองค์ทรงสั่งสอนและแนะนำให้ประชาชน รู้จักเพียงพอในการบริโภค การดำรงชีวิต และการใช้ชีวิต โดยทรงแนะนำให้สันโดษ ลด ละเลิกอบายมุขและความโลภอย่างไร้เหตุผล ทรงแนะนำให้ละเว้นวัฒนธรรมการบริโภคตามกระแสเศรษฐกิจทุนนิยมที่ไร้สาระ ฟุ่มเฟือย มอมเมา และไม่รู้จักพอ ทรงเน้นเรื่องการสันโดษ ให้พึงพอใจในชีวิตที่เพียงพอกับอัตภาพและสภาพแวดล้อม ควบคู่ไปกับการสร้างความมั่นคงและเกื้อกูลกันในชุมชนพร้อมๆ กับการสร้างความเข้มแข็งและการมีธรรมะและคุณธรรมในจิตใจ ไม่คดโกง เอารัดเอาเปรียบ รู้จักเสียสละและการให้ การแบ่งปันและให้ประสานประโยชน์ระหว่างตนกับผู้อื่นตลอดจนสังคมและสภาพแวดล้อม ทั้งทางธรรมชาติและทางวัฒนธรรม

นอกจากนี้ยังทรงแนะนำให้รวมตัวกันสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง เพื่อเป็นภูมิคุ้มกันจากความเปลี่ยนแปลงและป้องกันการถูกเอารัด เอาเปรียบ จากนายทุน ที่มุ่งเฉพาะแต่ผลกำไรเป็นตัวเงินฝ่ายเดียว^๔ เป็นต้น นอกจากนี้ จุดมุ่งหมายหลักของการเสด็จพระราชดำเนิน ไปเพื่อสงเคราะห์ช่วยเหลือประชาชนทั่วทุกภูมิภาคทั่วประเทศนั้น ก็เพื่อให้พสกนิกร “พออยู่—พอกิน” มีความพอเพียงในชีวิต ทั้งทางด้านกาย และด้านจิตใจ ทรงแนะนำให้พึ่งตนเอง และแนะนำให้เกษตรกรอยู่ติดกับพื้นที่ทำกิน มิให้รีบด่วนจำนำ จำนอง หรือขายที่ดินทำกินให้กับนายทุนโดยตนเองต้องอพยพย้ายถิ่นมาทำงานใช้แรงงานในเมืองใหญ่ หรือไม่ก็ต้องบุกรุกแสวงหาที่ทำกิจใหม่ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นการเบียดเบียนธรรมชาติ ทำลายสิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศ อันเป็นการดำรงชีวิตที่ไม่เกื้อกูลกับธรรมชาติและเป็นการทำลายทรงแนะนำให้เกษตรกรมีความมานะขยันหมั่นเพียร มีความอดทนต่อการทำงาน ช่วยตนเองได้ ทรงเน้นเรื่องคุณธรรมในการดำรงชีวิต ความไม่โลภ ไม่เอารัด

^๔ สำนักงาน กปร., พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชกับงานพัฒนา , (กรุงเทพมหานคร : บริษัทโรงพิมพ์กรุงเทพ , ๑๙๘๔ จำกัด ๒๕๓๐), หน้า ๔๐.

เอาเปรียบตนเอง ผู้อื่นและธรรมชาติ ซึ่งทั้งหลายทั้งปวงนี้ อยู่ในหลักการของการดำเนินชีวิตในวิถีแห่งพุทธะ อย่างชัดเจน^๕

พิจารณาจากปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ตามแนวพระราชดำริดังกล่าวแล้วข้างต้นจะเห็นได้ว่า ทรงให้ “น้ำหนักร” ของการพึ่งตนเอง พออยู่ – พอกิน กับความพอเพียง และพอดี เป็นเบื้องต้น ก่อนที่จะขยายไปสู่การพัฒนาที่มีระดับสูงขึ้น และเป็น “สัมมาพัฒนา” ที่ยั่งยืนสืบไป ความพออยู่ พอกิน ของประชากรผู้ยากไร้ส่วนใหญ่ของประเทศประกอบกับพื้นฐานที่พึงปรารถนาทางด้านคุณธรรมและจริยธรรม จะเป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนาที่ยั่งยืนตามลำดับขั้นตอน โดยไม่จำเป็นต้องเร่งรัดสร้างความเจริญทางเศรษฐกิจ โดยปราศจากรากฐานที่มั่นคงชัดเจนและสร้างภูมิคุ้มกันให้ได้เสียก่อน ผลจากการเน้นและเร่งรัดความเจริญทางเศรษฐกิจโดยการทุ่มเทลงทุนด้วยการกู้ยืมเงินทุนจากทั้งในและต่างประเทศ จนเกิดความไม่สมดุลและเป็นผลให้เกิดเศรษฐกิจฟองสบู่ขึ้น ทำให้หลายฝ่ายตระหนักว่า ความจำเริญรุ่งเรืองจากภาพลวงตา โดยไม่มีพื้นฐานที่มั่นคงและเกิดขึ้นจากความโลภและกิเลสชื่อนั้น ให้ผลเป็นความหายนะต่อประเทศชาติเพียงใดอย่างประมาทมิได้

เคยมีพระราชดำรัส เกี่ยวกับการพัฒนาว่า^๖

...การพัฒนานั้นต้องเป็นไป ตามลำดับขั้นตอน ต้องสร้างพื้นฐานความ “พออยู่ – พอกิน ” ให้ได้เสียก่อนเป็นเบื้องต้นก่อนจะพัฒนาไปสู่ระดับสูงขึ้นต่อไป หาก “รีบเร่ง” ทุ่มเทสร้างความเจริญเติบโตให้รวดเร็ว แต่ประการเดียว...อาจกลายเป็นความยุ่งยากล้มเหลวได้ในที่สุด

^๕ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) , มาตรฐานชีวิตของชาวพุทธ,(กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมมิก, ๒๕๔๐, หน้า ๙.

^๖ มนูญ มุกข์ประดิษฐ์ , โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ : รูปแบบและแนวคิดในลักษณะ เป็นยุทธศาสตร์สังคม , (เอกสารวิจัยส่วนบุคคล , วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร,๒๕๓๔), หน้า ๓๑.

พระราชดำรัสตามที่อัญเชิญมาข้างต้นนี้ มีขึ้นก่อนที่จะเกิดวิกฤติครั้งใหญ่ทางเศรษฐกิจของประเทศไทยหลายสิบปี อีกทั้งยังได้ทรงเตือนนักพัฒนาเศรษฐกิจกระแสหลักของไทยอยู่เสมอถึงดุลยภาพของการพัฒนา แต่ในท้ายที่สุดประเทศไทยก็ต้องประสบชะตากรรมอย่างหลีกเลี่ยงมิได้ และแม้ว่าจะมีความพยายามที่จะพลิกฟื้น ความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจขึ้นมาใหม่ แต่ก็ยังคงใช้หลักและแนวความคิดโดยการเน้นที่ “ความเจริญทางเศรษฐกิจ” เช่นเดิม แม้จะได้มีการตระหนักรู้กันอย่างกว้างขวางถึงความเสียหายที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต จากการใช้แนวคิด ตามแบบและทฤษฎีของตะวันตกเช่นในอดีตแล้วก็ตาม อย่างไรก็ตาม อย่างไรก็ดี ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติอันเป็นกรอบและแนวทางการพัฒนาประเทศ ฉบับที่ ๙ (๒๕๔๕ - ๒๕๔๙) ได้ชี้ให้เห็นชัดเจนถึงความล้มเหลวในอดีต อันเกิดจากการพัฒนาที่ขาดความสมดุล โดยเน้นเฉพาะตัวเลขทางเศรษฐกิจเชิงปริมาณแต่ขาดความสมดุลด้านคุณภาพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งความเหลื่อมล้ำของการกระจายรายได้ ปัญหาความยากจน และความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ตลอดจนความอ่อนแอของสังคมไทยที่ตกอยู่ภายใต้กระแสวัตถุนิยม ความเสื่อมโทรมทาง ศีลธรรม และปัญหาสังคมที่มีมากและรุนแรงขึ้น จึงได้นำเอา “ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาเป็น ปรัชญานำ ในการพัฒนาประเทศ” ดังได้กล่าวมาแล้ว^๗

จากข้อเท็จจริงดังกล่าวมานี้ข้างต้น จึงมีผู้กล่าวกันว่า ในอดีตหากเราไม่หลงใหลได้ปลื้มและเห็นแต่ความเจริญทางเศรษฐกิจ โดยเชื่อว่าจะทำให้ประเทศชาติและประชาชน สุขสงบร่มเย็น หากตัวเลขความเจริญทางเศรษฐกิจ (GDP) สูงขึ้น เศรษฐกิจอุตสาหกรรมขยายตัวเพิ่มมากขึ้น ฯลฯ ประเทศไทยก็คงไม่ประสบชะตากรรมอันหลีกเลี่ยงมิได้ ซึ่งมีผลร้ายตกมาจนถึงบัดนี้ หากเพียงแต่ดำเนินรอยตามเบื้องพระยุคลบาท ในเรื่อง เศรษฐกิจพอเพียงกันตามสมควรเท่านั้น ปรัชญาและแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวนั้น ประสานสอดคล้องและเข้ากันได้กับหลักพุทธธรรมในพระพุทธศาสนาเป็นอย่างยิ่ง จนสามารถกล่าวได้ว่า ทั้งสองหลักเป็นไปเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของมนุษย์ให้มีพื้นฐานที่ดีพอทั้งด้านจิตใจและร่างกาย และก้าวสู่การพัฒนาขั้นสูงขึ้นไปสู่ภาวะที่สมบูรณ์ มีปัญญาและมีชีวิตที่มีคุณค่าอย่างแท้จริงในโลกนี้นั่นเอง

^๗ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ , แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่เก้า, (๒๕๔๕ - ๒๕๔๙) (กรุงเทพมหานคร : ศึกษาภัณฑ์พาณิชย์ ๒๕๔๕), บทนำ.

๓.๒ ความหมายและบริบทของปรัชญาและแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงกับหลักพระพุทธธรรม

ปรัชญาและแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง (Sufficiency Economy) นี้มุ่งหมายถึงแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริเป็นหลัก และการกำหนดความหมาย คำจำกัดความ และวงกรอบในบริบทของแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำรินั้น ก็คงไม่มีวิธีใดจะดีไปกว่า เหมาะสมกว่า และมีความเที่ยงตรง (Accuracy)กว่า การน้อมนำเอา พระราชดำรัสขององค์พระผู้ทรงเป็นต้นคิดในเรื่องนี้ ดังที่ได้พระราชทานไว้ในหลายช่วงระยะเวลา ต่างกรรม ต่างวาระ มาประมวลและพิจารณาเปรียบเทียบ วิเคราะห์ ดีความตลอดจนการที่ได้น้อมนำเอาพระราชกระแสที่มีเพิ่มเติม ภายหลังจากที่ได้ทรงจุดประกายแนวคิดนี้ขึ้นมาเป็นบันทัดฐานหลังจากมีผู้เข้าใจ สืบสนใจไปทั่วตามกรอบแนวคิดที่จำกัดวงไว้ใน “ศาสตร์” ที่ตนมีความเข้าใจและได้รับการครอบงำจากแนวคิด ที่ได้รับการศึกษาอบรม และมีประสบการณ์มาจากภายนอกประเทศโดยเฉพาะอย่างยิ่งทางโลกตะวันตกซึ่งครอบงำกระแสความคิด วิสัยทัศน์ และองค์ความรู้ตามแนวเสรีนิยม ทุนนิยม และเศรษฐกิจศาสตร์กระแสหลักไว้โดยสิ้นเชิงมากระยะหนึ่ง

ในเรื่องแนวคิดและทฤษฎีของการพัฒนานั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงเสนอแนะไว้หลายครั้งหลายหนว่า “อย่าติดตำรา” ให้พิจารณาโดยความเหมาะสม กับสภาพและความเป็นจริงของประเทศ ดังที่เคยมีผู้นำต่างประเทศมาขอคำแนะนำเกี่ยวกับด้านการบริหารและทรงมีพระราชดำรัสว่า

...ถ้าจะแนะนำก็แนะนำได้ คือ ต้องทำแบบคนจน ...บริหารแบบคนจน คือ ไม่ต้องติดกับตำรามากนัก... ทำอย่างมีสามัคคีและมีเมตตาต่อกัน ก็จะอยู่ได้ตลอดไป... และ

...แต่ที่ประเทศเราได้ชื่อว่าล้าหลังอย่างที่เรียกอย่างสุภาพว่า เป็นประเทศกำลังพัฒนา ก็เพราะว่าถ้าเปรียบเทียบกับประเทศที่พัฒนาแล้วคนของเขาทำงานอย่างดุเดือดกว่า แล้วก็ทำอย่างเป็นธุรกิจ ธุรกิจอย่างเข้มงวด คนไหนเอาเปรียบได้ก็เอาเลย เพราะฉะนั้นถ้าใช้ระบบ ขาดทุนคือกำไร นี่ก็คงใช้ไม่ได้...

สำหรับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำรินี้ ความจริงแล้วมิใช่เรื่องใหม่ดังที่กล่าวไว้แล้ว หากแต่เป็นแนวคิดพื้นฐานที่เป็นหลักในการดำเนินงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริตลอดระยะเวลากว่า ๕ ทศวรรษที่ผ่านมา นับแต่เริ่มโครงการในระยะแรกๆ จุดมุ่งหมายและวัตถุประสงค์หลักของโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ เกือบทุกโครงการก็ว่าได้ มุ่งประสงค์ที่จะให้ประชากรส่วนใหญ่ของประเทศโดยเฉพาะอย่างยิ่ง เกษตรกรผู้ยากไร้ในชนบท ได้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น โดยอย่างน้อยที่สุดก็อยู่ในสภาพที่ “พออยู่ – พอกิน” “พอเพียง – และพอดี” พออยู่ – พอกิน – พอเพียง และพอดีมีความหมายว่ากระไร ตามนัยที่สมบูรณ์แห่งพระราชดำรินั้น ก็คงสรุปได้ว่า คือสภาพความเป็นอยู่แห่งชีวิตที่ไม่แร้นแค้นเกินสมควรหากมีเกินพอก็ขาย หรือแลกเปลี่ยนกันในกลุ่มนั้น มีชีวิตจิตใจที่เป็นอิสระ ไม่ถูกรอบงำด้วยอบายมุข ไม่โลภ ไม่เบียดเบียน ทั้งมนุษย์ด้วยกันเอง และธรรมชาติ มีชีวิตที่สว่าง สงบ สมถะ ตามอัตภาพ เน้นเรื่องจิตวิญญาณมากกว่าวัตถุ ฯลฯ ซึ่งทั้งหมดนี้ คือ หลักพื้นฐานที่จะพัฒนาไปสู่เศรษฐกิจพอเพียงในระดับต่าง ๆ ที่สูงขึ้น คือ ชุมชน สังคม และประเทศชาติ จะเห็นได้ว่าแนวคิดเช่นนี้ประสานสอดคล้องกับวิถีชีวิต ตามหลักพระพุทธธรรมอย่างเห็นได้ชัด เป็นแนวคิดที่มีหลักการและอุดมการณ์ที่มุ่งไปสู่ “ชีวิตอันประเสริฐ” ที่มีระดับสูงกว่าการบรรลุผลประโยชน์^๗ ทางโภคทรัพย์ และอรรถประโยชน์ที่มุ่งเน้นและตัดสินตีความกันที่ ปริมาณและคุณค่าของวัตถุว่าเป็นความสำเร็จและความสุขในชีวิต ซึ่งการเน้นที่อรรถประโยชน์สูงสุด (Utility Maximization) ตามกรอบความคิดของเศรษฐศาสตร์ตะวันตกนี้ มิได้มีความหมายอะไรที่มากกว่า “กิเลส” ตามหลักพระพุทธธรรม เพราะการเน้นที่อรรถประโยชน์สูงสุดก็คือการเน้นให้มีกิเลสให้มากที่สุดนั่นเอง^๘

อย่างไรก็ตามมีนักวิชาการและนักคิดทางสังคม ตีความว่า เศรษฐกิจพอเพียงนั้นคือ มิติของ “เทคนิคการจัดการไร่นา” ซึ่งเป็นกระบวนการพื้นฐานของการจัดการด้านเกษตรกรรมตามแนวทฤษฎีใหม่อันเนื่องมาจากพระราชดำริ เท่านั้น ซึ่งความคิดนี้อาจห่างไกลจากความเป็นจริงไปมาก เนื่องจากเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ระบุถึง จริยธรรมและวิถีชีวิตของคนไทยหลายอย่าง รวมตลอดถึงหลักธรรมในพระพุทธศาสนาหลายประการซึ่งรวมเป็นปัจจัยสำคัญของปรัชญาและแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง อันเนื่องมาจากพระราชดำริด้วย เกี่ยวกับเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงนี้ ดร. นิธิ เอียวศรีวงศ์ มีความเห็นว่า เศรษฐกิจพอเพียงมิใช่เป็นเพียงเรื่องเทคนิคเพราะจะมีความหมายไม่ตรงกับความเป็นจริงโดยสมบูรณ์ และหากเศรษฐกิจพอเพียงมีความหมายเพียง

^๗ ที่ . ปา. ๑๑ / ๓๓ / ๓๓๐.

^๘ อภิชาติ พันธเสน ศ.ดร. , **พุทธเศรษฐศาสตร์** , (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อัมรินทร์ , ๒๕๔๔), หน้า ๕๖๙.

ทฤษฎีใหม่ซึ่งเป็นเทคนิคทางเกษตรกรรมในพื้นที่จำนวนจำกัดของเกษตรกรที่เข้าข่ายจำนวนน้อยเท่านั้น เศรษฐกิจพอเพียงก็จะปราศจากความหมายที่สำคัญแก่คนจำนวนมาก ดังที่มีความมุ่งหมายจะให้เป็น ดังนั้นเศรษฐกิจพอเพียงจึงหมายถึง อุดมการณ์ โลกทัศน์ ความสัมพันธ์ทางสังคมและค่านิยม ซึ่งเป็นทั้งหมดที่รวมเรียกว่า วัฒนธรรม นั้นเอง^๙ และเศรษฐกิจพอเพียงโดยสรุปควรมีความหมายด้วยว่า การผลิตในเศรษฐกิจพอเพียงไม่ว่าจะใหญ่หรือเล็ก มีความมุ่งหมายเพื่อความมั่นคงและคุณภาพชีวิตและเศรษฐกิจพอเพียงนั้นต้องให้โอกาสแก่ทุกคนให้พออยู่ได้ มีความเกื้อกูลเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ฟังพาดูใจและมีความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างคนกับธรรมชาติและระหว่างคนในชุมชน ซึ่งก็สอดคล้องกับเกณฑ์มาตรฐานขั้นพื้นฐานที่พระพุทธศาสนาใช้วัดการพัฒนา^{๑๐} คือการไม่เบียดเบียนทั้งตนเองและไม่เบียดเบียนผู้อื่น คนยิ่งพัฒนามากขึ้นมีปัญญามากขึ้น ก็จะทำให้ความโลภน้อยลงและเบียดเบียนน้อยลง ยิ่งมีคุณธรรมจริยธรรมมากขึ้น ก็ยิ่งเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ขึ้น ดังที่เคยมีพระราชกระแสว่า “โลภน้อย ก็เบียดเบียนน้อย” นั้นเอง

อย่างไรก็ดี ขณะนี้ก็มีผู้ที่มีความเข้าใจ และเห็นความสำคัญของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ มากยิ่งขึ้น โดยมีทั้งนักวิจารณ์และนักพัฒนาหลายสาขาได้ทำความเข้าใจ และแลกเปลี่ยนความเห็นและทัศนะกันดังปรากฏในการสัมมนาต่าง ๆ และแม้กระทั่งได้ขอพระราชทานความหมายลงมาจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ เพื่อน้อมเกล้าฯ รับไปปฏิบัติดังกล่าวมาแล้ว

หากพิจารณาจากบริบทของแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริในเชิงหลักคิดแล้วเราจะเห็นความหมายและเป้าประสงค์ที่ชัดเจนว่าโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริเกือบทั้งหมดมุ่งเน้นไปที่การสร้าง ความ “พออยู่ – พอกิน” ความเหมาะสมที่ “พอเพียงและมีเหตุผล” ทั้งสิ้น เป็นเบื้องต้น เพื่อสร้างความมั่นคงที่เป็นเสมือนฐานรากเพื่อที่จะพัฒนาให้ก้าวหน้าต่อไปในระดับที่สูงขึ้นตามลำดับ เป็นลักษณะของการ ค่อยเป็นค่อยไป ซึ่งเป็นลักษณะสำคัญของโครงการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ โดยทั่วไปนั่นเอง นอกไปจากนี้ทุกครั้งที่เสด็จพระราชดำเนินไปในการทรงงานในท้องถิ่นทุรกันดารจะทรงสั่งสอน และแนะนำให้ประชาชนใช้หลักพุทธธรรมในเรื่อง “มัชฌิมาปฏิปทา คือ การเดินทางสายกลาง

^๙ นิธิ เอียวศรีวงศ์ ศ.ดร., มติทางวัฒนธรรมในยุคเศรษฐกิจพอเพียง : ความหมายและความสำคัญใน มติทางวัฒนธรรมในยุคเศรษฐกิจพอเพียง , ศูนย์มนุษยวิทยาสิรินธร ๒๕๔๔ , หน้า ๗.

^{๑๐} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) ,การพัฒนาที่ยั่งยืน, มูลนิธิโกมล คีมทอง ๒๕๓๘ , หน้า ๒๖๒.

เป็นหลัก รู้จักเพียงพอทั้งในการบริโภคและการดำเนินชีวิต ทรงสอนให้มีความซื่อสัตย์ มีความอิสระ มีความอดทน และมีความมั่นคงในจิตใจ^{๑๑} ให้ลดละเลิกอบายมุข ความโลภ และปล่อยตัวไปตาม วัฒนธรรมการบริโภคตามกระแสเศรษฐกิจสายหลัก ที่ไร้สาระ ฟุ่มเฟือย และไม่รู้จักเพียงพอ ทรง เน้นเรื่องการมัธยัสถ์ อดออม ควบคู่ไปกับการสร้างความมั่นคงและเกื้อกูลกัน ในชุมชนเล็ก ๆ ของตน พร้อม ๆ กับการสร้างความมั่นคงและมีธรรมในจิตใจ ไม่เอารัด เอาเปรียบ รู้จักเมตตาและ “การให้” อันเป็นหลักแห่งพุทธธรรม^{๑๒} ตลอดจนประสานประโยชน์ระหว่างตนกับผู้อื่นและตนกับสังคม ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยมุ่งเน้นการไม่ทำลาย ขณะเดียวกันก็รวมตัวกันป้องกันการถูกเอา รัดเอาเปรียบจากกลุ่มนายทุนที่มุ่งเอาเปรียบและกอบโกยผลกำไรแต่ฝ่ายเดียว^{๑๓}

จากแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ดังกล่าวมาแล้วข้างต้นก็พอจะ เห็นนัยสำคัญที่ว่า ทรงให้นำหลักของการ“พออยู่ – พอกิน” กับความ “พอเพียงและพอดี”เป็นฐาน เบื้องต้นก่อนที่จะขยายไปสู่การพัฒนาที่เป็น “สัมมาพัฒนา” ที่ยั่งยืนสืบไป ความ “พออยู่-พอกิน”ของ ประชากรผู้ยากไร้ส่วนใหญ่ของประเทศ จะเป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนาที่ยั่งยืนตามลำดับขั้นตอนโดย ไม่เร่งรัดสร้างความเจริญทางเศรษฐกิจ โดยปราศจากรากฐานที่มั่นคงชัดเจน ผลจากเศรษฐกิจพอ กระจุกทำให้หลายฝ่ายเริ่มตระหนักว่า ความจำเป็น รุ่งเรืองจากภาพลวงตา โดยคำนึงถึงตัวเลขแสดง ความเจริญเติบโตที่มีไม่ความจริงแท้ และมีได้ก่อให้เกิดประโยชน์แก่คนส่วนรวมเนื่องจากมีความโลภ และกิเลสเป็นตัวชี้หน้านั้นได้สร้างความหายนะแก่ประเทศชาติมาแล้วเพียงใด

ดังนั้นจึงอาจสรุปความหมาย และบริบทของแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง อันเนื่องมาจาก พระราชดำริได้ว่า ความ “พออยู่ – พอกิน” และความ “พอเพียง” ในแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ที่พระองค์ได้พระราชทานไว้นั้น มีความหมาย และมีบริบทกว้างขวางเกินความมากกว่าเพียงแค่นี้

^{๑๑} ออง ปึ้งจก. , (ไทย) ๒๒ /๓๕ - ๓๖ - ๓๗ /๕๕ -๕๖.

^{๑๒} ส. สคาถ., (ไทย) ๑๕/๕๕/๓๑๖.

^{๑๓} มนูญ มุกข์ประดิษฐ์ , โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ : รูปแบบและแนวคิดใน ลักษณะเป็นยุทธศาสตร์สังคม, หน้า ๔๕.

ข้าวอยู่ในถังฉาง ผักและปลาอยู่ในไร่เพียงพอสำหรับการบริโภคในครัวเรือนไปได้ตลอดปีเท่านั้น หากแต่เศรษฐกิจพอเพียงนี้ยังกินความหมายกว้างขวางลุ่มลึกและผูกพันสอดประสานกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา ในเรื่องการเดินทางสายกลางและข้อธรรมอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับ ปรัชญา และแนวคิด ในการดำรงชีวิตของผู้คน ชุมชน และสังคมไทยในอุดมการณ์ คือ พุทธวิถีแห่งความมีชีวิตอัน ประเสริฐอีกด้วย ดังความตอนหนึ่งในพระราชกระแสที่ว่า^{๑๔}

...คำว่า พอเพียง มีความหมายกว้างขวางกว่าความสามารถในการพึ่งตนเอง หรือ ความสามารถในการยืนอยู่บนขาของตัวเอง เพราะความพอเพียงหมายถึงการที่มีความ พอ คือ มีความโลภน้อย เมื่อโลภน้อยก็เบียดเบียนคนอื่นน้อย ถ้าประเทศใดมี ความคิด นี้มีความคิดว่าทำอะไรต้องพอเพียง หมายความว่า พอประมาณ ซื่อตรง ไม่โลภ อย่าง มาก คนเราก็อาจเป็นสุข พอเพียงนี้ อาจจะมีมาก อาจจะมีของหรูหราย่างก็ได้ แต่ว่า ต้องไม่เบียดเบียนคนอื่น...

ความในพระราชดำรัสนี้ ชี้ให้เห็นขอบข่ายในบริบท ของเศรษฐกิจพอเพียงที่เกี่ยวข้อง กับหลักพุทธธรรม ที่ว่าด้วยหลักมัชฌิมาปฏิปทา หรือ ทางสายกลาง อย่างเห็นได้ชัดว่า ความ พอเพียงนั้นกินความทั้งทางด้านกายภาพและจิตใจภายใน เช่นให้บุคคลหลีกเลี่ยงการเสียดสีและความ โลภในการทุ่มเทลงทุนเพราะเห็นแก่ได้ ดังที่เคยทรงใช้คำว่าให้ “ รอบคอบ ” และอย่า “ ตาโต ” เกินไปให้ทำโดยไม่เสียดสีและเริ่มจากเล็กไปหาใหญ่ ค่อยทำค่อยไป ทีละเล็กละน้อย ตามกำลัง ความสามารถและเงื่อนไขปัจจัยต่างๆ ประหนึ่งการก่อไฟกองน้อย^{๑๕}ที่จะค่อยลุกลามเป็นไฟกอง ใหญ่ภายหลังสมดังประสงค์ เป็นต้น

นอกจากนี้ ในขณะที่เกิดวิกฤติการณ์ทางเศรษฐกิจขึ้นใหม่ ๆ ในปลายปี พ.ศ.๒๕๓๙ ก็ ได้ทรงมีพระราชกระแส ในเรื่องเดียวกันนี้ว่า^{๑๖}

^{๑๔} พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระราชดำรัสเนื่องในวโรกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ณ ศาลาดุสิดาลัย พระราชวังดุสิต , ๔ ธันวาคม ๒๕๔๑.

^{๑๕} ชู. ชา. (ไทย) ๒๗ / ๔ / ๒.

^{๑๖} พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระราชดำรัสเนื่องในวโรกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ณ ศาลาดุสิดาลัย พระราชวังดุสิต , ๔ ธันวาคม ๒๕๓๙.

...การจะเป็นเช่นนั้นไม่สำคัญ สำคัญอยู่ที่เรามีเศรษฐกิจแบบพอมีพอกินแบบพอมีพอกินนี้หมายความว่า อุ่มชูตัวเองได้ ให้มีพอเพียงกับตนเอง ... ความพอเพียงนี้ไม่ได้ หมายความว่าทุกคนจะต้องผลิตอาหารของตัวเอง จะต้องทอผ้าใส่เองอย่างนั้นมันเกินไป แต่ว่าในหมู่บ้านหรือในอำเภอจะต้องมีความพอเพียง พอสมควร บางสิ่งบางอย่างผลิตได้มากกว่าความต้องการก็ขายได้แต่ควรวายในที่ที่ไม่ห่างไกลเท่าไรไม่ต้องเสียค่าขนส่งมากนัก และในส่วนที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับแนวคิดและขอบข่ายของเศรษฐกิจพอเพียงนั้นทรงเสนอแนะว่า

“...ถ้าสามารถที่จะเปลี่ยนไปทำให้กลับเป็นเศรษฐกิจแบบพอเพียงไม่ต้องทั้งหมด แม้แต่ครั้งหนึ่งก็ไม่ต้อง อาจจะสักเศษหนึ่งส่วนสี่ ก็จะสามารถอยู่ได้...”

ซึ่งในเรื่องนี้ ก็เป็นที่ถกเถียงตีความกันในหมู่นักวิชาการ นักเศรษฐศาสตร์ และนักวางแผนถึงความหมายที่แท้จริงดังกล่าวข้างต้น จนกระทั่งต้องมีพระราชกระแส อธิบายซ้ำออกมาอีกครั้งหนึ่งว่า “...ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียง ไม่ได้แปลว่าเศษหนึ่งส่วนสี่ของพื้นที่ แต่เป็นเศษหนึ่งส่วนสี่ของการกระทำ ที่ต้องพูดอีกเพราะว่าหนักใจ เพราะพูดแล้วก็ไม่เข้าใจ...”

ด้วยเหตุนี้ความหมายและบริบทของแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จึงเป็นที่เข้าใจกันมากยิ่งขึ้น และเป็นที่ยอมรับกันด้วยว่า “เศรษฐกิจพอเพียง” นั้นคือหลักในการดำรงชีวิต ที่พึงปรารถนาของคนไทย ซึ่งสัมพันธ์อย่างยิ่งยวดกับเรื่องของจิตใจ จริยธรรมและหลักธรรมในพระพุทธศาสนา

๓.๓ ปรัชญา - แนวคิด และทฤษฎีกับหลักพระพุทธธรรม

จากการศึกษา ติดตาม แนวคิดในการดำเนินงานในโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ซึ่งอยู่ในบริบทของเศรษฐกิจพอเพียงนับแต่ได้เริ่มต้นโครงการเป็นต้นมาจะเห็นแนวคิดและทิศทางที่ชัดเจนว่า ปรัชญา แนวคิด และทิศทางของ “เศรษฐกิจพอเพียง” ตามแนวพระราชดำรินั้น มิใช่เศรษฐกิจ “ระบบปิด” (Close Economy) ตามที่มีผู้พยายามจะตีความให้เป็นไปเช่นนั้น แต่ในขณะเดียวกัน “เศรษฐกิจพอเพียง” ตามแนวพระราชดำรินี้ก็มีใช้ระบบทุนนิยม วัตถุนิยม และบริโภคนิยมที่ก่อให้เกิด “วัฒนธรรมการบริโภค” ที่ไร้สาระและเกินขอบเขต คือสุดโต่ง

ไปข้างใดข้างหนึ่ง กรณีนี้อาจเทียบเคียงได้กับการที่พระพุทธศาสนามีทำที่ปฏิเสธความสุดโต่ง ๒ ด้านคือ กามสุขัลลิกานุโยคและอัตตทิลมณานุโยค อันเป็นทางนำไปสู่ความไม่สำเร็จที่พึงปรารถนา ทั้งสองด้าน แต่สอนให้ปฏิบัติตามหลักมัชฌิมาปฏิปทา อันเป็นทางสายกลาง^{๑๗} เช่นเดียวกับแนวคิด เศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ที่มุ่งเน้นมรรควิธีของการเดินสายกลางตามแนวทาง แห่งพระพุทธศาสนา ผสมผสานกลมกลืนกับมิติทางด้าน“จริยธรรม”ของการอยู่ร่วมกันของสรรพสิ่ง และการสงเคราะห์เกื้อกูลพึ่งพาอาศัยกันดังที่ ดร.ชัยอนันต์ สมุทรวานิช นักรัฐศาสตร์และราชบัณฑิต ได้วิเคราะห์ “ทฤษฎีใหม่” อันเป็นกระบวนการหนึ่งของแนวคิดหลัก “เศรษฐกิจพอเพียง” ว่าเป็น จริยธรรมของการมีวิถีชีวิตแบบ “น้ำพึ่งเรือ-เสือพึ่งป่า” อันเป็นการ “พึ่งพิง – อิงกัน ” (Interdependence) มากกว่าเป็นแค่การ “พึ่งพาอาศัย” (Dependence)^{๑๘} ซึ่งข้อเท็จจริงนี้จะเห็น ได้จากจุดมุ่งหมายของโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริทุกโครงการ ที่มุ่งเน้นให้เกษตรกรพัฒนา ศักยภาพของตนเองให้อยู่ในระดับ “พออยู่-พอกิน” และพึ่งพาตนเองได้ และเมื่อถึงระดับนี้แล้วก็จะต่อ ยอดให้ไปถึงระดับช่วยเหลือเกื้อกูลกันรวมตัวกันสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนดังจะเห็นได้จากระบบ “ลงแขก” หรือหลักการหมุนเวียนกันใช้แรงงานของวิถีชีวิตไทยโบราณไปจนถึงหลักในเรื่อง “บ – ว – ร” (บ้าน – วัด – โรงเรียน และราชการ) และทฤษฎีใหม่ขั้นที่สาม ซึ่งเป็นการ สร้างความเข้มแข็งและภูมิคุ้มกันให้ชุมชน เช่นระบบสหกรณ์ เป็นต้น^{๑๙} (ดังที่ได้ทรงทำให้ดู เป็นตัวอย่างเช่นที่ อ.ห้วยทราย จ.เพชรบุรีที่วัดพระราม ๙ กาญจนาภิเษก กทม.ที่ จ.ฉะเชิงเทรา จ.กาฬสินธุ์ จ.จันทบุรี เป็นต้น)

^{๑๗} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), ลักษณะแห่งพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิ พุทธธรรม, ๒๕๓๙), หน้า ๖.

^{๑๘} ชัยอนันต์ สมุทรวานิช,ทฤษฎีใหม่ : มิติที่ยิ่งใหญ่ทางความคิด, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิคอนราด อาดนาวร์),หน้า ๑๓.

^{๑๙} สำนักงาน กปร., แนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ของ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ๒๑ เซ็นจูรี่ จำกัด, ๒๕๔๐),หน้า ๑๕.

อย่างไรก็ดี ลักษณะที่น่าสนใจยิ่งอีกประการหนึ่งของแนวคิด และทฤษฎีการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว อันเป็นเอกลักษณ์สำคัญก็คือ “ความเรียบง่าย” และความไม่สลับซับซ้อน หากแต่ประสานสอดคล้องกับสภาวะอันเป็นปกติของธรรมชาติ พระองค์ทรงโปรดที่จะทำสิ่งที่ยากให้กลายเป็นง่าย ทำสิ่งที่สลับซับซ้อนให้เข้าใจได้ง่าย อันเป็นการแก้ไขปัญหาด้วยการใช้ภาวะวิสัยแห่งธรรมชาตินั่นเอง เป็นแนวทาง รวมทั้งแนวทางการดำเนินชีวิตให้เป็นไปอย่างเรียบง่ายตามธรรมชาติ ทรงมีรับสั่งเสมอว่า “การทำสิ่งที่ยากให้กลายเป็นง่ายนั้นเป็นของยาก เช่นเดียวกับการทำสิ่งที่ง่ายให้เป็นเรื่องยากนั้น เป็นของง่าย “ทำให้ง่าย” ในความหมายของพระองค์ คือ ซิมพลิซิตี (Simplify) หรือ (Simplicity)^{๒๐}

นอกเหนือไปจากการทำทุกอย่าง “ให้ง่าย” และไม่สลับซับซ้อนจนชาวบ้านทำตามไม่ได้ อันเป็นหลักและหัวใจสำคัญของการดำเนินงานแล้ว การนำความรู้จริงในความเป็นไปแห่งธรรมชาติและกฎเกณฑ์ของธรรมชาติมาใช้ในการแก้ไขปัญห และปรับปรุงเปลี่ยนแปลงสภาวะที่ไม่ปกติให้เข้าสู่ระบบที่ปกติ นั้น ก็นับว่าเป็นหลักการและแนวปฏิบัติที่สำคัญยิ่งอีกส่วนหนึ่งในการทรงงานของพระองค์ เช่น แนวความคิด “ใช้ธรรมปราบอธรรม” และ “ธรรมปราบอธรรม” หรือ “น้ำดีไล่ น้ำเสีย” ในงานการอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อม เป็นต้น แนวคิดและปรัชญาการทำงานในลักษณะนี้จะเห็นได้ว่าเป็นการใช้ “สติ” และ “ปัญญา” ผสมผสานกับความรู้เข้าดำเนินการกับเหตุและปัจจัย ไม่ว่าจะเป็น “บวก” หรือ “ลบ” ที่อยู่แวดล้อมมนุษย์ตามธรรมชาติ ให้ก่อประโยชน์สูงสุดนั้นเป็นการใช้ “ปัญญา” แก้ปัญหาตามหลักพระพุทธธรรมนั่นเอง

นอกเหนือไปจากปรัชญาและแนวคิดดังกล่าวเบื้องต้นนี้ แนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวซึ่งเป็นต้นแนวคิดของ “เศรษฐกิจเชิงจริยธรรม” หรือ “เศรษฐกิจพอเพียง” ก็คือ การบรรเทาปัญหาเฉพาะหน้าโดยให้ ประชาชนส่วนใหญ่มีความ “พออยู่ – พอกิน” เสียก่อนขณะเดียวกันก็เป็นการปูพื้นฐานไว้สำหรับความ “อยู่ดี – กินดี” (ในความหมายของเศรษฐกิจพอเพียงมิใช่ในความหมายของระบบบริโภคนิยม) ต่อไปในอนาคตด้วยเคยมีพระราชกระแสสำคัญในเรื่องนี้ว่า^{๒๑}

^{๒๐} สำนักงาน กปร., แนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ๒๑ เซ็นจูรี จำกัด, ๒๕๔๐), หน้า ๓๐.

^{๒๑} สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ(สำนักงาน กปร.), โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ, (กรุงเทพมหานคร : ๒๕๓๔), หน้า ๒.

...ชนบท และ ชาวชนบท ซึ่งเป็นประชากรส่วนใหญ่ของประเทศ ยังยากไร้ขัดสน ยังต้องการความช่วยเหลือ หากประชาชนส่วนใหญ่ ยังยกระดับชีวิตความเป็นอยู่ไม่ได้แล้ว การพัฒนาประเทศ ก็ถือว่า ไม่ประสบความสำเร็จ...

จากพระราชดำรัสนี้ จะเห็นได้ชัดจนถึงความมุ่งประสงค์ ที่จะมองถึงผู้ที่ต้องการความช่วยเหลือ เป็นหลักใหญ่ เป็นการมองด้วยความคิดที่เป็นองค์รวม (Holistic) ด้วยความมีเมตตาธรรม เป็นการมองที่จุดประสงค์ของงาน และผลแห่งความสำเร็จ ที่เป็นการ “คุ้มค่า” มากกว่า “คุ้มทุน” ดังที่มีพระราชกระแสที่ทราบกันทั่วประเทศและทั่วโลกว่า “ขาดทุน” (ของเรา) คือกำไร (ของเรา) “ (Our Loss is our gain) “กำไร” นั่นคือ ความอยู่ดีมีสุขของประชาชนทั่วหน้ากัน จริงอยู่รัฐอาจจะต้องลงทุนเป็นการเริ่มต้น คือดูเหมือนเป็นการขาดทุนแต่ภายหลังเป็นการลงทุนที่คุ้มค่าคือประชาชนได้กำไร คือความผาสุก กล่าวคือแม้จะไม่กลับมาเป็น “ตัวเงิน” และ “กำไร” ในความหมาย และ “นัย” อันเป็นปกติของนักเศรษฐศาสตร์และนักลงทุนทั้งหลาย ซึ่งในเรื่องนี้มีพระราชกระแส ด้วยว่า เรื่องขาดทุนคือกำไรนี้ แน่แน่นอนว่า “ นักเศรษฐศาสตร์ฟังแล้วคงไม่เห็นด้วย ” เพราะผิดหลักการของเขา

นอกเหนือไปจาก “การให้” และมองในลักษณะการ “คุ้มค่า” มากกว่า “คุ้มทุน” (Cost-Effeciveness มากกว่า Cost Benefit ratio) แล้ว “ความรวดเร็ว” และการแก้ไขให้ตรงจุดยังเป็นคุณลักษณะสำคัญของแนวคิดในโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริตลอดมา ทรงมีพระราชกระแสเสมอว่า “ ประชาชนเดือดร้อน ต้องไปให้เร็วที่สุด เพราะประชาชนคอยไม่ได้ ” ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ภาวะความเดือดร้อน และความทุกข์นั้นเปรียบเหมือนอาการไข้ต้องเร่งบำบัด เยียวยาอย่างเร่งด่วน อย่างน้อยก็แก้ปัญหาเฉพาะหน้าให้ได้ ดังที่มีพระราชกระแสว่า ^{๒๒}

...ถ้าให้ปวดหัวก็คิดอะไรไม่ออก...เป็นอย่างนั้น ต้องแก้ไขปวดหัวก่อน แต่ปวดหัวไข้ยาแก้ปวด...หรือยาอะไรก็ตาม แก้ปวดหัวมันไม่ได้ แก้อาการจริง แต่ก็ต้องแก้ปวดหัวก่อน เพื่อที่จะให้อยู่ในสภาพที่จะคิดได้แล้วอีกอย่างหนึ่งก็คือแบบ Macro นี้เขาจะทำแบบรื้อทั้งหมดฉันไม่เห็นด้วย...อย่างบ้านที่คนเราอยู่บอกว่าบ้านนี้มันผุตรงโน้น ผุตรงนี้ไม่คุ้มที่จะไปซ่อม... ตกลงรื้อบ้านนี้ ...ระเบิดเลย แล้วเราจะไปอยู่ที่ไหน ... ไม่มีที่อยู่ก็ต้องค้าเอาไว้ก่อน...แล้วค่อย ๆ ดูไป...ตรงนี้ยังอยู่ได้...ไปรื้อตรงโน้นแล้วค่อย ๆ สร้าง...แล้วค่อยมารื้อตรงห้องนี้...วิธีทำค่อยทำค่อยไปจะไประเบิดหมดไม่ได้...

^{๒๒} สำนักราชเลขาธิการ , ประมวลพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาท, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมแผนที่ทหาร, ๒๕๑๘), หน้า ๒๑๑.

เจตนารมณ์ของการดำเนินการเช่นนี้ คือ “ค่อยเป็นค่อยไป” และการพัฒนานั้นต้อง “เป็นไปตามลำดับขั้นตอน” และต้องสร้างพื้นฐาน คือ “ความพอมิ –พอกิน-พอใช้ ของประชาชนส่วนใหญ่เป็นเบื้องต้นเสียก่อนนั่นเอง ดังที่ได้ัญเชิญพระราชกระแสในเรื่องนี้มากล่าวถึงไว้แล้วในบทก่อน

จากข้อวิเคราะห์ดังกล่าวข้างต้น ทำให้เข้าใจได้ชัดเจนว่า ปรัชญา แนวคิด และทฤษฎีของการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำรินั้น ล้วนแล้วแต่วางอยู่บนหลักและกระบวนการของ “เศรษฐกิจพอเพียง ” โดยมีหลักสำคัญดังมีพระราชกระแสว่า “ เราต้องช่วยเขา เพื่อให้เขาสามารถช่วยตนเองได้ต่อไป” หลักในเรื่องของการให้โอกาสเพื่อให้ประชาชนโดยเฉพาะอย่างยิ่งเกษตรกรสามารถพึ่งตนเองและยืนอยู่บนขาตนเองได้นั้น สอดคล้องกับเรื่องของหลักกรรมในการพึ่งตนเองของพระพุทธศาสนาเป็นอย่างดี เนื่องจากหลักกรรมในพระพุทธศาสนาในเรื่อง “การพัฒนาตน” นั้นเป็นเรื่องที่สำคัญที่สุดและเป็นแกนกลางของทุกสิ่งเป็นทั้งหมดของการปฏิบัติธรรม เป็นการทำให้ตนนั้นเจริญขึ้น ด้วยการ “ภาวนา” ความหมายของคำว่า “ภาวนา” ตามพระบาลีนั้น มีความหมายลึกซึ้งเกินความมากกว่าคำสมัยใหม่ว่า “พัฒนา” หรือ “วัฒนา” ซึ่งมีความหมายว่าทำให้อกรุ่งด้วย^{๒๓} ภาวนา คือ การทำให้เจริญยิ่ง ๆ ขึ้นไป เช่น จิตภาวนา กุศลภาวนา และอื่น ๆ อีกมากหลักในพระพุทธศาสนา นั้น สรรเสริญ ยกย่อง คนที่พัฒนาตนแล้วว่าควรแก่การยกย่องดังพระบาลีที่ว่า “ทนต์ เสฏฐิ มนุสฺเสสฺ” แปลความได้ว่า ในหมู่มนุษย์ผู้ที่ฝึกตนแล้วประเสริฐที่สุด ผู้ที่พัฒนาตนแล้วคือ ผู้ที่ได้รับการสรรเสริญในพระพุทธศาสนา^{๒๔} ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าการพัฒนาตน คือ ธรรมอันประเสริฐและมีความสำคัญยิ่ง ส่วนปรัชญา แนวคิดและทฤษฎีของเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ซึ่งมีความมุ่งหมายหลักประการสำคัญที่สุด คือ การให้โอกาสแก่เกษตรกรผู้ยากไร้ได้มีโอกาสฝึกตนทั้งทางด้านจิตและทางกายควบคู่กันไป โดยผสมผสาน

^{๒๓} พระไพศาล วิสาโล , พุทธธรรมกับการพัฒนาสังคม , (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๓๓), หน้า ๙.

^{๒๔} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต),หลักแม่บทของการพัฒนาตน, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย , ๒๕๔๗), หน้า ๑๘.

อยู่ในเรื่องการทำมาหากิน คือ การมีสัมมาอาชีพที่ไม่เพียงแต่จะเน้นเรื่องความพออยู่ พอกิน และความพอเพียงแก่ชีวิต เท่านั้น แต่หากวิเคราะห์ลึกลงไปแล้วยังเห็นลักษณะของการทำให้เจริญ คือ “ภาวนา” ในทุกด้านของชีวิตของตนและชุมชนที่ตนเองอยู่ เป็นกุศลภาวนา เพื่อให้ชีวิตมีคุณค่าแก่สังคมและโลก เป็นชีวิตที่มีอิสระ สงบสุข ร่มเย็น มีความประณีตทางจิตและมีปัญญา เพื่อรู้เท่าทันกระแสทุนนิยม-บริโภคนิยมที่กำลังครอบงำและทำลายชีวิตและโครงสร้างทางวัฒนธรรมจริยธรรมของชุมชนให้เสื่อมโทรมลงอย่างน่าเสียดายและยิ่งไปกว่านั้นการฝึกตนเองยังสามารถเอื้อให้บุคคลมีชีวิตที่ดีงามตามสมควรแก่ฐานะารูปและหากพัฒนาหรือภาวนายิ่ง ๆ ขึ้นไปก็อาจบรรลุถึงความดีงามที่มีระดับสูงขึ้นไปได้ ทั้งทางกายและทางจิตอีกด้วย

ในเรื่องจุดมุ่งหมายของการพัฒนาศักยภาพของบุคคล เพื่อให้ช่วยเหลือตนเองได้นั้น อมาตยา เช่น ได้แสดงความเห็นไว้เรื่องยุทธศาสตร์การพัฒนาในเอเชียอย่างน่าสนใจว่า ยุทธศาสตร์การพัฒนาของตะวันออกนั้น จะต้องเป็นการขยายศักยภาพพื้นฐานของมนุษย์ให้บรรลุการมีคุณภาพชีวิตที่ดีในทุกด้านและการมีเสรีภาพด้วย การพัฒนามนุษย์นั้นรวมถึงการศึกษา สาธารณสุขและการให้ได้รับความเป็นธรรมในทางเศรษฐกิจและสังคมด้วย ^{๒๕}

พิจารณาจากเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาบุคคลดังกล่าวข้างต้นนี้จะเห็นได้ว่าสอดคล้องกับหลักการสำคัญของโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริทุกโครงการคือ หลักของการ “ช่วยเหลือเพื่อให้ช่วยตนเอง” ได้ โดยหลักสำคัญในเบื้องต้นของการสนับสนุนและให้โอกาสเกษตรกรซึ่งมีฐานะความเป็นอยู่ยากจนในท้องถิ่นทุรกันดารของประเทศมีความสามารถช่วยเหลือตนเองและยืนอยู่บนขาตนเองได้ในที่สุดนั้นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเน้น และให้ความสำคัญกับเรื่องอาหารและการบริโภค ของเกษตรกรเป็นอย่างยิ่งตลอดมา ทรงให้ความสำคัญกับข้าวเพื่อบริโภค และพื้นที่นาสำหรับปลูกข้าว เคยมีพระราชกระแสว่า ข้าวเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นสำหรับคนไทย คนไทยต้องกินข้าว ไม่มีเงินแต่มีข้าวก็ไม่อดอยากสามารถหาผักปลาที่มีอยู่โดยรอบประทังชีวิตได้ ดังนั้นจึงไม่แนะนำให้ประชาชนขาย หรือจำนอง จำนำ พื้นที่ทำกินของตนเสีย ไม่ว่าจะกรณีใด ๆ ให้เก็บพื้นที่ดินไว้ทำกิน เจตนารมณ์และเป้าหมายในเรื่องนี้คือต้องมีข้าวไว้บริโภคและดำรงชีวิตสำหรับเกษตรกรไทยนั้นสอดคล้องกับหลักสิทธิขั้นพื้นฐานของมนุษยชน (Human Rights) แห่งสหประชาชาติที่ว่ามนุษย์มีสิทธิพื้นฐานที่จะหลุดพ้นความอดอยากซึ่งสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงให้ความเห็นไว้ในการแสดงปาฐกถาครั้งหนึ่งว่า ข้าพเจ้าเห็นด้วยกับคำกล่าวที่ว่า การมีอาหารบริโภคเพียงพอตามมาตรฐานการดำรงชีวิตขั้นพื้นฐานนั้น คือ สิทธิขั้น

^{๒๕} Amartya Sen, *Beyond the Crisis*, (Development Strategies in Asia (Institute of Southeast Asian Studies, 1999), p.15.

พื้นฐานของบุคคลที่สำคัญที่สุด เพราะอาหารคือปัจจัยช่วยให้มีชีวิต โดยเฉพาะอย่างยิ่งให้มนุษย์ดำรงชีวิตอยู่ได้ ส่วนสิทธิพื้นฐานที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งคือเรื่อง การศึกษา ซึ่งสามารถพัฒนาคนเราไปตลอดชีวิต^{๒๖} ซึ่งในเรื่องนี้สามารถวิเคราะห์ได้ว่านอกเหนือจากวัตถุประสงค์ของทฤษฎีใหม่ อันเป็นกระบวนการหนึ่งของเศรษฐกิจพอเพียงสำหรับเกษตรกรที่จะให้ทุกคนได้มีข้าวไว้บริโภคตลอดปี ทุกครัวเรือนแล้วยังเป็นการเน้นให้ความสำคัญกับ “คุณค่าแท้” มีชีวิตต้องการมากกว่า “คุณค่าเทียม” ทางด้านวัตถุประสงค์ตามแนวบริโภคนิยมและเป็นไปตามหลักพุทธธรรมที่ให้บุคคลทั้งคฤหัสถ์และฆราวาส ใช้หลัก “มัตตัญญูตา” ในการบริโภคเพื่อการดำรงชีวิตด้วย

การกำหนดให้แปลงเกษตรตามแนวทฤษฎีใหม่ ต้องมีพื้นที่ไว้ปลูกข้าว ๓๐ % นั้น ก็เพื่อให้เกษตรกรผู้ยากไร้พ้นจากการไม่มีข้าว อันเป็นอาหารหลักที่คนไทยในชนบททุกคนบริโภคเสียก่อน การมีอาหารเพียงพอต่อการบริโภคเองโดยไม่ต้องใช้เงิน อันเป็นตัวกลางแลกเปลี่ยนสินค้าในระบบเศรษฐกิจการตลาด (Marketing Economy) นั้นจะมีส่วนทำให้ครัวเรือนมีความเข้มแข็งขึ้นในระดับหนึ่ง ซึ่งสามารถจะช่วยเหลือเป็นแรงหนุน ให้ชุมชนมั่นคงขึ้นได้ในอนาคตด้วยปรัชญา แนวคิด และทฤษฎี ของเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำรินั้น มีรากฐานในการมองว่า การพัฒนาควรอย่างยิ่งที่จะต้องไปตามขั้นตอนและเป็นไปตามหลักทางภูมิศาสตร์ ภูมิสังคมและภูมิวัฒนธรรมอย่างเป็นองค์รวม (Holistic) ด้วยเป็นที่ทราบกันดีว่าระบบเศรษฐกิจทุนนิยมได้แปรเปลี่ยนวิถีชีวิตของผู้คนในชนบท ในทุกองคาพยพอย่างสิ้นเชิง ในส่วนที่เห็นได้ชัดเจนนก็คือระบบทุนนิยม ได้จำกัดขีดความสามารถในการสร้างรายได้ (ที่เป็นตัวเงิน) ของเกษตรกรในพื้นที่ชนบทจนไม่อาจสามารถรักษาพื้นที่และถิ่นฐานไว้ได้ จึงมีความจำเป็นและถูกบังคับผลักดันให้ละทิ้งภูมิปัญญาไปแสวงหาชีวิตที่คิดว่าดีกว่าในเมืองโดยการขายที่ดิน และทรัพย์สินเพื่อเป็นทุนในการย้ายถิ่นและเพื่อเป็นการชำระหนี้ ปรากฏการณ์นี้เกิดขึ้นทุกภูมิภาคของประเทศและตามมาด้วยความล่มสลายของเศรษฐกิจดั้งเดิมในสังคมชนบท ซึ่งถือว่าเป็นสถาบันหลักของทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของประเทศไทย^{๒๗}

^{๒๖} สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี , รวมปาฐกถาด้านการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : ๒๕๕๗), หน้า ๑๑๐.

^{๒๗} ดร.วิจิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร์ , เอกสารประกอบการบรรยายเรื่อง “เศรษฐกิจชุมชนกับวิถีชุมชน” (เนื่องในการเทิดพระเกียรติ ๔๘ พรรษา สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ณ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ วันที่ ๒๒ กรกฎาคม ๒๕๕๖), หน้า ๗.

ความผิดพลาดล้มเหลวจากการพัฒนาเศรษฐกิจที่ผ่านมา เป็นผลมาจากรากฐานทางความคิดหลักที่ไม่ถูกต้อง คือ เข้าใจสับสนระหว่างการพัฒนา กับ ตัวเลขการขยายตัวทางเศรษฐกิจ ซึ่งเมื่อมีการกระตุ้นการลงทุนและการบริโภค เศรษฐกิจจะขยายตัว คนจะมีงานทำและมีรายได้ และสามารถขจัดปัญหาความยากจนได้ แต่ในความเป็นจริงที่เป็นจริงตลอดมา คือ รัฐเน้นและให้ความสำคัญกับตัวเลขการขยายตัวทางเศรษฐกิจมากเกินไปแม้จนกระทั่งบัดนี้ จนมองข้ามความสำคัญของด้านอื่น เป็นเหตุให้ผลประโยชน์สูงสุด กระจุกอยู่กับคนกลุ่มน้อยกลุ่มเดียว การวิภาคโภคทรัพย์ไม่สมดุลและขาดความเป็นธรรม และการครอบครองเศรษฐกิจทุนนิยมลงไปในสังคมชนบทนั้นพิสูจน์ได้ว่า ไม่สามารถแก้ปัญหาความยากจนได้เลย^{๒๘}

ปรัชญาแนวคิดและทฤษฎีในเศรษฐกิจพอเพียง อันเนื่องมาจากพระราชดำรินั้น มุ่งหมายที่จะให้ลดกระบวนการเศรษฐกิจระบบทุนนิยมสุดโต่งโดยให้ลดระดับลงเพียงพอแก่ความจำเป็น และความเหมาะสมกับการรักษาและดำรงชีวิตที่เรียบง่ายและพึ่งพาตนเองได้ บริโภคแต่เพียงพอ ลดและบรรเทาการพึ่งพาเทคโนโลยีจากต่างประเทศ หันมาใช้ภูมิปัญญาชาวบ้าน และเทคโนโลยีที่ไม่เป็นการทำลายธรรมชาติ และสภาพแวดล้อม ฯลฯ ซึ่งจะเป็นการเดินทางกลางตามหลักมัชฌิมาปฏิปทาในพระพุทธศาสนา และเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืน และพึงปรารถนาสำหรับบุคคลและสังคมที่ยั่งยืน (Sustainable Development for Sustainable Society) นั้นเอง

^{๒๘} เรื่องเดียวกัน , หน้า ๕.

๓.๔ วิเคราะห์พระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงกับหลักธรรมแห่งพระพุทธศาสนาในหัวข้อต่าง ๆ

ตามที่ได้กล่าวเป็นการปูพื้นฐานมาในส่วนก่อนหน้าแล้ว ว่า ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริซึ่งสะท้อนออกมาให้เห็นชัดเจนในโครงการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริต่าง ๆ หลากหลาย ที่มีขึ้นเพื่อสงเคราะห์ช่วยเหลือและยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนให้ดีขึ้นนั้น ประการแรก คือ ความพออยู่ – พอกิน และพอเพียงในการดำรงชีวิต ซึ่งเป็นพื้นฐานหลักของชีวิตตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง และสอดคล้องสัมพันธ์กับหลักพุทธธรรมในข้อต่าง ๆ อันมีหลักแห่งการเดินทางสายกลาง คือ มัชฌิมาปฏิปทา เป็นปฐม นอกไปจากนั้นก็ยังมีเรื่องของความพอเพียงเป็นการประมาณในการบริโภคซึ่งอยู่ในหลักธรรมเรื่อง มัตตัญญูตา ยังเรื่องการสันโดษ ประมาณตน มีวิริยะอุตสาหะในการประกอบอาชีพและการไม่โลภ ไม่ฟุ้งเฟ้อ ไม่เบียดเบียน ฯลฯ อันเป็นหลักธรรมในพระพุทธศาสนา มาเป็นลำดับอย่างต่อเนื่อง

นอกไปจากนี้ ปรัชญา แนวคิด ทฤษฎี รวมถึงปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ที่ได้พระราชทานไว้เป็นแนวทางดำเนินชีวิต นั้น โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริทั้งปวง นอกจากช่วยให้ประชาชนมีพอกิน และพอเพียงอย่างมีเหตุผลแล้ว ยังเน้นถึงเรื่องการไม่เบียดเบียนและการพึงพิงอิงอาศัยกันระหว่างคนกับคน และกับธรรมชาติสิ่งแวดล้อมโดยให้บังเกิดมีความเกื้อกูลประสานประโยชน์กันระหว่าง“ชีวิต”กับ“ธรรมชาติ”เพื่อการดำรงอยู่ด้วยดีและยั่งยืนทั้งสิ้น^{๒๙} ดังนั้นจึงเห็นได้ว่า ปรัชญาหลักของเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวนั้น ได้นำเอาหลักธรรมแห่งพระพุทธศาสนามาใช้เป็นรากฐานสำคัญ ในการดำเนินการให้ประสานกลมกลืนกับวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชาวไทย ซึ่งมีพื้นฐานและรากเหง้ามาจากพระพุทธธรรมในพระพุทธศาสนาอยู่แล้ว ดังเช่นหลักของการเดินสายกลาง ซึ่งพุทธศาสนิกชนชาวไทยควรจะมีอยู่ประจำใจในชีวิต หลักมัชฌิมาปฏิปทาในระดับโลกียธรรม คือ ความพอดี และความรู้จักพอในทุกสิ่งทุกอย่างของชีวิต การลดละและเลิกความโลภตามกระแส “วัฒนธรรมการบริโภคที่ไร้สาระและเน้นวัตถุนิยมนั้น จะเป็นภูมิคุ้มกันความหายนะของชีวิตและเศรษฐกิจสังคมของชาติได้ “ การมัธยัสต์อดออมและรู้จักซึ่งคุณค่าแท้และคุณค่าเทียมของปัจจัยในการดำรงชีวิต การรู้จักสามัคคี ไม่เอา رأดเอาเปรียบ ไม่ทำลายเบียดเบียนซึ่งกันและกัน การให้การมีเมตตา การสงเคราะห์ช่วยเหลือและประสานประโยชน์กันจะเป็นปรากฏการณ์ที่เข้มแข็งในการที่จะไม่ให้หลุดเข้าไปในวังแห่งความเสียหายของลัทธิทุนนิยม และบริโภคนิยม อันเป็นภัยร้ายแรงของชีวิตสังคมและประเทศชาติ

^{๒๙} มนูญ มุกข์ประดิษฐ์ , แนวคิด “ทฤษฎีใหม่และเศรษฐกิจพอเพียง” , มติชน (มติชนบท) (กรุงเทพมหานคร :ฉบับที่ ๒๐๔ ปีที่ ๑๑ , ๒๕๔๑), หน้า ๕.

โดยที่วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีความประสงค์จะแยกวิเคราะห์ในแต่ละเรื่องของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริและหลักการในพระพุทธศาสนาตามลำดับเรื่องที่เกี่ยวข้องจึงใคร่ขอแยกแยะออกเป็นหัวข้อย่อยเพื่อสะดวกในการอธิบายและวิเคราะห์ความ ตามลำดับดังนี้

๓.๔.๑ เศรษฐกิจพอเพียงกับหลักธรรม มัชฌิมาปฏิปทา

โดยที่ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงนั้นเกี่ยวข้องกับอย่างสำคัญกับหลักธรรม มัชฌิมาปฏิปทาเป็นลำดับแรกและเป็นรากฐานของเศรษฐกิจพอเพียง ในบทย่อยนี้จึงเห็นควรพูดถึงในรายละเอียดเป็นการเฉพาะก่อนดังต่อไปนี้

พระพุทธศาสนา คือ ศาสนาแห่งปัญญาและการปฏิบัติ อีกทั้งพุทธธรรมนั้นก็มิใช่เป็นเพียงปรัชญาของนักปรัชญาหรือเรื่องของนักคิดที่กำลังคิดค้นหาความจริง โดยใช้เหตุผลเชิงตรรกวิทยา หักล้างพิสูจน์ความจริงกันอยู่ หากแต่พุทธธรรมเป็นเรื่องของ “การปฏิบัติ” หรือเป็นการปฏิบัติของผู้ทรงปัญญา ซึ่งเข้าไปเกี่ยวข้องกับการแก้ไขปัญหาให้กับชีวิตและความเป็นอยู่จริงของมนุษย์ พระพุทธศาสนามุ่งเน้นการสอนความจริงที่เป็นประโยชน์ และสั่งสอนเฉพาะสิ่งที่จะนำมาปฏิบัติให้เป็นประโยชน์ในชีวิตจริงได้ ด้วยเหตุนี้พระพุทธองค์ จึงไม่ทรงสนับสนุน การพยายามเข้าถึง “สัจธรรม” ด้วยวิธีครุ่นคิด และถกเถียงหาเหตุผลเกี่ยวกับปัญหาทางอภิปรัชญา ซึ่งไม่เป็นไปเพื่อประโยชน์ และด้วยเหตุที่พระพุทธศาสนา เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับชีวิตจริงของมนุษย์นี้เอง ความเป็น “พุทธธรรม” จึงต้องอาศัยการพิจารณาคุณค่าทางจริยธรรมประกอบด้วย^{๓๐}

และก็ด้วยเหตุที่ว่า “พุทธธรรม” เป็นธรรมอันยิ่งใหญ่ที่ได้วางแนวทางปฏิบัติเพื่อให้มนุษย์พ้นจากทุกข์และดำเนินไปสู่ชีวิตอันประเสริฐ ทั้งในระดับโลกียธรรม และ โลกุตระธรรมนี้เอง พุทธธรรมข้อหนึ่งที่สำคัญที่สุด ในฐานะที่เป็นทางชีวิต อันประเสริฐของทั้ง บรรพชิต และคฤหัสถ์ก็คือ มัชฌิมาปฏิปทา ซึ่งเป็นทั้งมรรดา และเป็นพุทธจริยธรรม สำหรับการครองชีวิตของพุทธศาสนิกชน ให้ตั้งมั่นอยู่ใน “พรหมจรรย์” หรือ “พรหมจรรย์” ซึ่งหมายถึง ระบบการดำเนินชีวิต ตามหลักพระพุทธศาสนา ดังความในพระบาลี ว่า^{๓๑}

^{๓๐} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธธรรม(ฉบับเดิม), (กรุงเทพมหานคร:๒๕๔๔), หน้า ๘๗.

^{๓๑} ส.ม. (ไทย) ๑๘ / ๒๔ / ๒๕.

...ภิกษุทั้งหลาย เราไม่สรรเสริญมิจฉาปฏิบัติ (ไม่ว่า) ของคฤหัสถ์หรือของ
บรรพชิต คฤหัสถ์ก็ตาม บรรพชิตก็ตามปฏิบัติผิดแล้ว ย่อมยังญาयธรรมอันเป็นกุศล
ให้สำเร็จไม่ได้ เพราะการปฏิบัติผิดนั้นเป็นเหตุกิมิจฉาปฏิบัติคืออะไร ? คือ
มิจฉาทิฎฐิ ฯลฯ มิจฉาสมาทิ

...เราย่อมสรรเสริญ สัมมาปฏิบัติ (ไม่ว่า) ของคฤหัสถ์หรือของบรรพชิต คฤหัสถ์
ก็ตาม บรรพชิตก็ตาม ประพฤติชอบแล้ว ย่อมทำญาयธรรมอันเป็นกุศลให้สำเร็จได้
เพราะอาศัยการปฏิบัติถูกเป็นเหตุ ก็สัมมาปฏิบัติ คืออะไร ? คือสัมมาทิฎฐิ
ฯลฯ สัมมาสมาทิ

พระพุทธพจน์ ข้างต้นนี้ แสดงถึงมรรค คือ มัชฌิมาปฏิบัติ นี้เองว่าเป็น “สัมมาปฏิบัติ”
และยังย้ำให้เห็นชัดเจนว่า มัชฌิมาปฏิบัติ เป็นหลักธรรมที่มุ่งให้ใช้ปฏิบัติและให้สำเร็จประโยชน์
แก่ทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์^{๓๒}

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) กล่าวไว้ว่า มัชฌิมาปฏิบัติ เป็นประมวลคำสอน
ภาคปฏิบัติ คือ ระบบ “จริยธรรม” ทั้งหมดของพระพุทธศาสนา มีรายละเอียด ขอบเขต
กว้างขวาง มากเกินกว่าที่จะพูดถึงให้ครบถ้วนกระบวนความได้ แต่สามารถที่จะอธิบาย “ทางสาย
เดียวแต่มีองค์ประกอบ ๘ อย่าง “อันเป็นหัวข้อสำคัญของ อริยอัฏฐังคิกมัคค์ หรือ อารย
อัชฎางคิกมรรค (มรรคอันประเสริฐ มีองค์ประกอบ ๘ อย่าง) ดังนี้ คือ^{๓๓}

^{๓๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธธรรม , หน้า ๒๒๓.

^{๓๓} เรื่องเดียวกัน , หน้า ๒๓๕.

๑)	สัมมาทิฏฐิ	ความเห็นชอบ (Right View)
๒)	สัมมาสังกัปปะ	ความดำริชอบ (Right Thought)
๓)	สัมมาวาจา	วาจาชอบ (Right Speceh)
๔)	สัมมากัมมันตะ	การกระทำชอบ (Right Action)
๕)	สัมมาอาชีวะ	เลี้ยงชีพชอบ (Right Livelihood)
๖)	สัมมาวายามะ	ความพยายามชอบ (Right Efford)
๗)	สัมมาสติ	ระลึกรู้ชอบ (Right Mindfulness)
๘)	สัมมาสมาธิ	จิตมั่นชอบ(Right Concentration)

องค์ประกอบทั้ง ๘ นี้ มีใช้ทางแปดทาง หรือต้องกระทำให้สำเร็จเสร็จสิ้นไปที่ละข้อ หากแต่เป็นส่วนประกอบของทางสายเดียวกัน ที่ต้องอาศัยพึ่งพิงกัน เหมือนเกลียวเชือก ๘ เกลียว ที่รวมกันเข้าเป็นเส้นเชือกเดียว ที่ต้องปฏิบัติร่วมกันไปโดยตลอด

ท่านพระธรรมปิฎก (ปัจจุบัน พระพรหมคุณาภรณ์) ให้บรรยายในเรื่องนี้ว่าการศึกษาพัฒนาองค์ธรรมภายใน มัชฌิมาปฏิปทานี้ ก็คือ การพัฒนาของชีวิต หรือพัฒนาการของชีวิตภายใต้กรอบกระบวนการของธรรมชาติ ที่ดำเนินไปตามวิถีแห่งมรรค และเมื่อพูดโดยผลรวมแล้ว ก็กล่าวได้ว่า มรรค นั้น เริ่มด้วย ปัญญาและจบลงด้วยปัญญา โดยเริ่มที่ สัมมาทิฏฐิ อันเป็นองค์ธรรมที่สำคัญที่สุด และเป็นสะพานเชื่อมไปสู่พัฒนาการด้านอื่นๆในระบบการพัฒนาองค์ธรรม ที่เทียบได้กับไตรสิกขา หรือ แบ่งออกเป็นการศึกษา ๓ ส่วน คือ ศีล สมาธิ ปัญญา นั้น เทียบกับมรรคได้ดังนี้^{๓๔}

๑)	สัมมาทิฏฐิ	
๒)	สัมมาสังกัปปะ	๓ ปัญญา
๓)	สัมมาวาจา	
๔)	สัมมากัมมันตะ	๑ ศีล
๕)	สัมมาอาชีวะ	
๖)	สัมมาวายามะ	
๗)	สัมมาสติ	๒ สมาธิ
๘)	สัมมาสมาธิ	

^{๓๔} เรื่องเดียวกัน , หน้า ๒๒๗.

“ ไตรสิกขา ”(Threefold Training)นี้สามารถแบ่งแยกออกเป็นหลักสามส่วน คือ^{๓๕}

- ๑) อริศีลสิกขา คือ การฝึกศึกษาอบรมในด้านความประพฤติ ทางกาย วาจา และอาชีพ ให้มีชีวิตสุจริตและเกื้อกูล (Training in Higher Morality)
- ๒) อริจิตตสิกขา การฝึกศึกษาอบรม ด้านสมาธิ คือการพัฒนาจิตใจให้เข้มแข็งไม่หวั่นไหวง่าย (Training in Higher Mentality หรือ Concentration)
- ๓) อริปัญญาสิกขา การฝึกฝนศึกษาพัฒนาในด้านปัญญาให้สูงขึ้นไปและให้รู้จักเข้าใจมองเห็นสรรพสิ่งตามความเป็นจริง (Training in Higher Wisdom)

ดังกล่าวแล้วในเบื้องต้นว่า องค์ธรรมนี้เริ่มต้นด้วย “ปัญญาและจบลงที่ปัญญา” ดังนั้น ปัญญา หรือ ความรู้ความเข้าใจและความเชื่อตามหลักเหตุผล คือ สัมมาทิฐิ นั้น จึงเป็นเรื่องที่มีความสำคัญที่สุดในการพัฒนาชีวิตและพัฒนาประเทศ และหากจะพิจารณา “ปัญญา” ตามตรรกะที่กล่าวมานี้ก็อาจเทียบเคียงได้ว่า ในระดับจริยธรรมของโลกียธรรม “พุทธเศรษฐศาสตร์” หรือ “เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ” ถือว่า “ปัญญา” และจริยธรรม เป็นปัจจัยสำคัญ สูงสุด และปัญญาเป็นสิ่งที่ต้องศึกษา พัฒนาและเรียนรู้ เช่นเดียวกับจริยธรรม ข้อที่น่าเป็นห่วงก็คือ ปัญญาที่พึงปรารถยานั้นไม่สามารถ ที่จะพัฒนาได้ในกระบวนการศึกษาภาคปกติเพราะเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่าโลกปัจจุบันได้เน้นไปที่ความเก่งและความฉลาด ซึ่งในความเป็นจริง ความเก่งและความฉลาดที่ปราศจากปัญญาและจริยธรรมนั้นเป็นอันตรายอย่างยิ่ง ด้วยว่า จะดำเนินถึงแต่ผลประโยชน์ฝ่ายตนเองเป็นหลักส่วน “ปัญญา” ที่พึงปรารถยานั้น จะต้องครอบงำประกอบ หรือได้มาจากส่วนประกอบที่สำคัญของ “ไตรสิกขา”

เนื่องจาก ไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา ที่กำหนดหมวดหมู่เทียบเคียงจาก อริยมรรคมีองค์แปดในมัชฌิมาปฏิปทานั้น จะเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้มนุษย์มีความเมตตา กรุณา มีความละเอียดอ่อนบอบ มีจิตใจเข้มแข็ง แน่วแน่ มีสมาธิ มีความรู้เข้าใจในสรรพสิ่งที่เป็นไปตามกระบวนการตามธรรมชาติ ไม่โลก ไม่เบียดเบียน ทั้งสิ่งมีชีวิตและธรรมชาติ ซึ่งความฉลาด ที่ผลิตได้จากกระแสและกระบวนการทางการศึกษาในยุคสมัยใหม่นี้ มิใช่ “ปัญญา” อันเกิดจากการศึกษา – เรียนรู้ และพัฒนาตามหลักพระพุทธศาสนา ดังนั้น “ปัญญา” ในความหมายใน “ไตรสิกขา” จึงเป็นปัจจัยและเครื่องมือสำคัญของชีวิต ทั้งในระดับที่จะดำเนินชีวิตไปสู่วิถีทางที่ประเสริฐในระดับจริยธรรม และเป็นมรรคาที่จะนำไปสู่ความหลุดพ้นปราศจากทุกข์ไป ได้อย่างเด็ดขาดในที่สุดด้วย

^{๓๕} เรื่องเดียวกัน , หน้า ๒๓๐.

พิจารณาในแง่ของศีล ท่านพระธรรมปิฎก ได้แสดงทัศนะไว้ว่า ต้องทำความเข้าใจโดยแจ่มแจ้งก่อนว่า สารสำคัญของศีล คืออะไร ศีลที่เป็นองค์มรรค ที่จำเป็นจริงๆ สำหรับชีวิตมนุษย์ที่ดิ้นรนกินขอบเขตกว้างขวางเพียงใดจะต้องเข้าใจว่า มรรคที่กล่าวนี้ มิใช่มรรคา สำหรับพระภิกษุสงฆ์เท่านั้น มิฉะนั้น ศีล จะต้องหมายถึงเฉพาะถึงศีล ๒๒๗ หรือ ปาฏิโมกขสังวรศีลเท่านั้น จึงต้องพึงย่ำไว้ก่อนว่า ศีลมิใช่หมายถึงความประพฤติดีงาม สุจริตกาย และวาจา ใจ เท่านั้น หากแต่ต้องหมายถึง อาชีวะสุจริต ด้วย ^{๓๖}

เกี่ยวกับเรื่องนี้ มีในพระบาลีด้วยเช่นกันว่า “...อะไร ชื่อว่าศีล....เจตนาชื่อว่าศีล เจตสิกชื่อว่าศีล ความสำรวม ชื่อว่าศีล ความไม่ล่วงละเมิด ชื่อว่าศีล...”^{๓๗}

ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า ศีล คือ เจตนาที่จะไม่ล่วงละเมิด ระเบียบ กฎเกณฑ์ บทบัญญัติ ไม่ละเมิดต่อผู้อื่น ไม่มีเจตนาเบียดเบียนผู้อื่นรวมทั้งธรรมชาติด้วย

พิจารณาในแง่ของปัญญา ศ.ดร.อภิชัย พันธเสน นักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธคนสำคัญ วิเคราะห์เรื่อง “ปัญญา” ไว้ว่า

...เมื่อ “ปัญญา” เป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุด ในธรรมหรือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ถ้าจะประยุกต์ “ปัญญา” ให้เข้ากับการผลิตในทางเศรษฐศาสตร์ “ปัญญา” จะต้องเป็น ปัจจัยการผลิตที่สำคัญที่สุดเพียงปัจจัยเดียว นั่นก็คือ การผลิตในพุทธเศรษฐศาสตร์เป็น วิถีแห่งปัญญา ซึ่งต่างกับเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก ในปัจจุบัน ที่เน้นทุนเป็นปัจจัยผลิต หลัก (Mode of Production) ผลผลิตที่สำคัญของปัญญาก็คือความสุขหรือการลดความทุกข์ ให้น้อยลง และถ้าหากจะไปสู่เป้าหมายสุดท้ายของปัญญาก็คือ การบรรลุภาวะนิพพาน ซึ่งประกอบด้วย ความสะอาด เนื่องจากมีศีลที่บริสุทธิ์ ความสงบ อันเกิดจากสมาธิและความสว่างจากการเข้าใจทุกสิ่งทุกอย่างตามความเป็นจริงตามธรรมชาติ...

^{๓๖} พระธรรมปิฎก , เรื่องเดียวกัน หน้า ๗๖๗.

^{๓๗} ชุ.ป. (ไทย) ๓๑ / ๓๙ / ๖๑.

...ดังนั้นเป้าหมายของการผลิตและการบริโภคใน “พุทธเศรษฐศาสตร์” จึงต้องการที่จะทำให้ระบบทั้งระบบดำเนินต่อไปในลักษณะที่ยั่งยืน (Sustainable) โดยที่มนุษย์สามารถลดความทุกข์และเข้าถึงความสุขในระดับต่างๆ โดยมีเป้าหมายสูงสุดอยู่ที่ พระนิพพาน ซึ่งสามารถเข้าถึงได้ด้วยปัญญา ดังนั้น จึงต้องการการบริโภค เพียงพอประมาณ เพื่อไม่ให้เกิดความทุกข์ ทรมาน ขณะเดียวกันก็ต้องไม่ “โลภ” มากเกินไปจนก่อ “กิเลส” เพราะทำให้ปัญญาไม่เกิด เช่นเดียวกัน ประเด็นนี้จึงเป็นหลักของเศรษฐกิจพอเพียงซึ่งเป็นความพอประมาณ หรือทางสายกลาง...

...ซึ่งแนวความคิด เศรษฐกิจพอเพียง ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวนั้น แตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง ในความหมายของการสร้างความพึงพอใจสูงสุด (Utility Maximization) ตามกรอบความคิด ของเศรษฐศาสตร์ตะวันตก ทั้งนี้ ถ้าพิจารณาจากมุมมองของ พุทธเศรษฐศาสตร์ อัตถประโยชน์ หรือ Utility ในความหมายที่เข้าใจแบบพุทธ ก็คือ “กิเลส” การเน้น อัตถประโยชน์สูงสุดก็คือการเน้นให้มีกิเลสมากที่สุดนั่นเอง^{๓๘}

ข้อวิเคราะห์ในเรื่อง การผลิตและการบริโภคโดยเทียบเคียงแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ซึ่งมีลักษณะเป็น เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ กับ เศรษฐกิจกระแสโลก ดังกล่าวข้างต้นนี้ อนุโลมได้ว่าสอดคล้องเป็นแนวเดียวกัน กับ ทรรศนะของท่านพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ในการวิเคราะห์หลักเศรษฐศาสตร์ว่า ถ้าจะมุ่งถึงประโยชน์สุขของมนุษย์ชาติอย่างแท้จริงแล้ว การมองดูแต่คุณค่าของการผลิตและการบริโภคเท่านั้น น่าจะเป็นการไม่เพียงพอ และไม่สมควร หากแต่จะต้องมองดู ที่ “การไม่ผลิตและไม่บริโภคด้วย” ซึ่งหากจะมองในแง่ธรรมแล้ว หากมีบุคคลผู้หนึ่งแม้จะมีได้ผลิตอะไรในแง่เศรษฐกิจแต่ถ้าเขาบริโภคทรัพยากรของโลกให้สิ้นเปลืองไปน้อยที่สุด และมีชีวิตที่เกื้อกูลต่อสภาพแวดล้อมตามสมควร ก็ยิ่งดีกว่าบุคคลอีกผู้หนึ่งซึ่งทำงานผลิตสิ่งที่เป็นอันตรายแก่ชีวิตและสังคมเป็นอันมาก พร้อมทั้งบริโภคทรัพยากรของโลกสิ้นเปลืองไปอย่างมากมาย แต่ดูเหมือนว่าลัทธิเศรษฐกิจทั้งหลายจะยกย่องบุคคลที่ผลิตและบริโภคมมาก (ทำลายมาก) ยิ่งกว่าบุคคลแรกที่ผลิตและบริโภคน้อย (ทำลายน้อย)^{๓๙}

^{๓๘} อภิชาติ พันธเสน ศ.ดร. , เศรษฐกิจพอเพียงของในหลวง กับ การวิเคราะห์ความหมายของหลักเศรษฐศาสตร์,บทความประกอบการสัมมนาเรื่อง เศรษฐกิจพอเพียง จัดโดยมูลนิธิชัยพัฒนา ฯลฯ (ณ โรงแรมแอมบาสเดอร์ซีดี จอมเทียน พัทยา , ธันวาคม ๒๕๕๒) หน้า ๒๕.

^{๓๙} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ ,(กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ,๒๕๓๘) หน้า ๗๘๑.

ข้อวิเคราะห์นี้ สอดคล้องต้องกันกับแนวพระราชดำริ เรื่อง เศรษฐกิจพอเพียงเป็นอย่างดี หลักของการ “พออยู่” “พอกิน” พอดีและพอเพียงตลอดจนไม่โลภไม่เบียดเบียนทั้งผู้อื่น และทรัพยากรธรรมชาติ นั้น คือ แนวความคิดหลัก และเป็นพื้นฐานหลัก ที่ทรงมีพระราชประสงค์ให้ ประชากรส่วนใหญ่ของประเทศวางแนวชีวิตตามหลักแห่งพระพุทธศาสนาไว้ให้มั่น เพื่อเป็นภูมิคุ้มกัน มิให้เกิดความทุกข์ และสามารถดำรงชีวิต อยู่อย่างมีความสุขตามอัตภาพ มีความมั่งคั่ง และมีสันติสุข ไปพร้อม ๆ กันด้วย

นอกจากนี้ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต)ยังได้ให้อธิบายเพิ่มเติมอีกด้วยว่า^{๔๐}...

... เป็นการยุติธรรมหรือไม่ที่จะกล่าวถึงหน้าที่ในการผลิตของคนโดยไม่พิจารณาถึงด้านบริโภคว่าเขาทำความสิ้นเปลือง แก่ทรัพยากรมากน้อยเพียงใด และการมุ่งเน้นหน้าที่ในการผลิตนั้น เป็นการเกื้อกูลแก่ชีวิต และสังคมแท้จริงหรือไม่การที่เศรษฐศาสตร์สนใจเฉพาะแต่สิ่งที่คำนวณได้เป็นตัวเลขและปริมาณที่เพิ่มพูนทางวัตถุด้วยถือตนว่าเป็นจำพวกวิทยาศาสตร์นั้น ก็จะต้องให้เศรษฐศาสตร์และลัทธิเศรษฐกิจทั้งหลายยอมรับถึงความคับแคบไม่เพียงพอและความไม่สมบูรณ์ของตนด้วย ...

วิเคราะห์ดูสาระสำคัญ ในบริบทของเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ กับเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริเชิงเปรียบเทียบแล้ว จะเห็นความต้องตรงกันในหลักอันเป็นพื้นฐานที่สำคัญ คือ ความยากจน ขาดแคลน ของคนส่วนใหญ่ คือ “ความทุกข์” ดังที่มีพระกระแสว่า “คนส่วนใหญ่ยังยากจนกันแค่นั้น” และ เขากำลังปวดหัว ต้องไปถึงให้เร็วที่สุด ดังนั้น การแก้ไขความทุกข์ ด้วยการไม่เพิ่ม “กิเลส” คือให้พอสมควรและพอเพียง ด้วยความเกื้อกูลกัน จึงเป็นหลักสำคัญ ที่แตกต่างไปจากเศรษฐกิจกระแสหลัก ที่ไม่เน้นการแก้ปัญหาความยากจนและละ “กิเลส”หากแต่กลับไปเพิ่มและเน้นอรรถประโยชน์สูงสุด อันเป็นส่วนเกินเป็นการกระพือกิเลส ให้กำเริบจนการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจของโลกไม่เคยได้รับผลสำเร็จที่แท้จริงมาจนบัดนี้

กล่าวสำหรับพุทธธรรม “มัชฌิมาปฏิปทา” อันมีอริยมรรค ๘ ประการเป็นองค์ประกอบซึ่งมีทั้งในส่วนที่เป็นในระดับ โลกุตระและโลกียธรรม ซึ่งมีความหมายกว้างขวาง ลุ่มลึก และมีความละเอียดซับซ้อนอยู่เป็นอันมาก ฉะนั้น ควรทำความเข้าใจว่ามีใช้ความประสงค์ของวิธานิพนธ์ฉบับนี้ ที่จะกล่าวถึงในรายละเอียดของสารัตถสำคัญที่ครอบคลุมไว้ทั้งหมดได้ หากแต่มีความปรารถนาเพียงเทียบเคียงอริยมรรค บางหัวข้อที่เป็นพื้นฐาน หรือสอดคล้องต้องกันกับแนวคิดเศรษฐกิจในระดับจริยธรรมของเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ให้เห็นเป็นประเด็นชัดเจน เพื่อที่จะได้มีการขยายความต่อไปให้ชัดเจนที่สุดเท่านั้น

^{๔๐} เรื่องเดียวกัน , หน้า ๗๘๒.

กล่าวในท้ายสุดสำหรับหลักธรรม มัชฌิมาปฏิปทา นี้ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้ให้การยอมรับว่าสามารถใช้ได้กับกิจกรรมและกิจการทุกอย่างของมนุษย์เพื่อให้ได้บรรลุถึงความดีงามที่สูงขึ้นไปแต่จะต้องกระทำด้วยความเข้าใจในจุดมุ่งหมายอย่างแท้จริงจึงจะนับว่าเป็นการกระทำด้วยปัญญาหรือโดยมีสัมมาทิฐิและเป็นมัชฌิมาปฏิปทา ^{๔๑}

กล่าวแล้วในเบื้องต้นว่า“ทางสายเดียวแต่มีองค์ประกอบ ๘ อย่าง อันได้แก่มัชฌิมาปฏิปทานั้น คือ ๑. สัมมาทิฐิ (Right View) ๒. สัมมาสังกัปปะ (Right Thought) อันเป็นองค์ธรรมส่วนปัญญา ๓. สัมมาวาจา (Right Speech) ๔. สัมมากัมมันตะ (Right Action) ๕. สัมมาอาชีวะ (Right Livelihood) อันเป็นองค์ธรรม ส่วน ศีล ๖. สัมมาพยายามะ (Right Effort) ๗. สัมมาสติ (Right Mindfulness)และ ๘. สัมมาสมาธิ (Right Concentration) อันเป็นองค์ธรรมส่วน สมาธิ ^{๔๒}

ดังนั้นต่อจากนี้ จะใคร่ขอหยิบยก องค์ธรรมในแต่ละส่วนขึ้น พิจารณาวามีส่วนเกี่ยวข้องกับปรัชญาและแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ประการใดบ้างเพียงลำดับ โดยสรุปดังต่อไปนี้

องค์ธรรมฝ่ายปัญญา

- สัมมาทิฐิ (Right View)
- สัมมาสังกัปปะ (Right Thought)

อริยมรรคทั้ง ๒ ประการโดยเฉพาะอย่างยิ่ง สัมมาทิฐิ (ความเห็นชอบ) นั้นเป็นหัวใจสำคัญของแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงเลยทีเดียว ในพระไตรปิฎก กล่าวไว้ว่า^{๔๓}

.....ภิกษุทั้งหลาย บรรดาองค์มรรคเหล่านั้น สัมมาทิฐิเป็นตัวนำ สัมมาทิฐิเป็นตัวนำอย่างไร ? ด้วยสัมมาทิฐิ จึงรู้จักมิจฉาทิฐิ ว่าเป็นมิจฉาทิฐิ รู้จักสัมมาทิฐิว่า เป็นสัมมาทิฐิ รู้จัก มิจฉาสังกัปปะว่าเป็นมิจฉาสังกัปปะ รู้จักสัมมาสังกัปปะว่าเป็นสัมมาสังกัปปะ.....รู้จักมิจฉาวาจา... ..สัมมาวาจา...มิจฉากัมมันตะ....สัมมากัมมันตะ.....ฯลฯ และ

^{๔๑} เรื่องเดียวกัน ,หน้า ๕๘๔.

^{๔๒} ม.อ. (ไทย) ๑๔ / ๒๕๔ - ๒๘๐/๑๘๐ - ๑๘๗.

^{๔๓} อภ.วิ. (ไทย) / ๗๘ / ๕๗๘ - ๕๗๙ - ๕๘๐.

...เราไม่เห็นธรรมชาติอื่นแม้สักอย่าง ซึ่งจะเป็นเหตุให้กุศลธรรมที่ยังไม่เกิด
ได้เกิดขึ้นหรือกุศลธรรม ที่เกิดขึ้นแล้ว เป็นไปเพื่อเพิ่มความเพิ่มพูนไฟบุญ
เหมือนอย่างสัมมาทิฐินี้เลย...^{๔๔}

อย่างไรก็ตาม แม้ว่า สัมมาทิฐิ แห่งพุทธธรรมจะมีอยู่ ๒ ระดับทั้งในระดับที่ลุ่มลึกเป็น
โลกุตระและสัมมาทิฐิในระดับจริยธรรมก็ตาม แต่สัมมาทิฐิในระดับโลกที่ยังเนื่องในโลกขึ้นต่อโลกก็
ยังคงเป็นความรู้ความเข้าใจ ที่มีต่อโลกและชีวิตอย่างถูกต้องตามหลักแห่งความดี เศรษฐกิจพอเพียง
อันเนื่องมาจากพระราชดำริ คือ ระบบความคิด ที่มีพื้นฐานมาจากความเป็นสัมมาทิฐิ ที่พยายาม
ชี้ให้เห็น คุณค่าแท้และคุณค่าเทียม ของอัตถประโยชน์ ในระบบเศรษฐกิจกระแสหลักสุดโต่งมุ่งแต่
ผลประโยชน์ และละเลยที่จะแก้ไขความทุกข์อันเนื่องด้วยความยากจนของประชาชนส่วนใหญ่ของ
ประเทศ

นักวิชาการชั้นนำ ของประเทศคนหนึ่งกล่าวว่า ทฤษฎีใหม่ในเศรษฐกิจพอเพียง ของพระ
บาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเป็น “สัมมาทฤษฎี” เนื่องจากมีมิติทางจริยธรรม และมีองค์ความรู้ทั้ง
มวลของโลกและชีวิตประกอบอยู่ เป็นหลักสำคัญ^{๔๕}

สำหรับองค์ธรรม ลำดับที่ ๒ สัมมาสังกัปปะ (ความดำริชอบ) ก็เป็นหลักสำคัญอยู่ใน
ปรัชญาและแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริ เช่นกัน กล่าวคือ เมื่อบุคคลมี
สัมมาทิฐิ สามารถมองเห็นปัญหาและภาวะตามความเป็นจริง อันเป็นเหตุผลได้แล้ว จึงจะมี
สัมมาสังกัปปะ คือ ดำริ นึกคิด มีทัศนคติ ที่จะดำเนินการใด ๆ อันไม่เป็นการแย่ง หรือเป็น
ปฏิปักษ์ ต่อแนวทางที่ถูกต้องตามความเป็นจริง เช่น การไม่คิดลงทุน หรือดำเนินการในสิ่งที่มี
ความโลภ ความเขลา เคลือบฉาบอยู่ โดยไม่ยอมตระหนักถึงความเป็นจริง ดังนี้ เป็นต้น

^{๔๔} อจ. ดิ.ก. (ไทย) ๒๐ / ๒๕๕ / ๓๕.

^{๔๕} ชัยอนันต์ สมุทรวณิช ศ.ดร. , ทฤษฎีใหม่ ; มิติที่ยิ่งใหญ่ทางความคิด, (สถาบันนโยบาย
ศึกษา, กรุงเทพฯ, ๒๕๕๑), หน้า ๗.

องค์ธรรมฝ่าย ศีล

- สัมมาวาจา (วาจาชอบ) (Right Speech)
- สัมมากัมมันตะ (การกระทำชอบ) (Right Action)
- สัมมาอาชีพะ (เลี้ยงชีพชอบ) (Right Livelihood)

องค์ประกอบของมัชฌิมาปฏิปทา อันเป็นมรรคฝ่ายศีลทั้ง ๓ ประการนี้ เป็นพื้นฐานสำคัญที่มุ่งหมายจะให้เป็นหลักแห่งวิถีชีวิต ในระบบเศรษฐกิจพอเพียงที่เดียว กล่าวได้ว่าบริบทของเศรษฐกิจพอเพียงนั้นเป็นระบบคิดที่จะต้องมีการมีจริยธรรมกำกับกล่าวคือความมุ่งหมายของกรอบแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำรินั้นจะสมบูรณ์ไปไม่ได้เลย หากจริยธรรมขั้นพื้นฐานของคนในชุมชนไม่สามารถปลูกเร้าขึ้นมาได้ แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว คือ ความซื่อสัตย์ ซื่อตรง ไม่คดโกง ไม่เบียดเบียนแก่งแย่ง หากแต่เกื้อกูล และมีเมตตาต่อกัน ทั้งในส่วนชีวิตต่อชีวิตและชีวิตกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยทั่วไปอีกด้วย

ต่อทรรคนะดังกล่าวนี้เห็นสมควรยกพระบาลีในเรื่องการแบ่งปันจัดสรรทรัพยากรด้วยความเกื้อกูล มีเมตตา และเป็นธรรม มากกล่าวอ้างความว่า^{๔๖} “...พระผู้มีพระภาค ตรัสกะภิกษุทั้งหลายว่าดูก่อนภิกษุทั้งหลายพืชของสงฆ์ที่เพาะปลูกในที่ของบุคคล ฟึ่งให้ส่วนแบ่งแล้วบริโภคนั้น พืชของบุคคลที่เพาะปลูกในพื้นที่ของสงฆ์ ฟึ่งให้ส่วนแบ่งแล้วบริโภคนั้น...”

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ให้อธิบายไว้ว่า พุทธธรรม ว่า สารและความมุ่งหมายในพุทธธรรมของ “สัมมาวาจา – สัมมากัมมันตะ – สัมมาอาชีพะ “ อันเป็นมรรคในมัชฌิมาปฏิปทานั้นมิใช่เป็นมรรคที่มุ่งเน้นสำหรับภิกษุสงฆ์เท่านั้น หากแต่กินความกว้างขวางครอบคลุมออกไปทั้งระบบ “พรหมจรรย์” และที่จะต้องเน้นให้เห็นชัดเจนก็คือ ศีล มิใช่หมายถึงความประพฤติดีงาม สุจริตทั้งทางกายและวาจาเท่านั้น แต่หมายถึงอาชีพะสุจริตด้วย^{๔๗}

^{๔๖} วิ.ม. (ไทย) / ๕ / ๙๑ / ๑๖๑.

^{๔๗} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) , พุทธธรรม , หน้า ๗๖๗.

ดังนั้น สารทั้งหมดของศีล ในระดับโลกียธรรม คืออยู่ที่เจตนา ได้แก่ ไม่คิดล่วงละเมิด ต่อผู้อื่น หรือเบียดเบียนผู้อื่น นอกจากนี้ยังเป็นการสำรวมระวัง คอยปิดกั้นหลักเว้น มิให้ความชั่วเกิดขึ้น เพื่อให้สังคมเป็นไปโดยเรียบร้อยอยู่ร่วมกันโดยสงบสุข ความโลภ ความเบียดเบียน และการสร้างกิเลส อันเป็นลักษณะจำเพาะของเศรษฐกิจกระแสหลักนั้น อยู่ตรงกันข้ามกับ แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงและเศรษฐกิจแนวพุทธโดยสิ้นเชิง นอกจากนี้ ความขยันหมั่นเพียร ในการประกอบอาชีพ ความสมถะพอเพียง และการบริโภคที่ไม่มักมากเกินความจำเป็นถือว่าเป็น “โภชนมัตตัญญูปุคคล”^{๔๘} การไม่เบียดเบียน การไม่ทำลายตามองค์กรธรรม อันเป็นหมวดศีล ทั้ง ๓ ข้อนี้ ยังเป็นคุณลักษณะสำคัญของการดำเนินการตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง ที่จำเป็นอย่างไร้ที่ติด้วย

ค. องค์ธรรมฝ่าย สมาธิ

- สัมมาวายามะ (ความพยายามชอบ) (Right Effort)
- สัมมาสติ (ความระลึกชอบ) (Right Mindfulness)
- สัมมาสมาธิ (จิตมั่นชอบ) (Right Concentration)

กล่าวเป็นเบื้องต้น สำหรับ สัมมาวายามะ (ความพยายามชอบ) นั้น มีพระบาลีกล่าวไว้ว่า^{๔๙}

...สัมมาวายามะ เป็นไฉน? การระดมความเพียร (วิริยารัมภะ) ทางใจ ความก้าวหน้า ความบากบั่น ความขะมักคะมั้น ความพยายาม ความอดุทธาสหะ ความฮึดสู้ ความเข้มแข็ง ความมั่นคง ความก้าวหน้าไม่ลดละ ความไม่ทอดทิ้ง ฉันทะความไม่ทอดทิ้งธุระการแบกทูนเอาธุระไปวิริยะ วิริยินทรีย์ วิริยผละ สัมมาวายามะ วิริยสัมโพชฌงค์ที่เป็นองค์มรรคห้าเนื่องในมรรค นี้เรียกว่า สัมมาวายามะ...

^{๔๘} อภ.วิ.(ไทย) ๓๕ / ๔๙๒ / ๓๗๕.

^{๔๙} อภ.ป. (ไทย) ๗๙ / ๗๔ / ๒๖๕.

ความเพียรพยายามชอบนี้นับเป็นปัจจัยสำคัญยิ่งประการหนึ่ง ของการดำเนินการเศรษฐกิจ พอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ความเพียรและความไม่ย่อท้อ การสร้างและกำจัดกุศลกรรม และอกุศลกรรมต่าง ๆ การเพียรรักษาและเสริมสร้างกุศลและการปฏิบัติที่ดีแล้วให้คงอยู่ตลอดไป เป็นมรรคาไปสู่ความสำเร็จและชีวิตที่พึงปรารถนา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงเน้นเรื่อง “ความเพียร” ว่าเป็นสิ่งที่สำคัญอย่างยิ่งยวด ทรงสอนและแนะนำเกษตรกรให้สู้ชีวิต สู้อุปสรรคให้ มีความเพียรอยู่ในใจโดยตลอด และไม่เพียงแต่เกษตรกรเท่านั้น สำหรับพสกนิกรโดยทั่วไป ก็ ทรงสั่งสอนทั้งทางตรงและทางอ้อม ดังเช่นพระราชนิพนธ์ “พระมหาชนก”^{๕๐} ที่ทรงมีพระ ประสงค์จะให้ “ความเพียร” เป็นคุณธรรมประจำชีวิตของพสกนิกรชาวไทย โดยทั่วไป เป็นต้น

สำหรับ “ สัมมาสติ ” เป็นองค์มรรคข้อที่ ๒ ในหมวดสมาธิ หรืออธิจิตสิกขา ในที่นี้ใคร่ ขอหยิบยกขึ้นพิจารณาโดยเน้นในระดับจริยธรรมว่า พุทธธรรมนั้น เน้นความสำคัญของสติเป็น อย่างมากในการปฏิบัติจริยธรรมทุกชั้นตอน ถือเป็นความสำคัญแห่งกรอบในการดำเนินชีวิต โดยมีสติกำกับความประพฤติปฏิบัติอยู่เสมอที่เรียกว่า “อปปมาท” คือ ความไม่ประมาท ขาดสติ ระมัดระวังตัวไม่ถลาลงไปในทางเสื่อม ไม่ปล่อยกายปล่อยใจไปในกระแสและค่านิยมที่ผิดเช่น ยินดีในความฟุ่มเฟือยของการอุปโภค-บริโภคในระบบวัตถุนิยม มีความสำนึกในหน้าที่ และ กระทำกรณด้วยความจริงจัง^{๕๑} ซึ่งองค์ธรรมข้อนี้ก็สอดคล้องต้องการกันกับแนวพระราชดำริที่มี อยู่เสมอว่า “ทำทุกอย่างให้มีสติไม่ประมาทและไม่หวั่นไหวกับสิ่งยั่วยักทั้งปวง”

มีพระบาลี กล่าวถึง สัมมาสติหรือความระลึกรู้ชอบ (Mindfulness) ไว้ว่า^{๕๒}...เราไม่ เล็งเห็นธรรมอื่นแม้สักอย่างหนึ่ง ที่เป็นเหตุให้กุศลธรรมที่ยังไม่เกิด เกิดขึ้น หรือให้อกุศลธรรม ที่เกิดขึ้นแล้วเสื่อมไปเหมือนความไม่ประมาทเลย...”^{๕๒}

^{๕๐} พุทธธรรม , อ่างแล้ว , หน้า ๘๐๕.

^{๕๑} อง.เอก. (ไทย) ๒๐ / ๕๘ / ๑๑ – ๒๐ / ๖๐ / ๑๑.

^{๕๒} อง.เอก. (ไทย) ๒๐ / ๑๐๐ / ๒๑.

องค์ธรรมที่ว่าด้วย สัมมาสติ หรือ ความระลึกชอบและความไม่ประมาทนี้ ซึ่งให้เห็นเป็นตัวอย่าง ถึงความขาดสติในการดำเนินการทางด้านเศรษฐกิจในยุคเศรษฐกิจฟองสบู่ ที่ทุ่มเทลงทุนเพื่อการเก็งกำไรโดยการกู้ยืมเงินทุนทั้งในและนอกประเทศอย่างมากเป็นประวัติการณ์ มัวเมาในการเสพย์และบริโภค “อรรถประโยชน์” จนเกินตัว ในที่สุดการขาดสติและความประมาทนั้นก็นำมาซึ่งผลลัพธ์ ที่เป็นวิกฤติเศรษฐกิจรุนแรง ที่แก้ไขให้ฟื้นตัวได้ยากยิ่งจนบัดนี้

กล่าวสำหรับ องค์ธรรมข้อสุดท้ายในหมวด สมาธิ คือ “สัมมาสมาธิ” นั้น แม้องค์ธรรมข้อนี้ จะมีความลุ่มลึกและมีขอบเขตกว้างขวางในหลายระดับ แต่ในที่นี้มีความมุ่งหมายที่จะใช้ประโยชน์ในชีวิตของผู้ครองเรือนโดยปกติ เช่น สมาธิ เป็นเครื่องส่งเสริมประสิทธิภาพในการทำงานและทำกิจทุกอย่าง ทำให้รอบคอบ ไม่เลือนลอย นอกไปจากนี้ยังเป็นปัจจัยต่อเนื่องกับองค์ธรรมข้ออื่น ๆ ด้วย เช่น เมื่อมีสมาธิ ก็ย่อมมีสติกำกับอยู่ด้วย เป็น “กัมมณียะ” (จิตที่ควรแก่การงาน) ดังที่มีในพระบาลี ความว่า^{๕๓} “...สัมมาสมาธิ เป็นไฉน?...ความตั้งอยู่แห่งจิต ๗๗ ความตั้งอยู่แห่งจิต ๗๗ ความตั้งใจชอบ สมาธิสัมโพชฌงค์ อันเป็นองค์แห่งมรรค นับเนื่องในมรรคนี้เรียกว่า สัมมาสมาธิ”

กล่าวโดยสรุป ทางสายเดียวแต่มีองค์ประกอบ ๘ อย่างคือ “มัชฌิมาปฏิปทา” หรือ “ทางสายกลางนั้น” เป็นรากฐานสำคัญของเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริ โดยแท้ ไม่ว่าจะพิจารณาในแง่ใด “ความพออยู่ – พอกิน” “พอเพียงและพอดี” นั้นเป็นปรัชญาการดำเนินชีวิตที่มีความหมายลึกซึ้ง เป็นพระ “ปัญญา” อันเฉียบคมที่ได้พระราชทานไว้เพื่อเป็นแนวทางแก้ไขและบรรเทา ปัญหา อันเนื่องมาจากวิกฤติการณ์ทางเศรษฐกิจของประเทศ แนวคิดและทฤษฎีในเรื่องดังกล่าวนี้ ความจริงไม่ใช่ของใหม่ แต่เป็นหลักในการดำเนินงานในโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริเป็นเวลาหลายทศวรรษมาแล้ว โดยใช้หลักพุทธธรรมเป็นกรอบแนวคิด ศ.ดร.อภิชัย พันธเสนได้สรุปไว้ว่า “...เศรษฐกิจพอเพียงที่เน้นความพอประมาณ เน้นความพอสมควรนั้น มีรากความคิดมาจากคำสอนของพระพุทธเจ้าในข้อที่เรียกว่า “มัชฌิมาปฏิปทา” หรือรู้จักกันทั่วไปว่า “ทางสายกลาง”^{๕๔} นั้นเอง

^{๕๓} อภิ.วิ. (ไทย) ๒/ ๕๘๘ / ๒๖๓.

^{๕๔} อภิชัย พันธเสน , ศ.ดร. , พุทธเศรษฐศาสตร์ , หน้า ๕๖๙.

ดังนั้น “เศรษฐกิจพอเพียง” (Sufficiency Economy) ในความหมายของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่มีความหมายว่า ความพอประมาณ ซื่อตรง ไม่โลภ และไม่เบียดเบียนผู้อื่นนั้น จึงเป็นตรงกันข้ามกับ “ตรรก” ของเศรษฐศาสตร์ตะวันตกที่มุ่งเน้น “การได้” มากกว่า “การให้” ซึ่งครั้งหนึ่งทรงมีรับสั่งว่าการ “ขาดทุน” คือ “กำไร” นักเศรษฐศาสตร์ทั่วไปคงไม่เห็นด้วยและยอมรับไม่ได้ซึ่งนั้นก็ย่อมหมายความว่า “เศรษฐกิจพอเพียง” มีหลักและปรัชญาที่แตกต่างไปจากของโลกตะวันตกนั้นคือการเป็นเศรษฐกิจที่มีจริยธรรมกำกับ มีความเป็น “มัชฌิมาปฏิปทา” ซึ่งโดยความเป็นจริงแล้ว ก็คือหลักธรรมสำคัญแห่งพระพุทธศาสนาและเป็นหลักแห่งการดำรงอยู่ของชีวิตทั้งของฆราวาสและคฤหัสถ์ใน “พรหมจรรย์” แห่งพระพุทธศาสนาที่พุทธศาสนิกชนชาวไทยทั้งประเทศศกูปมเพาะมานานพร้อมกับการเป็นชาติไทยนั่นเอง

๓.๔.๒ เศรษฐกิจพอเพียงกับหลัก “การพึ่งตนเอง”

ดังกล่าวแล้วว่าพระพุทธศาสนา คือ ศาสนาแห่งปัญญาและการปฏิบัติ ดังนั้นจึงให้ความสำคัญและพึงเล็งการปฏิบัติทั้งทางกาย และใจเพื่อการพึ่งตนเองทุกระดับเป็นอย่างมาก^{๕๕} เช่นเดียวกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่เน้นการสงเคราะห์ช่วยเหลือ เพื่อให้เกษตรกรสามารถพึ่งตนเองได้และยืนอยู่บนขาของตนเองได้ เพื่อให้มีความแข็งแรงมั่นคงเพียงพอที่จะ “พัฒนาตน” ไปสู่ระดับที่สูงขึ้นต่อไป การพัฒนาตนนี้ย่อมหมายถึงการพัฒนาตนทั้งภายนอกและภายใน คือ พึ่งพาตนเองได้ทางเศรษฐกิจและมีภูมิคุ้มกันทางด้านจิตใจ ที่จะสามารถฝีกตนให้พ้นจากห้วงโศกของกระแสบริโภคนิยมโดยยึดถือและปฏิบัติตามหลักศีลธรรมและจริยธรรมตามพื้นฐานของหลักธรรมในพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมประจำชาติไทยอยู่แล้ว

หลักธรรมว่าด้วยการพึ่งพาตนเอง หรือ พึ่งตนเองในพระพุทธศาสนานั้น มีอยู่หลายประการ เป็นการเฉพาะเช่น นกภรณ์ธรรม ซึ่งประกอบด้วยองค์ธรรมสำคัญ ๑๐ ข้อ ว่าด้วยธรรมอันเป็นการสร้างที่พึ่งคุณธรรมอันทำให้ตนเป็นที่พึ่งของตนเองได้ประกอบด้วย^{๕๖}

^{๕๕} พระอาจารย์ ชา สุภทฺโท นอกเหตุเหนือผล ,(กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว , ๒๕๔๑) ,หน้า ๒๙.

^{๕๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต),พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม ,(กรุงเทพมหานคร : บ.สื่อตะวัน ๒๕๔๕) , หน้า ๓๒๔.

- ๑) คีล (ความประพฤติดีงาม , ระเบียบวินัย , อาชีวนริสุทฺธิ)
- ๒) พาหุสัจจะ (การศึกษา – การไฝหาความรู้)
- ๓) กัลยาณมิตรตตา (คบคนดี มีกัลยาณมิตร , ปรีक्षा)
- ๔) โสวจิตตา (เป็นคนง่าย รับผิดชอบ)
- ๕) กิงกรณียะสุ ทุกขตา (ชวนช่วยกิจการ , ทำได้สำเร็จ ฯลฯ)
- ๖) ธัมมกามตา (รู้จัก , ไครธรรม , รับรู้ – รับผิดชอบ)
- ๗) วิริยารัมภะ (ขยันหมั่นเพียร , ละชั่ว ทำดี , เข้มแข็ง)
- ๘) สันตุฏฐิ (สันโดษ , พอใจกับสิ่งที่หามาได้โดยชอบ)
- ๙) สติ (ความมีสติ , ไม่ประมาท)
- ๑๐) ปัญญา (รู้จัก , พิจารณา , เข้าใจสรรพสิ่งตามความเป็นจริง)

องค์ธรรมอันเป็นการ “สร้างที่พึ่ง” นี้ เป็นธรรมมีอุปการะมาก เป็นคุณธรรมอันทำให้ตนเป็นที่พึ่งแห่งตนยังประโยชน์ตนและประโยชน์ผู้อื่นให้สำเร็จและเป็นกำลังหนุนในการบำเพ็ญคุณงามความดีทั้งหลายด้วย

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เมื่อวิเคราะห์เทียบเคียงกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนาข้อนี้แล้ว จะเห็นความประสานสอดคล้องเป็นไปในแนวทางเดียวกัน โดยที่เศรษฐกิจพอเพียงไม่เพียงแต่มุ่งประสงค์ให้เกษตรกรและในวงที่กว้างขวางออกไป คือ ประชาชนทั้งชาติได้พึ่งพาตนเองได้ในทางเศรษฐกิจเท่านั้น แต่ยังหมายความคลุมถึงการมีความมั่นคงในการที่จะเป็น “อิสรภาพ” จากการครอบงำของกระแสโลกในเชิงวัตถุนิยมและบริโภคนิยมต่าง ๆ ทั้งประชาชนยังสามารถกำหนดความเป็นอยู่ของตนเองด้วย สติปัญญา ความพากเพียร ความสันโดษ โดยมีองค์ธรรมทางพระพุทธศาสนาเกื้อหนุนอยู่ด้วย ดังจะเห็นได้จากความในพระราชดำรัส ตอนหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนี้ว่า...คนเราถ้าพอในความต้องการมันก็มีควมโลภน้อยก็เบียดเบียนคนอื่นน้อย ถ้าประเทศใดมีความคิดอันนี้มีความคิดว่า ถ้าทำอะไรต้อง พอเพียง หมายความว่าพอประมาณ ซื่อตรง ไม่โลภอย่างมากเราก็อยู่เป็นสุข...^{๕๗}

^{๕๗} พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว , พระราชดำรัส พระราชทานเนื่องในวันเฉลิมพระชนมพรรษา, วันที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๔๑.

“การพึ่งตนเองได้” ในกระบวนการทัศน์ของเศรษฐกิจพอเพียงนั้นกินความหมาย ถึงการพัฒนาทางด้านคุณธรรมและจริยธรรมเข้าไว้ด้วย การพึ่งตนเองได้จึงไม่ได้มีความหมายเฉพาะ การพึ่งตนเองได้ทางด้านวัตถุเท่านั้น แต่หมายความกว้างขวางถึงการควบคุมตนเองให้เป็นอิสระปลอดโปร่งจากอำนาจของกิเลส และสามารถข่มตน ช่มใจ ให้เกิดปัญญาในการมีชีวิตอยู่อย่างมีคุณค่ารู้จักทุกข์ รู้เท่าทันทุกข์ และมีความสุขตามอัตภาพได้ด้วย ^{๕๘}

กล่าวได้ว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงเป็นผู้ริเริ่มในการนำกระบวนการทัศน์ของการพัฒนาเพื่อนำไปสู่ การพึ่งตนเองมาสู่กระบวนการพัฒนาในระยะแรกของไทย โดยเน้นที่การช่วยเหลือเพื่อให้ประชาชนช่วยตนเองได้ โดยมีได้ประสงค์ที่จะให้ประชาชนคอย” รับ” แต่ประการเดียว จนเกิดความอ่อนแอ และไม่สามารถช่วยตนเองได้ในที่สุด เหมือนการให้ในระบบเอื้ออาทร ซึ่งเป็นการดำเนินการในลักษณะที่มุ่งหวังผลทางการเมืองในบางยุคสมัย ซึ่งเป็นการเฉพาะหน้าและไม่ยั่งยืนและจะก่อปัญหาอันยิ่งใหญ่ไว้ในภายหน้า

นอกเหนือไปจากหลัก “การพึ่งตนเอง” ในปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งอิงหลักธรรมในพระพุทธศาสนาที่ว่า ธรรมอันเป็นการสร้างที่พึ่ง (นาถกรณธรรม) นี้แล้ว ยังมีหลักธรรมอื่น ๆ ที่เกี่ยวเนื่องด้วยการพึ่งตนเองซึ่งสามารถหยิบยกมากล่าวถึงได้อีก เช่น ในเรื่องที่พระพุทธศาสนาสอนให้บุคคลพึงทำตัวเป็นที่พึ่งของตน ให้ช่วยตนเองก่อนที่จะได้รับความช่วยเหลือจากผู้อื่น เป็นการเตรียม “เหตุ” ประกอบ“เหตุ” ให้ดีที่สุดเพื่อให้ได้รับ “ผลดี” ที่ปรารถนา เป็นการกำหนดการกระทำที่ดีของตนโดยผ่านการควบคุมการกระทำและความประพฤติตามหลักธรรม อันเป็นการสร้างที่พึ่ง ดังกล่าวแล้ว คือ หลักธรรมที่กล่าวไว้ว่า

...ตนแลเป็นที่พึ่งแห่งตน คนอื่นใครเล่า จะเป็นที่พึ่งได้ บุคคลมีตนที่ฝึกดีแล้ว ย่อมได้ที่พึ่งที่ได้โดยยาก ^{๕๙}....ความบริสุทธิ์ - ไม่บริสุทธิ์ เป็นของจำเพาะตน คนอื่นทำให้คนอื่นหมดจดไม่ได้ ^{๖๐}

^{๕๘} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), ลักษณะแห่งพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม , ๒๕๓๙), หน้า

^{๕๙} บุ.ธ. (บาลี) ๒๕/๑๖๐/๔๕, บุ.ธ.(ไทย) ๒๕/๑๖๐/๘๒.

^{๖๐} บุ.ธ. (บาลี) ๒๕/๑๖๕/๔๖, บุ.ธ.(ไทย) ๒๕/๑๖๕/๘๔.

...ดูก่อนมิทุกขทั้งหลาย พวกเธอจงมีตนเป็นที่พึงเกิด อย่ามีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่งเลย
จงมีธรรมเป็นที่พึ่งเกิดอย่ามีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่งเลย^{๖๑}

“ หลักพึ่งตนเอง ” ด้วยการทำความดี ประกอบกับการมีวิริยะในการพึ่งตนเองได้ทาง
เศรษฐกิจ (วัตถุ) และด้านจิตใจนั้น เป็นพื้นฐานที่สำคัญยิ่งของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง อัน
เนื่องมาจากพระราชดำริโดยแท้ ดังที่เคยมีพระราชกระแสว่า

...เศรษฐกิจพอเพียงนี้ ขออย่าว่าเป็นทั้งเศรษฐกิจหรือความประพฤติที่ ทำ
อะไร เพื่อให้ “เกิดผล” โดยมีเหตุและผลคือ ผลนั้นมาจากเหตุ ถ้า
ทำเหตุที่ดีการกระทำก็จะเป็นการกระทำที่ดี และผลของการกระทำนั้นก็จะเป็น
เป็น
การกระทำที่ดี ดีแปลว่า มีประสิทธิผล ดีแปลว่า มีประโยชน์ ดีแปลว่า ทำให้มี
ความสุข...^{๖๒}

ดังนั้น ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอันมีเรื่องการพึ่งตนเองเป็นหลัก ที่พระบาทสมเด็จพระ
เจ้าอยู่หัวได้พระราชทานไว้ นั่น คือ หลักของการกระทำหรือปฏิบัติ เพื่อสร้างเหตุและผล ตามหลัก
ของพุทธธรรมนั่นเอง

^{๖๑} ที่.ม.(บาลี) ๑๐/๑๖๕/ ๙๑ ,ที่.ม.(ไทย) ๑๐/๑๖๕/๑๑๑.

^{๖๒} พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ,พระราชดำรัสพระราชทานเนื่องในพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา,

หลักการพึ่งตนเองในการทำความดีนี้ หากจะวิเคราะห์ให้กว้างขวางยิ่งขึ้นแล้วจะเห็นได้ว่า พุทธธรรม ได้วางกฎเกณฑ์ให้เรา “พึ่งตนเอง” ด้วยการประกอบความดีเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น (ในทุกด้าน) มิได้สอนให้พึ่งตนเองและเก็บเกี่ยวผลได้จากความคิดและการปฏิบัติที่เป็น “มิจฉา” ทั้งปวงเช่นเบียดบัง คดโกง เอารัดเอาเปรียบ และโลภ เป็นต้น โดยชี้ให้เห็นว่า

ยา ทิ สํ วัปเต พิชฺ ตา ทิ สํ ลภเต ผลํ กลฺยาณ การิ กลฺยาณํ
ปาปการิ จ ปาปกํ

...บุคคลหว่านพืชเช่นใด ย่อมได้ผลเช่นนั้นคนทำดีย่อมได้ดีทำชั่ว ... ย่อมได้ชั่ว^{๖๓}

ในหลักการพึ่งตนเองและการทำความดี เพื่อให้ตนเป็นที่พึ่งของตนได้นั้น พระไพศาล วิสาโล ได้ให้ทรรศนะอธิบายไว้ในพุทธธรรมกับการพัฒนาสังคมว่า การพึ่งตนเองในระดับของบุคคลนั้นมีใช่เป็นสภาวะที่ต่างคนต่างอยู่หรือตัวใครตัวมันแบบที่เรียกว่าปัจเจกนิยม (Individualism) โดยสร้างความแปลกแยกจากสังคมแม้จะอยู่ในสังคม ซึ่งในทางพระพุทธศาสนามองว่า^{๖๔}

^{๖๓} ส.ส. (บาลี) ๑๕/๒๕๖/๒๗๓ , ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๕๖/๓๗๔.

^{๖๔} พระไพศาล วิสาโล , พุทธธรรมกับการพัฒนาสังคม, (กรุงเทพมหานคร:มูลนิธิโกมล คีมทอง ๒๕๓๓), หน้า ๒๓.

“... บัจเจกนิยม” ในแง่นี้เป็นการหนุนหังการ มมังการให้กำเริบขึ้นเสริมสร้าง “ตัวกู – ของกู” ให้หนักข้อขึ้น แต่ในทางตรงกันข้าม การพึ่งตนเองนั้นเป็นไป เพื่อให้บุคคลเชื่อมั่น ในศักยภาพของตนและพัฒนาศักยภาพดังกล่าว เพื่อให้บรรลุ ถึงความดีงามและความสุขของชีวิตเท่าที่จะกระทำได้โดยมีปัจจัยผูกมัดรัดตรึงน้อยที่สุด ยิ่งเป็นการพึ่งตนเองในทางธรรมตามหลักพระพุทธศาสนาด้วยแล้ว ย่อมมีความหมาย ในทางเป็นปฏิบัติโดยตรงกับอหังการมมังการเลยที่เดียวความดีงาม และความสุข ของชีวิตนี้ มิได้วัดจากวัตถุปัจจัยภายนอก ค่านิยมหรือกฎเกณฑ์ของสังคม หรือ โดยเทียบเคียงกับใครอื่น หากบุคคลย่อมประสบสัมผัสได้จากความพึงพอใจในชีวิต และความโปร่งเบา เป็นอิสระที่บังเกิดขึ้นกับตนบุคคล ที่พยายามพึ่งตนเองหรือ พึ่งตนเองได้แล้ว ย่อมสัมพันธ์กับสังคมภายนอกในลักษณะเกื้อกูลเอื้อเฟื้อกัน...”

ซึ่งหลักการพึ่งตนเองโดยนัยนี้ ตรงกับความหมายของการพึ่งตนเองได้ ที่สมบูรณ์ของ ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว คือ การ เอาตนเป็นที่พึ่งแห่งตน ทั้งในการพึ่งตนเองได้ทางด้านวัตถุหรือทางเศรษฐกิจ ขณะเดียวกันก็ สามารถพึ่งตนเองได้ทางจิตใจ การพึ่งตนเองให้ได้นี้ มีความหมายกว้างออกไปถึงการสามารถ ยืนอยู่บนขาตนเองได้อย่างมั่นคงและสามารถเป็นที่พึ่งพิงอิงกัน (Inter dependent) กับสมาชิก คนอื่นในชุมชน อีกทั้งสามารถเกื้อกูลและเป็นมิตรกับธรรมชาติโดยทั้งที่อาศัยพึ่งพิงธรรมชาติ อย่างไม่ทำลาย และเป็นที่พึ่งของธรรมชาติด้วยการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม อันเป็นองค์รวมของระบบนิเวศน์ด้วยทรงมีพระราชดำรัสในเรื่องการยืนอยู่บนขาของตนเองว่า...

“...คำว่ายืนบนขาตนเองนี้บางคนพูดว่าชอบกล ใครจะมายืนบนขาคนอื่นคนอื่นมายืนบน ขาเรา เราก็โกรธแต่ตนเองยืนบนขาตนเองก็ต้องระวังไม่ให้หกล้มหรือเสียหลักอันนี้เป็นไป ตามความคิด ที่อาจจะเฟื่องไปหน่อยแต่ว่าเป็นไปตามที่เขาเรียกว่า “ยืนบนขาของตัวเอง” หมายความว่า สองขา ของเรานี้ยืนบนพื้นให้อยู่ได้ ไม่หกล้ม ไม่ต้องไปขอยืมขา ของคน อื่นมาใช้สำหรับยืน...แต่คำว่า “พอเพียง” มีความหมายกว้างขวาง ยิ่งกว่านี้อีกคือ พอเพียงก็เพียงพอเพียงนี้ก็พอ ดังนั้นคนเราถ้าพอในความต้องการก็มีความ โลภน้อย เมื่อ มีความโลภน้อย ก็เบียดเบียนคนอื่นน้อย ถ้าทุกประเทศ มีความคิดอันนี้ ไม่ใช่ เศรษฐกิจมีความคิดว่าทำอะไร ต้องพอเพียงหมายความว่าพอประมาณ ไม่สุดโต่งไม่ โลภอย่างมากคนเราก็อยู่เป็นสุข...”

จากพระราชดำรินี้จะเห็นได้ว่าคนเรา ต้องพึ่งตนเองเมื่อพึ่งตนเองได้ ก็ไม่ต้องขาดอิสระภาพเพราะต้องไปพึ่งพาคคนอื่น ประดุจขอยืมขาคนอื่นมาเดิน หากเปรียบกับสภาพปัจจุบัน ก็ไม่ต้องตกเป็นหนี้สินล้นพ้นตัวและอยู่ภายใต้กระแส บริโภคนิยม วัตถุนิยม จนดินไม่หลุด การที่จะพึ่งพาตนเองได้นั้นก็อยู่ในหลักของความพอดี และพอเพียง คือ ไม่โลภ เมื่อไม่โลภก็จะไม่เบียดเบียนทั้งตนเองและผู้อื่นตลอดจนสังคมและสิ่งแวดล้อมด้วยการตั้งตนอยู่ในความพอประมาณ มีเหตุผล และประพฤติดน ปฏิบัติตนอยู่ในแนวทางของพระพุทธธรรมนั้น จะนำพาให้ชีวิตปลอดภัย มีสันติสุขและมีศักยภาพที่จะพัฒนาตนเองให้ก้าวสูงขึ้นไปทั้งทางกายและทางจิต

ปัจจุบันเป็นที่ตระหนักและทราบกันอยู่ดีแล้วว่า แนวทางและทฤษฎีการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศไทย นับแต่ได้เริ่มพัฒนาประเทศอย่างเป็นระบบเป็นต้นมา เกือบ ๕ ทศวรรษแล้วนั้น ใช้ทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ในระบบทุนนิยมสมัยใหม่ซึ่งมุ่งเน้นการผลิต การบริโภค การลงทุน และการใช้ทรัพยากรขนาดใหญ่ เพื่อเพิ่มผลผลิตและกระตุ้นการบริโภคอย่างไม่มีขอบเขตจำกัด ผลจากการพัฒนาตามแนวคิดตะวันตกที่ผ่านมา นั้น ก่อให้เกิดความเสียหายในหลายด้านโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ทางด้านสังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมในแง่ของผลดีจากการพัฒนาตามแนวความคิดนี้ ปรากฏว่า คนจำนวนน้อย(มาก) คือ กลุ่มทุนผูกขาด ซึ่งมีอำนาจและอิทธิพลทั้งทางเศรษฐกิจ การพาณิชย์ และการเมือง ได้รับส่วนแบ่งจากผลประโยชน์มากกว่าครึ่งหนึ่ง ซึ่งเป็นจำนวนมหาศาล คนส่วนใหญ่ของประเทศโดยเฉพาะเกษตรกรที่ยากจนที่สุดของประเทศ ๒๐ % ได้รับผลจากการพัฒนาไปไม่ถึง ๑๐ % (ดูตารางแสดงความไม่เท่าเทียมกันของรายได้หน้า ๓๒) ดังนั้นปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวซึ่งได้พระราชทานให้ไว้เป็นแนวทางเลือกจึงให้ความสำคัญแก่การพึ่งตนเองและพอเพียงเป็นอย่างมาก

เกี่ยวกับแนวความคิด เรื่องที่เห็นควรมีการปรับเปลี่ยนแนวคิด และปรัชญาการพัฒนาเศรษฐกิจของโลกตะวันตก ที่ถือว่าเป็นแนวคิดสมัยใหม่นับแต่ศตวรรษที่แล้วมาว่าแท้จริงมีใช้สิ่งที่ทันสมัยและก่อประโยชน์ อันแท้จริงให้กับโลกมนุษย์เลย หากแต่เป็นการทำลายทั้งมนุษย์และทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเสียมากกว่าต่างหาก ส่วนแนวคิดและปรัชญาตะวันออกที่วางไว้สำหรับชีวิตและโลกนั้น กลับเป็นปรัชญาที่ทันสมัยและทรงคุณค่ามากกว่า เช่น ความคิดในเรื่อง “พุทธเศรษฐศาสตร์” ใน Small is beautiful” ของ อี.เอฟ.ชูมาร์คเกอร์ ซึ่งมีนัยที่สัมพันธ์อย่างยิ่งกับปรัชญาและแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเป็นอย่างยิ่ง

Fritjof Capra นักฟิสิกส์ผู้หันมาสนใจปรัชญาตะวันออก เคยวิจารณ์ว่า ชีวิตของผู้คนในสังคมอเมริกัน คือ ทำงานหนัก ผลประโยชน์ และการบริโภค เป็นสังคมวัตถุนิยมที่ให้

ความสำคัญแก่เป้าหมายในเงินตราซึ่งจะต้องหาให้ได้มากที่สุดเท่าที่มนุษย์จะทำได้ เพื่อซื้อทุกอย่างที่สมมติว่าเป็นมาตรฐานชีวิตที่ดีเช่น บ้าน รถยนต์ เครื่องบำรุงบำเรอความสุข ระบบเศรษฐกิจจะต้องผลิตและใช้ทรัพยากรให้มากที่สุด เพื่อให้มีสินค้าป้อน ความต้องการที่ไม่สิ้นสุดของผู้คน ดังนั้นจึงเห็นได้ว่า คนอเมริกันยังหาเงินได้มากเท่าไร ก็ยิ่งจนลงเท่านั้นแทนที่จะร่ำรวยขึ้น เพราะมีแต่ความกระหายที่จะหาเงิน และว่า^{๖๕}

... การขยายตัวทางเศรษฐกิจ ทำลายความงามของธรรมชาติ ด้วยอาคารสูงใหญ่อัปลักษณ์ ก่อมลภาวะ ในอากาศ สายน้ำ และทะเลสาบ การเร่งพัฒนาโดยไม่หยุดนี้ คือการ “โจรกรรม” และการ “ปล้น” ความงามตามธรรมชาติ ในความรู้สึกของผู้คน ไปพร้อมๆ กับทำลายความงามของสภาพแวดล้อมด้วย

นอกจากนี้ Fritjof Capra ยังได้กล่าวโดยอ้างถึง E..F. Schumacher ที่ระบุว่า สิ่งที่เป็นความจำเป็นที่แท้จริงของมนุษย์นั้นควรผลิตด้วยวิธีเรียบง่าย และมีประสิทธิภาพ ทำอย่างง่าย ๆ และไม่ใหญ่โต ไม่ต้องลงทุนมากมายมหาศาล จะได้ไม่เป็นการกระทบกระเทือนและทำลายสิ่งแวดล้อม และการพัฒนาเศรษฐกิจนั้นควรเริ่มต้นเดินทางอย่างถูกต้องเสียที่^{๖๖} ซึ่งแนวทางนี้ตรงกับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่โปรดให้ทำสิ่งเล็ก ๆ ง่าย ๆ และลงทุนน้อย

เมื่อพิจารณาถึงหลักเศรษฐกิจกระแสหลัก ซึ่งถือเป็นแนวความคิดที่ทันสมัย จะเห็นได้ชัดเจนว่า เศรษฐศาสตร์สมัยใหม่ มีสมมติฐานว่า ความต้องการของมนุษย์ไม่มีที่สิ้นสุดและไม่เพียงพอ ดังคำกล่าวที่ว่า “นตฺถิ ตณฺหาสมานํหิ” แม้จะเสนอด้วยตัณหาไม่มี ดังนั้นจึงเร่งระดมสนองความต้องการด้วยการขยายการผลิต เพื่อเร่งให้คนบริโภคอย่างไม่มีประมาณ โดยไม่คำนึงถึงทรัพยากรที่มีอยู่จำกัด และหมดสิ้นไปได้ ทางด้านพระพุทธศาสนานั้น แม้จะรับว่าตัณหาและความต้องการของมนุษย์ไม่สิ้นสุดเช่นเดียวกันนั้น แต่ก็เห็นว่าตัณหาและความโลภสามารถแก้ไข ลด ละ และเบาบางลงได้ โดยการใช้สติปัญญาตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนา ซึ่งปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงนำมาถือเป็นรากฐานและแนวทางที่สำคัญดังกล่าวแล้ว

^{๖๕} Fritjof Capra **Uncommon Wisdom** (London, Framingo, 1989) P.220.

^{๖๖} Ibid P.232.

๓.๔.๓ เศรษฐกิจพอเพียงกับหลัก “สันโดษ” (สันตุมฺมิ)

หลักพุทธธรรมในเรื่องสันโดษ ดูจะเป็นหัวข้อธรรมที่ถูกนำไปตีความและอธิบายความหมายให้ ผิดพลาดคลาดเคลื่อนไปจากความหมายที่ถูกต้องสมบูรณ์ ส่วนใหญ่แล้วมักจะนำไปเทียบกับความหมาย ของการเฉื่อยชา มักน้อย ขาดความกระตือรือร้นและขาดวิริยะในการประกอบกิจการทั้งปวง ประเทศไทยเราเองแม้ว่ารากฐานสำคัญทางวัฒนธรรมและวิถีชีวิต คือ พระพุทธศาสนา แต่มีบางครั้งที่รัฐบาลและผู้นำ ประเทศซึ่งศรัทธาเชื่อมั่นในแนวคิดและปรัชญาตามแนวตะวันตก จะตามกระแสไปโดยมองข้ามสิ่งดีมีคุณค่า ของพุทธศาสนาและวัฒนธรรม ตลอดจนวิถีชีวิตของคนไทยไป และเข้าใจความหมายของคำว่าสันโดษ คลาดเคลื่อนจนถึงกับมีมิฉชาติวิธิ ว่าสันโดษเป็นการทำลายความเจริญก้าวหน้าของประเทศไปเสียอีก ดังที่ ครั้งหนึ่งเคยมีสาส์นเป็นทางการ จากหัวหน้ารัฐบาล ขอให้ที่ประชุมสงฆ์(ที่ประชุมสัมมนานา (สัมมนา) พระคณาธิการทั่วราชอาณาจักร เมื่อวันที่ ๑๘ เมษายน ๒๕๐๓) เลิกสอนหลักธรรมเรื่อง สันโดษ เนื่องจากคำสอนเรื่อง สันโดษ ทำให้คนมักน้อย ไม่อยากทำอะไร ไม่อยากได้อะไร ไม่จำเป็นต้อง ขวนขวาย เนื่องจากตายแล้วก็เอาไปไม่ได้ ฯลฯ คำสอนเหล่านี้ ไม่เหมาะสมกับกาลของสมัยปฏิวัติ ซึ่ง ต้องการการพัฒนาและความขวนขวายหาทางก้าวหน้า (ดังคำมุ่งหมายที่สะท้อนให้เห็นความสำคัญของการ พัฒนาว่า “การปฏิวัติครั้งนี้จะได้ผลสำเร็จหรือล้มเหลวก็อยู่ที่การพัฒนาเศรษฐกิจนี้เอง”) ดังนั้นจึงสรุปได้ ว่า หลักธรรมเรื่องสันโดษจึงไม่เกื้อหนุนต่อการพัฒนาประเทศ ซึ่งก็น่าเห็นใจและต้องยอมรับกันว่า ปัญหาอยู่ที่ฐานความคิด ความรู้ ความเข้าใจ โดยเฉพาะ ทิฎฐิ ที่เป็นฐานความคิดทั้งปวง^{๖๗}

แนวทางและทฤษฎี การพัฒนาเศรษฐกิจระบบทุนนิยมเสรีของประเทศไทย ซึ่งเริ่มแต่ ทศวรรษแรกของช่วงระยะเวลา ๒๕ พุทธศตวรรษ ทำให้เราได้มองเห็นในภายหลังถึงกระบวน ทิศน์ของการพัฒนาอันเกิดจากมิฉชาติวิธิเสียตั้งแต่ระยะเริ่มต้นแล้ว การพัฒนาเศรษฐกิจของ ประเทศในช่วงระยะ ๕ ทศวรรษที่ผ่านมา จึงประสบปัญหาและความล้มเหลวมากกว่าผลดีอยู่ ตลอดมาโดยผู้คนส่วนใหญ่ของประเทศที่ยังยากจน และทรัพยากรธรรมชาติอันอุดมสมบูรณ์ต้อง ถูกผลกระทบและต้องตกเป็นทุนทางสังคมที่สูญเปล่ามาโดยตลอด

นอกจากความไม่เข้าใจต่อแก่นในความหมาย ของความสันโดษตามหลักพุทธธรรมใน ระดับผู้บริหารประเทศแล้ว การเข้าใจผิดที่ว่า “การมีความสันโดษ” สัมพันธ์อย่างยิ่งกับความ เกียจคร้าน ท้อแท้ และไม่เอางาน ยังมีปรากฏอยู่ในหมู่ชนและสังคมโดยทั่วไป พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต)^{๖๘} กล่าวในเรื่องการพัฒนาและการพัฒนาตนเองว่าต้อง

^{๖๗} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), การพัฒนาที่ยั่งยืน ,(กรุงเทพมหานคร:สำนักพิมพ์โกมล คีมทอง พิมพ์ครั้งที่ ๙ , ๒๕๔๖), หน้า ๒๔ - ๒๕ - ๒๖.

^{๖๘} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), การพัฒนาที่ยั่งยืน , หน้า ๒๔๘.

...รู้จักสันโดษอย่างถูกต้อง อย่างฉลาดมีจุดหมาย ไม่ใช่สันโดษอย่างเลื่อนลอย โดยรู้จักพอใจ เป็นสุขได้ง่าย ด้วยวัตถุทรัพย์สิน สิ่งเสพ สิ่งบริโภค เท่าที่ตนได้ตนมี ซึ่งหามาได้ด้วย ความเพียรพยายามของตน โดยสุจริตชอบธรรม ไม่ต้องสูญเสียเวลา แรงงานและความคิดไปกับการมัวครุ่นคิด และวุ่นวายตามหาสิ่งเสพบำเรอตัว แล้วเอาเวลาแรงงาน และความคิดที่สงวนไว้ได้นั้นไปทุ่มเทให้กับการพัฒนาชีวิตของตน ทำสิ่งดีงามทำหน้าที่การงาน ทำการสร้างสรรค์ บำเพ็ญประโยชน์ที่เป็นกุศลธรรมทั้งหลาย ซึ่งจะทำให้ได้ทั้งความสุขระดับเสพสุข อย่างพอประมาณอีก ทั้งความสุขทางจิตใจที่ประณีตสูงขึ้น ไปจากงานที่สัมฤทธิ์ ทั้งเป็นการไม่ทำลายทรัพยากร และสิ่งแวดล้อมด้วยการบริโภคมากเกินไป และทั้งการเกื้อกูลแก่สังคมไปพร้อมกัน...

เรื่องความสันโดษหรือความพอเพียง ในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ก็เป็นเช่นเดียวกับหลักพระพุทธธรรมนั่นเอง “ความพอเพียง” เป็นเรื่องสำคัญของทั้งตัวบุคคลและของประเทศ ได้ทรงย้ำไว้ดังที่ยกมากล่าวอยู่เนื่อง ๆ ว่า คนเราต้องพอเพียงนั้น ย่อมหมายความว่าถึงคนเราต้องมีความสันโดษ ความพอเพียงเช่นใด ขนาดไหน จึงจะเป็นความเหมาะสมและสมควรแก่แต่ละบุคคลนั้นขึ้นอยู่กับอัตภาพ และฐานานุรูปของแต่ละบุคคลเป็นสำคัญ ดังมีพระราชดำรัสว่า

...พอเพียง พอมี พอกิน ก็แปลว่าเศรษฐกิจ พอเพียง นั่นเองถ้าแต่ละคนพอมีพอกินก็ใช้ได้ ยิ่งถ้าทั้งประเทศพอมีพอกินก็ยิ่งดีและประเทศไทยเวลานี้ก็เริ่มจะไม่พอมีพอกิน บางคนก็มีมาก บางคนก็ไม่มีเลย สมัยก่อนนี้พอมีพอกิน มาสมัยนี้ชักไม่พอมี พอกิน จึงต้องมีนโยบายที่จะทำเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อที่จะให้ทุกคนมีพอเพียงได้ให้พอเพียงนี้ก็หมายความว่า มีกินมีอยู่ไม่ฟุ้งเฟ้อ ไม่หรูหราก็ได้แต่ว่าพอ แม้บางอย่างอาจจะดูฟุ้งเฟ้อ แต่ถ้าทำให้มีความสุขถ้าทำได้ก็สมควรจะทำอันนี้ก็มีความหมายอีกอย่างของเศรษฐกิจพอเพียง...^{๖๙}

^{๖๙} พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, พระราชดำรัสเนื่องในพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา ,๒๕๔๑.

ความพอเพียงนั้น เป็นหลักให้บุคคลรู้จักประมาณตน ไม่ฟุ้งเฟ้อสุรุ่ยสุร่ายจนเกินกว่าฐานะและความเป็นอยู่ของตนเอง ซึ่งสอดคล้องกับหลักในพระพุทธศาสนา ที่นอกเหนือจากจะมีเป้าหมายให้มรรชาวาสู้จักแสวงหาทรัพย์ รักษาทรัพย์ และจ่ายทรัพย์โดยมีปัญญาเห็นถูกต้องด้วยแล้ว ยังสอนให้บุคคลเป็นนายเหนือความทะยานอยากได้ อันเป็นเหตุให้เกิดทุกข์ เพราะหลักเศรษฐกิจธรรมดาเป็นเพียง การสนองความต้องการของคนในการบริโภคโภคทรัพย์ แต่หลักธรรมในพระศาสนา สอนให้คนเราหาความสุขได้จากการบรรเทาความต้องการหรือความทะยานอยากได้ที่ไม่จำเป็น^{๗๐} หรือเกินจำเป็นให้น้อยลง กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ความสุขจากการเสียสละและตั้งตัวได้ หรือพึ่งตนเองได้ทางศีลธรรม คือความสันโดษนั่นเอง

สำหรับองค์ธรรมที่เกี่ยวข้องกับความสันโดษ และการดำรงชีวิตที่งดงามอีกข้อหนึ่งนั้นคือ ธรรมอันอำนวยประโยชน์สุขขั้นต้น หรือธรรมเพื่อเป็นไปในประโยชน์ปัจจุบันคือ ทิฏฐธัมมิกัตถสังวัตตนิกรธรรม หรือ ที่รู้จักกันดีว่า ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ ซึ่งมีหัวข้อสำคัญดังนี้

- ๑) อุฏฐานสัมปทา การถึงพร้อมด้วยความขยันหมั่นเพียรในการงาน
- ๒) อารักขสัมปทา การถึงพร้อมด้วยการเก็บรักษาโภคทรัพย์ อันตนชวนชวนหามาได้ ด้วยความชอบธรรม
- ๓) กัลยาณมิตรตตทา คบคนดีเป็นมิตรและรู้จักกำหนดบุคคลในถิ่นที่อาศัย
- ๔) สมชีวิตา ประมาณความเป็นอยู่ รู้จักกำหนดรายได้ รายจ่าย เลี้ยงชีวิตแต่พอดี มิให้ฝืดเคืองหรือฟุ่มเฟือย

ซึ่งหลักธรรมในหัวข้อ ทิฏฐธัมมิกัตถสังวัตตนิกรธรรมนี้ ก็ได้มีอยู่ในหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเกือบทั้งหมด และถือได้ว่าเป็นพื้นฐานของการดำรงชีวิตของบุคคล ในระบบเศรษฐกิจพอเพียงโดยแท้ อย่างไรก็ตามก็ดีสำหรับความเข้าใจเรื่อง “สันโดษ” และความหมายที่แท้จริงในทางพุทธธรรมและในทางโลกนั้น ยังมีความเข้าใจไขว่เขวอยู่มากดังกล่าวไว้ข้างแล้วในเบื้องต้น และแม้กระทั่งในกระบวนการพัฒนาสมัยใหม่ ซึ่งยังเชื่อกันอยู่ถึง ณ บัดนี้ว่า การเร่งเร้าให้คนบริโภคมากเพื่อให้เกิดการผลิตมากจะช่วยให้การพัฒนาได้

^{๗๐} ทินพันธุ์ นาคะตะ , พระพุทธศาสนากับสังคมไทย, (พระนคร : สหાયการพิมพ์ ๒๕๔๓), หน้า๙๑.

มากและเร็วขึ้น ดังคำกล่าวโฆษณาที่ว่า “เงินต่อเงิน” หรือ “เงินหมุนเวียนไป” ดังนี้เป็นต้น กระบวนทัศน์ของการพัฒนาโดยกระตุ้นความต้องการบริโภค เพื่อให้ได้ตัวเลขความจำเริญเติบโตทางเศรษฐกิจ (GDP) นั้น อาจไม่ประสบผลสำเร็จอย่างแท้จริง เนื่องจากเป็นแค่การพัฒนาเศรษฐกิจ มิใช่การพัฒนาประเทศอย่างสมบูรณ์ การเร้าค่านิยมการบริโภคหลายกรณีทำให้เกิดการฟุ้งเฟ้อ กู้หนี้ยืมสิน หนี้สินครัวเรือนและหนี้สาธารณะเพิ่มมากขึ้น การกู้หนี้ยืมสินไปเพื่อการบริโภค โภคทรัพย์ที่ไม่จำเป็นแก่ชีวิต ดังที่ประเทศไทยกำลังประสบอยู่ในขณะนี้ นับเป็นการพัฒนาที่ผิดพลาดล้มเหลวและจะก่อให้เกิดปัญหาวิกฤติยิ่งขึ้นในอนาคต

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) กล่าวไว้ใน “เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ” ว่า^{๗๑}

... สันโดษนั้นเข้าใจให้ถูกต้องก็คือว่าการตัดคุณค่าเทียบตัดความต้องการสิ่งเสพปรนเปรอตน แต่กลับมีความต้องการคุณภาพชีวิตซึ่งจะต้องหนุนเสริมขึ้นไป ในทางพระพุทธศาสนานั้น สันโดษจะต้องมาคู่กับความเพียรเสมอ สันโดษเพื่ออะไร เพื่อที่จะได้ประหยัดแรงงานและเวลาที่สูญเสียดำเนินการปรนเปรอตน แล้วเอาแรงงานและเวลานั้นไปใช้ในการทำงาน ปฏิบัติหน้าที่เพื่อเสริมสร้างคุณภาพชีวิต สันโดษมีความหมายอย่างนี้...

สำหรับองค์ธรรมที่เรียกว่าสันโดษ ตามศัพท์ในพระบาลี ซึ่งขอยกมากล่าวไว้ในที่นี้ มีดังนี้

สันโดษ ๓ และ ๑๒^{๗๒}

คือความยินดี ความพอใจ ความยินดีด้วยของของตนซึ่งได้มาด้วยเรี่ยวแรงและความเพียรโดยชอบธรรม ความยินดีด้วยปัจจัย ๔ ตามมีตามได้ความรู้จักอิม รู้จักพอ (Contentment : Satisfaction with whatever is one's own)

๑) ยถาลาภสันโดษ (ยินดีตามที่ได้ , ตามที่พึงได้ ตามที่ตนเองเพียรหามาได้ ไม่กระวนกระวายเพราะสิ่งที่ตนไม่ได้ ฯลฯ)

^{๗๑} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ , (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๔๕), หน้า ๓๓.

^{๗๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ , ฉบับประมวลธรรม (กรุงเทพมหานคร : บ.สื่อตะวันออกจำกัด , ๒๕๔๕), หน้า ๑๐๖.

๒) **ยถาพลสันโดษ** (ยินดีตามกำลัง , เพียงพอแก่ร่างกาย สุขภาพ และวิสัยแห่งการใช้สอยของตน ไม่ยินดีอยากได้เกินกำลัง ฯลฯ)

๓) **ยถาสารูปสันโดษ** (ยินดีตามสมควรแก่ภาวะ ฐานะ แนวทางชีวิต และจุดหมายแห่งตน ฯลฯ)

สันโดษ ๓ นี้ เป็นไปในปัจจัย ๔ แต่ละอย่างจึงรวมเรียกว่า สันโดษ ๑๒ ซึ่งแม้จะมุ่งเน้นเฉพาะบรรพชิตแต่คฤหัสถ์ก็พึงพิจารณาได้ตามสมควร

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และแนวคิดทฤษฎีต่างๆ ในการพัฒนาประเทศของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวนั้น มุ่งเน้นเฉพาะที่ความพอเพียงและสันโดษ ความพอเพียงและสันโดษในโครงการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำรินั้น ย่อมต้องมีควบคู่ไปกับความวิริยะอุตสาหะในการประกอบอาชีพและการดำรงชีวิตตามหลักพุทธธรรม พระองค์ไม่เคยทรงสั่งสอนหรือแนะนำให้เกษตรกร เจือยซา และเกียจคร้าน หากแต่กลับทรงแนะนำให้ขยันอดทน และมุ่งมั่นกับทั้งยังให้มีความสันโดษในสิ่งที่ตนมีและหามาได้ ทรงชี้แนะให้เห็นคุณค่าแท้และคุณค่าเทียมของโภคทรัพย์ ดังที่ได้ทรงแนะเกษตรกรอยู่เนื่อง ๆ ว่า “มีข้าวอยู่ในนา แม้ไม่มีเงิน ก็มีชีวิตรอดได้” ดังนี้ เป็นต้น

หลักการพึ่งพาตนเองและมีความสันโดษ ตามที่ได้ทรงย้ำให้เกษตรกร และประชาชนชาวไทยปฏิบัติมาเป็นระยะเวลายาวนานนั้นชี้ให้เห็นถึงพระวิสัยทัศน์ที่ทรงมองเห็นปัญหาอันจะเกิดขึ้นจากกระแสบริโภคนิยมที่ล้นไหลเข้าสู่วิถีชีวิตของคนไทยอย่างที่จะต้านไว้ได้ยากในอนาคตอันใกล้และไม่เพียงแต่ผลกระทบ จะเพียงเกิดขึ้นกับประเทศโลกที่สามหรือประเทศที่กำลังพัฒนาเท่านั้น หาก “มิฉฉาพัฒนา” ซึ่งมีชื่อ “สัมมาพัฒนา” อันขับเคลื่อนด้วยโลกจริตที่มุ่งแต่เงินเป็นหลักใหญ่ก็กำลังนำโลกตะวันตก ซึ่งเป็นอารยธรรมวัตถุนิยม และบริโภคนิยมไปสู่วิกฤตการณ์เช่นเดียวกัน ศ.นพ.ประเวศ วะสี กล่าวไว้ในยุทธศาสตร์พระพุทธศาสนากับการพัฒนาประเทศไทยว่า^{๗๓}

...ทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงและทฤษฎีพระมหาชนกของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เป็นปรัชญาการพัฒนาที่ลึกซึ้ง เป็นสัมมาทิฐิ และสัมมาพัฒนา อาจกล่าวได้ว่า พระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชนิพนธ์ โดยอาศัยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา และการพัฒนาไปสู่ความร่วมมือเป็นสุขจึงต้องอาศัยการมีสัมมาทิฐิ และ สัมมาพัฒนา

^{๗๓} ศ.นพ.ประเวศ วะสี, ยุทธศาสตร์พระพุทธศาสนากับการพัฒนาประเทศไทย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ มูลนิธิโกมล คีมทองและฯฯ , ๒๕๔๖) , หน้า ๙.

เมื่อวิเคราะห์ดูแนวโน้มของการพัฒนาของโลกที่มีอยู่ในขณะนี้ อุตสาหกรรมนิยม (Industrialism) จะเห็นได้ว่าเป็นการเคลื่อนไหว เพื่อตอบโต้กระแสการเน้นอุตสาหกรรมนิยม ในซีกโลกตะวันตกเช่น ขบวนการ Green Movement และวิถีชีวิตทางเลือกแนวใหม่ (alternative way of life) ประเทศในตะวันตกปัจจุบันนี้ กำลังอึดตัวกับวัตถุนิยมเนื่องจากตระหนักดีว่าวัตถุนิยมไม่สามารถให้ความหมายที่ลึกซึ้งแก่ชีวิตและความสุขที่แท้จริงได้^{๗๔} ซึ่งทฤษฎีนี้สอดคล้องกับนักคิดนักปรัชญาและนักวิชาการทางตะวันตกดังที่ได้กล่าวอ้างไว้บ้างแล้วแต่ตอนต้นตามลำดับแนวความคิดใหม่ (ซึ่งความจริงเป็นรากเหง้าและพื้นฐานเก่าของวัฒนธรรมและปรัชญาตะวันออก) ในการพัฒนาแบบเสรีนิยมการค้า กำลังเป็นกระแสคลื่นให้มนุษย์กลับมาให้ความสนใจในเรื่องของจิตและการยกระดับจิตวิญญาณให้สูงขึ้นด้วยศาสนาธรรมสำหรับประเทศไทย ซึ่งยังมีคนยากจนอยู่มากนั้นการแก้ไขความยากจนไม่ควรจะพัฒนาทางวัตถุหรือเรื่องเงินเท่านั้น เพราะจะทำให้สังคมไทยหลุดเข้าสู่วงโคจรของลัทธิบริโภคนิยมสุดโต่งแบบสังคมตะวันตก^{๗๕} และเป็นการยากที่จะแก้ไขให้กลับสู่สังคมที่ร่มเย็นเป็นสุข โดยมีพระพุทธศาสนาอันเป็นรากฐานทางวัฒนธรรมและปัญญาอย่างเช่นในอดีตที่ผ่านมาได้โดยง่าย

อย่างไรก็ตามแม้จะพยายามวิเคราะห์ว่า “สันโดษ” อาจมีความหมายถึง “ความเป็นปัจเจกนิยม” (Individualism) ซึ่งความสันโดษในความหมายหนึ่งอาจหมายถึงการแยกตัวโดดเดี่ยวเห็นแต่ประโยชน์ส่วนตน และไม่นำพาต่อประโยชน์ส่วนรวมชุมชนและสังคมแต่ในความหมายที่แท้จริงทางพุทธธรรมแล้ว “สันโดษ” ห่างไกลจากความเป็น “ปัจเจกนิยม” ในระบบทุนนิยมโดยสิ้นเชิง เนื่องด้วยโดยที่ลัทธิปัจเจกนิยมในระบบทุนนิยมเสรีนั้น ความสำเร็จในการผลิตและการบริโภคที่ได้มาเฉพาะตน อาจเสริมให้เกิด “อหังการ” และ “มมังการ” ซึ่งจะต้อยอดเชื้อแห่งความโลภ และการเบียดเบียนไม่มีที่สิ้นสุด และจะเกิดการแข่งขันเพื่อเอาชนะ คู่แข่งและจะเร่งรีบเบียดเบียนทรัพยากรธรรมชาติให้หมดสิ้นเปลืองไปอย่างไม่มีที่สิ้นสุด ตามทฤษฎีการแข่งขัน (Competitiveness) ซึ่งกำลังเป็นที่นิยมกันในสังคมผู้บริหารประเทศ และปัญญาชนบางส่วนอยู่ในขณะนี้ ความเป็นปัจเจกนิยมในลักษณะนี้ทำให้เกิดผลประโยชน์ต่อชุมชนในฐานะองค์รวมแต่ประการใดไม่แต่เป็นปัจเจกนิยมทุนนิยมเสรีโดยแท้ ลัทธิปัจเจกนิยมเชื่อว่า กิเลสตัณหาของมนุษย์

^{๗๔} ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ ,เศรษฐศาสตร์สีเขียวเพื่อชีวิตและธรรมชาติ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , ๒๕๔๑), หน้า ๘๑.

^{๗๕} ศ.นพ.ประเวศ วะสี , ยุทธศาสตร์พระพุทธศาสนากับการพัฒนาประเทศไทย , หน้า ๑๔.

เช่น ความเห็นแก่ตัวเห็นแก่ได้ ความอยากมี อยากเป็น อยากรวย อยากได้ และเมื่อได้แล้วมีแล้ว ก็ต้องมีให้มากขึ้นไปอีก เป็น “พลังผลักดัน” ให้มนุษย์แก่งแย่งแข่งขันกันทำงานเพื่อพัฒนาตนเอง แทนที่จะเห็นเป็น “ความโลภ” อย่างไรก็ดี ลัทธิปัจเจกนิยมนี้หากมีขึ้นมากเกินไป จะทำให้มนุษย์เห็นแก่ตัวมากกว่าเห็นแก่ส่วนรวม และท้ายที่สุดจะนำไปสู่ความขัดแย้งและทำลายล้างกัน ดังที่มี ปรากฏให้เห็นอยู่เป็นปกติในสังคมปัจจุบัน และท้ายสุดก็จะพากันล่มสลายในที่สุด^{๗๖} ความสันโดษ ตามนัยแห่งพุทธธรรมและปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง จะเห็นแก่ทั้งประโยชน์ตนและประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตัว มีการควบคุมกิเลส ตัณหา มีให้แผ่กว้างขยายขอบเขตไปสร้างความทุกข์ยากให้กับทั้งตนเองและผู้อื่น รู้จักประมาณการบริโภค รู้จักออม รู้จักพอ ทำงานด้วยความขยันขันแข็งและอดทน รู้จักรักผู้อื่น อันจะเป็นแนวทางแห่งศานติ สมานฉันท์ และสามารถนำพาประเทศชาติไปสู่ความสงบร่มเย็น และเจริญก้าวหน้าด้วย “สัมมาพัฒนา” สมกับเป็นดินแดนแห่งพระพุทธศาสนา

“สันโดษ” นั้นเป็นองค์ธรรมที่ใช้ได้ทั้งบุคคล ชุมชน สังคมและประเทศชาติ ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริมุ่งหมายที่จะสอนให้คนรู้จักเพียงพอและ “สันโดษ” เพื่อให้สามารถลดความต้องการ “เทียม” ในชีวิต สามารถเป็นอิสระภาพจากการบริโภคนิยมสุดโต่งและการแข่งขันที่ไร้สาระ และคลายหรือลดความทุกข์จากความต้องการอันเป็นกิเลสไปเสียได้ดังจะเห็นว่า ครั้งหนึ่งมีพระราชดำรัส ปลอดภัยให้คนไทยรู้จักประมาณตนว่า^{๗๗}

...เราไม่เป็นประเทศที่ร่ำรวย เรามีพอสมควรพออยู่ได้แต่ไม่เป็นประเทศที่ก้าวหน้าอย่างมาก เราไม่อยากจะประเทศที่ก้าวหน้าอย่างมาก เพราะถ้าเราเป็นประเทศที่ก้าวหน้าอย่างมาก ก็จะมีแต่ถอยหลังและถอยหลังอย่างน่ากลัวแต่ถ้าเรามีการบริหารแบบที่เรียกว่า แบบคนจน ” แบบที่ไม่ติดตำรามากนัก ทำอย่างมีสามัคคีนี้แหละคือ เมตตาทั้งเราจะอยู่ได้ตลอดไป... และ

^{๗๖} ณรงค์ โชควัฒนา , ลัทธิปัจเจกชนนิยม ; คนไทยจะรับหรือปฏิเสธ ,มติชน วันที่ ๑๕ ตุลาคม ๒๕๔๗ (กรุงเทพมหานคร , ๒๕๔๗), หน้า ๖.

^{๗๗} พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว , พระราชดำรัสเนื่องในพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา , ๔ ธันวาคม ๒๕๓๔.

...จะต้องให้นักวิชาการ ไปคิดมากๆ เพราะวาระหว่างที่จะมีความก้าวหน้ามากกับมีความก้าวหน้าอยู่นั้น เราจะเลือกอันไหนทุกคนในที่นี้คงตอบว่ามีความก้าวหน้ามากดีกว่ามีความก้าวหน้าอยู่ แต่ขอตอบว่าความก้าวหน้ามากอาจดีกว่าความก้าวหน้าอยู่ก็ได้เพราะความก้าวหน้ามากต้องอาศัยปัจจัยคือหมายความว่ามีความแตกต่างๆมาก เหลือเกิน.....^{๗๘}

พระราชดำรัส ดังอัญเชิญไว้ข้างบนนี้ บ่งบอกให้เห็นถึงการมีความสันโดษ พอเพียง และไม่โลภ คือทำอะไรให้พอประมาณแก่ตนเอง ทั้งในระดับ บุคคล สังคม และประเทศชาติ อันเป็นแนวทางและปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ซึ่งทรงวางรากฐานมานานนับหลายทศวรรษแล้วนั่นเอง

อย่างไรก็ตามเมื่อกล่าวถึงความ“สันโดษ”ว่าต่างจาก“ปัจเจกนิยม” (dividualism) ในความหมายของระบบทุนนิยมเสรีตะวันตก ซึ่งเป็นระบบเศรษฐกิจตัวใครตัวมันแล้ว ก็เห็นเป็นการสมควรที่จะเน้นทำความเข้าใจด้วยว่า ในหลักแห่งพระพุทธศาสนา พุทธศาสนิกชนต้องเป็นกัมมวาที และ วิริยวาที คือต้องถือหลักแห่งการกระทำ และหลักแห่งความเพียร ต้องมีความเพียรในการสร้างสรรค์ ต้องฝึกและพัฒนาให้เป็นความอยากทำ มากกว่าความอยากได้ ผู้ที่มีความสุขได้จริงคือ ผู้มีฉันทะในการปฏิบัติ มากกว่าความอยากได้ ผู้คอยแต่จะเสพและบริโภคนั้นเป็นคนอ่อนแอ เพราะไม่มีฉันทะในการปฏิบัติ และจะเป็นผู้ที่ต้องพึ่งพาคนอื่นตลอดไป พระพุทธศาสนา ยกย่องคุณค่าของคุณสมบัติของบุคคล ๒ ประการ^{๗๙} คือ ๑ . ความไม่สันโดษในกุศลธรรมทั้งหลาย และ ๒.ความเพียรที่ไม่ย่อมน้อย ดังนั้น ความสันโดษจึงต้องควบคู่อยู่กับความเพียรเสมอไป ความเพียรทำให้เกิดความองอาจเข้มแข็ง พึ่งตนเองได้ และไม่ต้องพึ่งพาอาศัยผู้อื่น และยังเป็นที่พักพิงของผู้อื่นได้ด้วย อันเป็นรากฐานของการสร้างความเข้มแข็งและความมั่นคง ยั่งยืน โดยไม่ต้องอิงกระแสนวัตกรรมภายนอกนั่นเอง

^{๗๘} พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว , พระราชดำรัสเนื่องในพระราชพิธี จรดพระนังคัลแรกนาขวัญ ณ ศาลาดุสิตดาลัย , วันศุกร์ที่ ๙ พฤษภาคม ๒๕๒๙.

^{๗๙} พระธรรมปิฎก , ใน พระธรรมปิฎก ประเวศ วะสี เอกวิทย์ ณ ถลาง วัฒนธรรมเสวนา , สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, (กรุงเทพมหานคร : ๒๕๔๔), หน้า ๙๗.

กล่าวโดยสรุประบบเศรษฐกิจไทย ซึ่งถูกแปรเปลี่ยนจาก “พออยู่ – พอกิน” และ “การทำมาหากิน” ในอดีตมาสู่ระบบเศรษฐกิจทุนนิยมเสรีแบบตะวันตก ตั้งแต่เริ่มทศวรรษที่ ๒๕๐๐ นั้น มีผลกระทบต่อวิถีชีวิต วัฒนธรรม และสภาพแวดล้อมของคนไทยอย่างรุนแรงที่สุด เศรษฐกิจการค้าและการตลาด (Marketing Economy) ตามระบบทุนนิยมเสรีการละเลยและขาดการคำนึงถึงคนยากจนส่วนใหญ่ของประเทศ ซึ่งยังช่วยตนเองไม่ได้ หรือยังไม่ดีเพียงพอ ทำให้เป็นเศรษฐกิจที่แยกส่วน เป็นเศรษฐกิจที่ไร้จิตวิญญาณ เป็นไปด้วยความโลภ จึงถือเป็น “มิฉาเศรษฐกิจ” ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ซึ่งมุ่งเน้น หลักการ “ทำกิน” “พอเพียง” และ “สันโดษ” จึงเป็นสัมมาเศรษฐกิจเนื่องเพราะเกิดจาก สัมมาทฤษฎีที่สามารถโยงสัมพันธ์กับองค์ประกอบอื่นของชีวิต เป็นอทิปปัจจยา ของเหตุและผล ที่สอนให้คนพึ่งตนเอง (อัตตาหิ อัตตโน นาโถ) มีสันโดษธรรม สามัคคีธรรม มีความพอประมาณ มีเหตุผล และไม่โลภ อันจะเป็นหนทางเลือกให้ประเทศไทยมีพัฒนาการต่อไปได้ ตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและหลักแห่งพระพุทธธรรม

๓.๔.๔ เศรษฐกิจพอเพียงกับหลักธรรมเรื่อง “มัตตัญญูตา”

“มัตตัญญูตา” เป็นอีกองค์ธรรมหนึ่งที่สำคัญยิ่งต่อการดำรงชีวิต ของมนุษย์อย่างมีศานติสุข และยั่งยืน มัตตัญญูตา โดยสรุปมีความหมายถึงความเป็นผู้รู้จักประมาณ คือ ความพอเหมาะพอดี เช่น รู้จักประมาณในการแสวงหา รู้จักประมาณในการใช้จ่ายให้พอเหมาะพอควรเป็นต้น^{๘๐}

นอกจากนี้ในหลักแห่งพระพุทธธรรม ยังสอนให้บุคคลจัดแบ่งทรัพย์ที่หามาได้ไว้เป็นสัดส่วน เพื่อความเหมาะสมในการใช้จ่ายและดำรงชีวิตโดยหลักในการรู้จักการใช้จ่ายและการบริโภคทรัพย์ที่หามาได้นั้น เป็นหลักการที่สำคัญ เช่นกันในปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ด้วยว่าทรงแนะนำและสั่งสอนเกษตรกรให้รู้จักประมาณในการใช้จ่ายและการบริโภค ด้วยการที่ทรงห่วงใยในเรื่องการใช้จ่ายเกินตัวของเกษตรกร จึงได้แนะนำให้เกษตรกรทำบัญชีรับ – จ่าย ส่วนครัวเรือนไว้อย่างง่าย ๆ ทำเพียงเพื่อให้ทราบว่าได้เท่าไร และจ่ายเกินไปเท่าไร มีเหลือเท่าไร เพื่อจะได้มีแผนการใช้จ่ายเงินล่วงหน้า บัญชีนี้ใช้ขีดเอาข้างฝาก็ได้ หากเขียนหนังสือไม่ได้^{๘๑}

^{๘๐} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, (กรุงเทพมหานคร : บ.เอส อาร์ พรินติ้ง แมส โปรดัก จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๑๙๓.

^{๘๑} มนูญ มุกข์ประดิษฐ์, บันทึกพระราชดำริส่วนตัว, ในการถวายงาน (พ.ศ. ๒๕๓๔)

เรื่องการเรียนรู้จักประมาณการใช้จ่ายนี้เกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กับการ “พอเพียง” เป็นเรื่องของจิตใจและการยับยั้งใจมิให้ตกเป็นทาสของวัตถุและสิ่งยั่วเข้าความกระหายและความต้องการต่างๆ ซึ่งเศรษฐกิจระบบการตลาด (Marketing Economy) ปัจจุบันนี้ สามารถแพร่กระจายไปสู่ครัวเรือนของเกษตรกรได้ทุกครัวเรือนไม่มีข้อจำกัด สินค้าที่เป็นของฟุ่มเฟือยและไม่จำเป็นถูกเสนอแนะและยึดเยียดให้กับเกษตรกรผู้ยากไร้เสมอในการเข้าไปสำรวจสถานะเศรษฐกิจพอเพียง ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ครั้งหนึ่ง พบว่าในหมู่บ้านแห่งหนึ่ง ชาวนามีโทรศัพท์มือถือไว้ใช้ เป็นจำนวนมากโดยไม่มีความจำเป็น แต่เป็นไปตามแฟชั่นยุคบริโภคนิยมนั่นเองที่ทำให้ทุกคนเกิดความรู้สึกว่าเป็นความจำเป็น (ใหม่) ในชีวิต มากกว่ามีอาหารไว้ในครัวเรือน หรือมีค่าใช้จ่ายในการศึกษาสำรองไว้สำหรับบุตรหลาน เป็นต้น

ในเรื่องพฤติกรรมทางเศรษฐกิจนี้เมื่อวิเคราะห์เข้ากับหลักธรรมในพระพุทธศาสนาแล้ว จะเห็นว่าทุกเรื่องมีจุดอยู่ที่ตัวของมนุษย์เองก่อน ไม่ว่าจะเป็นการผลิต การบริโภคหรือการวิภาคแบ่งปันกระจายรายได้ก็ตาม จะเริ่มที่ตัวบุคคลว่าจะต้องรู้จักประมาณตนก่อน การรู้จักประมาณ หรือการรู้จักพอดี (หรือในเศรษฐกิจพอเพียง เรียกว่า “ ความพอเพียง” “ความพอประมาณ”) นั้น ทางพุทธศาสนาเรียกว่า “มัตตัญญูตา” หรือ หากเป็นการพอเพียงในการบริโภคอาหาร ก็เป็นโภชนมัตตัญญูตา เป็นต้น^{๘๒}

ในองค์ธรรมที่กล่าวถึงธรรมอันทำให้เป็นสัตบุรุษ หรือคุณสมบัติของคนดี คือ สัปบุริสธรรม ๗ ได้กล่าวไว้มีดังนี้

- ๑) ธีมมัญญูตา ความรู้หลัก รู้จักเหตุ รู้กฎเกณฑ์เหตุผล
- ๒) อัตถัญญูตา ความรู้จักอรรถ รู้ความหมาย, รู้จักผล รู้ประโยชน์อันพึงประสงค์, รู้เหตุรู้ผล ฯลฯ
- ๓) อัตตัญญูตา รู้จักตน, รู้จักฐานะ, ความรู้ – ความสามารถความถนัด เป็นต้น ฯลฯ
- ๔) มัตตัญญูตา ความรู้จักประมาณ, ความพอดี, รู้จักบริโภคปัจจัย ๔, รู้จักเหตุผลทางบริโภคทรัพย์ ฯลฯ
- ๕) กาลัญญูตา การรู้จักกาล รู้จักเวลา อันเหมาะสม, รู้จักเวลาที่จะ ต้องใช้ในเวลาทำงาน, ตรงเวลา, เป็นเวลา ฯลฯ
- ๖) ปริสัญญูตา รู้จักบริษัท, รู้จักชุมชน, รู้กิริยาที่จะประพฤติ รู้จักที่ประชุมที่ตนร่วมอยู่ ฯลฯ
- ๗) บุคคลัญญูตา ความรู้จักบุคคล, ความแตกต่างระหว่างบุคคล อธิยาศัย, ความสามารถของบุคคล ฯลฯ

^{๘๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์, หน้า ๑๙๘.

สัปบุรุษธรรม ทั้ง ๗ ดังกล่าวข้างต้นนี้ถือเป็นองค์ธรรมสำคัญ สำหรับทั้งบรรพชิตและฆราวาส ในการดำรงชีวิตอยู่ในความดี หรือเป็นคุณเครื่องเกื้อหนุนความดีที่เดียว กล่าวเฉพาะในข้อ “มัตตัญญูตา “ ความพอดีและความพอประมาณในการบริโภคนั้น มิได้หมายความว่าถึงแต่เฉพาะในเรื่องของวัตถุหรือปริมาณเท่านั้น หากยังจะต้องมองลึกลงไปให้ถึงคุณค่าของสิ่งบริโภคนั้นด้วยว่าเป็น “คุณค่าแท้” หรือ “คุณค่าเทียม” ว่าบริโภคไปเพื่ออะไร เพื่อความอยู่รอดของชีวิต หรือเพราะเหตุแห่ง “ความฟุ่มเฟือย” หรือแม้แต่กับของใช้สอยก็จะต้องคำนึงถึงว่า ใช้เพื่อความจำเป็นอะไร ดังที่พระภิกษุสงฆ์จะได้รับการสอนในเบื้องต้นให้”ปฏิสังขา-โย” (ข้าพเจ้าพิจารณาแล้วจึงเสพปัจจัย) โดยพิจารณาให้เห็นคุณค่าแท้ในการบริโภค เช่น เสพอาหารเพื่อหล่อเลี้ยงชีวิต เพื่อสุขภาพ ดังนี้ เป็นต้น^{๘๓} การพิจารณาอย่างนี้จะเป็นเหตุให้เบียดเบียนสิ่งมีชีวิต และทรัพยากรธรรมชาติต่าง ๆ น้อยลง เป็นการมองเห็นความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างชีวิตกับธรรมชาติ ซึ่งจะก่อให้เกิดความรักและไม่ทำลายธรรมชาติอีกด้วย

สำหรับการบริโภคของพระภิกษุสงฆ์นั้นในทางพระพุทธศาสนาได้วางหลักการในการบริโภคไว้ กล่าวไว้

...ภิกษุชื่อว่า เป็นผู้รู้จักประมาณในโภชนะอย่างไร ? ดูกรผู้มีอายุ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ พิจารณาโดยแยบคาย แล้วจึงฉันอาหาร ไม่ฉันเพื่อเล่น ไม่ฉันเพื่อมัวเมา ไม่ฉันเพื่อประดับ ไม่ฉันเพื่อตกแต่ง ย่อมฉันเพื่อการดำรงอยู่แห่งกายนี้เพื่อยังกายให้ เป็นไป เพื่อกำจัดความเบียดเบียน เพื่อจะอนุเคราะห์พรหมจรรย์ ด้วยความ คิดเห็นว่าเพราะเหตุที่ฉันอาหารนี้ เราจะกำจัดเวทนาเก่าเสียด้วย จะไม่ให้เวทนา ใหม่เกิดขึ้นด้วย ความที่กายเป็นไปได้นาน ความไม่มีโทษ และความอยู่สำราญ จักมีแก่เรา ดูกรผู้มีอายุ ภิกษุเป็นผู้รู้ ประมาณในโภชนะอย่างนี้แล...^{๘๔}

^{๘๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), การพัฒนาที่ยั่งยืน , หน้า ๑๙๙.

^{๘๔} ส.สพว. (บาลี)๑๘/๑๒๐/๙๘-๙๙ ม ส.สพว. (ไทย) ๑๘/๑๒๐/๑๔๔.

อย่างไรก็ตาม ความพอประมาณและความพอดีของบรรพชิต ก็สามารถที่จะนำมาเป็นแนวทางในการบริโภค ไม่ว่าจะเป็นโภคทรัพย์ใด ๆ ของฆราวาสก็ได้ หากการบริโภค นั้น เป็นไปเพื่อคุณภาพของชีวิต คือ จุดที่ความพึงพอใจบรรจบกับคุณภาพของชีวิต และควรจะหมายรวมไปถึงคุณภาพของแหล่งผลิตโภคทรัพย์ คือ ระบบนิเวศทั้งหมดด้วย

ในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวให้ความสำคัญกับการพอประมาณในการบริโภคเป็นอย่างมาก และทรงแสดงให้เห็นเป็นตัวอย่างของความพอประมาณ ประหยัด มัธยัสถ์ ตลอดจนข้าราชการบริพาร ผู้รับใช้ใกล้ชิดเบื้องยุคลบาทในงานด้านการพัฒนา มาเป็นเวลาหลายสิบปี ผู้หนึ่งเล่าว่า ดินสอที่ทรงใช้ในการทรงงานที่ปักไว้ในกระเป่าฉลองพระองค์ด้านซ้าย นั้นจะทรงใช้จนกุดและเหลาต่อไปไม่ได้ จึงจะทิ้ง^{๘๕} แสดงถึงความไม่ฟุ่มเฟือย สรุ่ยสร้อย ซึ่งพระองค์ทรงประพฤติปฏิบัติมาจนตลอดพระชนมชีพและทรงแนะนำให้ประชาชนโดยเฉพาะเกษตรกรให้มีชีวิตอยู่อย่างประหยัดอดออม และพอประมาณ ซึ่งสงเคราะห์เข้าได้ กับหลักธรรม เรื่อง “มัตตัญญูตา” นั้นเอง

อย่างไรก็ดี โดยที่จุดของเศรษฐศาสตร์อยู่ที่การบริโภค พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตฺโต) ได้กล่าวไว้ในเศรษฐศาสตร์ชาวพุทธว่า.....^{๘๖}

...เศรษฐศาสตร์ของชาวพุทธปรากฏตัวอยู่ในหลัก ที่เรียกว่า“โภชน มัตตัญญูตา” หลักนี้มีกล่าวอยู่เสมอแม้แต่ในโอวาทปาติโมกข์ที่เราเรียกว่า หัวใจของพระพุทธศาสนาก็ระบุไว้ว่า “มตฺตญฺญูตา จ ภตฺตสฺมิ” ความประมาณ ในการบริโภค รู้จักประมาณ คือ รู้จักพอดี ความพอประมาณ คือความพอดี คำว่า มัตตัญญูตา คือ ความรู้จักพอดี เป็นหลักสำคัญกระจายอยู่ทั่วไป ในสัปบุริสธรรม ๗ ประการก็มีโดยเฉพาะในหลักการบริโภคจะมีมัตตัญญูตานี้เข้ามาทันที...

^{๘๕} สุเมธ ตันติเวชกุล ดร.,ได้เบื้องพระยุคลบาท ,(กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มติชน , ๒๕๔๓), หน้า ๕๒.

^{๘๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) , เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ , พิมพ์ครั้งที่ ๕ (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกมล คีมทอง, ๒๕๔๕), หน้า ๓๗.

ซึ่งก็หมายความว่า มัตตัญญูตา ความรู้จักพอดีและพอประมาณในการบริโภคปัญหาที่ว่า ความพอดี จะมีอยู่แค่ไหนก็ขึ้นอยู่กับความเป็นเหตุเป็นผลของแต่ละคน แต่ในกรณีของพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) ได้กล่าวว่า ความพอดี “หมายถึงความพอดีที่ทำให้คุณภาพของชีวิตมาบรรจบกับความพึงพอใจ ดังข้อปฏิบัติของพุทธศาสนิกชนโดยเฉพาะพระสงฆ์จะมีสูตรที่ว่า “ปฏิสังขยา โยนิโส ปิณฑุปาตํ” “เนา ทวาย น มทาย น มณฺฑนาย (มิใช่เพื่อสนุกสนาน ลุ่มหลง ฟุ่มเฟือย) “ยาเทว อิมสฺส กายสฺส แต่บริโภคเพื่อความสติดีดำรงอยู่”^{๘๗}

ความพอดีที่หมายถึง คุณภาพของชีวิตมาบรรจบกับความพึงพอใจนั้นเป็นสัมพันธภาพของบุคคลต่อสถานการณ์ที่ตนเป็นอยู่ เป็นการใช้อย่างชาญฉลาดให้ทราบถึงจุดดุลยภาพว่าอยู่ตรงไหน มีปัญญาทราบว่าการบริโภคปัจจัย ๔ นั้น เป็นไปเพื่อดำรงชีวิตและดำรงธรรมชาติ โดยไม่เบียดเบียนกันหรือเพราะคุณค่าเทียม คือ ความฟุ้งเฟ้อเห่อเหิม เป็นต้น

ในเรื่องของความพอประมาณ อย่างมีเหตุผลนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงย้ำเตือนอยู่เสมอ ทั้งในขณะที่ทรงงานในถิ่นทุรกันดารอยู่กับเกษตรกรทั้งหลายและในพระราชวโรกาสที่จะทรงมีพระราชดำรัสแก่ประชาชนคนไทยโดยทั่วไปโดยเน้นถึงพฤติกรรมการบริโภคนั้น “พอประมาณ – มีเหตุผล” เช่น^{๘๘}

“...ฉันพูดเศรษฐกิจพอเพียง ความหมายคือทำอะไรให้เหมาะสมกับฐานะของตัวเอง คือ ทำจากรายได้ ๒๐๐ - ๓๐๐ บาท ขึ้นไป เป็น ๒ หมื่น ๓ หมื่นบาท คนชอบเอา คำพูดของฉัน เศรษฐกิจพอเพียงไปพูดกันและเอะอะเศรษฐกิจพอเพียง คือ ทำเป็น Self – Sufficiency มันไม่ใช่ความหมายแบบที่ฉันคิด ที่ฉันคิดคือ เป็น Self - Sufficiency of Economy เช่นถ้าเขาต้องการดู T.V. ก็ควรให้เขามีดูไม่ใช่ไปจำกัดเขาไม่ให้ซื้อ T.V. ดูเขาต้องการดู เพื่อสนุกสนานในหมู่บ้านไกล ที่ฉันไปเขามี T.V. ดูแต่ใช้แบตเตอรี่ เขาไม่มีไฟฟ้า แต่ Sufficiency นั้นมี T.V. เขาฟุ่มเฟือย เปรียบเสมือนคนไม่มีสตางค์ไปตัด Suit และยังใส่ เนคไท Versace อันนี้ก็เกินไป...”

^{๘๗} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ , หน้า ๓๙.

^{๘๘} พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, พระราชดำรัส ,พระราชทานเมื่อวันที่ ๑๗ มกราคม ๒๕๔๔

หลักความพอดี และพอประมาณดังกล่าวข้างต้นนี้ มิได้หมายถึงการงดเว้นและประหยัดเกินสมควร หากแต่อยู่ในความพอดีและมีเหตุผล การบริโภคในลักษณะนี้นอกจากทำให้มีประโยชน์ต่อชีวิตของตนแล้วยังเป็นการลดการเบียดเบียนในสังคมสืบเปลื้องทรัพยากรน้อยและเอื้อประโยชน์ต่อสภาพแวดล้อมไปด้วยในตัว

กล่าวสำหรับ องค์กรรมเรื่อง มัตตัญญูตา นี้ จะเห็นได้ว่าสังคมไทยในปัจจุบันได้ละเลยและเห็นความสำคัญน้อยมาก นับแต่ที่ระบบเศรษฐกิจไทย เปลี่ยนแปลงการทำมาหากิน ทำเพื่อกินเพื่ออยู่มาสู่ระบบทำเพื่อขาย (Trade Economy) ในระบบเศรษฐกิจทุนนิยม หลังจากที่ได้มีการพัฒนาประเทศอย่างเป็นระบบ แบบแผน เมื่อ ๕ ทศวรรษที่ผ่านมา การเร่งรัดพัฒนาตามกระแสโลกาภิวัตน์นั้นได้ก่อให้เกิดผลกระทบต่อ วิถีชีวิต สังคม วัฒนธรรม และสภาพแวดล้อมของประเทศไทยอย่างรุนแรงที่สุด ระบบเศรษฐกิจดั้งเดิม ที่เป็นการทำมาหากิน ของคนไทยซึ่งเชื่อมโยงแนบแน่น กับ ชุมชน ภูมิ – สังคม ธรรมชาติสิ่งแวดล้อมต้องเปลี่ยนแปลงไปจากการพึ่งตนเองทำเพื่อกินเพื่ออยู่มาเป็นระบบการค้าเสรีที่ต้องทำเพื่อแข่งขันกันขายให้ได้ผลประโยชน์มากที่สุดและเร็วที่สุด ความโลภนี้เองทำให้ต้องเสียดุลทางเศรษฐกิจ เสียสมดุลทางธรรมชาติ พึ่งตนเองไม่ได้ และทำลายสิ่งแวดล้อมไปอย่างรวดเร็ว และยิ่งไปกว่านั้น การพัฒนาที่ผ่านมาในประเทศไทยนั้น ทำให้ทอดทิ้งเกษตรกรและเกษตรกรดั้งเดิม ตลอดจนพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตคนไทย และเป็นรากฐานของวัฒนธรรมและการพัฒนาชีวิตและสังคมไทยมาช้านาน^{๘๙}

การที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้พระราชทานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาให้เป็นแนวทางดำเนินชีวิต ของประชาชนชาวไทยทั้งหลายนั้นมิใช่เป็นการเสนอแนะให้ผันเปลี่ยนวิถีชีวิตไปเป็นการถอยหลังเข้าคลอง หากเป็นการเตือนสติให้ “เดินทางสายกลาง” และ “ประมาณตน” ในยามวิกฤติและหันมาใช้แนวทางการดำเนินชีวิตที่พอประมาณและพอเพียง เพื่อวางรากฐานการพัฒนาของประเทศให้มั่นคงเพื่อจะก้าวไปข้างหน้า ให้ได้เสียก่อน เกี่ยวกับเรื่องนี้ มีพระราชดำรัสว่า

^{๘๙} ศ.น.พ.ประเวศ วะสี , พุทธเกษตรกรรมกับศาสนาดิสุขของสังคมไทย , หน้า๑๓.

...คนอื่นจะว่าอย่างไรก็ช่างเขา จะว่าเมืองไทยล้าสมัยว่าเมืองไทยเซย ว่าเมืองไทยไม่มีสิ่งที่ทันสมัย แต่เราพอมี – พอกิน และขอให้ทุกคนมีความปรารถนาที่จะให้เมืองไทย พออยู่ พอกิน มีความสงบ และทำงานโดยตั้งอธิษฐาน ตั้งปณิธาน ในทางนี้ที่จะให้เมืองไทยอยู่แบบ พอกินไม่ใช่ว่าจะต้องรุ่งเรืองอย่างยอดเยี่ยมแต่ว่าเรามีความพออยู่พอกิน มีความสงบ เปรียบเทียบกับประเทศอื่นๆถ้าเรารักษาความพออยู่พอกิน นี้ได้เราจะ ยอดยิ่งยวดได้...^{๙๐}

นอกจากนี้ยังทรงแนะนำให้ประพฤติปฏิบัติและฝึกตนเองให้มีเหตุผลและตั้งตนอยู่ในความพอดี^{๙๑} เช่น

“...เศรษฐกิจพอเพียงที่ได้ย้าแล้ว แปลเป็นภาษาอังกฤษว่า Self – Sufficiency economic ใครต่อใคร ต่อว่าว่าไม่มี Sufficiency Economic แต่ว่าจะเป็นคำใหม่ของเราก็ได้ คือหมายความว่าประหยัด แต่ไม่ใช่ซีเหี้ยม ทำอะไรมีความอะลุ่มอะล่วยกันทำอะไรด้วยเหตุด้วยผล จะเป็นเศรษฐกิจพอเพียงแล้วทุกคนจะมีความสุข...”

การทำความเข้าใจอย่างถูกต้องกับคำว่า “มัตตัญญูตา”จะต้องพิจารณาไปถึงว่า ความพอประมาณ คือความไม่ต้องการการบริโภคที่เป็นคุณค่าเทียมหรือแม้แต่คุณค่าแท้ก็มีให้บริโภคมามากจนเกินไป ไม่ให้นำหนักแก่ความต้องการประเภทเสพสิ่งปรนเปรอ แต่ “ควรจะต้องการคุณภาพชีวิต” และคนที่มีความเพียงพอในการบริโภคยังต้องมีคุณภาพชีวิตที่ดีด้วยกล่าวคือ แม้จะไม่มีฟุ้งเฟ้อ ฟุ่มเฟือย แต่มีการบริโภคที่ดี มีประโยชน์แม้จะมีราคาถูกรวมถึงความ เป็นอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ดีด้วย เช่นเดียวกับ “สันโดษ” นั้นเอง

^{๙๐} พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว , พระราชดำรัสเนื่องในพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา , ณ ศาลาดุสิดาลัย พระราชวังดุสิต , ๔ ธันวาคม ๒๕๑๗.

^{๙๑} พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว , พระราชดำรัสเนื่องในพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา ณ ศาลาดุสิดาลัย สวนจิตรลดา , ๔ ธันวาคม ๒๕๔๓.

โดยสรุป “มัตตัญญูตา” คือ การรู้จักประมาณและพอดีในการบริโภคซึ่งเป็นหลักการสำคัญในปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริเช่นเดียวกัน ที่มุ่งเน้นให้ทุกชีวิตมีความพอดี และพอเพียงในการบริโภค เพื่อเป็นพื้นฐานของการพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเองโดยไม่เบียดเบียนผู้อื่น และเป็นการรักษาคุณภาพของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมด้วย ดังจะเห็นได้จากโครงการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำรินั้น นอกจากจะเรียบง่าย ประหยัด แล้วยังมีหลักที่เรียกว่า Environmental Sound Development หรือ หลักการพัฒนาที่คำนึงถึงการไม่ทำลายสิ่งแวดล้อมอีกด้วย

๓.๔.๕ เศรษฐกิจพอเพียงกับหลัก “ การไม่เบียดเบียน ”

กล่าวแล้วในส่วนที่ว่าด้วย “มัตตัญญูตา” ว่า ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำรินั้น นอกจากจะสอนให้ประชาชนชาวไทยโดยเฉพาะอย่างยิ่งเกษตรกรในท้องถิ่นชนบทให้มัตตัญญูตาใช้หลัก “การพึ่งตนเอง” หลัก “ความสันโดษ” และการรู้จักประมาณในการบริโภคแล้วยังเน้นถึงเรื่องหลักการพัฒนาที่ไม่เป็นการทำลายสภาพแวดล้อม (Environmentally Sound Development) การไม่ทำลายตนเองและผู้อื่น ซึ่งครอบคลุมอยู่ในหลัก อหิสา สพฺพ ปาณานํ^{๙๒} อันได้แก่การไม่เบียดเบียนชีวิตทั้งปวง ซึ่งรวมอยู่ในระบบนิเวศ (Eco - System) ด้วย^{๙๓}

การไม่ทำลายและไม่เบียดเบียน การพัฒนาคุณภาพชีวิตของบุคคลให้มุ่งสู่วิถีชีวิตที่ดีงามทั้งทางกายและทางจิต มีความพอดี – พอเพียง ตลอดจนการให้ความสำคัญและเคารพต่อคุณภาพของระบบนิเวศ ซึ่งเอื้อประโยชน์แก่ชีวิตมนุษย์อันเป็นหลักในพระพุทธธรรมนั้นสอดคล้องกับแนวทางของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริอย่างเห็นได้ชัด คุณค่าทางจริยธรรมและคุณค่าทางนามธรรมนี้ จะไม่เคยเห็นปรากฏในหลักทฤษฎีทางเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก นับแต่ Adam Smith เป็นต้นมา สิ่งที่น่าจะเป็นข้อพิจารณาวิเคราะห์ สำหรับหลักพระพุทธธรรมกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่อยู่ในแนวเดียวกันก็คือ การมุ่งเน้นที่คุณภาพชีวิตและคุณค่าของมนุษย์เป็นเบื้องต้น และการนั้นต้องเป็นไปเพื่อการทั้งตนเองและผู้อื่น เพื่อปูทางไปสู่เป้าหมายระดับสูงขึ้นไป คือ สัมปรายิกัตถะ อันเป็นประโยชน์และคุณค่าทางจิตใจ จนถึงปรมาตฺถ์ คือ จุดหมายสูงสุด^{๙๔}

^{๙๒} ขุ.ธ.(บาลี) ๒๕/๒๗๐/๖๓.

^{๙๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ , หน้า ๔๐.

^{๙๔} อ.จ. ปณฺจก . (ไทย), ๒๒๕/๔๓/๖๘-๖๙.

ดังกล่าวแล้วในเบื้องต้น งานพัฒนาในโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริที่เป็นรากฐานของปรัชญาและแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงนั้น จะต้องสอดคล้องกับสภาพความเป็นอยู่และระบบนิเวศโดยรวมของธรรมชาติ ตลอดจนสภาพทางสังคมของ ชุมชนนั้นๆ ทรงระมัดระวังถึงการไม่ทำอะไรให้เป็นการทำลายหรือก่อให้เกิดความเสื่อมโทรมหรือผิดปกติขึ้นกับสภาพแวดล้อมเป็นอย่างยิ่ง ดังเช่นเรื่องของการปลูกป่านั้น ก็ทรงห้ามการปลูกป่าด้วยความไม่เข้าใจ เช่น ปอกเปลือกหน้าดิน ซึ่งมีคุณค่าออกไป และปลูกพันธุ์ไม้ซึ่งไม่เหมาะสมกับท้องถิ่นและระบบนิเวศในบริเวณนั้น นอกจากต้นไม้จะตายโดยไม่ได้ประโยชน์อะไรแล้วยังเป็นการทำลายสภาพแวดล้อมอีกด้วย แนวความคิดที่ลึกซึ้งนี้ เป็นที่มาของทฤษฎี “ปลูกป่าโดยไม่ต้องปลูก”^{๙๕} ซึ่งเป็นที่ทราบกันโดยทั่วไป

นอกจากนี้ การเร่งรัดพัฒนาเศรษฐกิจตามแนวทฤษฎีนิยมเสรีด้วยการเร่งรัดการผลิตและการส่งออกนั้น มีผลกระทบต่อการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ แรงงานและสภาพแวดล้อมดังได้กล่าวแล้วเป็นจำนวนมาก ในชนบท การปลูกพืชเชิงเดี่ยวทำให้มีการเร่งผลผลิตด้วยการใช้ปุ๋ยและสารเคมีอย่างต่อเนื่อง ทำให้โครงสร้างของทรัพยากรดินและน้ำเสื่อมโทรม และเมื่อดินเสื่อมคุณภาพใช้ทำการเพาะปลูกไม่ได้อีกต่อไป ก็ถูกทิ้งร้างและมีการเปิดพื้นที่ใหม่ด้วยการบุกรุกป่าที่อุดมสมบูรณ์เพื่อทำกินต่อไป อันเป็นการเบียดเบียน และทำลายสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศของธรรมชาติอย่างรุนแรง ซึ่งตรงกันข้ามกับเกษตรกรรมในระบบเศรษฐกิจพอเพียง ที่เกษตรกรทำกินเพื่อตนเองและเพื่อขายในชุมชนนั้น กลับมีการอนุรักษ์มากและเบียดเบียนธรรมชาติน้อย เพราะผลิต “พอเพียง” ไม่โลภมาก ไม่ทำลายมาก และกิจกรรมที่ทำในระดับที่ไม่กว้างขวางใหญ่โตมากนัก กลับเป็นการหมุนเวียนให้คุณภาพสิ่งแวดล้อมดีขึ้นโดยธรรมชาติ และมีการปรับฟื้นฟูปรับตัวเองได้โดยธรรมชาติอีกด้วย การผลิตด้วยวิถีธรรมชาติ และไม่ใช้เทคโนโลยีสูงมากนักในระบบเศรษฐกิจพอเพียง จะช่วยให้เกษตรกรสามารถพึ่งตนเองได้ โดยไม่ต้องกู้หนี้ยืมสิน เพื่อลงทุนมากทางด้านกิจกรรมการเกษตร การผลิตและการบริโภคก็จะมีแนวทางที่ไม่เป็นการทำลายทรัพยากร และก่อให้เกิดของเสียมากเกินไป เป็นการสร้างดุลยภาพระหว่างชีวิตกับธรรมชาติ ที่จะเกื้อกูลต่อกันและอยู่ร่วมกันด้วยความศานติ

ความจริงเรื่องการละเมียดเบียดเบียนทั้งต่อตนเอง ผู้อื่น และธรรมชาตินั้น ก็มีอยู่ในหลักพุทธธรรมโดยทั่วไปแล้ว เช่น ศีล ๕ ศีล ๘ และศีล ๑๐ อันเป็นศีลขั้นพื้นฐานสำหรับฆราวาสหรือผู้ครองเรือนโดยทั่วไป และศีลนั้นก็มิได้หมายความว่าเพียง ความประพฤติดีงาม กายและวาจา

^{๙๕} มนูญ มุกข์ประดิษฐ์, **ประทับใจแห่งแผ่นดิน**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ เทวนต์ เซ็นจูรี่ , ๒๕๓๖), หน้า ๙๘.

สุจริตเท่านั้น หากยังหมายถึงอวิชวะสุจริตด้วย^{๕๖} การประกอบสัมมาชีพ ด้วยการไม่เบียดเบียน ชีวิตและธรรมชาติ ถือเป็น การอาศัยสุจริตตามแนวพุทธธรรมและปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงอย่าง หนึ่งด้วยในเรื่องของศีลอันเป็นสิกขาขั้นต่ำสุด แต่มีขอบเขตมากและแบ่งได้เป็นหลายระดับนั้น พระ ธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้กล่าวไว้ในพุทธธรรม^{๕๗} ว่า

...ศีลครอบคลุมถึงการแสดงออก และการบังคับควบคุมตนเอง ด้านภายนอกทั้งหมด ความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมทั้งทางสังคมและธรรมชาติเกณฑ์อย่างต่ำสุดของศีลคือไม่ เบียดเบียน ผู้อื่น (เช่นเดียวกับการไม่เบียดเบียนตนเองด้วย) ไม่ทำลายสภาพแวดล้อม ทางสังคมที่เกื้อกูลแก่ชีวิตที่ดำรง หรือเกื้อกูลแก่ภรรคนั้น ต่อจากนั้นได้แก่การฝึกฝน ทางวินัย เพื่อความดีงามยิ่งขึ้นไป ให้สามารถกว่านั้นก็ก้าวไปถึงการทำการต่างๆ ที่ เกื้อกูลแก่ผู้อื่น ช่วยเสริมสร้างจัดสรรสภาพแวดล้อม ซึ่งปิดกั้นโอกาสแห่งความชั่วร้าย เพิ่มพูนโอกาสแห่งการ ดำเนินชีวิต และการปฏิบัติกิจเพื่อความดีงามหรือคุณค่ายิ่ง ๆ ขึ้นไป...

เกษตรกรรม “ทฤษฎีใหม่” ในกระบวนการของเศรษฐกิจพอเพียงนั้น วางแนวทางให้ เกษตรกร สามารถพึ่งตนเองได้ ในระดับหนึ่ง เพื่อเป็นฐานของการให้ความร่วมมือช่วยเหลือแก่ ชุมชนต่อไป ขอบเขตของเกษตรกรรม “เพื่อทำกิน” เอง เหลือจึงขายในชุมชน อันเป็นกิจกรรม ขนาดเล็กหรือไม่ใหญ่โตมากนัก จึงเป็นการปฏิบัติตามศีลในหลักพุทธธรรม คือ การดำรงตนอยู่ ด้วยดีในสังคม ไม่เป็นการเบียดเบียนตนเอง ผู้อื่น และธรรมชาติในหลักการของเศรษฐกิจ พอเพียง และหลักพระพุทธธรรมนั่นเอง ซึ่งในเรื่องดังกล่าวนี้ จะเห็นได้ชัดว่า ทรงเน้นถึงความ พอดี และความเหมาะสมเพียงพอแก่อัตภาพ ไม่โปรดที่จะให้ทำสิ่งใหญ่โตเกินตัว อันเป็นการ เบียดเบียนตนเองและทรัพยากรธรรมชาติเสมอมา ดังพระราชดำรัสที่ว่า “ ...ทำโครงการอะไร จะต้องนึกถึงขนาดที่เหมาะสมกับที่เรียกว่า อัตภาพ หรือกับสิ่งแวดล้อม” และ^{๕๘}

^{๕๖} Danai Chanchochai ,Dhamma Moments , (Bangkok , DMG,books 2003),P.86.

^{๕๗} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ,พุทธธรรม, ฉบับปรับปรุงและขยายความ ,(กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย , ๒๕๓๘) ,หน้า ๕๑๕.

^{๕๘} สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ(สำนักงาน กปร.), พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกับการพัฒนาประเทศ ,(กรุงเทพมหานคร : ๒๕๔๐), หน้า ๑๑๗.

...บางคนว่าโครงการตามพระราชดำรินี้ เป็นโครงการแบบไม่ใช่วิชาการ
ชั้นสูง ไม่ใช่ใช้วิชาการชั้นสูงทั้งหมดแต่มีวิธีมองที่คนต้องมองแบบกันเอง
ว่าจะทำอะไรเล็ก ๆ ทำอะไรที่ไม่วุ่นวายใหญ่โตจนเกินไป แต่ก่อนคิดมาตลอด
ว่า Small is beautiful ...

จากพระราชดำรินี้แสดงให้เห็นชัดเจนว่าทรงยึดถือหลักของความพอเพียง พอประมาณ
ในทุกโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ เนื่องจากการทำอะไรค่อยเป็นค่อยไป และพอดีพอ
ประมาณกับอัตภาพของตนเองนั้นเป็นการละความโลภและไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่นตลอดจน
ทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งเป็นของส่วนรวม ดังที่มีพระราชดำรัสว่า

...คนเราถ้าพอในความต้องการ มันก็มีความโลภน้อยเมื่อมีความโลภ
น้อย ก็เบียดเบียนคนอื่นน้อยถ้าประเทศใด มีความคิดอันนี้มีความคิดว่าทำ
อะไรต้องพอเพียง หมายความว่า พอประมาณ ซื่อตรงไม่โลภอย่างมาก
คนเราก็อยู่เป็นสุข...

๓.๔.๖ ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนาโดยทั่วไป

โดยที่ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริ มีความเกี่ยวพันกับการดำเนิน
ชีวิตของบุคคลและสังคมทุกระดับ ทั้งประเทศ มิใช่เฉพาะจะเกี่ยวข้องกับแต่ภาคเกษตรกรรมในชนบท
เท่านั้น และโดยที่ได้ทรงยึดถือหลักพุทธธรรมเป็นแนวทางดำเนินการพัฒนามาโดยตลอด ดังนั้น
แนวทางการดำรงชีวิต ของประชาชนในทุกระดับชั้นที่ได้ทรงพระราชทานไว้ นั้น จึงสอดคล้องกับ
หลักธรรมในพระพุทธศาสนาเกือบทั้งสิ้น เริ่มจากหลักการใหญ่ของการดำรงชีพเป็นปฐม คือ การให้
ปฏิบัติตนอยู่ในหลัก การเดินสายกลาง หรือ หลักมัชฌิมาปฏิปทา ในพระพุทธศาสนา ซึ่ง
หลักการนี้ได้ถูกนำมาใช้เป็นหลัก ในการพัฒนาประเทศโดยแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่ง
ชาติฉบับที่ ๙ ได้นำมามาใช้เป็นปรัชญาหลักในการกำหนดแผนพัฒนาฯ ของชาติด้วยแล้ว นอก
ไปจากนี้หลักพุทธธรรมที่สำคัญเรื่องอื่น เช่น ความสันโดษ มัตตัญญูตา การพึ่งตนเอง และการไม่
เบียดเบียน ก็ล้วนแล้วแต่สอดคล้องและตรงกับแนวพระราชดำริ ต่าง ๆ ที่ได้พระราชทานไว้ทั้งสิ้น
ดังได้กล่าวมาแล้วในแต่ละหัวข้อตามลำดับ

อย่างไรก็ดี ยังมีข้อธรรมอื่น ๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจาก
พระราชดำริอยู่อีกมาก เช่น ความขยันหมั่นเพียร ความไม่โลภ การแบ่งปันและการให้ และการรู้
รักสามัคคี ฯลฯ ดังนั้นในบทย่อเรื่องนี้จะได้กล่าวรวมและวิเคราะห์ถึงหลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับ

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และ โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ โดยทั่วไป ให้ครอบคลุม พอสังเขปตามลำดับหัวข้อดังต่อไปนี้

ก. ความขยันหมั่นเพียร (วิริยะ)

ความขยันหมั่นเพียร เป็นคุณสมบัติพื้นฐานที่สำคัญอย่างยิ่ง ในปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่ใช้กับประชาชนทั้งชาติโดยเฉพาะอย่างยิ่งเกษตรกรผู้ทำเกษตร “ทฤษฎีใหม่” ซึ่งเป็นกระบวนการวิธีหนึ่งของเศรษฐกิจพอเพียง เนื่องจากต้องมีความมานะ บากบั่น หมั่นเพียร เป็นประการแรก ในการเพาะปลูกพืชหลายอย่างหมุนเวียนกันไปเพื่อให้พึ่งตนเองได้ และมีพอกิน ความขยันหมั่นเพียรนี้เป็นกุญแจสำคัญในการที่จะนำชีวิตให้อยู่รอดและนำพาไปสู่อนาคตที่ดีขึ้นได้ และไม่เพียงแต่เกษตรกรที่ทำงานเกษตรกรรมเท่านั้น หากแต่ “ความเพียร” นี้ คือ สิ่งที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงแนะนำให้พสกนิกรชาวไทยทั้งมวลนำมาไปปฏิบัติ ดังเช่นในพระราชนิพนธ์ เรื่อง พระมหาชนก เป็นต้น ในหลักพุทธธรรม ได้กล่าวถึง “ความเพียร” ไว้หลายประการด้วยกันแต่ที่รวมถึงหลักในการดำรงชีวิตที่จำเป็นอื่น ๆ ด้วยก็มีเช่นในหลักคำสอนเรื่อง ทิฐุธรรมมีกัตถสังวัตตนิกธรรม ๔ คือ^{๑๙}

๑) อุฏฐานสัมปทา	การถึงพร้อมด้วยความขยันหมั่นเพียร
๒) อารักขสัมปทา	การถึงพร้อมด้วยการเก็บรักษาทรัพย์
๓) กัลยาณมิตตตา	รู้จักสมาคมคบหากับคนดี
๔) สมชีวิตา	รู้จักใช้จ่ายใช้สอยเพียงพอประมาณ

ดังกล่าวแล้วในบทที่ว่าด้วย “สันโดษ” และนอกจากนี้ยังมีในองค์ธรรมว่าด้วย ปธาน คือ ความเพียรชอบที่เป็นสัมมาวายามะ มี ๔ อย่างคือ

๑) สังวรปธาน	เพียรระวังบาปกุศลที่ยังไม่เกิดมิให้เกิด
๒) ปหานปธาน	เพียรละบาปอกุศลที่เกิดขึ้นแล้ว
๓) ภาวนาปธาน	เพียรเจริญทำกุศลธรรมให้เกิดขึ้น
๔) อหุรักขาปธาน	เพียรรักษากุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้วไม่ให้เสื่อม เป็นต้น

๑๙ อภ. อภ. , ๒๓/๑๔๕/๒๕๔.

นอกจากนี้ พุทธธรรม ยังได้กล่าวไว้ในส่วนหมวดธรรมที่เรียกว่า พละ ๕ หมายความว่าถึงพลังที่จะทำให้เกิดความมั่นคงปราศจากความเกียจคร้าน และความประมาทในการทำกิจการงานมีดังนี้^{๑๐๐}

- ๑) สัทธา ความเชื่อ
- ๒) วิริยะ ความเพียร
- ๓) สติ ความระลึกได้
- ๔) สมာธิ ความตั้งจิตมั่น และ
- ๕) ปัญญา ความรู้ทั่วชัด

เกี่ยวกับเรื่องความเพียรในทฤษฎีใหม่ ทรงมีพระราชกระแสว่า^{๑๐๑}

เมื่อเป็นทฤษฎีใหม่แล้ว ก็มาเข้าเป็นเรื่องของเศรษฐกิจพอเพียง คนที่ทำนี้ ต้องไม่ฟุ้งซ่าน ไม่ฟุ้งเฟ้อ ได้เขียนไว้ในทฤษฎีนั้นว่าลำบากเพราะผู้ที่ปฏิบัติต้องมี ความเพียร และต้อง อุตทน ไม่ใช่จะทำง่าย ๆ ไม่ใช่บอกว่า เป็นทฤษฎีของในหลวงแล้วจะทำได้สะดวก และไม่ใช่ว่าจะทำได้ทุกแห่งต้องเลือกที่ถ้าค่อย ๆ ทำไปก็ยังสามารถขยายความคิดของทฤษฎีใหม่นี้ไปได้โดยดัดแปลงทฤษฎีนี้แล้ว แต่สภาพของภูมิประเทศหรืออาจจะช่วยสภาพภูมิประเทศโดยหาแหล่งน้ำเพิ่มเติม

และ

...ดังนี้ถึงบอกว่า เศรษฐกิจพอเพียง และ ทฤษฎีใหม่ สองอย่างนี้จะทำความเจริญแก่ประเทศได้ แต่ต้องมี ความเพียรแล้วต้องอุตทนต้องไม่ใจร้อนต้องไม่พุดมาก ต้องไม่ทะเลาะกัน ถ้าทำโดยเข้าใจกันเชื่อว่าทุกคนจะมีความพอใจได้...

เรื่องของความเพียรนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเองนอกจากจะทรงสั่งสอนแนะนำให้ผู้อื่นประกอบ “ความเพียร” แล้ว ยังทรงใช้ความเพียรมาใช้ในการทรงงานอย่างต่อเนื่องและไม่เคยทอดทิ้งความเพียรในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวนั้นเป็นความเพียรพยายาม ที่มีความเข้มแข็งที่จะกระทำในสิ่ง ที่ถูกต้องชอบธรรม เพื่อนำความผาสุกมาให้แก่ราษฎรชาวไทย ดังที่ประจักษ์กันมาแล้วตลอดระยะเวลาครั้งศตวรรษนั่นเอง

^{๑๐๐} พระธรรมปิฎก , พจนานุกรมพุทธศาสตร์ , ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๘๗.

^{๑๐๑} พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, พระราชดำรัสในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา, ๔ ธันวาคม , ๒๕๔๑.

ข. ทานและการให้ (ทาน)

ทานและการให้ เป็นคุณธรรมและข้อปฏิบัติที่พึงประสงค์ในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่สำคัญยิ่งอีกประการหนึ่ง เนื่องจากทานและการให้ตลอดจนการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกันนั้น เป็นคุณธรรมที่เคียงคู่ขนานไปกับการไม่โลภ ไม่เบียดเบียน และการไม่แข่งขันชิงดีกัน หลักของทานและการให้ป็นนั้น เป็นหลักการดำรงชีวิตที่ทรงแนะนำสั่งสอนให้ประชาชนปฏิบัติอยู่เสมอ ซึ่งตรงกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนาอีกเช่นกัน ในเรื่องของการให้ทานนั้น ทรงปฏิบัติให้เห็นเป็นตัวอย่างทั้งในการให้ อามิสทาน และ ธรรมทาน (การให้ความรู้ – แนะนำสั่งสอน) ทั้งในเรื่องของปาฏิบุคคลิกทาน (การให้จำเพาะกลุ่มบุคคล) และสังฆทาน (การให้แก่ส่วนรวม) ซึ่งทรงปฏิบัติมาอย่างมาตลอดพระชนมชีพ ดังเป็นที่ประจักษ์กันทั่วไปแล้ว

เคยมีพระราชดำรัส ในเรื่องทานและการให้ที่ว่า พระองค์ทรงใช้หลัก สังฆทานในการให้ คือ ให้เพื่อให้ และให้โดยไม่เลือกที่รักมักที่ชัง ทรงให้ทั้งพสกนิกรชาวไทยและผู้อพยพที่หนีมาพึ่งพระบรมโพธิสมภารในฐานะเพื่อนมนุษย์ผู้ประสบกับความทุกข์ยาก และทรงมีพระราชดำรัสด้วยว่า เหตุที่ทฤษฎีโดมิโนมาหยุดอยู่ที่เมืองไทย โดยประเทศไทยไม่ล่มสลายตามเพื่อนบ้านรอบข้างทุกประเทศไป ก็เพราะสังคมของเรายังเป็นสังคมที่ให้อภัย คนที่ให้อภัยทำให้บ้านเมืองเราอยู่รอดได้^{๑๐๒}

เรื่องทานและการให้ นั้น เห็นได้ชัดจากหลักการ “ขาดทุน” คือ “กำไร” ดังที่มีพระราชดำรัสว่า^{๑๐๓}

...มีชาวต่างประเทศมาขอพบ เพื่อขอโอวาทเกี่ยวกับการปกครองประเทศว่าจะทำอย่างไร จึงได้แนะนำไปว่าให้ปกครองแบบคนจน แบบไม่ติดกับตำรามากเกินไป ทำอย่างสามัคคี และมีเมตตากันก็จะอยู่ได้ตลอดไป ไม่เหมือนกับคนที่ทำตามวิชาการที่เวลาเปิดตำราแล้วไม่รู้ว่าทำอะไร ลงท้ายก็ต้องเปิดหน้าแรกเริ่มต้นใหม่ ถอยหลังเข้าคลอง ถ้าเราใช้ตำราแบบอะลุ่มอะล่วยกันที่สุดในที่สุดได้เป็นการดี ให้โอวาทไปว่า “ขาดทุนเป็นการได้กำไรของเรา”

^{๑๐๒} สุเมธ ตันติเวชกุล ดร., ใต้เบื้องพระยุคลบาท , พิมพ์ครั้งที่ ๓ (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มติชน , ๒๕๔๓, หน้า ๒๑๑.

^{๑๐๓} มุญญ มุขัประดิษฐ์ , ระเบียบแห่งแผ่นดิน, หน้า ๘๖.

หลักของท่านและการให้มืออยู่ด้วยเช่นกัน ในองค์ธรรมข้อที่ว่าด้วยบุญกริยาวัตถุ ใน
หมวด ๓ คือ

๑. ทานมัย การทำบุญด้วยการให้
๒. ศีลมัย ทำบุญด้วยการรักษาศีล และ
๓. ภาวนามัย ทำบุญด้วยการเจริญภาวนา

และในหมวด ๑๐ คือ

๑. ทานมัย
๒. ศีลมัย
๓. ภาวนามัย
๔. อปจายนามัย (การประพุดิอ่อนน้อม)
๕. เวยยาวัจฉมัย (ชวนชวยรับใช้)
๖. บัตติทานมัย (เฉลี่ยส่วนความดีให้ผู้อื่น)
๗. บัตตานิทานมัย (ยินดีในความดีของผู้อื่น)
๘. ฐัมมัสเสวนามัย (ด้วยการฟังธรรม)
๙. ฐัมมเทศนามัย (การสั่งสอนธรรม) และ
๑๐. ทิฏฐุชุกัมม (การทำความเห็นให้ตรง)

สำหรับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว นั้น นอกจากพระองค์จะทรงแนะนำสั่งสอนให้
ประชาชนชาวไทย “ให้” กันแล้ว ยังทรงปฏิบัติพระองค์ในเรื่องการให้ตลอดมาอย่างเคร่งครัด
โดยเฉพาะในข้อ ที่หนึ่งที่ว่าด้วย ทาน ในทศพิธราชธรรม ซึ่งทำให้พสกนิกรใต้เบื้องยุคลบาท
อยู่ร่มเย็นเป็นสุขมาจนตราบเท่าทุกวันนี้ กล่าวกันว่าทรงเป็นพระประมุของค์เดียวในโลกที่แม้จะ
ทรงเป็นพุทธมามกะแต่ก็ทรงเป็นองค์อัครศาสนูปถัมภกที่เกื้อหนุนอุปถัมภ์คุ้มครองแก่ทุกศาสนา
ในประเทศไทยโดยทั่วหน้ากัน ^{๑๐๔}

^{๑๐๔} คณะกรรมการจัดงานวันที่ ๕ ธันวาคมหาราช ครั้งที่ ๒๗, ๕ ธันวาคมหาราช มหามงคลเฉลิม
พระชนมพรรษา ๗๖ พรรษา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรุงเทพ จำกัด , ๒๕๔๖) , หน้า ๙๕.

ค. ความไม่โลกและความไม่ประมาท (อโลภะและอัปมาทะ)

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวนั้นเป็นที่ทราบกันดีว่า มุ่งหมายเพื่อให้ประชาชนในชาติมีความพอเพียงในการดำรงชีวิต ความพอเพียงหมายถึงความพอดีและความเป็นเหตุผล และต้อง “ไม่โลภ” เป็นอย่างมาก เศรษฐกิจพอเพียงหรือการดำเนินชีวิตอย่างมีดุลยภาพ และเป็นทางสายกลางนั้น นอกจากจะหลีกเลี่ยงเรื่องความเป็นวัตถุนิยมแล้ว ยังสอนให้ทุกคนมีภูมิคุ้มกัน กระแสความโลภและบริโภคนิยมและต้องตั้งตนอยู่ในความ ไม่ประมาทด้วย

ทรงมีพระราชดำรัส ในเรื่อง ความไม่โลภในเศรษฐกิจพอเพียงว่า ^{๑๐๕}

...ทำอะไรต้องพอเพียง หมายความว่า พอประมาณไม่สุดโต่ง ไม่โลภอย่างมาก คนเราก็คืออยู่เป็นสุข พอเพียงนี้อาจจะมีมาก อาจจะมีของหรูหราก็ได้ แต่ต้องไม่ไปเบียดเบียนคนอื่น ต้องให้พอประมาณตามอัตภาพ...

และ

...ทำโครงการอะไรก็ต้องนึกถึง ขนาดที่เหมาะสมกับที่เรียกว่า อัตภาพหรือกับสิ่งแวดล้อม... ฉะนั้นการที่จะทำโครงการอะไรจะต้องทำด้วยความรอบคอบและอย่า “ตาโต” เกินไป

ดังกล่าวแล้วในเบื้องต้นว่า ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง อันเนื่องมาจากพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวนั้น มิได้จำกัดวงเฉพาะเกษตรกรหรือชาวไร่ชาวนาเพียงเท่านั้น หากแต่เป็นปรัชญาของการดำรงชีพของทุกคน ทุกอาชีพ ทั้งอยู่ในเมืองหลวง เมืองใหญ่ หรือในชนบทด้วย ดังนั้นกิจการใดก็ตามที่ทุกคนปฏิบัติอยู่ในการดำรงชีวิตจะต้องยืนอยู่ในหลักแห่งความพอดี ไม่เล็งผลเลิศ (ตาโต) ไม่ทุ่มเทลงทุนจนเกินกว่าสภาพและเนื้อของงาน การกู้ยืมทุนก็ต้องกระทำด้วยความเหมาะสม ไม่ใช่กู้มาลงทุนจนเกินตัวเพราะหวังผลกำไรหรือผลได้แต่ประการเดียว ดังที่ปรากฏให้เห็นในธุรกิจอสังหาริมทรัพย์และการพัฒนาที่ดินในยุคก่อนเศรษฐกิจฟองสบู่จะแตก

^{๑๐๕} พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว,พระราชดำรัสเรื่องในวันเฉลิมพระชนมพรรษา, ๒๕๔๑

องค์ธรรมในพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวกับ “การไม่โลภ” มีอยู่ใน กุศลมูล ๓ หรือรากเหง้าของกุศล และการทำความดี คือ

- ๑) อโลภะ (ความไม่โลภ ความคิดเผื่อแผ่ เจือจาน , จาคะ)
- ๒) อโทสะ (ความไม่คิดปทุษร้าย และมีเมตตา)
- ๓) อโมหะ (ความไม่หลง , ปัญญา)

ซึ่งตรงข้ามกับอกุศลมูล ๓ คือ โลภะ โทสะ โมหะ และในกรรม ๒ ซึ่งระบุถึง อกุศลกรรม และ กุศลกรรม อกุศลกรรม คือ การกระทำอันไม่ดี ไม่ฉลาด ไม่เกิดจากปัญญา คือ การกระทำที่เกิดจาก โลภะ โทสะ โมหะ เป็นต้น

ในเรื่องของความไม่ประมาทหรืออประมาทนี้ ก็เป็นส่วนสำคัญอีกส่วนหนึ่งของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่ได้พระราชทานไว้ สำหรับประชาชนทุกคน คือ ให้ล่วงรู้ถึงสถานภาพและสถานการณ์แวดล้อมของทุกคนอยู่เสมอจะได้ไม่ถลำไปด้วยความโลภ หรือ ความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ การรู้เท่าทันสถานการณ์ มีสติและรู้ถึงความเสี่ยงภัยที่อาจจะบังเกิดมีขึ้นอันเป็นการสร้างความปลอดภัยให้กับตนเอง และความปลอดภัยให้กับสังคม เป็นตาข่ายแห่งความปลอดภัยทางสังคม (Social Safety Net) ส่วนหนึ่งด้วยการรู้เท่าทันความเปลี่ยนแปลง และการไม่หลงกระแสนี้ในปรัชญาฯของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๙ ซึ่งน้อมนำเอาปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปเป็นแนวทางนั้น ก็ได้ระบุว่า^{๑๐๖}

“...ในการพัฒนาประเทศจะยึดหลัก “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” เป็นปรัชญานำทาง ให้การพัฒนายึดทางสายกลางอยู่บนพื้นฐานของความสมดุลพอดี และความพอประมาณ อย่างมีเหตุผล นำไปสู่สังคมที่มีคุณภาพ ทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง สามารถพึ่งตนเอง มีภูมิคุ้มกันและรู้เท่าทันโลก”

ซึ่งก็เท่ากับว่า การระมัดระวังตัวและตั้งตนอยู่ในความไม่ประมาทมีสติ และมีความพอดี นั้นเอง

^{๑๐๖} สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๙, (๒๕๔๕ - ๒๕๔๙) ,(กรุงเทพมหานคร : ๒๕๔๕), หน้า ง.

ในหลักของพระพุทธศาสนานั้นกล่าวถึง อัปมาทะ ว่าเป็นความไม่ประมาท หรือ ความมีสติหรือความเพียรที่มีสติ การดำเนินชีวิตโดยมีสติเป็นเครื่องกำกับความประพฤติและการกระทำทุกอย่าง การระมัดระวังตัวไม่ยอมถลำลงไปในความเสื่อมรอบคอบดังพุทธวจนะว่า^{๑๐๗}

...ธรรมเอก ที่มีอุปการะมาก เพื่อการเกิดขึ้นแห่ง อารยอัษฎางคิกมรรค ก็คือ “ความถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาท”

...เราไม่เล็งเห็นธรรมอื่น แม้สักข้อหนึ่งซึ่งเป็นเหตุ ให้อารยอัษฎางคิกมรรคที่ยังไม่เกิด ก็เกิดขึ้น ที่เกิดขึ้นแล้ว ก็เจริญบริบูรณ์ เหมือนอย่างความถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาทนี้เลย”

ซึ่งองค์ธรรม ข้อนี้ เป็นหลักสำคัญอยู่ในความไม่ประมาท ความมีสติรู้เท่าทันเหตุการณ์ ในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงนั่นเอง

ง. หลักความรู้รักสามัคคี (สามัคคีธรรม)

หลักความรู้รักสามัคคีและความมีเมตตา หวังดี เอื้อเพื่อต่อกันเป็นคุณธรรมอีกข้อหนึ่งที่ทรงแนะนำสั่งสอนให้พสกนิกร ปฏิบัติต่อกันเสมอมา เนื่องจากความรู้รักสามัคคีและความมีเมตตาต่อกันนั้น จะสามารถเกื้อหนุนนำพาให้ประเทศชาติ ดำเนินไปอย่างมั่นคงสถาพร และสามารถเป็นพลังกำลังให้สามารถฟันฝ่าอุปสรรค ปัญหาที่บังเกิดขึ้นได้ ในเรื่องของความรู้รักสามัคคีนั้น เคยมีพระราชกระแสว่า^{๑๐๘}

...ถ้าหากเมืองไทย ไม่ใช่ความสามัคคี ไม่เห็นอกเห็นใจกัน ไม่ใช่อะไรที่พอรับกันได้ พอที่จะใช้ได้ ก็คงจะไม่ได้ทำอะไรหมายความว่าทำมาหากิน ก็ไม่ได้ทำมาหากินเพราะว่าไม่มีอุปกรณ์ไม่มีความสงบจะต้อง “รู้รัก สามัคคี” หมายความว่ารู้จักการอะลุ่มอล่วยกัน แม้จะไม่ใช้ถูกต้องเต็มที่คือ หมายความว่า ไม่ถูกหลักวิชาเต็มที่ก็ต้องใช้ เพราะว่าถ้าไม่ใช่ ก็ไม่มีอะไรจะใช้...

^{๑๐๗} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) , พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม , หน้า ๕๕.

^{๑๐๘} พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว , พระราชดำรัสเนื่องในวันเฉลิมพระชนมพรรษา , ๔

จากพระราชดำรัสนี้เห็นได้ชัดเจนว่า ทรงมุ่งการประสานประโยชน์กันและมุ่งเน้นประโยชน์ส่วนรวมเป็นหลัก โดยให้คำนึงถึงประโยชน์ส่วนตนให้น้อยลง ให้มีการเสียสละและการให้ ให้มาก ดังที่ได้กล่าวแล้วมาตามลำดับในตอนต้น และ นอกไปจากนี้ ยังให้ความสำคัญแห่งหลักสามัคคีธรรมอันเป็นคุณเครื่องที่จะยังความสำเร็จแก่กิจการทุกประการได้ ดังพระราชดำรัสว่า ^{๑๐๙}

...ในการทำงานทั้งปวงนั้น ทุกคนจะต้องตั้งใจจริงอดทนและขยันหมั่นเพียร ซื่อตรง เห็นอกเห็นใจกัน ถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน มีเมตตา มุ่งดี มุ่งเจริญต่อกัน ยึดมั่นในสามัคคีธรรม ความสุจริตทั้งในความคิดและการกระทำ ถือเอาความมั่นคง และ ประโยชน์ร่วมกันเป็นจุดหมายสำคัญ...

เรื่องของความรู้จักสามัคคีและความมีเมตตา นั้นปรากฏอยู่ในองค์ธรรมทาง พระพุทธศาสนาว่าด้วยเรื่อง ทิศาที่ ๖ ที่สอนให้มีสามัคคีธรรมดังคำสอนในเรื่องทิสที่ ๖ สำหรับบุคคลพึงประพฤติ เพื่อสามัคคีธรรม คือ ^{๑๑๐}

- ๑) ทาน การให้ปัน
- ๒) ปิยะวาจา พูดอย่างรักกัน
- ๓) อัตถจริยา ทำประโยชน์แก่เขา
- ๔) สมานัตตตา เอาตัวเข้าสมาน
- ๕) อวิสังวาทนตา พูดจาไม่คลาดความจริง

องค์ธรรมข้อนี้ สามารถเป็นหลักการยึดเหนี่ยวหัวใจคน และประสานหมู่ชนไว้ในความสามัคคีอันเป็นหลักธรรมที่จำเป็นสำหรับคนทั่วไปและสอดคล้องกับหลักรู้จักสามัคคีของ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวนั่นเอง

^{๑๐๙} สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ, **แนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ**, (กรุงเทพมหานคร : บ.เซนจูรี่ จำกัด , ๒๕๔๒) , หน้า ๒๕๘.

^{๑๑๐} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธธรรม** , หน้า ๖๓๕.

นอกจากนี้ ยังมีองค์ธรรมอันเกี่ยวเนื่องอื่น ๆ ที่จะสนับสนุนให้หลัก “รู้จัก สามัคคี” ในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” ดำเนินไปได้ด้วยดีก็มีอีก อาทิ เช่น องค์ธรรมใน ทศพิธราชธรรม ราชสังคหวัตถุ ๔ พรหมวิหาร ๔ และหลักธรรมอื่น ๆ ที่สอนให้มีความสามัคคี พร้อมเพรียง ในหมู่คณะ เช่น หลักจรรยาบรรณ ๗ ประการ เป็นต้น

๓.๕ สรุป

ตามที่ได้วิเคราะห์ เทียบเคียงปรัชญาและแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง อันเนื่องมาจากพระราชดำริกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนาโดยลำดับโดยได้กล่าวถึงทั้งองค์รวม ในหลักพุทธธรรม และแยกอธิบายในแต่ละส่วนของข้อธรรมหลักในแต่ละหัวข้อสำคัญตลอดจนหลักธรรมโดยทั่วไปว่า มีความสัมพันธ์และสอดคล้องต้องกันอย่างไร โดยผู้วิเคราะห์ได้พยายามชี้ให้เห็นว่า ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงนั้นได้ น้อมนำเอาหลักพุทธธรรมในเรื่อง “มัชฌิมาปฏิปทา” หรือ การเดินสายกลาง มาเป็นหลักพื้นฐานโดยมุ่งเน้นให้ประชาชนในชาติ ดำรงอยู่ในความพอเพียงทั้งในการบริโภค และการดำเนินชีวิต อีกทั้งยังมีความซื่อสัตย์มีความอดทน ขยันหมั่นเพียร มีความเป็นอิสระ และมีความมั่นคงในจิตใจ ไม่ตกไปสู่กระแสวัตถุนิยม และบริโภคนิยมได้โดยง่าย ให้ลด ละ เลิก ความโลภและการเบียดเบียน ให้รู้จักมัชฌิมา อุดม ไม่เอาจัด เอาเปรียบรู้จักเมตตาและการให้ ตลอดจนให้ประสานประโยชน์ระหว่างตนกับผู้อื่นและสังคม ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม โดยไม่เป็นการทำลายอีกด้วย หลักการเหล่านี้ มีปรากฏอยู่ในพุทธธรรมในพระพุทธศาสนาอันเป็นรากฐานของวัฒนธรรมและสังคมไทยมานับเป็นพันปีทั้งสิ้น

นอกจากนี้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ยังมิได้มีความหมายเพียงเป็นทางเลือกใหม่ ของการพัฒนาในระบบทุนนิยมสุดโต่ง ซึ่งไม่เคยปรากฏผลลัพธ์เป็นความผาสุกที่แท้จริงของสังคม หรือวิธีการไขปัญหาวิกฤติทางเศรษฐกิจที่ประเทศไทยเพิ่งจะประสบมาเท่านั้น หากแต่ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงนี้ยังกินความหมายลุ่มลึกและผูกพัน สอดประสานกับหลักพระพุทธธรรมในพระพุทธศาสนาในเรื่อง “ทางสายกลาง” และข้อธรรมที่สำคัญอื่น ๆ อันเกี่ยวกับ ปรัชญา และแนวคิดในการดำรงชีวิตของผู้คนชุมชนและสังคมไทยในอุดมการณ์ นั้นคือ พุทธวิธีแห่งความมีชีวิตอันประเสริฐ และพร้อมจะพัฒนาให้สูงขึ้นทั้งทางด้านกายและด้านจิตใจ อันควรจะเป็นจุดหมายสูงสุดของพุทธศาสนิกชนอีกด้วย

บทที่ ๔

วิเคราะห์ “ทฤษฎีใหม่”

ในฐานะที่เป็นกระบวนการหนึ่งในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง กับหลักพุทธธรรม

๔.๑ กล่าวหา

...ทฤษฎีใหม่นี้มีไว้ สำหรับป้องกันความขาดแคลนในยามปกติก็จะทำให้ มี รายได้มากขึ้น ในยามที่มีอุทกภัยก็สามารถที่จะฟื้นตัวได้เร็ว โดยไม่ต้องให้ ทางราชการไปช่วยมากเกินไปทำให้ประชาชนมีโอกาสพึ่งตนเองได้อย่างดี ฉะนั้น จึงได้สนับสนุนให้มีการปฏิบัติตามทฤษฎีใหม่...^๑

ดังได้กล่าวมาแล้ว ในเบื้องต้นว่าแม้ประเทศไทยจะมีการเร่งรัดพัฒนาเศรษฐกิจมาโดย ลำดับอย่างต่อเนื่องเป็นเวลากว่าห้าทศวรรษแล้วก็ตามและแม้ว่าผลการพัฒนาซึ่งปรากฏเป็น ตัวเลขของผลิตภัณฑ์มวลรวมของประเทศ (GDP) จะอยู่ในระดับเฉลี่ยสูงอย่างต่อเนื่องติดต่อกัน มาเป็นเวลานานแต่ก็ยังไม่สามารถทำให้สถานการณ์ความยากจนของประชาชนทั้งประเทศดี ขึ้นอย่างเป็นรูปธรรมที่ชัดเจนแต่ประการใด ดังตัวอย่างที่ได้จากการที่ได้มีการศึกษาเส้นความ ยากจน (PovertyLine) ของประเทศในปี พ.ศ.๒๕๔๓ พบว่าสัดส่วนคนยากจนเพิ่มขึ้น ๑๕ % หรือ ๙.๓ ล้านคน^๒ เทียบกับปี ๒๕๓๙ ซึ่งมีคนยากจนอยู่ ๑๑.๔ % หรือ ๖.๘ ล้านคน อย่างไรก็ตาม เมื่อ ได้มีการทบทวนการกำหนดเส้นความยากจนขึ้นใหม่ครั้งล่าสุดในปีพ.ศ.๒๕๔๗ (๑ กันยายน ๒๕๔๗)

^๑ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว , พระราชดำรัส, ในวันเฉลิมพระชนมพรรษา, ๒๕๓๘ , ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน

^๒ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ข่าวสารการพัฒนา , กรุงเทพมหานคร : ปีที่ ๑๙ ฉบับที่ ๒ กพ.๒๕๔๕ : หน้า ๑.

ปรากฏว่าคนไทย มีจำนวนคนจนมากขึ้นกว่าเดิมทั้งนี้ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากความยากจนได้ขยายขอบเขตไปทั่วประเทศมากขึ้น และอีกส่วนหนึ่งมาจากการที่เส้นความยากจนที่ทำไว้เดิมมีปัญหาทางเทคนิคและวิชาการ ทำให้เกิดปัญหาการยอมรับ เส้นความยากจนที่ปรับปรุงใหม่มีโดยสรุป คือ เส้นความยากจนใหม่ใช้ระดับรายได้ต่ำกว่า ๑,๑๖๓ บาทต่อเดือน เพิ่มจาก ๙๒๒ บาทต่อคนต่อเดือน ทำให้คนจนในประเทศมีเพิ่มมากขึ้น ๕.๙๙ ล้านคนหรือเพิ่มเป็น ๘.๘๐ ล้านคน ซึ่งชี้ชัดว่าคนไทยจนลงกว่าเดิมโดยถ้วนเฉลี่ยทั่วประเทศ แต่หากจะดูเฉพาะภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นการเฉพาะจะพบว่าเดิมมีคนยากจน ๑๗.๗ % แต่เกณฑ์ความยากจนใหม่ มีเพิ่มขึ้นถึง ๒๑.๙ % (ดูตารางเส้นความยากจนในตารางที่ ๓ ซึ่งแบ่งพื้นที่โดยละเอียด) อย่างไรก็ตามความยากจนนั้น มิได้หมายถึงการวัดความขัดสนทางเศรษฐกิจหรือรายได้เท่านั้น แต่ยังรวมถึงการวัดความยากจนที่มีใช้รายได้ โดยครอบคลุมถึงมิติที่สำคัญอื่นๆได้แก่ การวัดคุณภาพชีวิตของคน ความอยู่ดีมีสุข สุขภาพอนามัย และโอกาสการเข้าถึงบริการของรัฐอีกด้วย นอกจากนี้ยังพบว่าความเหลื่อมล้ำของการกระจายรายได้ ยังเพิ่มมากขึ้นและเป็นปัญหาที่แก้ไม่ตก โดยกลุ่มคนที่มีรายได้ในกลุ่มต่ำสุดและในกลุ่มสูงสุด ห่างกันมากและจะเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ จากการที่เกษตรกรที่เป็นคนจนส่วนใหญ่ของประเทศยังขาดศักยภาพและโอกาสในการปรับปรุงคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นได้ และปัจจัยด้านโครงสร้างพื้นฐานโดยเฉพาะ ในภาคเกษตรกรรมและระบบการจัดสรรทรัพยากรธรรมชาติ ยังไม่สามารถกระจายสู่กลุ่มเป้าหมาย คือ คนจนได้อย่างทั่วถึงและเป็นธรรม

จากข้อเท็จจริงดังกล่าวข้างต้นนี้ ทำให้เห็นภาพชัดเจนว่าปัญหาความยากจนและด้อยโอกาสของเกษตรกรไทย ซึ่งถือว่าเป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศยังได้รับการแก้ไขอย่างไม่ถูกจุด และไม่เป็นที่พอใจโดยตลอด ไม่ว่าจะยุคใดสมัยใด และปัญหาที่สำคัญก็ยังคงเป็นเรื่องของที่ดินและน้ำอยู่เช่นเดิม พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงรับสั่งอยู่เนือง ๆ ระหว่างการทรงงานในถิ่นทุรกันดารว่า ขอย่าให้เกษตรกร ขาย หรือ จำนอง จำนำ ที่ทำกินและย้ายถิ่นฐานเนื่องจาก การมีข้าวอยู่ในนาอย่างน้อยก็มีข้าวไว้กินและไม่ต้องไปซื้อข้าวที่ตนปลูกเองในราคาแพง หากมีสิ่งที่ยอดังชีวิตในไร่นา แม้ไม่มีเงินก็ยังพออยู่ได้^๓

จากการที่ได้เสด็จพระราชดำเนินไปทั่วทุกภูมิภาคของประเทศเพื่อทรงงานและเยี่ยมเยียนราษฎรมาโดยตลอดเกือบ ๕๐ ปีนั้น ทำให้ทรงทราบถึงปัญหาของราษฎรอย่างถ่องแท้มากที่สุด และการที่ได้ทรงเน้นเรื่องที่ทำกิน ระบบชลประทาน และการเกษตรกรรมของเกษตรกรนั้น ก็ด้วยทรงเห็นว่าจะเป็นหนทางเดียวที่จะทำให้คนส่วนใหญ่ของประเทศได้มีโอกาสลืมตาอ้าปาก

^๓ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว , พระราชดำรัส , ขณะทรงงานจากบันทึกการถวายงานส่วนตัว ของ นายมัญญ มุขประดิษฐ์ (พ.ศ.๒๕๓๒).

พออยู่พอกินตามควรแก่อัตภาพได้ การมุ่งหวังที่จะคอยผลพวงและอานิสงส์จากระบบเศรษฐกิจ กระแสหลัก ตามทฤษฎี Trickle down ซึ่งเป็นแนวทางของระบบทุนนิยมเสรี ที่เน้นผลกำไร ผูกขาด ตัดตอน อย่างสมบูรณ์นั้นก็ยากที่ผลของการพัฒนาจะมีส่วนเจือจางลงมาถึงระดับล่างได้ เพราะโดยความเป็นจริงแล้วคงเป็นสิ่งที่มีความหวังลม ๆ แล้ง ๆ และจะบังเกิดผลดีกับกลุ่มคน ระดับรากหญ้ามิได้เลย นอกจากตัวเลขสวยหรูที่หาได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับประชาชนส่วนใหญ่แต่ อย่างใดไม่

สิ่งที่น่าสนใจยิ่งอีกประการหนึ่งเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตและรายได้ของเกษตรกรนั้นสำนักงาน คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้ทำการวิเคราะห์และยอมรับด้วยว่าการ ดำเนินการแก้ไขปัญหาที่ผ่านมาในเรื่องการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในภูมิภาคนั้น แม้จะมีหลายแผนงานและมากแนวทางแล้วก็ตาม แต่การดำเนินงานดังกล่าวยังคงเป็นการแก้ไขปัญหา เฉพาะหน้า ไม่ใช่การแก้ไขปัญหาเชิงโครงสร้างและที่สำคัญ คือ การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ไม่เอื้อประโยชน์ต่อคนยากจน รวมทั้งขาดบูรณาการและการประสานงานที่เป็นระบบในแผนงาน ภาครัฐ ที่ลงสู่กลุ่มเป้าหมาย เพื่อขจัดและลดความเหลื่อมล้ำของรายได้ระหว่างกลุ่มคนต่าง ๆ ใน สังคมให้เกิดความเป็นธรรม^๔

การวิเคราะห์และการยอมรับข้อเท็จจริงดังกล่าวข้างต้นสอดคล้องกับความเห็นทางวิชาการ ของนักวิชาการหลายสาขาที่สนใจในเรื่องเศรษฐกิจสังคมและการพัฒนาประเทศ เป็นอย่างยิ่งว่า แนวคิดระบบเศรษฐกิจกระแสหลัก ซึ่งเรานำมาเป็นกรอบและแนวทางในการพัฒนาประเทศ โดย จำลองรูปแบบมาจากทางตะวันตกนั้น มิได้ก่อให้เกิดความผาสุกและสร้างสรรค์คุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ให้กับคนส่วนใหญ่ของประเทศเลยและ ยิ่งไปกว่านั้น ระบบ เศรษฐกิจแบบทุนนิยมผูกขาด กลับทำ ให้คนไทยยากจนลง แม้จะมีตัวเลขระบุในบางช่วงว่า คนไทยมีรายได้เพิ่มขึ้น แต่กลับไม่พอกิน ไม่พอใช้จ่ายดำรงชีวิตยังยากจนเช่นเดิม ซึ่งความจนชนิดนี้เรียกกันว่า เป็นความจนในระบบ เศรษฐกิจทุนนิยม^๕ หากจะขยายความต่อไปให้แจ่มชัดขึ้นความจนก็อาจจะมี ความหมายที่สมบูรณ์ รอบด้านขึ้นอีกกว่าความยากจนนั้นมีได้หมายถึงครอบครัวหรือบุคคลที่มีรายได้ต่ำกว่าเส้นวัตรระดับ ความยากจน อันเป็นตัวเงินหรือรายได้เท่านั้น หากแต่ยังหมายรวมไปถึงความด้อยโอกาสในด้าน สังคมอื่น ๆ เช่น ด้านการศึกษา ด้านการเมือง ด้านสังคมและวัฒนธรรม ความยุติธรรม และที่สำคัญ กว่านั้นก็คือสิทธิในการดำรงชีวิตอยู่ด้วยการมีคุณภาพชีวิตที่ดีเยี่ยมมนุษย์ควรจะมีในโลกนี้อีกด้วย

^๔ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ(สศช.),ข่าวสารการพัฒนา,หน้า๑.

^๕ นภาพร พานิชชาติ , " ความยากจน- ปัญหาที่ไทยต้องเผชิญ" เดลินิวส์ , ๒ พฤษภาคม ๒๕๔๕ , หน้า ๗.

เป็นที่ทราบกันดีว่าคนส่วนใหญ่ของประเทศไทยเป็นเกษตรกรที่ยังชีพอยู่ด้วยการเกษตรกรรมซึ่งในอดีตแม้จะไม่มีรายได้มาก (ในเชิงตัวเลข) แต่ก็อาจกล่าวได้ว่าชีวิตยังไม่แร้นแค้นมากนักกล่าวคือแม้ลำบากก็พอมีกินแต่ปัจจุบันนี้มีผู้กล่าวกันว่าคนไทยถูกทำให้ยากจนลง โดยเฉพาะเกษตรกรรายย่อย เริ่มเป็นหนี้มากขึ้นเนื่องจากเสียเปรียบและแข่งขันสู้ระบบทุนนิยมไม่ได้ ด้วยว่าเป็นผู้ประกอบการขนาดเล็ก ขาดเงินทุน ความรู้ ความชำนาญและวิธีการ(ที่ถูกต้องในการทำกิน) จึงทำให้มีรายได้ต่ำแต่รายจ่ายสูง และยังถูกมอมเมาให้บริโภคสิ่งที่เกินจำเป็น ตามกระแสของโลกาภิวัตน์และวัตถุนิยมข้ามชาติ สภาพแวดล้อมทางกายภาพ สังคม และวัฒนธรรม เช่นที่เป็นไปในปัจจุบันนี้ และที่เป็นมาใน อดีต ๓ - ๔ ทศวรรษที่ผ่านมาจึงทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำต่ำสูงระหว่างคนจน - คนรวยเพิ่มมากขึ้นดังข้อตัวเลขของทางราชการที่ได้นำออกมาเผยแพร่ล่าสุด ความจนปัญญา (ขาดความรู้) จนโอกาส (ขาดโอกาสที่ดีในชีวิต) ล้วนแล้วแต่เป็นปัจจัยที่ก่อให้เกิดปัญหากระทบถึงความมั่นคงของประเทศชาติและสังคมเป็นส่วนรวมทั้งสิ้น

อย่างไรก็ดี ข้อโต้แย้งประเด็นหนึ่งของนักพัฒนาเศรษฐกิจแนวทุนนิยมข้ามชาติ ก็คือว่าการพัฒนาเศรษฐกิจแบบทุนนิยม มีผลดีในแง่มีการนำทุน (ทั้งภายในและภายนอก) มาลงทุนและใช้ในการผลิต มีการนำวิทยาศาสตร์เทคโนโลยี มาช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการเพิ่มผลผลิต (ซึ่งบ่อยครั้ง เป็นการทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม) แต่ระบบนี้ก็ปรากฏให้เห็นชัดโดยปราศจากข้อสงสัยว่า มีลักษณะผูกขาดตัดตอน ส่งผลให้คนส่วนน้อย ด้านบนประมาณ ๒๐ % ซึ่งเป็นเจ้าของกิจการหรือผู้ร่วมทุนรวยขึ้นแต่คนอื่นอีก ๘๐ % ถูกทำให้จนลงโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ๒๐ % ด้านล่าง มีรายได้ลดลงเป็นอย่างมาก ดังตัวเลขที่อ้างไว้ข้างต้น นายอานันท์ ปัญญาชุน อดีต นายกรัฐมนตรีและประธานสถาบันวิจัย เพื่อการพัฒนาประเทศไทยเคยให้ความเห็นสรุปได้ว่าความคิดที่จะเร่งรัดความเจริญเติบโตในด้านพัฒนาเศรษฐกิจ เพื่อนำไปลดช่องว่างของความยากจนของคนในประเทศนั้น เป็นเรื่องที่ไม่ผิดแต่การบริหารจัดการที่ไม่ดี ทำให้ช่องว่างระหว่างคนจนและคนรวยกว้างยิ่งขึ้น^๖ ในด้านการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศนั้น การค้าขายและการลงทุนกับต่างประเทศก็ได้ห้ามเสียเลย หากแต่ให้ทำเฉพาะเท่าที่จำเป็น และคนไทยส่วนใหญ่ได้ประโยชน์เท่านั้น ต่อข้อพิจารณาสำหรับเกษตรกรซึ่งเป็นคนจนส่วนใหญ่ของประเทศก็ควรเน้นที่การใช้เทคโนโลยีพื้นบ้านและวิถีทางธรรมชาติ ตลอดจนหันกลับไปสู่การทำเกษตรแบบพอเพียงและพึ่งตนเองตามแนวพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เพราะการทำเกษตรวิธีนี้

^๖ อานันท์ ปัญญาชุน , “อานันท์” แนะยัดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง”, บทความจากการบรรยาย มติชน, ๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๔๖: หน้า ๑๐.

จะมีรายได้ (ที่แท้จริง) สูงกว่ารายจ่าย แม้จะไม่นับเป็นตัวเงินก็ตาม แนวความคิดที่สอดคล้องกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงและทฤษฎีใหม่นี้ เป็นวิธีการสำคัญที่จะทำให้ประเทศไทยไม่ต้องพึ่งเศรษฐกิจแบบทุนนิยม (มากนัก) และจะเป็นหนทางที่เหมาะสมประการเดียวที่จะลดความเหลื่อมล้ำระหว่างรายได้และสร้างเสริมคุณภาพชีวิตของคนส่วนใหญ่ของประเทศที่เป็นเกษตรกรได้

ตลอดระยะเวลากว่า ๕ ทศวรรษและตลอดในช่วงเวลาของการที่ประเทศไทยได้ใช้และมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติเป็นกรอบและแนวทางการพัฒนาประเทศ โดยอิงรูปแบบของการพัฒนาและทฤษฎี ของการพัฒนาเศรษฐกิจแบบตะวันตกดังกล่าวแล้วในเบื้องต้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ได้ทรงริเริ่มโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของพสกนิกรที่ยังยากจนยากไร้ โดยเฉพาะในถิ่นที่ทุรกันดารห่างไกล เพื่อให้ “พออยู่ พอกิน” และลืมตาอ้าปากได้ในระดับหนึ่งก่อน การดำเนินการในโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำรินั้น ส่วนใหญ่หรือเกือบทั้งหมดเป็นการพัฒนาด้านเกษตรกรรมโดยเฉพาะอย่างยิ่ง เรื่องของแหล่งน้ำที่ทำกินและความรู้พื้นฐานในการประกอบสัมมาอาชีพ การดำเนินงานในโครงการต่าง ๆ นั้น มิได้เป็นการซ้ำซ้อนกับโครงการหลักของรัฐ หากแต่เป็นการเสริม และอุดช่องว่างในสิ่งที่รัฐยังเข้าไปไม่ถึง หรือยังมีได้ดำเนินการ ปรัชญาและทฤษฎีของการดำเนินงานในโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ซึ่งบัดนี้มีประมาณ ๓,๐๐๐ โครงการ^๗ นั้น ก็จะเป็นการพัฒนาที่เรียบง่าย สมถะ พอประมาณและสอดคล้องกับสภาพแวดล้อม ชีวิตจิตใจของประชาชนและทรัพยากรธรรมชาติ โดยไม่เป็นการทำลายหรือเบียดเบียนกัน โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริทั้งปวงซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นโครงการขนาดเล็ก เรียบง่าย ลงทุนน้อย แต่มีประสิทธิภาพมากและแก้ไขปัญหาได้จริง นั้น ถือได้ว่าเป็น “สัมมาพัฒนา” คือเป็นไปอย่างพอสมควรพอควรและพอดี ตามหลักพุทธธรรมในพุทธศาสนา หรือ หลักมัชฌิมาปฏิปทา และการเดินสายกลางนั่นเอง

ในช่วงระยะเวลาของการสิ้นสุดแผนพัฒนาฉบับที่ ๘ (พ.ศ.๒๕๔๐) ประเทศไทย ต้องประสบกับภาวะวิกฤติร้ายแรงทางด้านเศรษฐกิจ ที่เรียกกันว่า เศรษฐกิจฟองสบู่แตก ซึ่งทำความเสียหายร้ายแรงต่อระบบเศรษฐกิจส่วนรวมอย่างมหาศาล และเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่า เป็นผลมาจากระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมข้ามชาติ ซึ่งนักวางแผนเศรษฐกิจของไทย

^๗ สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (สำนักงาน กปร.), ใต้วรพระบารมี ๒๐ ปี กปร., (กรุงเทพมหานคร : สำนักงาน กปร., ๒๕๔๔), หน้า ๑๗.

นำแนวทางปฏิบัติมาจากโลกตะวันตกนั่นเอง ในระยะเวลาดังกล่าว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้พระราชทานพระราชดำริ เรื่องเศรษฐกิจพอเพียงและกระบวนการวิธในการดำเนินงานในกรอบของแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงประการหนึ่งก็คือ “ทฤษฎีใหม่” อันเป็นทฤษฎีของการใช้ประโยชน์จากที่ดินทำกินขนาดเล็กเพื่อให้ได้ประโยชน์สูงสุด เพียงพอกับการดำรงชีวิตของเกษตรกร และทฤษฎีใหม่ นั้นมิใช่เป็นเพียงทฤษฎีของการพลิกฟื้นพัฒนาที่ดินทำกินของเกษตรกรเท่านั้น หากยังครอบคลุมถึง ปรัชญาในด้านการดำเนินชีวิตอันเป็นวิถีชีวิตที่เหมาะสมและพึงปรารถนาของคนไทย ซึ่งสอดคล้องกับวิถีแห่งพุทธะ ซึ่งสามารถจะสร้างสรรค์คุณภาพแห่งชีวิตที่ดี มีความพอเพียง และมีจิตใจอันสงบสุขมีภูมิคุ้มกัน เพื่อที่จะมีชีวิตและดำรงชีวิตอย่างผู้ที่มีปัญญา ในสังคมและชุมชนที่เข้มแข็งของตนต่อไป ซึ่งสอดคล้องอย่างยิ่ง กับแนวทางทางพุทธธรรมที่ว่า เป้าหมายของการพัฒนาชีวิตก็เพื่อการพัฒนาสังคมที่ดีงาม และสังคมที่ดีงามจักเสริมสร้างสมรรถนะของบุคคลในการเข้าถึงความผาสุกและดีงามในระดับที่สูงขึ้นไปด้วย^๘

กล่าวสำหรับ “ทฤษฎีใหม่” ขององค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ได้พระราชทานไว้นี้ ปราชญ์และนักวิชาการหลากหลายสาขามีความเห็นตรงกันว่าทฤษฎีใหม่เป็น สัมมาทฤษฎี (ทฤษฎีที่เป็นสัมมา) เพราะเป็นทฤษฎีที่คำนึงถึงมิติ และปัจจัยที่เกี่ยวข้องด้วยชีวิตมนุษย์รอบด้านโดย เฉพาะอย่างยิ่งมิติทางด้านจริยธรรม ของการอยู่ร่วมกันของสิ่งที่แตกต่างกัน หลากหลายไม่มีวัตถุประสงค์ที่จะขัดแย้ง แข่งขัน ครอบงำ หากแต่เป็นไปด้วยความกรุณา เอื้อต่อกันและเกิดภาวะที่เรียกกันว่า เป็น “ดุลยภาพที่เคลื่อนไหวได้” (Dynamic Balance) ช่วยกันแบบน้ำพึ่งเรือ – เสือพึ่งป่า เป็นการ “พึ่งพิง – อิงกัน” (Interdependence) มากกว่าการเป็นแค่การ “พึ่งพา – อาศัย” (Dependence)^๙ ซึ่งหลักการและแนวคิดนี้ ปรากฏอยู่ในโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริเกือบทุกโครงการที่มุ่งหมายที่จะช่วยเหลือและสงเคราะห์ ให้เกษตรกรช่วยเหลือตนเองโดยให้ยืนอยู่บนขาของตนเองได้

^๘ พระไพศาล วิสาโล , พุทธธรรมกับการพัฒนาสังคม,(กรุงเทพมหานคร : เรือนแก้วการพิมพ์, ๒๕๓๒ , หน้า ๒.

^๙ ชัยอนันต์ สมุทวณิช ศ.ดร. , ทฤษฎีใหม่ : มิติที่ยิ่งใหญ่ทางความคิด ,(กรุงเทพมหานคร : สถาบันนโยบายศึกษา, ๒๕๔๑), หน้า ๗.

ดังนั้นจึงอาจสรุปได้ว่า “ทฤษฎีใหม่” ซึ่งเป็นสัมมาทฤษฎีขององค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเน้นและให้น้ำหนักเรื่อง คุณธรรมและจริยธรรมเป็นหลัก “ทฤษฎี” นี้จึงแตกต่างจากทฤษฎีอื่นตรงที่ได้มีลักษณะปลอดจากข้อพิจารณา ด้านคุณค่าหรือ Value- Free ในทางตรงกันข้ามกลับมีจริยธรรม เป็นพื้นฐานสำคัญ เป็นทฤษฎีและแนวคิดที่เฉพาะเจาะจงเน้น “คนเป็นศูนย์กลาง” (Human – Centered) โดยเฉพาะเกษตรกรผู้ยากไร้ ซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศนั่นเอง

ในบทที่ว่าด้วย “ทฤษฎีใหม่” ที่กำลังจะกล่าวถึงในรายละเอียดนี้ มีความมุ่งหมายและวัตถุประสงค์ที่จะอธิบายและวิเคราะห์สาระสำคัญและความหมายที่แท้จริงของ“ทฤษฎีใหม่”อันเป็นกระบวนการวิธีหนึ่ง ในแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่ได้ทรงพระกรุณาพระราชทานไว้ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งในการแก้ไขปัญหาวิกฤติการณ์ทางด้านเศรษฐกิจของชาติซึ่งพสกนิกรชาวไทยทั่วประเทศกำลังประสบอยู่ ด้วยพระมหากรุณาธิคุณอันหาที่สุดมิได้ “ทฤษฎีใหม่” ของพระองค์ที่ได้พระราชทานไว้ นี้มีนัยสำคัญอันหาวิเคราะห์และนำมาเป็นตัวอย่างในการดำเนินการแก้ไขปัญหาของชาติในด้านอื่นๆอีกด้วยทั้งนี้ ด้วยเหตุผลที่เห็นได้ชัดเจนประการหนึ่งก็คือ ทฤษฎีและแนวความคิด ในด้านการพัฒนาของพระองค์นั้นอยู่เหนือระนาบแนวคิดเชิงทฤษฎีของนักวิชาการ ซึ่งถ่ายทอดมาจากตำราอันปลูกฝังมาจากสำนักวิชาการทางด้านตะวันตกเกือบทั้งสิ้น นั่นก็คือทฤษฎีที่ทวนกระแส ศาสตร์และทฤษฎีทั้งหลาย เนื่องจากการมุ่งเน้น ทางด้านคุณธรรมและจริยธรรมเป็นสำคัญและตั้งมั่นอยู่ในความเอื้ออาทรเกื้อกูลกันระหว่างคนกับคนและคนกับธรรมชาติ มีมิติที่หลากหลาย และมองสรรพสิ่งเป็นองค์รวม (Holistic) และได้มีลักษณะปลอดจากข้อพิจารณาด้านคุณค่า (Value – Free) อันเป็นไปตามหลักแห่งพุทธธรรมในพระพุทธานุศาสน์ทั้งสิ้น “ทฤษฎีใหม่” อันเป็นกระบวนการวิธีหนึ่งของแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริซึ่งอาจถือได้ว่าเป็น “เศรษฐกิจทางเลือก” จึงมีคุณค่าน่าศึกษาวิเคราะห์และทำความเข้าใจให้ชัดเจน เพื่อเป็นประโยชน์ในการที่จะนำไปปรับใช้ให้เป็นประโยชน์สูงสุดต่อบ้านเมืองสืบไป

๔.๒ ปรัชญาและแนวความคิด

“ทฤษฎีใหม่” เป็นหลักและวิธีการพื้นฐานสำหรับเกษตรกร ซึ่งอาจรวมไว้ในบริบทของเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริได้ เดิมที “ทฤษฎีใหม่” มองดูคล้ายกับเป็นวิธีการ (Methodology) หรือมาตรการ (Measures) ในด้านเทคนิคเชิงปฏิบัติของการใช้ประโยชน์สูงสุดจากพื้นที่เกษตรกรรมขนาดเล็ก ที่ถั่วเฉลี่ยของเกษตรกรใช้เป็นที่ทำกินทั่วประเทศคือประมาณไม่มากกว่า ๑๕ ไร่ และภายในพื้นที่เกษตรกรรมอันจำกัดนี้ จะถูกแบ่งเป็นสัดส่วนตามความจำเป็นและความสำคัญ เพื่อสร้างผลผลิต โดยมีนาข้าวขนาดเล็กเป็นหลักสำคัญเหตุผลง่าย ๆ ในเฉพาะประเด็นเรื่องข้าว ก็คือ คนไทยทุกคนต้องบริโภคข้าว ข้าวคือสิ่งจำเป็นที่สุดในการครองชีวิต

มีข้าวสำรองในครัวเรือน ก็คือมีอาหารสำหรับบริโภค และแม่ในสภาพที่ยากแค้นที่สุด คือไม่มีเงิน
ออมไว้ซื้ออาหารเลยก็ตาม แต่การมีข้าวเป็นหลักก็สามารถเก็บพืชผัก อื่นและปศุสัตว์เช่น หมู ไก่
เปิด เป็นอาหารเลี้ยงตนและครอบครัวได้ต่อเมื่อมีมากเกินพอจึงนำไปจำหน่ายแลกเปลี่ยนกันใน
ชุมชนนั้น เมื่อมีนาข้าวเป็นหลักสำหรับย้ายการปลูกข้าวแล้ว สิ่งสำคัญที่สุด ต่อมาก็คือต้องมี “น้ำ”
เพื่อนาข้าวและการเพาะปลูก ดังที่มีพระราชดำรัสขำอยู่เสมอว่า “สำคัญคือต้องมี “น้ำ” “น้ำ” คือ
ชีวิตไม่มีไฟยังพออยู่ได้ แต่หากขาดน้ำชีวิตก็อยู่ไม่ได้”^{๑๐}

“ทฤษฎีใหม่” หากมองด้วยสายตาของนักวิชาการเกษตร จะต้องให้ความเห็นตรงกันว่า
คือ การจัดสรรที่ทำกินขนาดเล็ก ให้มีส่วนของพื้นดิน – พื้นน้ำ และการทำเกษตรกรรมครบวงจร
อย่างไรก็ดี “ทฤษฎีใหม่” มิใช่การจัดการพื้นที่ดินเพื่อเกษตรกรรมในครัวเรือนเพียงประการเดียว
แต่ทฤษฎีใหม่ก็มีความหมายกว้างขวางไปถึง ปรัชญาแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง เรื่อง การพึ่งพิง
อิงกัน(Inter – dependence)เรื่องคุณธรรมแห่งการอยู่ร่วมกันตามแนววิถีชีวิตไทย โดยเน้นในเรื่อง
ความอาทร เกื้อกูล เอื้อเพื่อเอื้อแผ่ การเสียสละ ไม่เอารอดเอาเปรียบ และการไม่โลภ เป็นต้น

“ทฤษฎีใหม่” ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ได้พระราชทานไว้เพื่อเป็นรูปแบบให้
ทดลองไปดำเนินการนี้ หากวิเคราะห์ในเชิงทฤษฎีแล้วจะเห็นได้ว่า เป็นแนวคิดใหม่ที่ล้ำยุคที่สุด
กล่าวคือเป็นแนวคิดแบบ “พหุนิยม” ที่ถอยห่างออกจากรากของหลักและแนวคิดแบบ “เอกนิยม”
หรือ “ทวินิยม” คือถ้าไม่เป็นสิ่งนี้ก็จะต้องเป็นสิ่งนั้น เช่น การเลือกนาข้าวกับไร่มันหรือ
เกษตรกรรมกับอุตสาหกรรม ดังนี้ เป็นต้น แต่ทฤษฎีใหม่ได้เสนอแนะทางเลือกใหม่ โดยเน้นที่การ
เป็นพหุนิยมบนพื้นฐานของการพึ่งพาตนเอง และยืนหยัดอยู่บนขาตนเองได้โดยให้คงสิ่งที่ยังเป็น
ความสำคัญและเป็นวิถีชีวิตไว้อย่างเดิมก่อน เช่น ทุกคนต้องกินข้าวจึงต้องมีนาข้าวไว้ก่อนเพื่อ
บริโภค โดยไม่ต้องไปซื้อข้าวเขากินในราคาแพง มีพระราชกระแสเนื่อง ๆ ว่า ชาวนาไทยน่าเห็น
ใจมากเพราะเป็นผู้ผลิต (ปลูก) ข้าวที่ต้องซื้อข้าวกินในราคาแพง ดังนั้นเพื่อป้องกันปัญหา
ดังกล่าวนี้ เมื่อเสด็จพระราชดำเนินไป ณ ที่แห่งใดก็มักจะทรงแนะนำเกษตรกรว่า

^{๑๐} มนูญ มุกข์ประดิษฐ์, ประทีปแห่งแผ่นดิน , พิมพ์ครั้งที่ ๒ ,(กรุงเทพมหานคร : บริษัทไทย
ประกันชีวิต จำกัด ,๒๕๓๙), หน้า ๖๗

ให้รักษาพื้นที่ทำกิน (นาข้าว) ไว้อย่าด่วนขายหรือจำหน่าย จำนองให้แก่นายทุนในราคาถูกหรือราคาแพงเท่าใดก็ตามเพราะเมื่อยังมีที่ทำกิน (นาข้าว) อยู่ตราบนั่นก็ยังมีข้าวบริโภค^{๑๑} และชีวิตก็ยังดำรงอยู่ต่อไปได้

ศ.ชัยอนันต์ สมุทวณิช กล่าวในเรื่องเดียวกันนี้ด้วยว่า..... ทฤษฎีใหม่ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเป็น ความยิ่งใหญ่ ทางความคิดเนื่องเพราะเป็นความคิดที่แหวกออกจากกรอบความคิดเก่าของตะวันตก ซึ่งครอบงำสังคมไทยและสังคมอื่นมาเป็นเวลาช้านานและได้ระบุด้วยว่า ทฤษฎีใหม่.....

...เป็นแนวคิดที่ก้าวพ้นพหุความคิดแบบวิภาษวิธี (Dialectical) ซึ่งถือว่ามี thesis – Antithesis – Synthesis

...ทฤษฎีใหม่ ต่างไปจากแนวคิดดังกล่าว เนื่องจากยอมรับการดำรงอยู่ร่วมกันของสิ่งที่แตกต่างกัน เช่นเกษตรแบบพึ่งตนเอง ดำรงอยู่ร่วมกับการผลิตทางเกษตรอุตสาหกรรม ที่ใช้เทคโนโลยีสูง หรืออุตสาหกรรมประเภทให้บริการได้ โดยไม่จำเป็น ต้องมีการเปลี่ยนแปลง จากลักษณะเกษตรพอเพียงไปเป็นการผลิตรูปแบบอื่น

...ทฤษฎีที่หลายประเทศนำมาใช้เป็นหลักการปกครองคือทฤษฎีที่มีพื้นฐาน มาจากระบบคิดแบบวัตถุนิยมวิภาษ(Dialectical Materialism) ซึ่งวิเคราะห์ถึงการครอบงำที่ทำให้คนส่วนใหญ่ต้องพึ่งพาคนส่วนน้อย(Dependence) การพึ่งพา(Dependence) จึงเป็นสิ่งที่ไม่พึงปรารถนาจำต้องปลดปล่อยออกไป...^{๑๒}

^{๑๑} มนูญ มุกข์ประดิษฐ์ ,ประทีปแห่งแผ่นดิน , หน้า ๖๑.

^{๑๒} ศ. ชัยอนันต์ สมุทวณิช ,เรื่องเดียวกัน , หน้า ๑๓.

ข้อวิเคราะห์นี้สอดคล้องอย่างยิ่งกับปรัชญาและหลักการ ในโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ที่มุ่งส่งเสริมสหกรณ์ให้ยืนหยัดพึ่งตนเองได้ในระดับหนึ่งคือ อย่างน้อยก็พออยู่-พอกิน สามารถช่วยเหลือตนเองได้ก่อนที่จะพัฒนาไปสู่ระดับที่สูงขึ้นต่อไป

“ตรรก” ในทฤษฎีใหม่ขององค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวนั้น มองเห็นได้และเข้าใจได้ ทั้งในเชิงที่เป็นรูปธรรม และนามธรรม การแบ่งสัดส่วนของพื้นที่ดินทำกินในระบบ ๓๐ - ๓๐ - ๓๐ - ๑๐ นั้นเป็นการจัดวางกิจกรรมในเชิงกายภาพ แต่แม้ว่าสูตร ๓๐ - ๓๐ - ๓๐ - ๑๐ นั้น ก็ยังมีถือว่าเป็นสูตรตายตัวหรือแข็งตัว เนื่องจากผู้ดำเนินการสามารถปรับเปลี่ยนไปตามสถานการณ์และสภาพที่เป็นจริงได้” ๓๐ เปอร์เซ็นต์ ที่กั้นไว้เป็นแหล่งน้ำ (สระน้ำ) นั้น อาจไม่จำเป็นจะต้องมีขนาดเท่าที่คำนวณไว้เสมอไปหากแหล่งน้ำสมบูรณ์มีน้ำตลอดปี ก็ลดขนาดลงเพื่อทำกิจกรรมอื่นใดได้อีก กรณีเช่นเดียวกับพื้นที่ดินจำนวนประมาณ(เฉลี่ย) ๑๕ ไร่ นั้น ก็ไม่จำเป็นจะต้องเป็น ๑๕ ไร่ อาจหย่อนหรือเกินไปได้ ไม่จำเป็นจะต้องถือตายตัวเช่นนั้นตลอดไป ดังที่มีพระราชกระแสที่จะขออัญเชิญมาว่า^{๑๔} “...ทฤษฎีใหม่นี้ ยืดหยุ่นได้และต้องยืดหยุ่น เหมือนชีวิตทุกคนต้องมียืดหยุ่น...”

จากพระราชกระแสนี้ และอีกหลายครั้งล่วงหน้า ทำให้เห็นเด่นชัดและเข้าใจได้ว่า การดำเนินการด้านเกษตรกรรมตามทฤษฎีใหม่นี้ ก็เป็นเช่นเดียวกับหลักแห่งการพัฒนาในโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ซึ่งเป็นหลักการสำคัญที่จะต้องยึดถือไว้เสมอว่า “การพัฒนาต้องเป็นไปตามขั้นตอน และต้องสอดคล้องกับสภาพทางภูมิศาสตร์และสภาพทางภูมิสังคม ของสถานที่นั้น ๆ ด้วย” ดังจำนวนเนื้อที่ที่จะใช้ทำทฤษฎีใหม่ ก็ยืดหยุ่นได้และหากเป็นสถานที่ไม่มีน้ำหรือมีน้ำน้อยมาก ก็สมควรจะพิจารณาทำสิ่งอื่นที่เหมาะสมกว่าเช่น พืชไร่ หรือปศุสัตว์ เป็นต้น อย่างไรก็ตามก็ติดตั้งได้กล่าวมาแล้วทฤษฎีใหม่นั้นใช้จะให้หรืออธิบายเชิงกายภาพที่เป็นรูปธรรมเท่านั้น หากแต่ “ทฤษฎีใหม่” คือปรัชญาและแนวคิดที่เป็นมิติใหม่เชิงจริยธรรมแห่งการแก้ไขปัญหาความบกพร่องจากเศรษฐกิจ

^{๑๓} มนูญ มุกข์ประดิษฐ์, “แนวคิด : ทฤษฎีใหม่” เศรษฐกิจพอเพียง : มิติใหม่ทางจริยธรรมของการพึ่งพาตนเองเพื่อความอยู่รอดตามรอยพระยุคลบาท, มติชน (มติชนบท), ที่ ๑๑ ฉบับที่ ๒๐๔ (กรุงเทพมหานคร : ๒๕๔๑), หน้า ๕.

^{๑๔} พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, พระราชดำรัส, พระราชทานเมื่อ ๑๔ กรกฎาคม ๒๕๔๑.

กระแสหลักที่มีผลโดยตรงต่อผู้ยากไร้ซึ่งเป็นประชากรส่วนใหญ่ของประเทศ มิใช่เป็นแค่เรื่องการจัดสรรพื้นที่ทำกิน “ตรรก” ที่แตกต่างไปจากแนวคิดและทฤษฎีดั้งเดิมในระบบ “เอกราชนิยม” ก็คือทฤษฎีใหม่เป็น “ตรรก” แห่งการ “พึ่งพิงอิงกัน” (Inter – Dependence) เป็นแนวคิดแห่งการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขและมีสันติ ในความหลากหลายและขัดแย้งกันให้มีความเป็นเอกภาพ มีการร่วมมือกันเพื่อก่อให้เกิดมูลค่าเพิ่ม มีการประสานประโยชน์แลกเปลี่ยนแบ่งปันกัน ขณะเดียวกันก็พัฒนาจิตใจให้ปลอดจากความโลภ ความเห็นแก่ตัวเอารัดเอาเปรียบซึ่งกันและกันเพื่อให้ครอบครัวและชุมชนเข้มแข็ง

จากข้อพิจารณาใน “ตรรก” และ “มิติ” เชิงจริยธรรมแห่งทฤษฎีใหม่ทำให้สามารถเห็นได้ชัดเจนว่า ทฤษฎีใหม่นั้นมิใช่เรื่องเฉพาะการบริหารจัดการพื้นที่ทำกินด้านการเกษตรเท่านั้น เคยมีพระราชกระแสชัดเจนในเรื่องนี้ครั้งหนึ่งว่า “ทฤษฎีใหม่” ไม่ใช่แค่เรื่องการจัดตารางแบ่งผืนที่เท่านั้น แต่เป็นเรื่องของ “สำนึกและการกระทำ” และสำนึกและการกระทำนั้น ก็ดูจะมีน้ำหนักมากกว่าแปลงพื้นที่ทำกินด้วยซ้ำไป ในเรื่องการแบ่งพื้นที่เพื่อกิจกรรมต่าง ๆ นั้น การขุดหาแหล่งน้ำ (ขุดสระ) จะเป็นปัญหาใหญ่และมีราคาแพง ซึ่งเกษตรกรอาจจะทำได้โดยลำพังยาก แต่ก็มีแนวทางแก้ไขปัญหาในเรื่องนี้ โดยมีพระราชดำริว่าให้เกษตรกรผลัดกันขุดสระ โดยร่วมลงแรงกันในลักษณะ “ลงแขก” ^{๑๕} อันเป็นวิถีชีวิตของการ “พึ่งพิงอิงกัน” มาแต่โบราณจนกระทั่งบัดนี้ ซึ่งวัฒนธรรมอันดีงามของ “การเก็บเกี่ยว” ในเกษตรกรรมไทยคงจะสูญหายไปสิ้นแล้วหรือมีอยู่น้อยในปัจจุบัน

เกี่ยวกับเรื่องนี้พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) ได้กล่าวชัดเจน ในเศรษฐศาสตร์แนวพุทธว่าในบรรดางค์ประกอบของการแก้ไขปัญหาของมนุษย์ที่มีหลากหลายนั้น สิ่งสำคัญที่ควรพูดถึงคือ “จริยธรรม” ซึ่งมีผลสัมพันธ์กับเศรษฐกิจและเศรษฐศาสตร์เป็นอย่างดีไม่ว่าโดยตรง หรือโดยอ้อม การไม่โลภ การไม่เอารัดเอาเปรียบ ความซื่อสัตย์สุจริตล้วนแต่เป็นปัจจัยให้เกิดความมั่นคงและดีงามทางเศรษฐกิจทั้งสิ้น คุณค่าทางจิตใจเหล่านี้จึงเป็นทั้งปัจจัยและตัวแปรในเชิงการสร้างผลผลิต และประสิทธิภาพในการผลิตทั้งสิ้น ^{๑๖}

^{๑๕} พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว , พระราชกระแส, (บันทึกจากการถวายงานของ นายมณูญ มุกข์ประดิษฐ์) , ๒๕๓๘.

^{๑๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ , (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๓๘), หน้า ๑๓.

ซึ่งประเด็นนี้สอดคล้องและเป็นแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงและทฤษฎีใหม่ อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ซึ่งนอกจากจะสร้างความมั่นคงพื้นฐานให้แก่เกษตรกร ผู้ยากไร้ได้มีโอกาสนอนอยู่บนขาตนเองได้แล้วยังสร้างภูมิคุ้มกันโดยการปมเพาะคุณธรรม – จริยธรรมให้เกิดความมั่นคงทางจิตใจ ควบคู่ไปกับความแข็งแรงทางกายภาพอีกด้วย

๔.๓ “ทฤษฎีใหม่” กับการเป็น “สัมมาทฤษฎี” มุมมองจากหลักธรรมในพระพุทธศาสนา

โดยทั่วไปแล้ว ทฤษฎีของศาสตร์ประเภทต่าง ๆ จากซีกโลกตะวันตกเป็นส่วนใหญ่ และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ศาสตร์ประเภทเข้ม (Hard Science) จะมีลักษณะแข็งตัวเป็น ๒ ขั้ว และไม่ค้ำถึงทางสายกลาง โดยจะมุ่งเฉพาะว่า “การเป็นสิ่งนี้” และ “การไม่เป็นสิ่งนั้น” ไม่มีการรวมขอมหรือประสานกันได้ มีเพียงการหักล้างหรือการแพ้ – ชนะกันเท่านั้น หลักแห่งการร่วมมือกัน มีความสัมพันธ์กัน สอดประสานเพื่อสร้างดุลยภาพและความกลมกลืนเป็นการสร้างสรรค์เพื่อเพิ่มพลังของกันและกัน จึงหาได้ยากยิ่งในหลักและทฤษฎีของศาสตร์เข้มแนวความคิดเรื่อง ดุลยภาพ–ทางสายกลาง–และหลักแห่งการเสมอภาคกันจึงไม่ปรากฏในวิทยาศาสตร์และโดยเฉพาะอย่างยิ่งในทฤษฎีของศาสตร์เข้มทางตะวันตก

นอกจากนี้ ยังเป็นที่ทราบกันดีอยู่ว่า ระบบความคิดและหลักปรัชญารวมทั้งหลักศาสนาทางซีกโลกตะวันตกนั้น มุ่งที่จะเอาชนะและควบคุมธรรมชาติ^{๑๗} ตรงข้ามกับโลกทางตะวันออกซึ่งมุ่งที่จะอยู่ร่วมกันระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ เพื่อสร้างสรรค์ดุลยภาพและชีวิตที่อิสระมีสันติสุข ไม่เน้นการครอบงำและเอาชนะกันอย่างเด็ดขาด เป็นการสอดคล้องกลมกลืน (Harmony) กันมากกว่า นอกจากนั้น ยังมีและยังเป็น จริยธรรมของกฎแห่งกรรม (การกระทำ) มากกว่าที่จะเป็นจริยธรรมเกี่ยวกับความเชื่อที่กำหนดโดยพระเจ้า

สิ่งที่น่าสนใจยิ่งและเป็นความแตกต่าง ที่สำคัญระหว่างทฤษฎีในศาสตร์ทางตะวันตกกับตะวันออกนั้นก็คือ ความเป็นศาสตร์ที่แท้จริงตามความคิด ของนักวิชาการตะวันตกก็คือ การปราศจากข้อพิจารณาด้านคุณค่า (Value – Free) ความคิดเช่นนี้ ทำให้วิทยาศาสตร์ (Science)

^{๑๗} ชัยอนันต์ สมุทวณิช ศ.ดร. ,เรื่องเดียวกัน ,หน้า ๔.

โดยเฉพาะ Hard Science ถูกยกระดับขึ้นเหนือศาสตร์อื่น ๆ จนกลายเป็น กลไกวัตถุนิยม โดยสิ้นเชิง และเมื่อวิทยาศาสตร์อ้างความเป็นวิทยาศาสตร์แท้ ที่สามารถตรวจสอบ อธิบาย คาดการณ์ธรรมชาติได้โดยปราศจากอคติหรือความรู้สึก ตลอดจนค่านิยม (Value Free) ได้ เช่นนี้ทฤษฎีต่าง ๆ จึงสามารถตรวจสอบได้ด้วยความเป็นไปในพัฒนาการและข้อเท็จจริงเชิงวัตถุ แต่ประการเดียวหากมีฉะนั้นแล้วจะไร้ความหมายทางวิทยาศาสตร์^{๑๘}

ทฤษฎีตามแนวคิดของโลกตะวันตก คือคำว่า “ theory ” มีรากศัพท์มาจากคำว่า “theoria” เป็นภาษากรีก หมายความว่าถึงความคิดชุดหนึ่ง หรือ A Set of Ideas แนวความคิด (Concepts) หลักการ (Principles) หรือ วิธีการ (Methods) ที่ใช้ในการอธิบายความเป็นจริงที่ได้มาจากการสังเกต ตรวจสอบ วิเคราะห์และคาดการณ์ ทฤษฎีอีกนัยหนึ่งหมายถึงการคาดการณ์ หรือการแก้อย่างเป็นระบบในผลแห่งการมีปฏิสัมพันธ์ในกระบวนการและเหตุ ปัจจัยต่าง ๆ หรือการสรุปแนวคิด – หลักการที่ได้มาจากศาสตร์ต่าง ๆ เพื่อเป็นบรรทัดฐานในการดำเนินการให้บรรลุผล และสามารถคาดการณ์ได้อย่างเป็นระบบ^{๑๙}

อย่างไรก็ตาม ทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์ของโลกตะวันตกนั้นแตกต่างจากทฤษฎีหรือทฤษฎีตามพุทธปรัชญา ในนัยที่ว่าทฤษฎีตามหลักพุทธปรัชญานั้นคือความเห็น ซึ่งจะถูกหรือผิดมิใช่ขึ้นอยู่กับตัวทฤษฎีหรือทฤษฎี หากอยู่ที่ปัจจัยหรือความเกิดขึ้นแห่งแนวความคิดที่ถูกต้อง คือ “สัมมา” สัมมาทฤษฎี จะเกิดขึ้นได้ด้วยปัจจัย ๒ ประการ คือ “ปรโตโฆสะ” และ “โยนิโสมนสิการ”

เกี่ยวกับเรื่องสัมมาทฤษฎีนี้ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต)(ปัจจุบันพระพรหมคุณาภรณ์) ให้อธิบายไว้ในพุทธธรรมอย่างชัดเจนว่า สัมมาทฤษฎีเป็นองค์ประกอบสำคัญของมรรค เป็นจุดเริ่มต้นแห่งการปฏิบัติธรรมเริ่มแรกในระบบการศึกษาตามหลักการของพระพุทธศาสนา เป็นธรรมสำคัญที่จะต้องพัฒนาให้บริสุทธิ์ ชัดเจน เป็นอิสระ ขึ้นไปตามลำดับขั้นตอน จนกลายเป็นการบรรลุธรรมในเบื้องต้นสุดท้าย พระพุทธศาสนาเน้นในสำคัญของ สัมมาทฤษฎี ชาวพุทธทั้งฆราวาสและบรรพชิต ให้ความสำคัญแก่สัมมาทฤษฎีก็จริง แต่ก็ให้เพียงความสำคัญไม่สามารถก้าว

^{๑๘} พระเทพโสมถ (ประยูร มีฤกษ์) โลกทัศน์ของชาวพุทธ (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย , ๒๕๔๓), หน้า ๑๕.

^{๑๙} Webster's , **New World Dictionary of the American Language**, Second Edition : USA, The World Publishing Co.,(1970) P.1475.

ล่วงออกมาในเชิงปฏิบัติได้ สัมมาทิฐิสำคัญมากก็จริง แต่การทำให้สัมมาทิฐิเกิดขึ้นได้จริงนั้น สำคัญมากกว่า^{๒๐} และสิ่งที่ควรให้ความเอาใจใส่อย่างยิ่งคือ ปัจจัย ๒ ประการ ดังกล่าวแล้ว ในพระไตรปิฎก ได้แสดงหลักการเสริมสร้างสัมมาทิฐิไว้ว่า

“ภิกษุทั้งหลาย ปัจจัยเพื่อความเกิดขึ้นแห่งสัมมาทิฐิ มีสองประการ คือ ปรโตโฆสะ และ โยนิโสมนสิการ^{๒๑}

๑) **ปรโตโฆสะ** คือ เสียงจากผู้อื่นที่กระตุ้น หรือชักจูงจากภายนอกเช่น สั่งสอน ถวายทอด แนะนำ อธิบาย (ในส่วนที่ดั่งงาม) จากผู้อื่น เช่นการรับ ฟังธรรม โดยเฉพาะจากบุคคลผู้เป็นกัลยาณมิตร เราเรียกว่า องค์กรประกอบ ภายนอก

๒) **โยนิโสมนสิการ** คือ การทำในใจโดยแยบคาย หรือ การใช้ความคิด ถูกวิธี รู้จักคิด คิดเป็น จัดวางความคิดเป็นระบบ รู้จักมองแยกแยะ และ รู้จักพิจารณาสิ่งทั้งหลาย คิดโดยแยบยลและตลอดสาย ให้เห็นความเป็นจริงตามสภาวะ โดยไม่เอาความรู้สึกด้วยตัณหาและอุปาทานเข้าจับ ข้อนี้ เรียกว่า องค์กรประกอบภายใน คือ ปัจจัยภายในตัวบุคคล จะเรียกว่า วิธีการ แห่งปัญญา ก็ได้

กล่าวโดยสรุป สัมมาทิฐิตามหลักการแห่งพระพุทธศาสนานั้น มีปัจจัยที่ก่อให้เกิดขึ้น ได้ ๒ ประการ คือ ปัจจัยภายนอก ปรโตโฆสะและปัจจัยภายใน คือ โยนิโสมนสิการ อย่างไรก็ตาม สัมมาทิฐินั้นมีขอบเขตกว้างขวาง ทั้งด้านกว้างและด้านลึก ทั้งในระดับที่เป็นโลกียสัมมาทิฐิ ซึ่งเป็นความเชื่อ ความเห็น ทศนคติ ความเข้าใจที่ถูกต้องดั่งงาม มีเหตุมีผล เป็นปัจจัยต่อการ ปฏิบัติดี ประพฤติชอบและดำเนินชีวิตที่ดั่งงาม ทำให้สังคมสงบสุขเรียบร้อย ซึ่งเป็นสัมมาทิฐิ ระดับโลกียธรรม ส่วนที่มีระดับสูงขึ้นไปนั้นเป็นสัมมาทิฐิ อันประกอบด้วยความรู้ ความเข้าใจ เกี่ยวกับโลกและชีวิต หรือสังฆารธรรมทั้งหลายถูกต้องตามความเป็นจริง ตามสภาวะโดย ธรรมดาแห่งเหตุปัจจัยมองเห็นความสัมพันธ์ที่ถูกต้องตามความเป็นจริงโดยมองเห็นความสัมพันธ์

^{๒๐} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธธรรม , หน้า ๖๑๖.

^{๒๑} อง ทุฏ (ไทย) ๒๐/๑๒๖/๑๑๕.

ที่ถูกต้องระหว่างโลกกับชีวิต เข้าใจถึงสภาพอันไม่เที่ยงแท้ของสรรพสิ่ง ตามกฎแห่งพระไตรลักษณ์ นับเป็นความรู้ความเข้าใจแนวโลกุตระสัมมาทิฏฐิ ซึ่งสามารถจะเจริญงอกงามเป็น โลกุตระสัมมาทิฏฐิได้ในลำดับต่อไปซึ่งในพุทธธรรมเรียก สัมมาทิฏฐิอย่างแรกว่า “ กัมมัสสกตาสัมมาทิฏฐิ ” เป็นสัมมาทิฏฐิระดับธรรมจริยาซึ่ง เป็นประโยชน์ต่อจุดมุ่งหมายของชีวิตระดับทิฏฐิธัมมิกัตถะ อันเป็นพื้นฐานของปรมาตต์ต่อไป และเรียกสัมมาทิฏฐิอย่างที่สองว่า “วิปัสสนาสัมมาทิฏฐิ หรือ สัจจานุโลมิกญาณ” คือสัมมาทิฏฐิที่เข้าแนวสัจจะและจะนำไปสู่การรู้แจ้งในปรมาตต์ต่อไปในกายภาคหน้า^{๒๒}

การที่ได้หยิบยกความเป็น สัมมาทิฏฐิ ตามหลักธรรมในพระพุทธานุศาสนามาอธิบายและวิเคราะห์ไว้พอสังเขปนี้ ก็ด้วยความมุ่งที่จะเทียบเคียงให้เห็นชัดว่า สัมมาทิฏฐิ ซึ่งเป็นหลักธรรมสำคัญในพระพุทธานุศาสนานั้น เกิดขึ้นได้อย่างไรและมีลักษณะประการใดและเมื่อพิจารณาถึงหลักการและแนวปฏิบัติ ก็ได้ผ่านการใคร่ครวญอย่างถูกต้องครบถ้วนจากปัจจัยต่าง ๆ รอบด้าน อันสรุปรวมเป็นต้นทางของความดีงามที่จะพึงกระทำในทฤษฎีใหม่แล้ว จึงเห็นได้ว่า “ทฤษฎีใหม่” ขององค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว นั้นเข้าลักษณะความเป็น “สัมมาทฤษฎี” ซึ่งเป็นตรงกันข้ามกับ “มิจนาทฤษฎี” ซึ่งแม้จะถือว่าถูกต้องตามหลักแห่งศาสตร์ (เศรษฐศาสตร์) แต่ขาดและพร่องในหลักแห่งคุณธรรม- จริยธรรม โดยทฤษฎีใหม่ ซึ่งถือว่าเป็นสัมมาทฤษฎีนั้นก็เพราะมีหลักปรัชญาพื้นฐาน คือการ “ไม่ละเว้น” ข้อพิจารณาด้านคุณค่าหรือ Value - Free ตรงกันข้ามกลับให้น้ำหนักและคุณค่าทางจริยธรรม (ความเมตตา - การให้ - การเสียสละ - เอื้ออาทร) ว่าเป็นปัจจัยและเงื่อนไขสำคัญในการเกิดขึ้นของทฤษฎีใหม่

ศ. ชัยอนันต์ สมุทวณิช กล่าวว่า การวิเคราะห์ลักษณะของทฤษฎีควรคำนึงถึงมิติด้านจริยธรรมของทฤษฎีด้วย^{๒๓} เพื่อที่จะได้เห็นความเกี่ยวโยงระหว่างทฤษฎีกับมนุษย์ มิใช่ถือว่าทฤษฎีใดก็ตามเป็นศาสตร์ที่สูงและเข้ม แต่ห่างเหินจากจริยธรรม แนวพระราชดำริทฤษฎีใหม่ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีมิติที่หลากหลายโดยเฉพาะมิติด้านจริยธรรมเกี่ยวกับการอยู่ร่วมกันของสรรพสิ่งที่แตกต่างกันหลากหลาย โดยไม่จำเป็นต้องเป็นคู่ตรงข้าม ขัดแย้ง แข่งขัน เอาแพ้ - ชนะ และครอบงำกัน หากแต่เอื้อต่อกัน ทำให้เกิดดุลยภาพที่เคลื่อนไหวได้ (Dynamic Balance)

^{๒๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธธรรม , เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๔๓.

^{๒๓} ศ.ชัยอนันต์ สมุทวณิช ,ทฤษฎีใหม่ : มิติที่ยิ่งใหญ่ทางความคิด , หน้า ๗.

มีการช่วยกันแบบน้ำพึ่งเรือ – เสือพึ่งป่า อันเป็นการ “พึ่งพิง – อิงกัน” (Inter Dependence) มากกว่าการเป็นแค่ “พึ่งพาอาศัย” (Dependence)

ดังนั้น “ทฤษฎีใหม่” ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงเป็นทฤษฎีที่ต่างกับทฤษฎีอื่นตรงที่มี “จริยธรรม” เป็นพื้นฐานสำคัญ โดยเน้นการพัฒนาคุณภาพมนุษย์โดยเฉพาะผู้ยากไร้ด้อยโอกาส อันเป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศ ด้วยเหตุนี้จึงอาจสรุปได้ว่า “ทฤษฎีใหม่” ขององค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ได้พระราชทานไว้เพื่อเป็นกระบวนวิธีพื้นฐานทางด้านเกษตรกรรม ในแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จึงเป็น สัมมาทิฎฐิ และสัมมาทฤษฎี โดยแท้

๔.๔. ทฤษฎีใหม่

มิติใหม่ทางความคิดบนพื้นฐานของจริยธรรม

“ทฤษฎีใหม่” เป็นทฤษฎีที่มีลักษณะง่าย ๆ ไม่สลับซับซ้อน (Simplicity) อันเป็นลักษณะเด่นชัดของโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริโดยทั่วไป คือ “ต้องง่าย” และนำไปปฏิบัติได้จริง จะไม่ทรงโปรดยอะไรที่เป็นศาสตร์ยาก ๆ และ นำไปปฏิบัติได้ยากดังที่ได้เคยมีพระราชดำรัสเสมอว่า “ต้องทำให้ง่าย”^{๒๔} และ “ไม่ติดตำรา” ซึ่งหมายความว่าไม่ต้องเชื่อศาสตร์หรือทฤษฎีอะไรอย่างงหัวไม่ขึ้น ทั้งต้องคำนึงถึงสภาพแวดล้อมทางกายภาพ สภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรม และจะต้องเหมาะสมกับเงื่อนไขของเวลาในขณะนั้นด้วยมีผู้กล่าวว่า ทฤษฎีใหม่เป็นแนวคิดที่แฝงไว้ด้วยปรัชญาในการ “ดำรงชีพ” และ “ดำรงชาติ” ด้วย มิใช่เป็นเพียงทฤษฎีทางเศรษฐกิจ หรือทฤษฎีด้านใดด้านหนึ่งโดยเฉพาะ หากแต่เป็นทฤษฎีแบบองค์รวม (Holistic theory) เพราะมีหลายมิติ ทั้งด้านเศรษฐกิจ วัฒนธรรม ปรัชญา และยังมีผลในทางส่งเสริมจริยธรรม (Ethics) แห่งความพอและความพอเพียงอีกด้วย(Enough and Subsistence) ซึ่งมีมิติต่าง ๆ เหล่านี้คือแนวทางแห่งพุทธธรรมนั่นเอง ไม่ว่าจะเป็ความสันโดษ สมถะ เกื้อกูล เสียสละ เลี้ยงชีพชอบ (สัมมาอาชีวะ) ฯลฯ

^{๒๔} สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (กปร) , แนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ , (กรุงเทพมหานคร : บ.๒๑ เซ็นจูรี่ จำกัด , ๒๕๔๐), หน้า ๑๔.

เพื่อให้เห็นภาพแห่งแนวคิดทฤษฎีใหม่ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวให้ชัดเจนยิ่งขึ้น งานวิจัยบทนี้จึงใคร่ขอนำบันทึกสรุปย่อแนวคิดทฤษฎีใหม่ของสำนักงานเลขาธิการมูลนิธิวิจัยพัฒนา ซึ่งทรงมีพระราชกระแสให้จัดทำเผยแพร่และขออัญเชิญบันทึกส่วนพระองค์ซึ่งงานได้พระราชทาน มายังสำนักงานเลขาธิการมูลนิธิวิจัยพัฒนาเพื่อแสดงไว้ ณ ที่นี้ดังต่อไปนี้

* แนวทฤษฎีใหม่ กำหนดขั้นตอนดังนี้

ให้แบ่งพื้นที่ถือครองทางการเกษตร ซึ่งโดยเฉลี่ยแล้วเกษตรกรไทยมี เนื้อที่ทำกินประมาณ ๑๐ - ๑๕ ไร่ต่อครอบครัว แบ่งออกเป็น ๓ ส่วนคือ

ส่วนแรก ร้อยละ ๓๐ เนื้อที่เฉลี่ย ๓ ไร่ ทำการขุดสระเก็บกักน้ำไว้ใช้ ในการเพาะปลูก โดยมีความลึกประมาณ ๔ เมตร ซึ่งสามารถรับน้ำได้จุ ๑๙,๐๐๐ ลูกบาศก์เมตรจากน้ำฝน เกษตรกร สามารถนำไปใช้เพื่ออุปโภค - บริโภค และเกษตรกรรมได้ตลอดปี ทั้งยังสามารถเลี้ยงปลาและปลูก พืชน้ำ พืชริมสระ เพื่อเพิ่มรายได้กับครอบครัวอีกด้วย ทรงมีพระราชกระแสขณะทอดพระเนตร พื้นที่ ทดลองที่วัดมงคลชัยพัฒนา เมื่อวันที่ ๒๕ มกราคม ๒๕๓๖ ว่า “ การเลี้ยงปลาเป็นอาชีพเสริม เลี้ยงปลาไม่กี่เดือนก็มีรายได้...”

ส่วนที่สอง ร้อยละ ๖๐ เนื้อที่เฉลี่ย ๑๐ ไร่ เป็นพื้นที่ทำการเกษตร ปลูกพืชต่าง ๆ โดย แบ่งพื้นที่ออกเป็น ๒ ส่วนคือ

ร้อยละ ๓๐ ทำนาข้าวประมาณ ๕ ไร่

ร้อยละ ๓๐ (ในส่วนที่สอง) ปลูกพืชไร่ - พืชสวนผสมผสาน กันตามแต่สภาพของ พื้นที่ และภาวะการตลาดของบริเวณนั้นประมาณ ๕ ไร่

ส่วนที่สาม ร้อยละ ๑๐ เป็นพื้นที่เหลือมีเนื้อที่ประมาณ ๒ ไร่ จัดเป็นที่อยู่อาศัย คั้นคูดอง ตลอดจนสวนครัวและเลี้ยงสัตว์

สัดส่วนเฉลี่ยตามทฤษฎีใหม่ คือ สูตร ๓๐ - ๓๐ - ๓๐ - ๑๐

* สรุปย่อครั้งแรกตามพระราชกระแส โดย นายมณูญ มุกข์ประดิษฐ์ (พ.ศ.๒๕๓๗).

ทฤษฎีใหม่ *
ขั้นที่หนึ่ง

- (๑) ถ้าพูดอย่างสรุปที่สุดเป็นวิธีปฏิบัติของเกษตรกรที่เป็นเจ้าของที่ดินจำนวนน้อย (ประมาณ ๑๕ ไร่)
- (๒) หลักสำคัญให้เกษตรกร มีความพอเพียง เลี้ยงตัวได้ (Self - Sufficiency) ในระดับ ชีวิตที่ประหยัดก่อน ทั้งนี้ต้องมีความ สามัคคี ในท้องถิ่น
- (๓) มีการผลิตข้าว บริโภคพอเพียง ตลอดปี โดยถือว่าครอบครัวหนึ่งทำนา ๕ ไร่ จะมีข้าวพอกินตลอดปี ข้อนี้เป็นหลักสำคัญของทฤษฎีนี้
- (๔) เพื่อการนี้จะต้องใช้หลักว่า ต้องมีน้ำ ๑,๐๐๐ ลูกบาศก์เมตรต่อไร่ ฉะนั้น ๕ ไร่ ต้องมี ๕,๐๐๐ ลูกบาศก์เมตร แต่ละแปลง (๑๕ ไร่) ทำนา ๕ ไร่ ทำพืชไร่ ไม้ผล ฯลฯ ๕ ไร่ (= ๑๐ ไร่) จะต้องมีน้ำ ๑๐,๐๐๐ ลูกบาศก์เมตรต่อปี จึงได้ตั้งสูตรคร่าว ๆ ว่าแต่ละแปลงประกอบด้วยนา ๕ ไร่ - พืชไร่ - พืชสวน ๕ ไร่ สระน้ำ ๓ ไร่ ลึก ๔ เมตร จุประมาณ ๑๘,๐๐๐ ลูกบาศก์เมตร ที่อยู่อาศัยและอื่น ๆ ๒ ไร่ รวมทั้งหมด ๑๕ ไร่
- (๕) อุปสรรคสำคัญที่สุด คือ อ่างเก็บน้ำหรือสระที่ได้รับน้ำให้เต็มเพียงปีละหนึ่งครั้ง จะมีการระเหยวันละ ๑ เซนติเมตร โดยเฉลี่ยในวันที่ฝนไม่ตกหมายความว่า ในปีหนึ่งถ้านับว่าแห้ง ๓๐๐ วัน ระดับน้ำของสระจะลดลง ๓ เมตร จึงต้องมี การเติมน้ำให้เพียงพอ
- (๖) มีความจำเป็นที่จะมีแหล่งน้ำเพิ่มเติม สำหรับโครงการวัดมงคลชัยพัฒนา ได้สร้าง อ่างเก็บน้ำจุ ๘๐๐,๐๐๐ ลูกบาศก์เมตร สำหรับเลี้ยง ๓,๐๐๐ ไร่

(๗) ลำพังอ่างเก็บน้ำจุ ๘๐๐,๐๐๐ ลูกบาศก์เมตรจะเลี้ยงได้ ๘๐๐ ไร่ (โครงการวัดมงคลมีพื้นที่ ๓,๐๐๐ ไร่แบ่งเป็น ๒๐๐ แปลง อย่างนี้จึงเลี้ยงได้ ๔ ไร่ต่อแปลง ลำพังสระในแปลงเลี้ยงได้ ๔.๗๕ ไร่ จึงเห็นได้ว่าหมีนหม่มาก ๔.๗๕ ไร่ + ๔,๐๐๐ ไร่ = ๘.๗๕ ไร่) ถ้าคำนึงว่า ๘.๗๕ ไร่นั้น จะทำเกษตรกรรมอย่างสมบูรณ์ได้อีก ๖.๒๕ ไร่จะต้องอาศัยเทวดาเลี้ยง แต่ถ้าคำนึงว่าในระยะที่ไม่มีความจำเป็นจะต้องใช้น้ำหรือมีฝนตก น้ำฝนที่ตกลงมาจะเก็บไว้ได้ในอ่าง และในสระสำรองไว้สำหรับเมื่อต้องการ อ่างและสระจะทำหน้าที่เฉลี่ยน้ำฝน (Regulator) จึงเข้าใจว่าระบบนี้น้ำจะพอ

(๘) ปัญหาใหญ่อีกข้อหนึ่ง คือ ราคาการลงทุนค่อนข้างสูง เกษตรกรจะต้องได้รับความช่วยเหลือจากภายนอก (ทางราชการ- ทางมูลนิธิ-ทางเอกชน)และต้องช่วยกันเองแต่ ค่าดำเนินการไม่สิ้นเปลืองสำหรับเกษตรกร

ทฤษฎีใหม่

มูลนิธิชัยพัฒนา

วันที่ ๑๕ มีนาคม ๒๕๓๗

* บันทึกถึง “ชัยพัฒนา” โดยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ๑๕ มีนาคม ๒๕๓๗.

ทฤษฎีใหม่ * ขั้นที่สอง

เมื่อตั้งศูนย์บริการที่วัดมงคลชัยพัฒนาและแปลงตัวอย่างที่ “ทางดิสโก” สำเร็จแล้ว เกษตรกรก็เริ่มเข้าใจวิธีการ จึงขอให้ดำเนินการในที่ดินของตน เมื่อได้ผลดีก็ให้

เริ่มขั้นที่สอง คือ ให้เกษตรกรรวมพลังกันในรูปกลุ่ม หรือ สหกรณ์ เพื่อรวมแรงใน

- ๑) การผลิต (พันธุ์พืช เตรียมดิน ซลประทาน ฯลฯ)
- ๒) การตลาด (ลานตากข้าว ยุ้งฉาง เครื่องสีข้าว การจำหน่าย)
- ๓) การเป็นอยู่ (กะปิ น้ำปลา อาหาร เครื่องนุ่งห่ม)
- ๔) สวัสดิการ (สาธารณสุข เงินกู้)
- ๕) การศึกษา (โรงเรียน – ศูนย์การศึกษา)
- ๖) สังคมและศาสนา

ด้วยความร่วมมือของหน่วยราชการ มูลนิธิและเอกชน

ทฤษฎีใหม่

มูลนิธิชัยพัฒนา

วันที่ ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๘

* บันทึกถึง “ชัยพัฒนา” โดยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว.

ทฤษฎีใหม่ *
ขั้นที่สาม

ติดต่อร่วมมือกับแหล่งเงิน (ธนาคาร) กับแหล่งพลังงาน (บริษัท-น้ำมัน)
ตั้งและบริหารโรงสี

(๒) ตั้งและบริหารร้านสหกรณ์ (๑,๓) ช่วยการลงทุน (๑,๒) ช่วย
พัฒนาคุณภาพชีวิต (๔,๕,๖)

ทั้งนี้ ทั้งฝ่ายเกษตรกรและฝ่ายธนาคารกับบริษัทจะได้รับประโยชน์โดย

- เกษตรกรขายข้าวได้ในราคาสูง (ไม่ถูกกดราคา)
- ธนาคารกับบริษัทซื้อข้าวบริโภคได้ในราคาต่ำ(ซื้อข้าวเปลือก
โดยตรงจากเกษตรกรและมาสีเอง) = (๒)
- เกษตรกรซื้อเครื่องอุปโภคบริโภคได้ในราคาต่ำ
(เป็นร้านสหกรณ์ราคาขายส่ง) = (๑,๓)
- ธนาคารกับบริษัท จะสามารถกระจายบุคลากร

ทฤษฎีใหม่
มูลนิธิชัยพัฒนา
วันที่ ๑๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๘

* บันทึกถึง “ชัยพัฒนา” โดยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

๔.๕ สรุปหลักการและแนวทางดำเนินการ

จากพระราชดำริที่สรุปไว้ข้างต้น อาจขยายความโดยสังเขปได้ดังนี้

๑) ทฤษฎีใหม่เป็นระบบการผลิตแบบเศรษฐกิจพอเพียงที่เกษตรกรสามารถเลี้ยงตัวเองได้ในระดับที่ประหยัดก่อนทั้งนี้ชุมชนต้องมีความสามัคคีร่วมมือร่วมใจในการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ทำนองเดียวกับการ “ลงแขก” แบบดั้งเดิมเพื่อลดค่าใช้จ่าย

๒) เนื่องจากข้าวเป็นปัจจัยหลักที่ทุกครัวเรือนจะต้องบริโภค ดังนั้น จึงประมาณว่าครอบครัวหนึ่งทำนาประมาณ ๕ ไร่ จะทำให้มีข้าวพอกินตลอดปีโดยไม่ต้องซื้อหาในราคาแพง เพื่อยึดหลักพึ่งตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๓) ต้องมีน้ำเพื่อการเพาะปลูกสำรองไว้ใช้ในฤดูแล้งหรือระยะฝนทิ้งช่วงได้อย่างพอเพียง ดังนั้นจึงจำเป็นต้องกันที่ดินส่วนหนึ่งไว้ขุดสระน้ำโดยมีหลักว่าต้องมีน้ำเพียงพอที่จะทำการเพาะปลูกได้ตลอดปี ทั้งนี้ได้พระราชทานพระราชดำริเป็นแนวทางว่า ต้องมีน้ำ ๑,๐๐๐ ลูกบาศก์เมตรต่อการเพาะปลูก ๑ ไร่ โดยประมาณ ฉะนั้นเมื่อทำนา ๕ ไร่ทำพีชไร่หรือไม้ผลอีก ๕ ไร่ (รวมเป็น ๑๐ ไร่) จะต้องมีน้ำ ๑๐,๐๐๐ ลูกบาศก์เมตรต่อปี

ดังนั้น หากตั้งสมมุติฐานว่ามีพื้นที่ ๑๕ ไร่ ก็จะสามารถกำหนดสูตรคร่าว ๆ ว่าแต่ละแปลงประกอบด้วย

- นา ๕ ไร่
 - พีชไร่พืชสวน ๕ ไร่
 - สระน้ำ ๓ ไร่ ลึก ๔ เมตร จุประมาณ ๑๙,๐๐๐ ลูกบาศก์เมตร ซึ่งเป็นปริมาณน้ำที่เพียงพอที่จะสำรอง ไว้ใช้ยามฤดูแล้ง
 - ที่อยู่อาศัยและอื่น ๆ ๒ ไร่
- รวมทั้งหมด ๑๕ ไร่

แต่ทั้งนี้ ขนาดของสระเก็บกักน้ำขึ้นอยู่กับสภาพภูมิประเทศและสภาพแวดล้อม ดังนี้

- ถ้าเป็นพื้นที่ทำการเกษตรอาศัยน้ำฝน สระน้ำควรมีลักษณะลึกเพื่อป้องกันไม่ให้น้ำระเหยได้มากเกินไป ซึ่งจะทำให้มีน้ำใช้ตลอดทั้งปี
- ถ้าเป็นพื้นที่ทำการเกษตรในเขตชลประทานสระน้ำอาจมีลักษณะลึกหรือตื้น และแคบหรือกว้างก็ได้ โดยพิจารณาตามความเหมาะสมเพราะสามารถมีน้ำมาเติมอยู่เรื่อย ๆ

การมีสระเก็บกักน้ำ ก็เพื่อให้เกษตรกรได้มีน้ำใช้อย่างสม่ำเสมอทั้งปี (ทรงเรียกว่า Regulator หมายถึงการควบคุมให้ดีมีระบบน้ำหมุนเวียนใช้เพื่อการเกษตรได้โดยตลอดเวลาอย่างต่อเนื่อง) โดยเฉพาะอย่างยิ่งในหน้าแล้งและระยะฝนทิ้งช่วง แต่มีได้หมายความว่าเกษตรกรจะสามารถปลูกข้าวนาปรังได้เพราะหากน้ำในสระเก็บกักน้ำไม่พอในกรณีมีเขื่อน อยู่บริเวณใกล้เคียง ก็อาจจะต้องสูบน้ำมาจากเขื่อน ซึ่งจะทำให้น้ำในเขื่อนหมดได้ แต่เกษตรกรควรทำนาในหน้าฝน และเมื่อถึงฤดูแล้งหรือฝนทิ้งช่วงให้เกษตรกรใช้น้ำที่ได้เก็บตุนนั้น ให้เกิดประโยชน์ทางการเกษตรอย่างสูงสุด โดยพิจารณาปลูกพืชให้เหมาะสมกับฤดูกาล เช่น

- หน้าฝน จะมีน้ำมากพอที่จะปลูกข้าวและพืชชนิดอื่น ๆ ได้
- หน้าแล้งหรือฝนทิ้งช่วง ควรปลูกพืชที่ใช้น้ำน้อย เช่น ถั่วต่าง ๆ

การจัดแบ่งแปลงที่ดินเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงคำนวณและคำนึงจากอัตราการถือครองที่ดินครัวเฉลี่ยครัวเรือนละ ๑๕ ไร่ อย่างไรก็ตามหากเกษตรกรมีพื้นที่ถือครองน้อยกว่า หรือมากกว่าก็สามารถใช้อัตราส่วน ๓๐ : ๓๐ : ๓๐ : ๑๐ ไปเป็นเกณฑ์ปรับใช้ได้กล่าวคือ

- (๑) ๓๐ % ส่วนแรก ขุดสระน้ำ (สามารถเลี้ยงปลา ปลูกพืชน้ำ เช่น ผักบุ้ง ผักกะเฉด ฯลฯ ได้ด้วย) และบนสระอาจจะสร้างเล้าไก่ได้ด้วย
- (๒) ๓๐ % ส่วนที่สอง ทำนา
- (๓) ๓๐ % ส่วนที่สาม ปลูกพืชไร่ พืชสวน (ไม้ผล ไม้ยืนต้น ไม้ใช้สอย ไม้เพื่อเป็นเชื้อฟืน ไม้สร้างบ้าน พืชไร่ พืชผัก สมุนไพร เป็นต้น)
- (๔) ๑๐ % สุดทำเป็นที่อยู่อาศัยและอื่น ๆ (ถนน คันดิน กองฟาง ลานตาก กองปุ๋ยหมัก โรงเรือน โรงเพาะเห็ด คอกสัตว์ ไม้ดอกไม้ประดับ พืชผักสวนครัวหลังบ้าน เป็นต้น)

๔) อย่างไรก็ตามอัตราส่วนดังกล่าวเป็นสูตรหรือหลักการโดยประมาณเท่านั้น สามารถปรับปรุงเปลี่ยนแปลงได้ ตามความเหมาะสมโดยขึ้นอยู่กับสภาพของพื้นที่ดินปริมาณน้ำฝนและสภาพแวดล้อม เช่น ในกรณีภาคใต้ที่มีฝนตกชุกกว่าภาคอื่น หรือพื้นที่ใดมีแหล่งน้ำ มาเติมสระได้ต่อเนื่อง ก็อาจลดขนาดของบ่อหรือสระน้ำให้เล็กลงเพื่อเก็บพื้นที่ไว้ใช้ประโยชน์อื่น ต่อไปได้

ทฤษฎีใหม่ขั้นก้าวหน้า

หลักการดังกล่าวมาแล้วเป็นทฤษฎีใหม่ขั้นที่หนึ่ง เมื่อเกษตรกรเข้าใจในหลักการและได้ลงมือปฏิบัติตามขั้นที่หนึ่งในที่ดินของตนจนได้ผลแล้ว เกษตรกรก็จะสามารถพัฒนาตนเองไปสู่ขั้นพอยู่พอกินและตัดค่าใช้จ่ายลงเกือบหมดมีอิสระจากสภาพปัจจัยภายนอก และเพื่อให้มีผลสมบูรณ์ยิ่งขึ้น จึงควรที่จะต้องดำเนินการตามขั้นที่สองและขั้นที่สาม ต่อไปตามลำดับ ดังนี้

ทฤษฎีใหม่ขั้นที่สอง

เมื่อเกษตรกรเข้าใจในหลักการและได้ปฏิบัติในที่ดินของตนจนได้ผลแล้ว ก็ต้องเริ่มขั้นที่สอง คือ ให้เกษตรกรรวมพลังกันในรูป กลุ่ม หรือ สหกรณ์ ร่วมแรงร่วมใจกันดำเนินการในด้าน

(๑) การผลิต (พันธุ์พืช เตรียมดิน ซลประทาน ฯลฯ)

- เกษตรกรจะต้องร่วมมือในการผลิตโดยเริ่มตั้งแต่ขั้นเตรียมดินการหาพันธุ์พืช ปุ๋ย การจัดหา น้ำ และอื่น ๆ เพื่อการเพาะปลูก

(๒) การตลาด (ลานตากข้าว ยุ้ง เครื่องสีข้าว การจำหน่ายผลผลิต)

- เมื่อมีผลผลิตแล้วจะต้องเตรียมการต่างๆ เพื่อการขายผลผลิตให้ได้ประโยชน์สูงสุดเช่น การเตรียมลานตากข้าวร่วมกัน การจัดหายุ้งรวบรวมข้าว เตรียมหาเครื่องสีข้าว ตลอดจนการรวมกันขายผลผลิตให้ได้ราคาดีและลดค่าใช้จ่ายลงด้วย

(๓) การเป็นอยู่ (กะปิ น้ำปลา อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ฯลฯ)

- ในขณะที่เดียวกันเกษตรกรต้องมีความเป็นอยู่ที่ดีพอสมควรโดยมีปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิตเช่น อาหารการกินต่าง ๆ กะปิ น้ำปลา เสื้อผ้า ที่พอเพียง

(๔) สวัสดิการ (สาธารณสุข เงินกู้)

- แต่ละชุมชนควรมีสวัสดิภาพและบริการที่จำเป็น เช่น มีสถานอนามัยเมื่อยามป่วยไข้ หรือ มีกองทุนไว้กู้ยืมเพื่อประโยชน์ในกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน

(๕) การศึกษา (โรงเรียน ศูนย์การศึกษา)

- ชุมชนควรมีบทบาทในการส่งเสริมการศึกษาเช่น มีกองทุนเพื่อการศึกษาเล่าเรียนให้แก่เยาวชนของชุมชนเอง

(๖) สังคมและศาสนา

- ชุมชนควรเป็นที่รวมในการพัฒนาสังคมและจิตใจโดยมีศาสนาเป็นที่ยึดเหนี่ยว
- กิจกรรมทั้งหมดดังกล่าวข้างต้นจะต้องได้รับความร่วมมือ จากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะเป็นส่วนราชการองค์กรเอกชน ตลอดจนสมาชิกในชุมชนนั้น เป็นสำคัญ

ทฤษฎีใหม่ขั้นที่สาม

เมื่อดำเนินการผ่านพ้นขั้นที่สองแล้ว เกษตรกรหรือกลุ่มเกษตรกรก็ควรพัฒนาก้าวหน้าไปสู่ขั้นที่สามต่อไป คือ ติดต่อประสานงาน เพื่อจัดหาทุน หรือแหล่งเงิน เช่น ธนาคาร หรือบริษัท ห้างร้านเอกชน มาช่วยในการลงทุนและพัฒนาคุณภาพชีวิต

ทั้งนี้ทั้งฝ่ายเกษตรกรและฝ่ายธนาคารหรือบริษัทเอกชน จะได้รับประโยชน์ร่วมกัน กล่าวคือ

- เกษตรกรขายข้าวได้ในราคาสูง (ไม่ถูกกดราคา)
- ธนาคารหรือบริษัทเอกชนสามารถซื้อข้าวบริโภคใน ราคาต่ำ (ซื้อข้าวเปลือกตรงจากเกษตรกรและมาสีเอง)
- เกษตรกรซื้อเครื่องอุปโภคบริโภคได้ในราคาต่ำเพราะรวมกันซื้อเป็นจำนวนมาก (เป็นร้านสหกรณ์ราคาขายส่ง)
- ธนาคารหรือบริษัทเอกชน จะสามารถกระจายบุคลากร เพื่อไปดำเนินการในกิจกรรมต่าง ๆ ให้เกิดผลดียิ่งขึ้น

ประโยชน์ของทฤษฎีใหม่

จากพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ได้พระราชทานในโอกาสต่าง ๆ นั้น พอจะสรุปถึงประโยชน์ของทฤษฎีใหม่ได้ ดังนี้

(๑) ให้ประชาชนพอยู่พอกินสมควรแก่อัตภาพในระดับที่ประหยัด ไม่อดอยาก และเลี้ยงตนเองได้ตามหลักปรัชญาของ “ เศรษฐกิจพอเพียง ”

(๒) ในหน้าแล้งมีน้ำน้อย ก็สามารถเอาน้ำที่เก็บไว้ในสระมาปลูกพืชผักต่าง ๆ ที่ใช้น้ำน้อยได้ โดยไม่ต้องเบียดเบียนชลประทาน

(๓) ในปีที่ฝนตกตามฤดูกาลโดยมีน้ำดีตลอดปี ทฤษฎีใหม่นี้ก็สามารถสร้างรายได้ให้ร่ำรวยขึ้นได้

(๔) ในกรณีที่เกิดอุทกภัยก็สามารถที่จะฟื้นตัวและช่วยตัวเองได้ในระดับหนึ่ง โดยทางราชการไม่ต้องช่วยเหลือมากเกินไป อันเป็นการประหยัดงบประมาณด้วย

ข้อสำคัญที่ควรพิจารณา

(๑) การดำเนินการตามทฤษฎีใหม่นั้น มีปัจจัยประกอบปลายประการ ขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมในแต่ละท้องถิ่น ฉะนั้นเกษตรกรควรขอรับคำแนะนำจากเจ้าหน้าที่ด้วย

(๒) การขุดสระน้ำนั้น จะต้องสามารถเก็บกักน้ำได้เพราะสภาพดินในแต่ละท้องถิ่นแตกต่างกัน เช่น ดินร่วน ดินทราย ซึ่งเป็นดินที่ไม่สามารถอุ้มน้ำได้หรือเป็นดินเปรี้ยว ดินเค็ม ซึ่งอาจจะไม่เหมาะกับพืชที่ปลูกได้ ฉะนั้นจะต้องพิจารณาให้ดีและควรขอรับคำแนะนำจากเจ้าหน้าที่พัฒนาที่ดิน หรือเจ้าหน้าที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องก่อน

(๓) ขนาดของพื้นที่ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงคำนวณและคำนึงจากอัตราการถือครองที่ดิน ถัวเฉลี่ยครัวเรือนละ ๑๕ ไร่ แต่ให้พึงเข้าใจว่าอัตราส่วนเฉลี่ยขนาดพื้นที่นี้มีใช้หลักตายตัว หากพื้นที่การถือครองของเกษตรกรจะมีน้อยกว่าหรือมากกว่านี้ ก็สามารถนำอัตราส่วนนี้ (๓๐ : ๓๐ : ๓๐ : ๑๐) ไปปรับใช้ได้ โดยถือเกณฑ์เฉลี่ย

(๔) การปลูกพืชหลายชนิด เช่น ข้าวซึ่งเป็นพืชหลักไม่ผล พืชผัก พืชไร่ และพืชสมุนไพร อีกทั้งยังมีการเลี้ยงปลาหรือสัตว์อื่น ๆ ซึ่งเกษตรกรสามารถนำมาบริโภคได้ตลอดทั้งปี เป็นการลดค่าใช้จ่ายในส่วนของการอาหารสำหรับครอบครัวได้และส่วนที่เหลือสามารถจำหน่ายได้เป็นรายได้แก่ครอบครัวได้อีก

(๕) ความร่วมมือร่วมใจของชุมชนจะเป็นกำลังสำคัญในการปฏิบัติตามหลักทฤษฎีใหม่ เช่น การลงแรงช่วยเหลือกัน หรือที่เรียกว่า การลงแขก นอกจากจะทำให้เกิดความรักความสามัคคีในชุมชนแล้ว ยังเป็นการลดค่าใช้จ่ายในการจ้างแรงงานได้อีกด้วย

(๖) ในระหว่างการขุดสระน้ำ จะมีดินที่ถูกขุดขึ้นมาเป็นจำนวนมาก หน้าดินซึ่งเป็นดินดีควรนำไปกองไว้ต่างหากเพื่อนำมาใช้ประโยชน์ในการปลูกพืชต่าง ๆ ในภายหลังโดยนำมาเกลี่ยคลุมดินชั้นล่างที่เป็นดินไม่ดี ซึ่งอาจนำมาถมทำขอบสระน้ำหรือร่องสำหรับปลูกไม้ผล

เงื่อนไขหรือปัญหาในการดำเนินงาน

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้มีพระราชดำรัสเมื่อวันที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๓๘ ณ ศาลาดุสิดาลัย มีความตอนหนึ่ง ดังนี้

“...การทำทฤษฎีใหม่นี้มีใช้ของง่าย ๆ แล้วแต่ที่ แล้วแต่โอกาส และแล้วแต่งบประมาณ เพราะว่าเดี๋ยวนี้ประชาชน ทราบถึงทฤษฎีใหม่นี้กว้างขวางและแต่ละคนก็อยากได้ ให้ทางราชการขุดสระแล้วช่วย แต่มันไม่ใช่สิ่งง่ายนัก บางแห่งขุดแล้วไม่มีน้ำ แม้จะมีฝนน้ำก็อยู่ไม่ได้ เพราะว่ามันรั่วหรือบางทีก็เป็นที่ที่รับน้ำไม่ได้ทฤษฎีใหม่นี้จึงต้องมีพื้นที่ที่เหมาะสมด้วย... ฉะนั้น การที่ปฏิบัติตามทฤษฎีใหม่หรืออีกนัยหนึ่งปฏิบัติ เพื่อหาหน้าให้แก่ราษฎร เป็นสิ่งที่ไม่ใช่ง่ายต้องช่วยกันทำ...”

ตัวอย่างพืชที่ควรปลูกและสัตว์ที่ควรเลี้ยง

ไม้ผลและผักยืนต้น : มะม่วง มะพร้าว มะขาม ขนุน ละมุด ส้ม กัลย
น้อยหน่า มะละกอ กะท้อน แคบ้าน มะรุม สะเดา ขี้เหล็ก กระจิน เป็นต้น

ผักล้มลุกและดอกไม้ : มันเทศ เผือก ถั่วฝักยาว มะเขือ มะลิ ดาวเรือง
บานไม่รู้โรย กุหลาบ รัก และชอนกลั่น เป็นต้น

เห็ด : เช่น เห็ดนางฟ้า เห็ดฟาง เห็ดเป่าฮื้อ เป็นต้น

สมุนไพรและเครื่องเทศ : หอม พริกไทย บุกบัวบก มะเกลือ ชุมเห็ด
หญ้าแฝก และพืชผักบางชนิด เช่น กระเพรา โหระพา สะระแหน่ แมงลัก และตะไคร้ เป็นต้น

ไม้ใช้สอยและเชื้อเพลิง : ไม้ มะพร้าว ตาล กระจินณรงค์ มะขามเทศ
สะแก ทองหลวง จามจุรี กระจิน สะเดา ขี้เหล็ก ประดู่ ชิงชัน และยางนา เป็นต้น

พืชไร่ : ข้าวโพด ถั่วเหลือง ถั่วลิสง ถั่วพุ่ม ถั่วมะแฮะ อ้อย มันสำปะหลัง
ละหุ่ง หนุ่ย เป็นต้น พืชไร่หลายชนิดอาจเก็บเกี่ยวเมื่อผลผลิตยังสดอยู่ และจำหน่ายเป็นพืช
ประเภทผักได้และมีราคาดีกว่าเก็บเมื่อแก่ พืชไร่เหล่านี้ ได้แก่ ข้าวโพด ถั่วเหลือง ถั่วลิสง
ถั่วพุ่ม ถั่วมะแฮะ อ้อยและมันสำปะหลัง

พืชบำรุงดินและพืชคลุมดิน : ถั่วมะแฮะ ถั่วฮามาต้า โสนแอฟริกัน โสนพื้นเมือง
ปอเทือง ถั่วพริ้ว ขี้เหล็ก กระจิน รวมทั้งถั่วเขียว และถั่วพุ่ม เป็นต้น และเมื่อเก็บเกี่ยว
แล้วไถกลบลงไปเพื่อบำรุงดินได้

หมายเหตุ : พืชหลายชนิดใช้ทำประโยชน์ได้มากกว่าหนึ่งชนิด และการเลือกปลูก
พืชควรเน้น พืชยืนต้นด้วยเพราะการดูแลรักษาในระยะหลังจะลดน้อยลง มีผลผลิตทยอยออก
ตลอดปีหากเลือกพืชยืนต้นชนิดต่างๆ กันและให้ความร่มเย็นและชุ่มชื้นกับที่อยู่อาศัยและสิ่งแวดล้อม
ล้อมและควรเลือกต้นไม้ และพืชให้สอดคล้องกับคุณภาพของพื้นที่ เช่น ไม่ควรปลูกยูคาลิปตัส
บริเวณขอบสระ ควรเป็นไม้ให้คุณค่าสูงกว่า เช่น ไม้ผล เป็นต้น

สัตว์เลี้ยงอื่น ๆ ได้แก่

(๑) สัตว์น้ำ เช่น ปลาใน ปลานิล ปลาดุก เพื่อเป็นอาหารเสริม
ประเภทโปรตีน และยังสามารถนำไปจำหน่ายเป็นรายได้เสริมได้อีกด้วย ในบางพื้นที่สามารถ
เลี้ยงกบได้

(๒) สุกร หรือ ไก่ เลี้ยงบนขอบสระน้ำ ทั้งนี้มูลสุกรและไก่สามารถนำมาเป็นอาหาร
ปลา บางแห่งอาจเลี้ยงเป็ดได้

จากแนวคิดทฤษฎีใหม่ ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ได้เรียบเรียงตามขั้นตอนทั้งเชิงกายภาพและปรัชญาและจริยธรรมมาโดยลำดับนี้ อาจแสดงกระบวนการ ๓ ขั้นตอนด้วยวิธีการที่เข้าใจได้ง่ายดังต่อไปนี้

สามลำดับขั้นของทฤษฎีใหม่

พึ่งตนเองไม่ได้ Dependent	สภาพปัจจุบันก่อนทำตามทฤษฎีใหม่
พึ่งตนเองได้ – “พออยู่ – พอกิน” Self - reliance	ทฤษฎีใหม่ – ขั้นที่ ๑
ชุมชนเริ่มเข้มแข็ง – เป็นอิสระ Independent	ทฤษฎีใหม่ – ขั้นที่ ๒
พึ่งพิง – อิงกัน – สงเคราะห์ เกื้อกูล – ร่วมมือกัน – ประสาน กับโลกภายนอก Inter - Dependent	ทฤษฎีใหม่ – ขั้นที่ ๓

* ทั้งสามกระบวนการเป็นไปในลักษณะ “พอเพียง” ไม่โลภ ไม่มักได้
เดินทางสายกลางมีสัมมาทิฐิและมีสัมมาปฏิบัติ เป็นต้น

หลังจาก “ทฤษฎีใหม่” อันเป็นกระบวนการหนึ่งในแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ปรากฏสู่สาธารณชนแล้ว ก็ปรากฏว่ามีนักคิด นักทฤษฎีและนักวิชาการหลายฝ่ายออกมาแสดงความเห็นด้วยและมีความเห็นตรงกันว่า ทฤษฎีใหม่ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวนั้น มิใช่ทฤษฎีการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ดินแปลงเล็ก ซึ่งเป็นเรื่องกายภาพเท่านั้นแต่ทฤษฎีใหม่นี้ได้สะท้อนให้เห็น ความแปลกใหม่และความเป็นสัมมาทฤษฎี ซึ่งแทรกจริยธรรมแห่งการอยู่ร่วมกัน ความมีเมตตาและการให้เข้าใจด้วย โดยมุ่งเน้น

ให้ผลของการดำเนินงานตามทฤษฎีนั้นตกถึงมือประชาชน ซึ่งก็คือเกษตรกรผู้ยากไร้เป็นเบื้องแรก เพื่อบรรเทาปัญหาเฉพาะหน้าคือการ “พออยู่ – พอกิน” เพื่อปูพื้นฐานไว้สำหรับการพัฒนาขั้นต่อไปคือ “อยู่ดี – กินดี” โดยให้มีความรู้สึกร่วมกัน ทำงานร่วมกัน มีความสมานฉันท์อย่างรู้จักสามัคคี และฟื้นฟูวิถีชีวิตที่ดีงามของสังคมไทย เช่น การช่วยเหลือสงเคราะห์การทำงานซึ่งกันและกัน เช่น “การลงแขก” ในพื้นที่นา เป็นต้น

ดังนั้น “ทฤษฎีใหม่” ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จึงเป็นทฤษฎีที่แตกต่างไปจากทฤษฎีอื่นๆโดยที่มีจริยธรรมเป็นพื้นฐานสำคัญเป็นระบบความคิดที่เชื่อมโยงกับมนุษย์ (เกษตรกรผู้ยากไร้) โดยตรงดังที่นิยมเรียกกันปัจจุบันในวงวิชาการว่า “คนเป็นศูนย์กลาง” (Human Centered) โดยศูนย์กลางของพระองค์คือพสกนิกรผู้ยากไร้ส่วนใหญ่ของประเทศนั่นเอง พิเคราะห์ดูจากหลักเกณฑ์พื้นฐานเหล่านี้แล้ว จะเห็นได้ว่าแนวคิดทฤษฎีใหม่ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวนี้ ไม่เพียงแต่เป็นมิติใหม่ทางความคิดเท่านั้น หากแต่เป็นสัมมาทฤษฎีและสัมมาทิวจิตตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนาโดยตรง

ทฤษฎีใหม่เป็นกระบวนการหนึ่งในแนวคิดหลักเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงใช้เป็น “หลักสำคัญ” ในการดำเนินการโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ เป็นเวลากว่า ๕ ทศวรรษมาแล้ว ไม่ว่าจะเสด็จพระราชดำเนินไปทรงงานเพื่อช่วยเหลือ – สงเคราะห์พสกนิกรผู้ยากไร้ในท้องถิ่นทุรกันดารของประเทศ ณ ที่ใด จะทรงสอนและแนะนำเรื่องความพอเพียง พออยู่ พอกิน และพอดีอยู่เสมอ ทรงสอนและแนะนำให้พึ่งตนเอง ให้ประหยัด ให้ดำเนินชีวิตทางสายกลาง มีคุณธรรม และจริยธรรม ไม่โลภไม่เบียดเบียนตนเอง เพื่อนบ้านและสิ่งแวดล้อม ซึ่งหลักการและแนวคิดที่มั่นคงเสมอมานี้ สอดคล้องกับเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ ที่มีผู้นำเสนอในระยะต่อๆ มาแต่ก็เป็นที่สนใจเฉพาะในแวดวงวิชาการเท่านั้น อย่างไรก็ตามหลังจากเศรษฐกิจฟองสบู่แตกก็มีนักวิชาการ นักคิด นักพัฒนาจำนวนมาก หันกลับมาพิจารณาเรื่องนี้อย่างจริงจังกว้างขวางมากยิ่งขึ้น จนกระทั่งมีข้อเสนอว่า แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงซึ่งสอดคล้องอย่างยิ่งกับเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ และทฤษฎีใหม่อันเป็นกระบวนการหนึ่งในเศรษฐกิจพอเพียง น่าจะเป็น “ทางเลือก” หรือเศรษฐกิจทางเลือกที่เหมาะสมในการแก้ปัญหาและฟื้นฟูเศรษฐกิจไทย ซึ่งอยู่ในภาวะคับขันเป็นอย่างยิ่ง ให้พลิกฟื้นกลับคืนมาได้ จากนั้นเป็นต้นมา “เศรษฐศาสตร์ทางเลือก” เศรษฐศาสตร์แนวพุทธและเศรษฐกิจพอเพียงก็ได้รับความสนใจเพิ่มมากขึ้น ได้รับการพิจารณา ศึกษา ใคร่ครวญกันอย่างเป็นรูปธรรม ในบรรดานักเศรษฐศาสตร์ นักคิด นักพัฒนา ตลอดจนผู้บริหารประเทศ จนถึงขณะนี้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงขององค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ขยายข้ามขอบเขตประเทศไทย ไปสู่ประเทศเพื่อนบ้านสมาชิกอาเซียนที่ประสบภาวะวิกฤตอย่างเดียวกันนี้แล้ว จึงเป็นสิ่งที่น่ายินดีและนับเป็นพระเกียรติคุณของพระมหากษัตริย์ไทยนักพัฒนาพระองค์นี้เป็นยิ่งนัก

แผนภาพที่ ๘

สัดส่วนการใช้ประโยชน์จากที่ดินของทฤษฎีใหม่

๔.๕ สรุป

“ทฤษฎีใหม่” เป็นกระบวนวิธีหนึ่งในแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริ มีปรัชญา แนวคิด หลักการและเหตุผลที่น่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง เมื่อมาเทียบเคียงกับหลักพุทธธรรมในหลายเรื่อง เช่น ความ “พออยู่” “พอกิน” “พอเพียง” และ “พอดี” คือ หลักมัชฌิมาปฏิปทาในเชิงจริยธรรม แม้จะไม่ถึงขั้นโลกุตระธรรม ความเป็น “สัมมาอาชีวะ” อันเป็นแก่นและหัวใจของการดำรงชีวิตชอบการไม่เบียดเบียนกันทั้งชีวิตต่อชีวิต และชีวิตกับโลกและสิ่งแวดล้อม คือ เศรษฐศาสตร์แนวพุทธที่ไม่มุ่งจะเอาชนะและทำลายธรรมชาติ หากแต่อยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุขโดยไม่ทำลายกัน ความเป็น “สัมมา” ทุกประการในการดำรงชีวิต รวมทั้งสัมมาทิฐิอันเป็นพื้นฐานและหลักการของทฤษฎีใหม่ทำให้ทฤษฎีใหม่เป็น “สัมมาทฤษฎี” ที่ได้พระราชทานไว้ เพื่อให้พุทธศาสนิกชนได้ใช้ “ปัญญา” ร่วมกันแก้ไขปัญหาวิกฤติของชาติที่กำลังเผชิญอยู่ในขณะนี้สำหรับแนวคิดเบื้องหลังทฤษฎีใหม่นี้ หากพิจารณาวิเคราะห์อย่างถ่องแท้ แล้วจะเห็นได้ว่าทุกระดับขั้นตอนของทฤษฎีใหม่มีจริยธรรมของความร่วมมือ (Co-operation) ไม่ใช่การแข่งขัน (Competition) ความเป็นมิตรไมตรี มีเมตตา ไม่ใช่ความขัดแย้ง อันเป็นวิถีชีวิตไทยแต่โบราณ แม้กระทั่งเมื่อพัน

ระดับชั้นของทฤษฎีใหม่ขั้นที่ ๑ ไปสู่ขั้นที่ ๒ ที่ ๓ ก็จะแลเห็นแนวทางการร่วมมือ การรู้จัก สามัคคี ระหว่างชุมชนกับองค์กรภายนอกเป็นการเพิ่มพลังอย่างสร้างสรรค์ และเป็นกัลยาณมิตรร่วมอนาคต ดังนั้นทฤษฎีใหม่จึงถือได้ว่าเป็น Cooperative theory มิใช่ Conflict theory ซึ่งหาได้ยากในปรัชญาและแนวคิดทางโลกตะวันตกและโลกปัจจุบัน นอกไปจากนี้ทฤษฎีใหม่ยังมีคุณลักษณะพิเศษอันเป็นลักษณะสำคัญในแนวคิดทฤษฎีเพื่อการพัฒนาต่าง ๆ ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ซึ่งจะต้อง “ง่าย” หรือต้อง “ทำให้ง่าย” (Simplicity) คนในระดับรากหญ้าเข้าใจได้ง่ายและทำตามได้ และได้ผลจริง ซึ่งนี่คือวัตถุประสงค์สำคัญในทุกโครงการของโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริเท่าที่ผ่านมา

สิ่งที่น่าสนใจที่สุดประการหนึ่งใน “ทฤษฎีใหม่” ซึ่งถือได้ว่าเป็น “สัมมาทฤษฎี” ก็คือเป็นแนวคิดที่แฝงไว้ซึ่งปรัชญาในการ “ดำรงชีวิต” และ “ดำรงชาติ” เพราะไม่ใช่เป็นเพียงทฤษฎีทางเศรษฐกิจหรือทฤษฎีทางการเกษตรเพียงด้านหนึ่ง ด้านใด โดยเฉพาะ หากแต่เป็นทฤษฎีแบบองค์รวม (Holistic theory) เพราะมีมิติทางด้านเศรษฐกิจ วัฒนธรรม ศาสนา ปรัชญาในการดำรงชีวิต อีกทั้งยังมีผลในการส่งเสริมจริยธรรม (Ethics) แห่งความไม่โลภ ไม่มั่งได้ และพอเพียง (Enough & Subsistence) อีกด้วย แต่ที่น่าสนใจยิ่งกว่าประการใดก็คือ แนวคิดทฤษฎีใหม่และเศรษฐกิจพอเพียงโดยรวม ได้น้อมนำหลักธรรมในพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้อย่างประสานกลมกลืน สอดคล้องและเป็นไปในแนวเดียวกันกับวิถีแห่งพุทธะ และเศรษฐศาสตร์แนวพุทธอย่างนำอัครจริย นับเป็นพระปรีชาสามารถและพระอัจฉริยภาพอันลึกล้ำหา ที่เปรียบมิได้

เพื่อที่จะให้เห็นตัวอย่างที่เป็นรูปธรรม ในการดำเนินการโครงการทฤษฎีใหม่อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ซึ่งไม่เพียงแต่เป็นมิติทางด้านเทคนิคและวิชาการด้านการจัดรูปแบบที่ดินและแหล่งน้ำในพื้นที่จำนวนจำกัดเท่านั้น แต่ผลลัพธ์ของโครงการสามารถสะท้อนให้เห็นมิติทางด้านปรัชญาและทฤษฎีทางด้านการพัฒนาที่เป็นสัมมาทฤษฎี สามารถผสานแนววิถีชีวิตที่พึงปรารถนาของสังคมไทยกับแนวทางในพุทธธรรมอย่างสอดคล้องกลมกลืนจะขอนำกรณีตัวอย่างของงานวิจัยโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่มาเป็นกรณีศึกษาเพื่อให้งานวิจัยเรื่องนี้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น...

บทที่ ๕

ผลการศึกษากาศสนาม กรณีศึกษาผลสัมฤทธิ์ของ ๔๔ หมู่บ้านทฤษฎีใหม่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จากทฤษฎีสู่การปฏิบัติ

๕.๑ ข้อความเบื้องต้น

ในบทที่ ๔ ได้วิเคราะห์ “ทฤษฎีใหม่” ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวว่า เป็นมิติใหม่ทางจริยธรรม และมีความเป็น “สัมมาทฤษฎี” ด้วยเหตุที่เกิดจาก “สัมมาทฤษฎี” คือความเห็นชอบถูกต้องชอบธรรม และเป็นเหตุเป็นผลในการแก้ไขปัญหาพื้นฐานของเกษตรกร ซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศได้ นอกจากนี้ยังสามารถผลักดันขับเคลื่อน ทฤษฎีใหม่ให้หล่อหลอมเข้าสู่แนวทางและบริบทของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งเป็นการพัฒนาพึงปรารถนา เพราะเป็น “สัมมาพัฒนา” ที่เอื้อต่อทุกองค์การของสังคมไทย โดยไม่ละเว้น เฟิกเฉย และมองข้ามปัญหาของคนส่วนใหญ่ที่ยังยากจนของประเทศ ดังที่เป็นมาในอดีต และยิ่งไปกว่านั้นยังได้วิเคราะห์เปรียบเทียบ ทฤษฎีใหม่ในฐานะที่เป็นกระบวนการวิธีพื้นฐานหนึ่งในบริบทของเศรษฐกิจพอเพียงกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเป็นการเฉพาะอีกด้วย

ดังนั้น เพื่อให้จะได้เห็นภาพเป็นรูปธรรมอย่างชัดเจนยิ่งขึ้นในบทที่ ๕ ซึ่งว่าด้วย ผลของการศึกษากาศสนาม (...กรณีศึกษาผลสัมฤทธิ์ของ ๔๔ หมู่บ้านทฤษฎีใหม่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ) (สกลนคร และกาฬสินธุ์) จึงมุ่งหมายที่จะนำเสนองานวิจัยภาคสนาม ซึ่งถือเป็นการศึกษาเชิงปริมาณ เพื่อประกอบกับส่วนของงานเชิงคุณภาพที่เสนอมมาแล้วตามลำดับ ให้มีความสมบูรณ์ชัดเจนเป็นรูปธรรมยิ่งขึ้น งานวิจัยผลสัมฤทธิ์ของ ๔๔ หมู่บ้านใน ๒ จังหวัดของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (สกลนครและกาฬสินธุ์) เป็นการปฏิบัติงานจริงซึ่งผู้ศึกษาได้ร่วมกับสำนักงานคณะกรรมการพิเศษ เพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (สำนักงาน กปร.) ดำเนินการเพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการเตรียมถวายรายงานผลการดำเนินงานประจำปีต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวด้วย

อย่างไรก็ดี เห็นสมควรกล่าวย้ำอีกครั้งหนึ่งว่า “ทฤษฎีใหม่” นี้สามารถใช้เป็นหลักในระบบการผลิตแบบเศรษฐกิจพอเพียงที่เกษตรกรสามารถเลี้ยงตัวเองได้ในระดับ “พออยู่-พอกิน” อันเป็นพื้นฐานที่มั่นคงในการที่จะก้าวขึ้นไปพัฒนาตนเองในระดับที่สูงขึ้นตามแนวทฤษฎีใหม่ขั้นที่ ๒ และที่ ๓ ต่อไป แต่ทั้งนี้ชุมชนที่เริ่มจากครัวเรือนจะต้องมี “ความพอเพียง” ทั้งทางด้านเศรษฐกิจสังคม และจิตใจด้วย กล่าวคือ จะต้องฝึกตนและชุมชนของตนให้เข้าสู่แนวทางของหลักพระพุทธธรรม คือ ละเว้นความโลภ รู้จักพอประมาณและสันโดษ มีความรักสามัคคี ไม่เบียดเบียนตนเอง

ผู้อื่น และธรรมชาติรอบข้าง ให้ความช่วยเหลือเอื้ออาทรกัน เช่น พร้อมใจกันร่วม “ลงแขก” อันเป็นวิถีชีวิตและวัฒนธรรมดั้งเดิมของคนไทยในการผลัดกันขุดสระน้ำหรือการเก็บเกี่ยว เป็นต้น^๑

อย่างไรก็ตามนับแต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานพระราชดำริเรื่อง “ทฤษฎีใหม่” และได้โปรดเกล้าฯให้ดำเนินการจัดตั้งโครงการตัวอย่างไว้ที่ วัดมงคลชัยพัฒนา อำเภอเฉลิมพระเกียรติ (เดิมเรียกห้วยบง) จังหวัดสระบุรี ขึ้นเป็นครั้งแรก ในปี พ.ศ. ๒๕๓๕ และหลังจากนั้นได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้นำทฤษฎีใหม่ไปทดลองทำที่บ้านแดนสามัคคี (หมู่ที่ ๑๓) ตำบลคุ่มเกล้า จังหวัดกาฬสินธุ์ ซึ่งกล่าวได้ว่าเป็นโครงการทฤษฎีใหม่แห่งแรกของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ดังนั้นทั้ง ๒ โครงการแรกเริ่มนี้จึงเป็นสถานที่ที่ประชาชนทุกหมู่เหล่าได้เข้าไปศึกษาดูงานและมีจำนวนไม่น้อยที่ได้้นำเป็นแนวทาง ในการทดลองจัดทำทฤษฎีใหม่ในที่ดินของตนเอง ภายใต้การสนับสนุนจากหน่วยงานของรัฐ เช่น สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (กปร.) และ องค์การเอกชนหลายๆ หน่วยงาน ในส่วนของรัฐบาลเองก็ได้น้อมนำมาใช้เป็นนโยบายสำคัญในการพัฒนาของประเทศ โดยเฉพาะในปีงบประมาณ ๒๕๓๘ การดำเนินงานทฤษฎีใหม่ได้ขยายผลไปอย่างกว้างขวางทั่วประเทศในระยะเวลาต่อมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในภาคอีสานหรือภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งประชาชนในชนบทส่วนใหญ่ยังมีรายได้ต่ำกว่าประชากรในภูมิภาคอื่นๆ การส่งเสริมให้เกษตรกรตามรูปแบบทฤษฎีใหม่ ทำให้ประชากรเหล่านั้นโดยรวม มีความเป็นอยู่ดีขึ้น ดังรายงานผลการดำเนินงานโครงการขุดสระเก็บกักน้ำตามทฤษฎีใหม่ อำเภอเขาวง จังหวัดกาฬสินธุ์ เมื่อปี ๒๕๔๑^๒ สรุปได้ว่าผู้ที่เข้าร่วมโครงการ สามารถพึ่งตนเองได้ทางเศรษฐกิจ ในระดับที่น่าพอใจ เพราะเกษตรกรมีผลผลิตจากข้าว พืชผัก ผลไม้ ปลา เป็ด ไก่ ไข่ บริโภคอย่างเพียงพอในครัวเรือน เป็นการลดค่าใช้จ่ายในด้านอาหาร และยังมีเหลือขายเป็นรายได้ให้ครอบครัวอีกทางหนึ่งด้วย มีการผลิตที่ใช้เทคโนโลยีอย่างเหมาะสม และเป็นมิตรกับธรรมชาติ คือ

^๑ สำนักงานคณะกรรมการพิเศษ เพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ, **ทฤษฎีใหม่**, การบริหารจัดการที่ดินและน้ำตามแนวพระราชดำริ, (กรุงเทพมหานคร : ออฟเซท ครีเอชั่น, ๒๕๔๕) , หน้า ๕

^๒ คณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ, สำนักงานกปร., รายงานการประเมินผลโครงการขุดสระเก็บกักน้ำตามทฤษฎีใหม่ อำเภอเขาวงจังหวัดกาฬสินธุ์, มีนาคม ๒๕๔๒ โรเนียว เย็บเล่ม - บทสรุปสำหรับผู้บริหาร.

การทำเกษตรแบบผสมผสาน ที่สอดคล้องกับความรู้ความเข้าใจของตนเองซึ่งเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นมีการ ใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่คุ้มค่าและยั่งยืน คือใช้ที่ดินที่มีอยู่อย่างจำกัดให้เกิดประโยชน์สูงสุด โดยการปลูกพืชหลากหลายเต็มพื้นที่ เพื่อป้องกันการขาดแคลนในยามวิกฤติและทำให้มีรายได้มากขึ้นในยามปกติทำให้เกิดความสมดุลตามธรรมชาติ ใช้สารเคมีน้อยเท่าที่จำเป็นหรือไม่ใช้เลย ครอบครัวยังมีความสุข เพราะมีอาหารบริโภคตลอดปี มีงานทำตลอดปี ครอบครัวยังอยู่ด้วยกันพร้อมหน้าเพราะไม่ต้องไปหางานทำ หรือทำงานที่อื่นในฤดูแล้งได้ออกกำลังกายโดยการทำเกษตรกรรมที่เน้นด้าน สุขภาพ...ตามธรรมชาติ ส่งผลให้สุขภาพแข็งแรง มีความภาคภูมิใจที่ได้ร่วมโครงการ จึงมีจิตใจที่ดีมีความเอื้อเฟื้อต่อสังคม เกษตรกรเหล่านี้จึงสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างพอเพียงด้วยการพึ่งตนเองทั้งทางด้านเศรษฐกิจเทคโนโลยี ทรัพยากรธรรมชาติ จิตใจและสังคมโดยอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข อันเป็นเป้าหมายพื้นฐานของปรัชญาแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริ^๓

จากผลการศึกษาของสำนักงาน กปร. ที่มีผลเป็นรูปธรรม ผู้ศึกษาเห็นควรให้มีการดำเนินการเพื่อศึกษาข้อมูลและการวางระเบียบการพิสูจน์ตามหลักของวิทยาศาสตร์และวิธีวิจัยทางสังคมศาสตร์โดยทำการศึกษาและประเมินผลกลุ่มเกษตรกรที่ทำทฤษฎีในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งเป็นความร่วมมือและประสานงานของสำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (กปร.) โดยนำผลการศึกษามาใช้จริงในราชการ และเพื่อถวายรายงานแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ซึ่งมีรายละเอียด วัตถุประสงค์ และขอบเขตของการศึกษา ตลอดจนประโยชน์ที่จะเกิดขึ้น ในกรณีผลสัมฤทธิ์ของ ๔๔ ครัวเรือน ทฤษฎีใหม่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ(จังหวัดสกลนคร และ จังหวัดกาฬสินธุ์)ทั้งนี้เพื่อเป็นตัวอย่างของการศึกษาที่แสดงให้เห็นถึงกระบวนการแปรผลทางทฤษฎีไปสู่การปฏิบัติ

๕.๒ ขอบเขตและพื้นที่ที่ทำการศึกษา

จากการที่ทฤษฎีใหม่เริ่มดำเนินการโดยเกษตรกรภายใต้การสนับสนุนจากภาครัฐ ตั้งแต่ประมาณปี ๒๕๓๗ เป็นต้น มาจนปัจจุบันได้มีการดำเนินงานกันโดยทั่วไปในสภาพพื้นที่ต่าง ๆ ทั่วประเทศ นับได้หลายพันโครงการ สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (สำนักงาน กปร.) ซึ่งเป็นหน่วยงานที่ทำหน้าที่ในการศึกษา ประสานงานและติดตามประเมินผล โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริเพื่อให้โครงการอัน

^๓ สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ,เศรษฐกิจพอเพียง ,(กรุงเทพมหานคร : สิงหาคม ๒๕๔๖), หน้า ๒๙.

เนื่องมาจากพระราชดำริทั้งหลายได้มีผลการปฏิบัติงาน และมีคุณภาพงานที่บรรลุวัตถุประสงค์ทั้งทางด้านประสิทธิภาพ (Output) และประสิทธิผล (Outcome) และที่สำคัญกว่านั้นคือ ให้ถูกต้องตามแนวพระราชดำริ และเกิดประโยชน์กับประชาชนสูงสุด ตามพระราชประสงค์ ประกอบกับผู้ศึกษาเคยดำรงตำแหน่งเลขาธิการ คณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริซึ่งมีหน้าที่โดยตรง ในการออกไปติดตามการดำเนินงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริทั้งหลาย รวมทั้งแปลงการศึกษาทฤษฎีใหม่ของเกษตรกรในพื้นที่ต่างๆ เป็นเวลานานนับปีด้วย จึงเห็นเป็นการสมควรที่จะกำหนดขอบเขตของการศึกษาในภาคสนามที่ปฏิบัติจริงจำนวนหนึ่ง ในภูมิภาคที่ยากจนที่สุดของประเทศ เพื่อเป็นกรณีตัวอย่างของการเกษตรทฤษฎีใหม่ ดังกล่าวแล้วว่า ทฤษฎีใหม่ มีเกษตรกรดำเนินการอยู่ในพื้นที่ต่าง ๆ ทั่วประเทศ แต่ที่อยู่ภายใต้การประสานงานและกำกับดูแลของสำนักงาน กปร. ที่ดำเนินการอยู่ตั้งแต่ปี ๒๕๓๗ - ๒๕๔๗ นั้นมีเกษตรกรดำเนินการอยู่จำนวน ๕๐๐ ครัวเรือน โดยกระจายอยู่ในภูมิภาคต่าง ๆ ดังนี้

ภาคเหนือ	๑๘	ครัวเรือน
ภาคกลาง	๓๐๑	ครัวเรือน
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	๑๘๘	ครัวเรือน
ภาคใต้	๕๓	ครัวเรือน

แต่เนื่องจากการศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาประกอบวิทยานิพนธ์เพื่อที่จะแสดงถึง “ทฤษฎีใหม่” ในฐานะที่เป็นกระบวนการหนึ่งในเศรษฐกิจพอเพียง ที่จะก่อให้เกิดรายได้และคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นของเกษตรกร ดังนั้นการศึกษาการดำเนินงานของทฤษฎีใหม่จากภูมิภาคใดภูมิภาคหนึ่งก็ถือว่าพอเพียงที่จะเป็นข้อมูลสนับสนุนได้ ผู้ศึกษาจึงขอศึกษางานในบทนี้เป็นเชิงปริมาณเพื่อประกอบกับวิทยานิพนธ์ ในส่วนที่เป็นเชิงคุณภาพเพื่อให้วิทยานิพนธ์สมบูรณ์ในทุกแง่มุม ในขอบเขตของผู้ที่ดำเนินการจัดทำทฤษฎีใหม่ที่เป็นเกษตรกรซึ่งยังชีพด้วยการทำเกษตรทฤษฎีใหม่ที่อยู่ในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และอยู่ภายใต้การประสานงานของสำนักงาน กปร. และมีผลการดำเนินการอยู่ ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๓๗ - ๒๕๔๗ เท่านั้น

๕.๓ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

จากประชากรที่ทำทฤษฎีใหม่ภายใต้การประสานงานของสำนักงาน กปร. ที่มีอยู่จำนวน ๕๐๐ ครัวเรือนทั่วประเทศนั้น เพื่อให้ได้กลุ่มตัวอย่างที่เป็นตัวแทนของเกษตรกรที่นำแนวพระราชดำริ ทฤษฎีใหม่ไปใช้ ผู้ศึกษาซึ่งเลือกกลุ่มตัวอย่างในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ด้วยเหตุผล คือ เป็นภาคที่มีการนำทฤษฎีใหม่ไปทดลองใช้เป็นภาคแรก และเป็นการปฏิบัติจริงใน

พื้นที่ที่นับว่ายากจนที่สุดในประเทศ ซึ่งทำให้เห็นภาพรวมของการประยุกต์ใช้และให้เกิดผลตามที่พึงประสงค์ คือ การเกิดรายได้ และมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

อย่างไรก็ตาม เพื่อเป็นการศึกษาในเชิงลึกเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครบถ้วนและเพื่อให้เป็นไปตามหลักการศึกษาที่ว่า หากศึกษาจากตัวอย่างที่คัดเลือกมาจำนวนหนึ่งของประชากรทั้งหมด ก็คือได้ว่าเป็นตัวแทนของการศึกษาได้ ดังนั้นผู้ศึกษาจึงทำการสุ่มกลุ่มตัวอย่างประชากรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือจำนวน ๑๔๔ ครัวเรือน ด้วยวิธีการสุ่มแบบระบบ (Systematic Random Sampling) เพื่อให้ได้กลุ่มตัวอย่างร้อยละ ๒๐ - ๒๕ ของประชากรที่ทำการศึกษาจากการสุ่มตัวอย่างให้ได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน ๔๔ ครัวเรือน หรือคิดเป็นร้อยละ ๒๓ ของประชากรที่ศึกษาซึ่งเป็นเกณฑ์ที่ยอมรับได้ ตามมาตรฐานของการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างของ Krejcie and Morgan^๔

๕.๔ การรวบรวมข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล

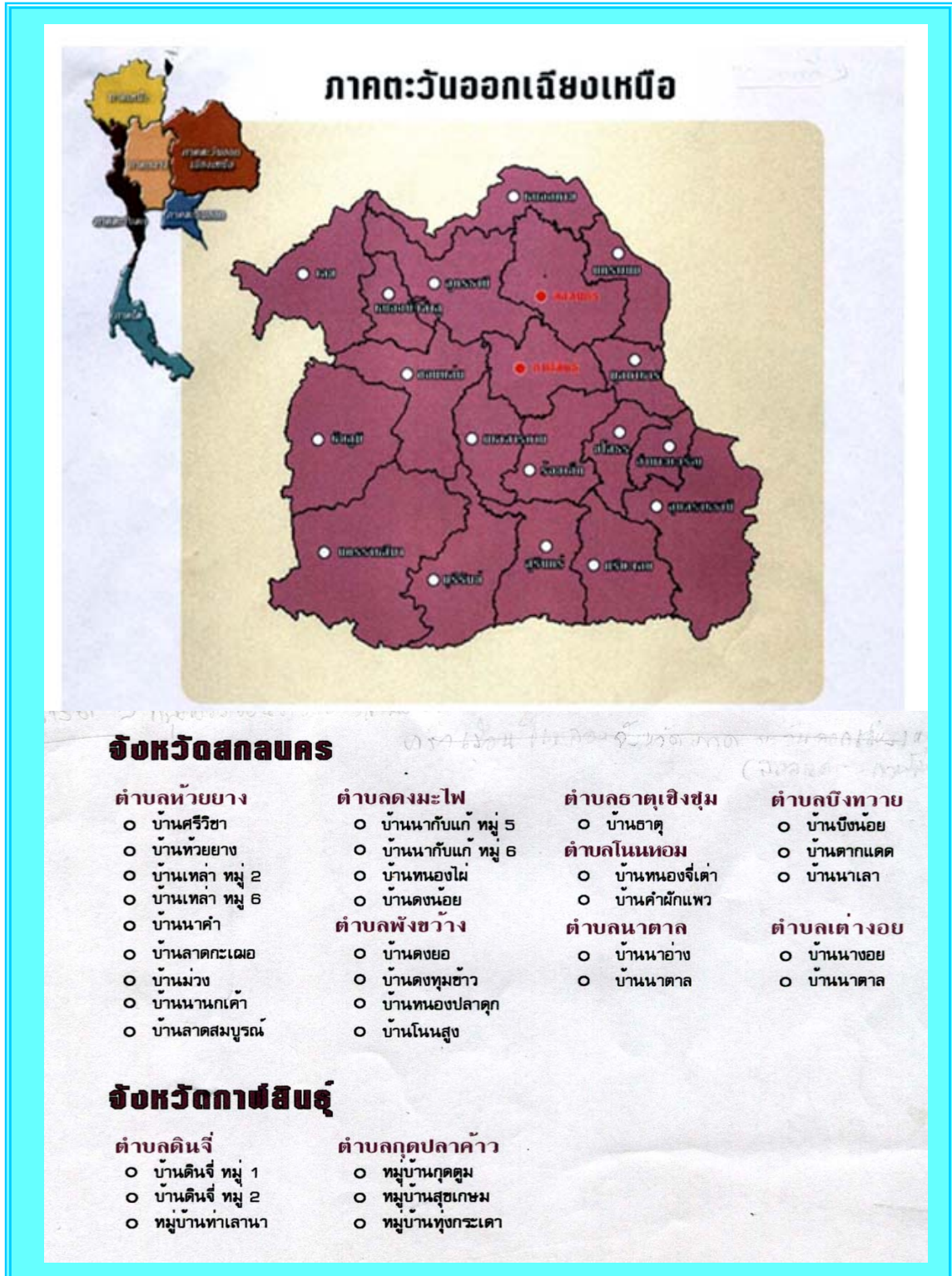
เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างทั้ง ๔๔ ครัวเรือนซึ่งถือว่าเป็นกลุ่มเป้าหมายในการศึกษาและให้ข้อมูล โดยให้เจ้าหน้าที่สำนักงาน กปร. ซึ่งเป็นผู้ที่มีความรู้ ความชำนาญ ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นผู้ร่วมเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้วิธีการสอบถาม กลุ่มตัวอย่างแต่ละครัวเรือน ซึ่งกำหนดว่าต้องเป็นหัวหน้าครัวเรือน หรือตัวแทนที่บ้านพักของเกษตรกร และใช้แบบสอบถามประกอบการสัมภาษณ์เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล ซึ่งได้ดำเนินการในระหว่างวันที่ ๙ พฤษภาคม - ๑๘ มิถุนายน ๒๕๔๗ (ตามแผนภาพที่ ๙ และตารางที่ ๕)

หลังจากนั้นได้ดำเนินการบรรณาธิกรณ (Edit) ข้อมูลและรวบรวมข้อมูลเพื่อหาค่าทางสถิติในลักษณะของร้อยละ (Percentage) ค่าตัวกลางเลขคณิต (Arithmetic Mean) ตลอดจนหาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร (Cross Tab) ทั้งนี้ค่าทางสถิติทั้งหมดจะได้นำเสนอในรูปแบบของตารางข้อมูลเชิงปริมาณ (Quantitative Data) และนำมาแปลความหมายเป็นข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative Data) สำหรับใช้ในการวิเคราะห์เป็นลำดับถัดมา

^๔ พวงรัตน์ ทวีรัตน์ , ระเบียบวิธีวิจัยทางสังคมศาสตร์ , พิมพ์ครั้งที่ ๖ (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๓๘) , หน้า ๓๐๓.

แผนภาพที่ ๙

ครัวเรือนในสองจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (สกลนคร, กาฬสินธุ์)

ตารางที่ ๕
กลุ่มครัวเรือนตัวอย่างเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่

จังหวัด	อำเภอ	ตำบล	บ้าน	หมู่ที่	ตัวอย่าง	
สกลนคร	เมือง	ดงมะไฟ	นากับแก้	๕	๒	
			นากับแก้	๖	๑	
			หนองมะไฟ	๗	๑	
			ดงน้อย	๙	๑	
			ศรีวิธา	๑	๑	
			ห้วยยาง	ห้วยยาง	๒	๓
				เหล่า	๒	๑
				เหล่า	๖	๒
				นาคำ	๙	๑
				ลาดกะเมอ	๙	๑
			พังขว้าง	ม่วง	๙	๑
		นานกเค้า		๑๐	๒	
		ลาดสมบูรณ์		๑๒	๓	
		ดงยอ		๒	๑	
		ดงทุมขี้าว		๙	๑	
		หนองปลาตุก		๙	๑	
		โนนสูง		๑๓	๑	
		ธาตุ		๑๑	๑	
		หนองจีเต่า		๙	๑	
		ธาตุเชิงชุม โนนหอม	คำผักแพว	๙	๑	
			นาอ่าง	๑	๓	
	นาตาล		๓	๑		
	ต่างอย		นาตาล	๒	๑	
			นาตาล	๓	๑	
		บึงน้อย	๒	๑		

			ตากแดด	๔	๓
		บึงทวาย	ตาเลา	๖	๑

กลุ่มครัวเรือนตัวอย่างเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่(ต่อ)

จังหวัด	อำเภอ	ตำบล	บ้าน	หมู่ที่	ตัวอย่าง
กาฬสินธุ์	คำม่วง	ดินจี่	ดินจี่	๑	๑
			ดินจี่	๒	๑
	เขาวง	กุดปลาข้าว	ท่าเลานา	๙	๑
			กุดตูม	๑	๑
			สุขเกษม	๒	๑
		ทุ่งกระเดา	๕	๑	
		รวม			๕๔

๕.๕. ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มประชากรที่ทำการศึกษา

จากการศึกษาประชากรกลุ่มตัวอย่างในครั้งนี้ทำให้ทราบว่าจากประชากรตัวอย่าง ๔๔ ตัวอย่าง หัวหน้าครัวเรือนหรือผู้แทน ครัวเรือนละ ๑ คนนั้น มีผู้ให้สัมภาษณ์เป็นชาย ๓๒ คน หรือร้อยละ ๗๒.๗๒ เป็นหญิง ๑๒ คน หรือร้อยละ ๒๗.๒๗ มีอายุตั้งแต่ ๒๕-๖๐ปี เป็นส่วนใหญ่ ผู้ที่อายุมากกว่า ๖๐ ปี มีเพียง ๖ คนหรือร้อยละ ๑๓.๖๓ สำหรับการศึกษาระดับประถมศึกษาของประชากรตัวอย่างคือจบการศึกษาระดับประถมศึกษาภาคบังคับร้อยละ ๖๕.๙ ระดับมัธยมศึกษา ร้อยละ ๒๕.๐๐ สูงกว่ามัธยมศึกษา ร้อยละ ๖.๘๑ อย่างไรก็ตามประชากรตัวอย่างเหล่านี้มีผู้ที่ไม่เคยเรียนหนังสือร้อยละ ๒.๒๗ ในส่วนของสมาชิกในครัวเรือนนั้น ครัวเรือนตัวอย่างมีสมาชิกอาศัยอยู่ด้วยกันตั้งแต่ ๑ - ๗ คน แต่อาศัยอยู่โดยเฉลี่ย ๔ คนเป็นส่วนใหญ่ หรือร้อยละ ๔๐.๙ รองลงไปอยู่อาศัยกัน ๒ คน และ ๕ คน ในอัตราส่วนที่เท่าๆ กันคือ ร้อยละ ๑๘.๑๘ ในด้านประชากรใน วัยแรงงานแต่ละครัวเรือนจะมีประชากรวัยแรงงาน ๒ คน หรือ ๔ คนในอัตราส่วนเท่าๆ กันคือ ร้อยละ ๓๖.๓๖ สูงสุดจะมีวัยแรงงานถึง ๖ คน แต่มีเพียงร้อยละ ๒.๒ เท่านั้น แต่ถ้าเป็นแรงงานทางด้านเกษตรกรรมแล้วจะมีแรงงานครัวเรือนละ ๒ คนเป็นส่วนใหญ่ คือร้อยละ ๔๗.๗๒ รองลงไปคือ มีแรงงานครัวเรือนละ ๓ คน ร้อยละ ๒๒.๗๒ แต่ถ้าหากว่าเป็นแรงงานที่ทำทฤษฎีใหม่อย่างเต็มส่วนใหญ่ หรือร้อยละ ๔๕.๔๕ จะมีแรงงานเพียง ๒ คนเช่นกัน และครัวเรือนที่มีแรงงานทำเกษตรทฤษฎีใหม่จำนวน ๓ คน จะมีจำนวนไม่น้อยคือ ร้อยละ ๒๗.๒๗ (ตั้งรายละเอียดในตารางที่ ๖)

ตารางที่ ๖

แสดงจำนวนครัวเรือนที่มีสมาชิกประเภทต่าง ๆ อาศัยอยู่ในครัวเรือน

จำนวนสมาชิก (คน) ที่อาศัยอยู่ใน แต่ละครัวเรือน	ประชากรที่มีอยู่ แต่ละครัวเรือน		ประชากร วัยแรงงาน		แรงงานเกษตร		แรงงาน ทฤษฎีใหม่	
	จำนวน (ครัวเรือน)	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
๑	๑	๒.๒๗	๑	๒.๒๗	๑	๒.๒๗	๑	๒.๒๗
๒	๕	๑๘.๑๘	๑๖	๓๖.๓๖	๒๑	๔๗.๗๓	๒๐	๔๕.๔๕
๓	๔	๙.๐๙	๖	๑๓.๖๔	๑๐	๒๒.๗๓	๑๒	๒๗.๒๗
๔	๑๕	๔๐.๙๑	๑๖	๓๖.๓๖	๙	๒๐.๔๕	๗	๑๕.๙๑
๕	๕	๑๘.๑๘	๔	๙.๐๙	๒	๔.๕๔	๒	๔.๕๔
๖	๓	๕.๘๒	๑	๒.๒๗	๑	๒.๒๗	๒	๔.๕๔
๗	๒	๕.๕๔	-	-	-	-	-	-

รวม	๔๔	๑๐๐	๔๔	๑๐๐	๔๔	๑๐๐	๔๔	๑๐๐
-----	----	-----	----	-----	----	-----	----	-----

๕.๖ อาชีพของประชากร(อาชีพหลักและอาชีพรอง)

สำหรับประชากรตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการสุ่มตัวอย่าง จากกลุ่มผู้ทำการเกษตรทฤษฎีใหม่ทั้งสิ้น ทั้งนี้จากการกำหนดว่าจะต้องเป็นผู้ที่ทำเกษตรทฤษฎีใหม่เท่านั้น ดังนั้นเกษตรกรที่ทำการศึกษาก็มีอาชีพหลักในการทำนาเป็นส่วนใหญ่ คือ ร้อยละ ๕๖.๘๒ ส่วนที่รองลงไป คือ การทำเกษตรทฤษฎีใหม่เป็นอาชีพหลัก ร้อยละ ๕๖.๘๒ ส่วนที่รองลงไป คือ การทำเกษตรทฤษฎีใหม่เป็นอาชีพหลัก ร้อยละ ๒๗.๒๗ นอกจากนี้ จะมีอาชีพหลักอื่น ๆ อีกบ้าง เช่น อาชีพรับจ้างร้อยละ ๔.๕๔ อาชีพค้าขายร้อยละ ๒.๒๗ เป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐ เช่น กำนัน ครู ร้อยละ ๖.๘๒ และมีอาชีพทำงานด้านใช้ฝีมือ เช่น หัตถกรรม ร้อยละ ๒.๒๗ โดยขณะเดียวกันบุคคลเหล่านี้ จะมีอาชีพรองอื่น ๆ ด้วย โดยมีถึง ๘๖.๓๗ ส่วนผู้ที่ทำเกษตรทฤษฎีใหม่เป็นอาชีพรองมีร้อยละ ๑๕.๙๐ ในขณะที่มีผู้ทำงานรับจ้าง ค้าขาย และ หัตถกรรม มีผู้ทำในสัดส่วนที่เท่ากัน คือ ร้อยละ ๙.๐๙ และมีครัวเรือนที่มีอาชีพรองถึง ๒ อย่าง ร้อยละ ๒๕.๐๐ ดังรายละเอียดในตารางที่ ๗

ตารางที่ ๗

แสดงจำนวนครัวเรือนที่มีอาชีพหลักและอาชีพรอง

อาชีพ	อาชีพหลัก		อาชีพรอง	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
รับจ้าง	๒	๔.๕๕	๔	๙.๐๙
ค้าขาย	๑	๒.๒๗	๔	๙.๐๙
รับราชการ / รัฐวิสาหกิจ	๓	๖.๘๒	-	-
หัตถกรรม	๑	๒.๒๗	๔	๙.๐๙
ทฤษฎีใหม่	๑๒	๒๗.๒๗	๗	๑๕.๙๑
ทำนา	๒๕	๕๖.๘๒	๑	๒.๒๗
ทำสวน / ไม้ผล	-	-	๒	๔.๕๕
ปลูกผัก	-	-	๒	๔.๕๕
มีอาชีพ ๒ อย่าง	-	-	๑๑	๒๕.๐๐
ไม่มีอาชีพรอง	-	-	๖	๑๓.๖๓
อื่นๆ	-	-	๓	๖.๘๒

รวม	๔๔	๑๐๐	๔๔	๑๐๐
-----	----	-----	----	-----

๕.๗ ที่ดินในการทำเกษตรทฤษฎีใหม่

ตามหลักการของการส่งเสริมให้เกษตรกรทำทฤษฎีใหม่นั้นเกษตรกรจะต้องมีที่ดินของตัวเองเป็นจำนวนพอสมควรพอที่จะสามารถแบ่งออกเป็นสัดส่วนตามหลักการของทฤษฎีใหม่ได้ ดังนั้นประชากรตัวอย่างครั้งนี้ทุกครัวเรือนมีที่ดินของตนเอง บางครัวเรือนมีที่ดินมากกว่า ๑ แปลง จึงมีขนาดเนื้อที่การถือครองแต่ละครัวเรือนตั้งแต่ ๗-๔๔ ไร่ เมื่อเฉลี่ยแล้วจะถือครองครัวเรือนละ ๒๐.๕๗ ไร่ แต่ส่วนใหญ่จะถือครองไม่เกิน ๒๐ ไร่ คือถือครอง ๑-๑๐ ไร่ ร้อยละ ๑๑.๓๕ ถือครอง ๑๑-๑๕ ไร่ ร้อยละ ๓๖-๓๔ ถือครอง ๑๖-๒๐ ไร่ ร้อยละ ๑๑.๓๕ ถ้าเป็นแปลงที่ทำทฤษฎีใหม่แล้วจะมีขนาดตั้งแต่ ๘-๓๘ ไร่ เฉลี่ยแล้วแต่ละครัวเรือนที่ทำทฤษฎีใหม่ ๑๕-๓๒ ไร่ แต่ส่วนใหญ่เนื้อที่แปลงละ ๑๑-๑๕ ไร่ ซึ่งมีถึงร้อยละ ๓๖.๓๕ เนื้อที่ ๗-๑๐ ไร่ ร้อยละ ๓๔.๐๗ เนื้อที่ ๒๑-๒๕ ไร่ กับเนื้อที่ ๒๘-๓๐ ไร่ในอัตราส่วนที่เท่ากันคือ ร้อยละ ๑๑.๓๕ ขนาด ๑๖-๒๐ ไร่ มีน้อยสุดคือ ร้อยละ ๖.๘๑

สำหรับผู้ทำทฤษฎีใหม่ในการศึกษาคครั้งนี้ ซึ่งเป็นประชากรตัวอย่างในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งพอจะแบ่งการจัดที่ดินออกเป็น ๒ รูปแบบ ทั้งนี้เป็นเพราะโดยสภาพภูมิศาสตร์สังคมประชาชนจะอยู่อาศัยในชุมชนเป็นกลุ่มตั้งบ้านใกล้ชิดกัน และจะมีที่ทำกินแยกออกไปต่างหาก ซึ่งห่างออกไปจากที่อยู่อาศัยประมาณ ๑-๓ กม. และมักจะเป็นที่ทำนา ขณะที่ตามหลักการของทฤษฎีใหม่แล้วในที่ดินผืนเดียวกันจะเป็นทั้งที่อยู่อาศัยและที่ทำกิน เพื่อให้เป็นไปตามสภาพภูมิศาสตร์สังคม เกษตรกรตัวอย่างในครั้งนี้นี้จึงมีผู้ที่มีที่อยู่อาศัยอยู่ในแปลงร้อยละ ๖๓.๖๔ และที่อยู่อาศัยแยกจากแปลงทำการเกษตรทฤษฎีใหม่ ร้อยละ ๓๖.๓๖ (ดังรายละเอียดในตารางที่ ๘)

ตารางที่ ๘

แสดงจำนวนครัวเรือนที่มีที่ดินทำเกษตรใหม่ และแบ่งประเภทการตั้งบ้านเรือน
กับครัวเรือนที่มีที่ดินถือครองทั้งหมด

ขนาดพื้นที่ถือครอง (ไร่)	ผู้ทำเกษตรใหม่ตั้งบ้านอยู่ในแปลง				ผู้ทำเกษตรใหม่มีบ้านอยู่นอกแปลง				รอบครัวเรือนผู้ทำเกษตรใหม่			
	พื้นที่ทำเกษตร ใหม่		พื้นที่ถือครอง ทั้งหมด		พื้นที่ทำเกษตร ใหม่		พื้นที่ถือครอง ทั้งหมด		พื้นที่ทำเกษตร ใหม่		พื้นที่ถือครอง ทั้งหมด	
	จำนวน (คร.)	ร้อยละ	จำนวน (คร.)	ร้อยละ	จำนวน (คร.)	ร้อยละ	จำนวน (คร.)	ร้อยละ	จำนวน (คร.)	ร้อยละ	จำนวน (คร.)	ร้อยละ
๑	-	-	-	-	๓	๑๘.๗๕	๑	๖.๒๕	๓	๖.๘๒	๑	๒.๒๗
๒	๒	๗.๑๔	๑	๓.๕๗	๒	๑๒.๕๐	-	-	๔	๙.๐๙	๑	๒.๒๗
๓	๑	๓.๕๗	-	-	๑	๖.๒๕	-	-	๒	๔.๕๔	-	-
๔	๔	๑๔.๒๘	๒	๗.๑๔	๒	๑๒.๕๐	๑	๖.๒๕	๖	๑๓.๖๔	๓	๖.๘๒
๕	-	-	-	-	๑	๖.๒๕	-	-	๑	๒.๒๗	-	-
๖	๒	๗.๑๔	-	-	๒	๑๒.๕๐	๒	๑๒.๕๐	๔	๙.๐๙	๒	๔.๕๔
๗	๒	๗.๑๔	๓	๑๐.๗๑	-	-	๑	๖.๒๕	๒	๔.๕๔	๔	๙.๐๙
๘	๔	๑๔.๒๘	๓	๑๐.๗๑	๑	๖.๒๕	-	-	๕	๑๑.๓๖	๓	๖.๘๒
๙	๓	๑๐.๗๑	๔	๑๔.๒๘	๑	๖.๒๕	๓	๑๘.๗๕	๔	๙.๐๙	๗	๑๕.๙๑
๑๐	-	-	๑	๓.๕๗	๑	๖.๒๕	-	-	๑	๒.๒๗	๑	๒.๒๗
๑๑	๑	๓.๕๗	๒	๗.๑๔	-	-	-	-	๑	๒.๒๗	๒	๔.๕๔
๑๒	-	-	-	-	-	-	๑	๖.๒๕	-	-	๑	๒.๒๗
๑๓	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
๑๔	๑	๓.๕๗	๑	๓.๕๗	-	-	-	-	๑	๒.๒๗	๑	๒.๒๗
๑๕	๑	๓.๕๗	๑	๓.๕๗	-	-	๒	๑๒.๕๐	๑	๒.๒๗	๓	๖.๘๒
๑๖	-	-	-	-	-	-	๑	๖.๒๕	-	-	๑	๒.๒๗
๑๗	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
๑๘	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
๑๙	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
๒๐	๑	๓.๕๗	๑	๓.๕๗	-	-	-	-	๑	๒.๒๗	๑	๒.๒๗
๒๑	๑	๓.๕๗	๑	๓.๕๗	-	-	๒	๑๒.๕๐	๑	๒.๒๗	๓	๖.๘๒
๒๒	-	-	-	-	-	-	๑	๖.๒๕	-	-	๑	๒.๒๗
๒๓	-	-	๑	๓.๕๗	-	-	๒	๑๒.๕๐	-	-	๓	๖.๘๒
๒๔	๒	๗.๑๔	๑	๓.๕๗	๑	๖.๒๕	-	-	๓	๖.๘๒	๑	๒.๒๗
๒๕	๑	๓.๕๗	-	-	-	-	-	-	๑	๒.๒๗	-	-

๒๖	๑	๓.๕๗	-	-	-	-	-	-	๑	๒.๒๗	-	-
๒๗	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
๒๘	๑	๓.๕๗	๑	๓.๕๗	๑	๖.๒๕	-	-	๒	๔.๕๔	๑	๒.๒๗
๒๙	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
๓๐	๒	๗.๑๔	๗	๒๕	-	-	๒	๑๒.๕๐	๒	๔.๕๔	๙	๒๐.๕๕
รวม	๒๘	๑๐๐	๒๘	๑๐๐	๑๖	๑๐๐	๑๖	๑๐๐	๔๔	๑๐๐	๔๔	๑๐๐

๕.๗.๑ พื้นที่ขุดสระในการทำทฤษฎีใหม่ของเกษตรกรที่อยู่ภายใต้การประสานงานของสำนักงาน กปร. นั้น มีครัวเรือนที่ได้เริ่มขุดสระเก็บน้ำตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๓๗ มีสระขนาดเนื้อที่ ๑-๕ ไร่ ร้อยละ ๔๗.๗๓ ขุดสระขนาด ๑ ไร่ ร้อยละ ๒๗.๒๗ ขุดสระขนาด ๓ ไร่ ร้อยละ ๑๑.๓๖ มีสระขนาด ๒ ไร่ ขนาดสระ ๔ ไร่ และ ๕ ไร่ เป็นจำนวนน้อย ดังรายละเอียดในตารางที่ ๙ และมีเกษตรกรได้รับการส่งเสริมเป็นลำดับจนปัจจุบัน สำหรับประชากรตัวอย่างครั้งนี้จึงมีผู้ที่ทำทฤษฎีใหม่มาแล้วเป็นเวลา ๑-๙ ปี การเพาะปลูกพืชในแต่ละแปลงจึงมีการเติบโตในระดับต่างๆ และมีความหลากหลายชนิดของพืช

ตารางที่ ๙

แสดงจำนวนครัวเรือนที่ขุดสระน้ำในแปลงทฤษฎีใหม่ตามขนาดพื้นที่

ขนาดพื้นที่ขุดสระ (ไร่)	จำนวน (ครัวเรือน)	ร้อยละ
๑	๒๑	๔๗.๗๓
๒	๕	๑๑.๓๖
๓	๑๒	๒๗.๒๗
๔	๔	๙.๐๙
๕	๑	๒.๒๗
ไม่ทราบ	๑	๒.๒๗
รวม	๔๔	๑๐๐

๕.๗.๒. พื้นที่ทำนาในแปลงทฤษฎีใหม่ จากการแบ่งพื้นที่เพื่อทำทฤษฎีใหม่นั้น ทุกครัวเรือนตัวอย่างครั้งนี้ ทุกครัวเรือนมีการทำนา แต่เนื่องจากว่าพื้นที่ทำทฤษฎีใหม่มีขนาดตั้งแต่

๘ - ๓๘ ไร่ และเมื่อเฉลี่ยแล้วพื้นที่ทำทฤษฎีใหม่ ๑๕.๓๒ ไร่ / ครัวเรือน พื้นที่ทำนาจึงมีตั้งแต่ ๑-๒๕ ไร่ / ครัวเรือน เมื่อเฉลี่ยแล้วจะมีการทำนาครัวเรือนละ ๘.๓๕ ไร่ ซึ่งส่วนใหญ่หรือร้อยละ ๔๓.๑๘ เป็นครัวเรือนที่ทำนาขนาด ๔-๖ ไร่ รองลงไปร้อยละ ๑๕.๙๐ ทำนา ๗-๙ ไร่ ร้อยละ ๑๑.๓๖ ทำนาขนาด ๑๐-๑๒ ไร่ และขนาดตั้งแต่ ๒๐-๒๕ ไร่ เช่นกัน ดังรายละเอียดในตารางที่ ๑๐

ตารางที่ ๑๐

แสดงจำนวนครัวเรือนที่มีพื้นที่ทำนาในแปลงทฤษฎีใหม่ขนาดต่าง ๆ

ขนาดพื้นที่ทำนา (ไร่)	จำนวน (ครัวเรือน)	ร้อยละ
๑ - ๓	๒	๔.๕๔
๔ - ๖	๑๙	๔๓.๑๘
๗ - ๙	๗	๑๕.๙๑
๑๐ - ๑๒	๕	๑๑.๓๖
๑๓ - ๑๕	๒	๔.๕๔
๑๖ - ๑๙	๑	๒.๒๗
๒๐	๕	๑๑.๓๖
ไม่ทราบ	๓	๖.๘๒
รวม	๔๔	๑๐๐

ต่ำสุด = ๑ ไร่ สูงสุด = ๒๕ พื้นที่ทำนา $3425 / 41 = 8.35$

สำหรับผู้ที่ทำนาเหล่านี้มีอยู่ ๘ ครัวเรือนหรือร้อยละ ๑๘.๑๘ ซึ่งได้มีการปลูกพืชอื่นๆ เช่น ข้าวโพด แตงโม ยาสูบ มะเขือเทศในนาเมื่อมีการเก็บเกี่ยวข้าวแล้ว ซึ่งเป็นการใช้ที่ดินอย่างคุ้มค่าและเป็นการปรับปรุงดินไปพร้อมๆ กันสำหรับผลผลิตที่ได้นั้น นอกจากได้บริโภคในครัวเรือนแล้วยังสามารถขายได้เป็นรายได้อีกส่วนหนึ่งของครอบครัวด้วย

๕.๗.๓ พืชที่ทำการเพาะปลูก นอกจากพื้นที่ทำนาแล้ว พื้นที่อีกประมาณร้อยละ ๓๐ ของพื้นที่แปลงทฤษฎีใหม่นั้นได้มีการปลูกพืชผสมผสาน ซึ่งเกษตรกรตัวอย่างในครั้งนี้ แต่ละครัวเรือนได้มีการปลูกพืชอย่างหลากหลายผสมผสานกันไปในแปลง มีทั้งพืชไร่ พืชผัก เช่น

ข้าวโพด มะเขือเทศ ชะอม คื่นช่าย แตงกวา พริก ผักบุ้ง ถั่วฝักยาว พักทอง มะเขือ
โหระพา ข่า ตะไคร้ ฯลฯ นอกจากนั้นแต่ละแปลงจะมีไม้ผลหลายๆ ชนิดปลูกรวมกันไป
แปลง ได้แก่ กัลยัม มะละกอ มะม่วง ลำไย ขนุน มะพร้าว ฝรั่ง ชมพู ลิ้นจี่ ฯลฯ แปลง
ไหนจะปลูกพืชผักหรือผลไม้ชนิดไหนบ้าง จะเป็นไปตามสภาพพื้นที่และความสนใจของครัวเรือน
ผู้ผลิต

สำหรับการเพาะปลูกนั้น ผู้ทำทฤษฎีใหม่จะมีการปรับปรุงบำรุงดินและเพิ่มผลผลิตโดยวิธี
ธรรมชาติเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งแต่ละครัวเรือนอาจจะใช้ถึง ๒ - ๓ ประเภท กล่าวคือ มีผู้ใช้ปุ๋ยคอก
ถึงร้อยละ ๘๑.๘๒ ปุ๋ยเคมีร้อยละ ๗๕.๐๐ ใช้ปุ๋ยหมักร้อยละ ๕๐ ปุ๋ยพืชสดร้อยละ ๒๐.๔๕
ปุ๋ยชีวภาพร้อยละ ๑๑.๓๖ ไม่ใช้ปุ๋ยใดๆ เลยมีเพียงร้อยละ ๒.๒๗ ดังรายละเอียดในตารางที่ ๑๑
ส่วนการกำจัดศัตรูพืชนั้น จะพบว่าผู้ทำการเพาะปลูกในแปลงทฤษฎีใหม่มีจำนวนมากพอควรถึง
ร้อยละ ๓๔.๐๙ ที่ได้ใช้ยากำจัดศัตรูพืช ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะมีการปลูกพืชผสมผสาน
สามารถสร้างความสมดุลในการกำจัดแมลงศัตรูพืช ไปได้ส่วนหนึ่ง

ตารางที่ ๑๑

แสดงจำนวนครัวเรือนที่ใช้ปุ๋ยในการเพาะปลูก (N = ๔๔)

ประเภทปุ๋ยที่ใช้	จำนวน (ครัวเรือน)	ร้อยละ
ปุ๋ยคอก	๓๖	๘๑.๘๒
ปุ๋ยเคมี	๓๓	๗๕.๐๐
ปุ๋ยหมัก	๒๒	๕๐.๐๐
ปุ๋ยพืชสด	๙	๒๐.๔๕
ปุ๋ยชีวภาพ	๕	๑๑.๓๖
ไม่ใช้ปุ๋ยใดๆ	๑	๒.๒๗

อย่างไรก็ตามผู้ที่ได้มีการกำจัดศัตรูพืชจะใช้กรรมวิธี หลายวิธีผสมผสานกันคือ ผู้ที่ใช้วิธี
ชีวภาพร้อยละ ๑๑.๓๖ ใช้สารธรรมชาติร้อยละ ๒๕.๐๐ ใช้วิธีกลร้อยละ ๒.๒๗ และใช้สารเคมี
ร้อยละ ๔๐.๙๑ ดังรายละเอียดในตารางที่ ๑๒

ตารางที่ ๑๒

แสดงจำนวนครัวเรือนที่ใช้วิธีการกำจัดศัตรูพืช (N = ๔๔)

วิธีการกำจัดศัตรูพืช	จำนวน (ครัวเรือน)	ร้อยละ
----------------------	-------------------	--------

วิธีชีวภาพ	๕	๑๑.๓๖
วิธีกล	๑	๒.๒๗
สารธรรมชาติ	๑๑	๒๕.๐๐
เคมี	๑๘	๔๐.๙๑
ไม่ได้กำจัดศัตรูพืช	๑๕	๓๔.๐๙

๕.๗.๔ การเลี้ยงสัตว์ นอกจากการเพาะปลูกแล้วตามหลักการของทฤษฎีใหม่นั้นจะมีการเลี้ยงสัตว์รวมอยู่ด้วย สำหรับประชากรตัวอย่างครั้งนี้มีการเลี้ยงสัตว์ปีกกันเกือบทุกครัวเรือน คือ ร้อยละ ๖๘.๑๘ ของครัวเรือนตัวอย่างได้มีการเลี้ยงไก่ แต่ละครัวเรือนจะเลี้ยงตั้งแต่ไม่เกิน ๑๐ ตัวถึง ๑๐๐ ตัว ซึ่งส่วนใหญ่จะเลี้ยงครัวเรือนละ ๒๐ - ๓๐ ตัว บางครัวเรือนซึ่งมีประมาณ ร้อยละ ๓๔.๐๙ มีการเลี้ยงเป็ด แต่ละครัวเรือนจะเลี้ยงตั้งแต่ ๓-๗๖ ตัว

โค-กระบือ เป็นสัตว์แรงงานอีกชนิดหนึ่งที่เกษตรกรไทยเลี้ยงมาแต่เก่าก่อน สำหรับการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้มีครัวเรือนที่เลี้ยงโค ร้อยละ ๗๕ ของครัวเรือนทั้งหมด และเลี้ยงกระบือร้อยละ ๒๐.๔๕ จำนวนที่เลี้ยง ๕.๓๓ ตัว / ครัวเรือน

สุกร เป็นสัตว์อีกชนิดหนึ่งที่ครัวเรือนเลี้ยงเพื่อบริโภค ร้อยละ ๑๕.๙๑ ของครัวเรือนทั้งหมดได้เลี้ยงไว้แต่จำนวนตัวที่เลี้ยงแต่ละครัวเรือนไม่มากนักมีการเลี้ยงตั้งแต่ ๑ - ๑๑ ตัว / ครัวเรือนเท่านั้น

การเลี้ยงสัตว์ประเภทดังที่กล่าวมานั้นจะเห็นว่า แต่ละครัวเรือนมีจำนวนสัตว์เลี้ยงไม่มากนักเป็นเพียงการเลี้ยงผสมผสานกันอยู่ในแปลงทำเกษตรทฤษฎีใหม่ เป็นการเลี้ยงเพื่อการอุปโภคบริโภคภายในครัวเรือนเป็นสำคัญเบื้องต้น เมื่อเหลือแล้วจึงขาย การเลี้ยงก็ไม่มีการลงทุนมากนักเนื่องจากเป็นการเลี้ยงสัตว์และปลูกพืชซึ่งเอื้ออำนวยซึ่งกันและกัน และใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่ากล่าวคือ เมล็ดข้าวจากการเก็บเกี่ยวที่ตกอยู่ในไร่นาก็จะเป็นอาหารของไก่ เดิมพืชผักทั้งหลายก็จะได้เป็นอาหารของสุกร มูลสัตว์จากโค กระบือ สุกร ไก่ ก็จะไปใช้ในการปลูกพืช จึงได้พบว่ามีเกษตรกรตัวอย่างครั้งนี้ใช้ปุ๋ยคอกเพื่อการผลิตกันเป็นจำนวนมากที่น่าสนใจ

ปลา เป็นสัตว์น้ำที่จะต้องมีการปล่อยลงไปในสระทฤษฎีใหม่สำหรับเกษตรกร ตัวอย่างครั้งนี้ มีปลาปล่อยลงสระประมาณ ๑,๐๐๐-๖,๐๐๐ ตัว / สระ ดังนั้นจึงเป็นอาหารประเภทโปรตีนให้ทุกครัวเรือนได้บริโภค ในครัวเรือนตัวอย่างเหล่านี้มีครัวเรือนร้อยละ ๒๗.๒๗ ได้มีปลาจากสระได้นำไปขาย ซึ่งทำให้มีรายได้ตั้งแต่ ๕๐๐-๗,๐๐๐ บาท / ครัวเรือน / ปี

๕.๗.๕ การใช้แรงงาน จากประชากรที่ทำการศึกษาร้อยละ ๑๕.๓๒ ทำในแปลงทฤษฎีใหม่เพียง ๒-๓ คน ขณะที่พื้นที่ทำทฤษฎีใหม่เฉลี่ยครัวเรือนละ ๑๕.๓๒ ดังนั้นถ้ามีการเพาะปลูกเต็มพื้นที่โดยจัดการให้ใช้ประโยชน์จากที่ดินได้ประโยชน์มากที่สุด เช่น มีการปลูกพืชในนาหลังจากการเก็บเกี่ยวมีการปลูกพืชสลับกันตามฤดูกาล ที่เหมาะสมกับสภาพทางกายภาพและการตลาด เกษตรกรเหล่านี้ก็จะไม่มีเวลาว่างเสียเปล่าจากการศึกษาร้อยละ ๑๕.๓๒ ทำให้ทราบว่าก่อนที่ครัวเรือนเหล่านี้ทำการเกษตรทฤษฎีใหม่ เกษตรกรเหล่านี้เป็นผู้ที่ทำนาเป็นอาชีพหลัก เมื่อหมดฤดูทำนาเกษตรกรตัวอย่างเหล่านี้ร้อยละ ๕๔.๕๕ มีสมาชิกออกไปหางานทำซึ่งมักจะเป็นการรับจ้างทั่วไป รองลงไปจึงเป็นรับจ้างทางการเกษตร แต่เมื่อครัวเรือนเหล่านี้มาทำทฤษฎีใหม่แล้วกลับมีครัวเรือนที่สมาชิกออกไปรับจ้างน้อยลงคือ มีเพียงร้อยละ ๓๘.๖๔ เท่านั้นและเหตุผลที่สำคัญในการไม่ออกไปรับจ้างนอกพื้นที่ก็เพราะมีงานทำในแปลงเกษตรทฤษฎีใหม่ทั้งปีโดยมือไม่ว่างนั่นเอง

เมื่อได้ทำทฤษฎีใหม่ ครัวเรือนตัวอย่างเหล่านี้ส่วนใหญ่หรือร้อยละ ๕๙.๐๙ จะมีการจ้างแรงงานเพิ่มเติมแต่จะเป็นการจ้างในฤดูเก็บเกี่ยวหรือในช่วงที่งานมากเกินกำลังเท่านั้นนอกจากนั้น ร้อยละ ๕๐ ของครัวเรือนทั้งหมดมีการ **ลงแขก** * ในการเกี่ยวข้าวด้วย

๕.๘ ผลของการศึกษา

จากผลการศึกษาครั้งนี้ได้พบว่าเกษตรกรตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา ซึ่งทำทฤษฎีใหม่ทุกคนโดย บางคนทำเป็นอาชีพหลัก แต่มีบางคนมีอาชีพหลักอย่างอื่นอยู่แล้วก็จะทำเกษตรทฤษฎีใหม่เป็นอาชีพรองหรือเป็นอาชีพเสริม จากการศึกษาครั้งนี้พบผลสัมฤทธิ์ที่มีกับเกษตรกรตัวอย่างในหลาย ๆ ด้าน ซึ่งสามารถสรุปได้ดังต่อไปนี้คือ

๕.๘.๑ ผลผลิตจากการทำนา จากหลักการของทฤษฎีใหม่ที่จะต้องมีการมีพื้นที่ร้อยละ ๓๐ ใช้ในการทำนานั้น ผลการศึกษาครั้งนี้พบว่าทุกครัวเรือนได้ทำนาซึ่งมีผลผลิตต่อไร่ที่สูงพอควรคือ ครัวเรือนตัวอย่างมากกว่าครึ่งมีผลผลิตข้าวมากกว่า ๓๐ ถัง / ไร่ มีครัวเรือนผลิตข้าวได้สูงสุดถึง ๑๒๐ ถัง / ไร่ แต่ผู้ที่ผลิตข้าว ๙๐-๑๒๐ ถัง / ไร่ มีอยู่ร้อยละ ๖.๘๑ ขณะเดียวกันผู้ที่ผลิตข้าวได้ ๕-๑๐ ถัง / ไร่ ก็มีอยู่ร้อยละ ๖.๘๑ เช่นกัน ดังนั้นผลผลิตข้าวของประชากรตัวอย่างในครั้งนี จึงผลิตข้าวได้เฉลี่ย ๓๙.๗๙ ถัง / ไร่ ดังรายละเอียดในตารางที่ ๑๓

จากการทำนาที่มีผลผลิตเพิ่มขึ้นทำให้เกษตรกรส่วนใหญ่คือร้อยละ ๗๕ มีข้าวบริโภคในครัวเรือนและเหลือขายนั้นคือร้อยละ ๔๗.๗๓ มีข้าวพอกินได้ตลอดปี อีกร้อยละ ๒๗.๒๗ มีข้าวพอกินในครัวเรือนแล้วยังมีข้าวขายเป็นรายได้ให้กับครอบครัวอีกด้วย สำหรับผู้มีข้าวได้พอกินในครอบครัวระยะหนึ่ง อีกระยะหนึ่งต้องซื้อข้าวบริโภคมีอยู่เป็นจำนวนน้อย ดังรายละเอียดในตารางที่ ๑๔

ตารางที่ ๑๔

แสดงครัวเรือนที่มีข้าวบริโภคในครัวเรือนได้เป็นระยะเวลาตลอดปีอย่างไร

การมีข้าวบริโภค	จำนวน (ครัวเรือน)	ร้อยละ
พอกินตลอดปี	๒๑	๔๗.๗๓
พอบริโภคและเหลือขาย	๑๒	๒๗.๒๗
มีพอบริโภคในครัวเรือนเพียงระยะหนึ่ง	๑๑	๒๕.๐๐
รวม	๔๔	๑๐๐

๕.๘.๒ รายได้สุทธิจากการประกอบอาชีพ เกษตรกรที่ทำเกษตรทฤษฎีใหม่นั้นนอกจากจะมีข้าวสำหรับบริโภคและบางครัวเรือนมีเงินพอจนขายได้แล้ว ยังสามารถมีพืชผักผลไม้หลากชนิด ตลอดจนสัตว์เลี้ยงมีบริโภคเพียงพอจนเหลือแล้วขายอีกด้วย เกษตรกรเหล่านี้จึงมีรายได้จากการขายผลผลิตทางการเกษตรหลายๆ ชนิด ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับว่าทำได้ทำเกษตรทฤษฎีใหม่มานานแค่ไหน หากเป็นผู้ทำในปีแรกๆ ก็อาจจะยังไม่มีรายได้เลยหรือมีรายได้น้อยเนื่องจากผลผลิตที่เกิดขึ้นเพียงพอสำหรับการบริโภคในแต่ละครัวเรือนเท่านั้น แต่หากทำมาแล้วนานเพียงพอ ก็จะมีผลผลิตจากการขายหลังจากเหลือบริโภคจากครัวเรือนมากยิ่งขึ้นไป ปีแรกๆ อาจจะได้ขาย พืชผัก ปีต่อไปอาจจะได้ขายกล้วย มะละกอ ๔ - ๕ ปี ก็จะมีไม้ผลหลายๆ ชนิดซึ่งสามารถขายได้ รวมทั้งสัตว์เลี้ยงในบริเวณและปลาจากสระ จะเห็นได้จากการศึกษาครั้งนี้ที่ได้ศึกษารายได้ ปีการเพาะปลูก ๒๕๔๕ / ๒๕๔๖ ซึ่งมีเกษตรกรที่ทำทฤษฎีใหม่มาแล้วในระยะเวลา ๑ - ๓ ปี ร้อยละ ๓๘.๔๔ ของครัวเรือนตัวอย่าง ในจำนวนนี้มีผู้ที่ยังไม่มีรายได้ร้อยละ ๑๗.๖๕ รายได้จากการทำทฤษฎีใหม่หลังจากการหักค่าใช้จ่ายแล้ว หรือร้อยละ ๔๗.๐๖ จะไม่เกิน ๑๕,๐๐๐ บาท/ ครัวเรือน ร้อยละ ๓๕.๒๘ มีรายได้มากกว่า ๒๕,๐๐๐ บาท สำหรับผู้ที่ทำทฤษฎีใหม่มาแล้วมากกว่า ๓ ปี ทุกครัวเรือนจะมีรายได้จากการทำทฤษฎีใหม่ ซึ่งหากจึงทำมาเป็น

เวลานานก็จะมีรายได้สูงขึ้นเป็นลำดับ จะพบว่าผู้ที่ทำทฤษฎีใหม่มาแล้วมากกว่า ๗ ปีส่วนใหญ่ หรือ ร้อยละ ๕๓.๓๔ มีรายได้สุทธิมากกว่า ๒๕,๐๐๐ บาท / ปี / ครัวเรือน และผู้ที่มีรายได้สูงขึ้นจะมีมากขึ้น สัมพันธ์กับระยะเวลา ดังนั้นรายได้จากการทำทฤษฎีใหม่อย่างเดียว จากการเพาะปลูก ๒๕๔๕/๒๕๔๖ จะมีโดยเฉลี่ย ๓๓,๗๒๐ บาท / ปี / ครัวเรือน ดังรายละเอียดในตารางที่ ๑๕ และ ๑๖

ตารางที่ ๑๕

แสดงจำนวนที่มีรายได้ระดับต่าง ๆ จำแนกตามระยะเวลาที่ทำทฤษฎีใหม่ตั้งแต่ เริ่มดำเนินการจนปัจจุบัน

ระยะเวลา ทำทฤษฎีใหม่	๑-๓ ปี		๔-๖ ปี		๗-๙ ปี		รวมผู้มีรายได้ จากทฤษฎีใหม่		รวมครัวเรือนที่ มีรายได้จากทุก	
	จำนวน (คร.)	ร้อยละ	จำนวน (คร.)	ร้อยละ	จำนวน (คร.)	ร้อยละ	จำนวน (คร.)	ร้อยละ	จำนวน (คร.)	ร้อยละ
ไม่มีรายได้	๓	๑๗.๖๕	-	-	-	-	๓	๖.๘๑	-	-
ต่ำกว่า ๕,๐๐๐	๑	๕.๕๕	๑	๕.๓๓	๒	๑๓.๓๓	๔	๙.๐๙	๑	๒.๒๗
๕,๐๐๑-๑๐,๐๐๐	๔	๒๓.๕๓	๔	๓๓.๓๓	๒	๑๓.๓๓	๑๐	๒๒.๗๓	๔	๙.๐๙
๑๐,๐๐๑-๑๕,๐๐๐	๓	๑๗.๖๕	๑	๕.๓๓	-	-	๔	๙.๐๙	๔	๙.๐๙
๑๕,๐๐๑-๒๐,๐๐๐	-	-	๑	๕.๓๓	-	-	๑	๒.๒๗	-	-
๒๐,๐๐๑-๒๕,๐๐๐	-	-	๑	๕.๓๓	๓	๒๐.๐๐	๔	๙.๐๙	๒	๔.๕๕
๒๕,๐๐๑-๓๐,๐๐๐	๑	๕.๕๕	๑	๕.๓๓	๒	๑๓.๓๓	๔	๙.๐๙	๓	๖.๘๑
๓๐,๐๐๑-๔๐,๐๐๐	-	-	๒	๑๖.๖๗	๒	๑๓.๓๓	๔	๙.๐๙	๔	๙.๐๙
๔๐,๐๐๑-๕๐,๐๐๐	๑	๕.๕๕	-	-	๒	๑๓.๓๓	๑	๒.๒๗	๒	๔.๕๕
๕๐,๐๐๑-๖๐,๐๐๐	๒	๑๑.๑๑	-	-	-	-	๒	๔.๕๕	๗	๑๕.๙๑
๖๐,๐๐๑-๗๐,๐๐๐	-	-	-	-	๑	๖.๖๗	๑	๒.๒๗	๒	๔.๕๕
๗๐,๐๐๑-๘๐,๐๐๐	๑	๕.๕๕	-	-	๑	๖.๖๗	๒	๔.๕๕	๒	๔.๕๕
๘๐,๐๐๑-๙๐,๐๐๐	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
๙๐,๐๐๑-๑๐๐,๐๐๐	-	-	-	-	๑	๖.๖๗	๑	๒.๒๗	-	-
๑๐๐,๐๐๐	๑	๕.๕๕	๑	๕.๓๓	๑	๖.๖๗	๓	๖.๘๑	๑๑	๒๔.๕๕

ไม่ทราบ	-	-	-	-	-	-	-	-	๒	๔.๕๕
รวม	๑๗	๓๘.๖๔	๑๒	๒๗.๒๗	๑๕	๓๔.๐๙	๔๔	๑๐๐	๔๔	๑๐๐

ตารางที่ ๑๖

แสดงการมีรายได้ของครัวเรือนที่ทำทฤษฎีใหม่

รายการ	รายได้จากการทำทฤษฎีใหม่	รายได้จากทุกอาชีพ
รายได้ต่ำสุด	๕๐๐ บาท / ครัวเรือน	๕,๐๐๐ บาท / ครัวเรือน
รายได้สูงสุด	๑๕๙,๐๐๐ บาท / ครัวเรือน	๕๑๔,๐๐๐ บาท / ครัวเรือน
รายได้เฉลี่ย	๓๓,๗๒๐ บาท / ครัวเรือน	๗๘,๐๔๕ บาท / ครัวเรือน

ดังกล่าวข้างต้นแล้วว่าเกษตรกรที่ทฤษฎีใหม่นี้ยังมีอาชีพอื่นอีก ดังนั้นรายได้ทั้งหมดทำให้เกิดเป็นรายได้รองและรายได้เสริม เมื่อรวมรายได้ทุกประเภทแล้วประชากรส่วนใหญ่หรือร้อยละ ๕๓.๖๕ มีรายได้สุทธิมากกว่า ๓๐,๐๐๐ บาท / ปี / ครัวเรือน ในจำนวนนี้มีผู้ที่มีรายได้ ๕๐,๐๐๑-๖๐,๐๐๐ บาท / ปี / ครัวเรือน ร้อยละ ๑๕.๙๑ และผู้ที่มีรายได้มากกว่า ๑๐๐,๐๐๐ บาท มีถึงร้อยละ ๒๕ ในกลุ่มนี้ครัวเรือนมีรายได้สูงสุดนั้นมีรายได้ ๕๑๔,๐๐๐ บาท ทำให้ครัวเรือนในการศึกษานี้มีรายได้โดยเฉลี่ยในปีการเพาะปลูกที่ผ่านมา ๗๘,๐๔๕ บาท ซึ่งเป็นรายได้ที่สูงพอควรสำหรับเกษตรกรที่อยู่ในภาคอีสาน และเมื่อเปรียบเทียบกับการศึกษาของสำนักงาน กปร. เรื่องการประเมินผลโครงการชุดสระเก็บกักน้ำตามทฤษฎีใหม่ อำเภอเขาวง จังหวัดกาฬสินธุ์ เมื่อปี ๒๕๓๗/๒๕๔๑ เกษตรกรมีรายได้สุทธิจากการทำทฤษฎีใหม่ ในปีการเพาะปลูก ๒๕๓๙ / ๒๕๔๐ เฉลี่ยแล้วครัวเรือนละ ๗,๙๙๕.๑๐ บาท ผู้ที่มีประสิทธิภาพสูงสุดมีรายได้ ๙๐,๐๐๐ บาท เมื่อรวมรายได้จากการประกอบอาชีพทุกประเภทแล้วมีรายได้สุทธิเฉลี่ยครัวเรือนละ ๒๕,๗๐๐.๕๐ บาท จึงกล่าวได้อย่างชัดแจ้งว่าการทำเกษตรทฤษฎีใหม่ยังเป็นเวลานานก็จะเป็นผลที่ทำให้มีรายได้เพิ่มขึ้นอย่างชัดเจน

๕.๘.๓ การมีหนี้สิน จากการศึกษาครั้งนี้พบว่าประชากรตัวอย่างร้อยละ ๘.๐๘ ไม่มีหนี้สินใดๆ สำหรับผู้ที่มีหนี้สินนั้นจะมีหนี้ตั้งแต่ ๒,๐๐๐ บาท ขึ้นไปและส่วนใหญ่จะมีไม่เกิน ๑๐๐,๐๐๐ บาท แหล่งเงินกู้ที่สำคัญก็คือ ธนาคารร้อยละ ๖๗.๕๐ กู้เงินกองทุนหมู่บ้านร้อยละ ๖๐ นอกจากนี้จะกู้จากสหกรณ์และญาติ ซึ่งมีเพียงร้อยละ ๑๕ เป็นที่น่าสังเกตและน่ายินดีที่ประชากร กลุ่มนี้ไม่ได้กู้เงินจากนายทุนนอกระบบใด ซึ่งเป็นตัวชี้วัดส่วนหนึ่งของการพึ่งพาตนเองและสถาบันการเงินที่อยู่ในระบบและการไม่พึ่งพิงเพื่ออยู่ในกระแสบริโภคนิยมเมื่อเทียบกับชุมชนในชนบทโดยทั่วไปกับทั้งยังมีจุดที่แสดงให้เห็นความสำคัญของการศึกษาและการมีชีวิตอยู่อย่างพอเพียงด้วยดังรายละเอียดในตารางที่ ๑๗

ตารางที่ ๑๗

แสดงครัวเรือนกู้เงินจำนวน ๔๐ ครัวเรือน มีการกู้เงินจากแหล่งที่ต่างกัน

แหล่งกู้เงิน	จำนวน	ร้อยละ
ธนาคาร	๒๗	๖๗.๕๐
สหกรณ์	๓	๗.๕๐
บิดา+มารดา	๒	๕.๐๐
เพื่อนบ้าน	๑	๒.๕๐
นายทุน	-	-
กองทุนหมู่บ้าน	๒๔	๖๐

ในด้านการศึกษาของเกษตรกรกลุ่มนี้ส่วนใหญ่หรือร้อยละ ๘๒.๕๐ จะกู้มาเพื่อการลงทุนในการประกอบอาชีพ สำหรับใช้ในชีวิตประจำวันร้อยละ ๒๕ แต่เป็นที่น่ายินดีว่ามีประชากรเหล่านี้ได้กู้เงินมาใช้ในการศึกษาของบุตรร้อยละ ๒๗.๕๐ และกู้มาเพื่อซื้อทรัพย์สินที่จำเป็นอีกร้อยละ ๒๐ ดังรายละเอียดในตารางที่ ๑๘

ตารางที่ ๑๘

แสดงครัวเรือนที่กู้เงินมาเพื่อใช้ในกิจกรรม

รายการกู้เงิน	จำนวน	ร้อยละ
---------------	-------	--------

ลงทุนเพื่อทำการเกษตร	๓๑	๗๗.๕๐
ลงทุนนอกการเกษตร	๖	๑๕.๐๐
การศึกษาบุตร	๑๑	๒๗.๕๐
ซื้อทรัพย์สิน	๘	๒๐.๐๐
ค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน	๑๐	๒๕.๐๐
รักษาพยาบาล	๑	๒.๕๐

๕.๘.๔ การเปลี่ยนแปลงคุณภาพชีวิต จากการศึกษาถึงการประกอบอาชีพพบได้อย่างชัดเจนว่าประชากรตัวอย่างในครั้งนี้เป็นผู้ที่ทำทฤษฎีใหม่เป็นอาชีพหลัก หรืออาชีพรอง หรือแม้กระทั่งอาชีพเสริม ทำให้เกือบทุกครัวเรือนมีรายได้จากการทำทฤษฎีใหม่ตั้งแต่ ๕๐๐ บาท จนกระทั่งมากกว่า ๑๐๐,๐๐๐ บาท และเกือบทุกครัวเรือนมีหนี้สินซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นหนี้ในระบบ แต่เมื่อถามถึงการเปลี่ยนแปลงในชีวิตส่วนอื่นว่ามีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างไรบ้าง ส่วนใหญ่หรือร้อยละ ๘๔.๐๙ ตอบว่ามีอาหารบริโภคในครัวเรือนครบหมวดหมู่ ซึ่งหมายถึงมีข้าวบริโภคแล้วยังมีพืชผัก ผลไม้ เนื้อสัตว์ ที่มีอยู่ในครัวเรือนตนโดยไม่ต้องซื้อหาจากที่อื่น รองลงไปคือร้อยละ ๗๗.๒๗ ตอบว่าทำให้ประหยัดค่าใช้จ่าย เช่นเดียวกับผู้ที่ตอบว่ามีรายได้เพิ่มขึ้นร้อยละ ๗๗.๒๗ ที่ตอบว่าทำให้ครอบครัวอบอุ่นร้อยละ ๓๙.๖๓ ทำให้มีสุขภาพดีขึ้นร้อยละ ๓๕.๓๖ มีผู้ที่ตอบว่าไม่เปลี่ยนแปลงร้อยละ ๖.๘๑ ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะประชากรเหล่านี้เพิ่งจะทำทฤษฎีใหม่ ดังรายละเอียดตารางที่ ๑๙

ตารางที่ ๑๙

แสดงจำนวนผู้ทำทฤษฎีใหม่แล้วเกิดการเปลี่ยนแปลงทางคุณภาพชีวิต (N=๔๔)

รายการเปลี่ยนแปลง	จำนวน(ครัวเรือน)	ร้อยละ
รายได้เพิ่มขึ้น	๓๔	๗๗.๒๗
สุขภาพดีขึ้น	๑๖	๓๕.๓๖
มีอาหารบริโภคครบ	๓๗	๘๔.๐๙
ประหยัดค่าใช้จ่าย	๓๔	๗๗.๒๗

ครอบครัวยุบย่น	๑๗	๓๙.๖๓
ไม่เปลี่ยนแปลง	๓	๖.๙๑

ดังนั้นเมื่อถามว่ามีความพอใจมากน้อยอย่างไรที่ได้มาทำทฤษฎีใหม่ ผู้ที่มีความพอใจมากจึงมีร้อยละ ๔๗.๗๓ ผู้ที่มีความพอใจปานกลางร้อยละ ๔๓.๑๘ พอใจน้อยร้อยละ ๔.๕๕ และผู้ที่ไม่พอใจมีร้อยละ ๔.๕๕ เช่นกัน ทั้งนี้เป็นเพราะสระเก็บน้ำไม่ได้ ซึ่งจะต้องมีการแก้ไขต่อไป

๕.๘.๕ **ทัศนคติจากเกษตรกรผู้ทำทฤษฎีใหม่** ประชากรตัวอย่างเหล่านี้มีความคิดเห็นที่สำคัญนอกเหนือจากที่กล่าวมาแล้วหลายเรื่องด้วยกัน ร้อยละ ๓๙.๖๔ มีความต้องการที่จะฝึกอบรมความรู้เพิ่มเติมเกี่ยวกับการประกอบอาชีพทางการเกษตร ร้อยละ ๑๕.๙๑ ต้องการให้เจ้าหน้าที่ของรัฐได้ไปติดตามงานมากขึ้นเพื่อให้ได้ให้คำแนะนำและคำปรึกษาและมีเกษตรกรร้อยละ ๑๑.๓๖ ที่ตอบว่าการทำทฤษฎีใหม่ทำให้สามารถพึ่งตนเองได้ ร้อยละ ๖.๙๒ มีความสุขสงบที่ได้ทำทฤษฎีใหม่ พร้อมกันนี้มีผู้ที่ตอบว่าผู้ที่ทำทฤษฎีใหม่จะต้องขยันร้อยละ ๔.๕๕ เท่าๆ กันกับผู้ที่บอกว่าควรจะมีการรวมกลุ่ม ดังรายละเอียดในตารางที่ ๒๐

ตารางที่ ๒๐
แสดงจำนวนผู้แสดงทัศนคติ (N=๔๔)

ข้อคิดเห็น	จำนวน	ร้อยละ
ผู้ทำทฤษฎีใหม่ควรเป็นผู้ขยันและอดออม	๒	๔.๕๕
ควรให้มีการอบรมความรู้เพิ่มขึ้น	๑๗	๓๙.๖๔
ให้เจ้าหน้าที่ของรัฐมีการติดตามงานมากขึ้น	๗	๑๕.๙๑
ทำให้พึ่งตนเองได้และมีความพอเพียง	๕	๑๑.๓๖
ควรมีการทำกิจกรรมกลุ่ม	๒	๔.๕๕
มีความสุขที่ได้ทำทฤษฎีใหม่	๓	๖.๙๒

๕.๘.๖ **การรวมกลุ่ม** ตามหลักการของทฤษฎีใหม่นั้นจะต้องประกอบด้วย ๓ ขั้นตอนด้วยกันสำหรับการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้กล่าวได้ว่าขั้นที่หนึ่งนั้น เกษตรกรส่วนใหญ่ได้ทำสำเร็จแล้วเพราะมีผลผลิตเป็นอาหารบริโภคในครัวเรือนจนทำให้ลดค่าใช้จ่ายลงและหลายครัวเรือนมีผลผลิตเหลือ

ขายนทำให้มีรายได้เพิ่มขึ้น ดังนั้นเกษตรกรกลุ่มนี้ควรจะได้เริ่มเข้าสู่ทฤษฎีใหม่ขั้นที่สอง ซึ่งหมายถึงการรวมกันในรูปแบบกลุ่มหรือสหกรณ์ เพื่อจะรวมกันในการผลิต การตลาด การเป็นอยู่ สวัสดิการ การศึกษา ตลอดจนด้านสังคมและพระศาสนา และได้มีการรวมกลุ่มกัน แต่ละครัวเรือนอาจจะเป็นสมาชิกหลายกลุ่มซึ่งมีทั้งเกี่ยวกับเศรษฐกิจ เช่น กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มเครดิต กลุ่มสัจจะ กลุ่มธรรมะ กลุ่มกองทุนหมู่บ้าน กลุ่มด้านอาชีพ เช่น กลุ่มเกษตร กลุ่มประมง กลุ่มโคเนื้อ กลุ่มทอผ้า กลุ่มสังคม เช่น กลุ่มสตรี กลุ่มฅาปนกิจ กลุ่มพุทธธรรม กลุ่มต่อต้านยาเสพติด ฯลฯ และบางคนก็ได้เป็นสมาชิกสหกรณ์แล้วจึงอาจจะกล่าวได้ว่าผู้ทำเกษตรทฤษฎีใหม่เหล่านี้ควรจะเป็นผู้ที่ได้ทำทฤษฎีใหม่ขั้นที่สองแล้ว นั่นคือชุมชนเริ่มเข้มแข็ง มีการรวมกลุ่มซึ่งควรจะได้ก้าวหน้าในขั้นที่สามต่อไป ดังรายละเอียดในตารางที่ ๒๑

ตารางที่ ๒๑

แสดงจำนวนครัวเรือนที่เป็นสมาชิกกลุ่ม (N= ๔๔)

ประเภทกลุ่ม	จำนวน	ร้อยละ
สหกรณ์	๕	๑๑.๓๖
ผู้ใช้น้ำ	๖	๑๓.๖๔
สตรี	๑๓	๒๙.๕๕
ฅาปนกิจและพระศาสนา	๒๘	๖๓.๖๔
เยาวชน	๒	๔.๕๕
ต้านยาเสพติด	๕	๑๑.๓๖
ออมทรัพย์	๑๖	๓๖.๓๖
เครดิต	๒	๔.๕๕
สัจจะและความซื่อตรง	๑๒	๒๗.๒๗
กองทุนหมู่บ้าน	๒๓	๕๒.๒๗
โครงการแก้ไขปัญหาดความยากจน (กข.คจ.)	๙	๒๐.๔๕
เกษตร	๙	๒๐.๔๕
ประมง	๓	๖.๘๑
ทอผ้า	๔	๙.๐๙
อาสาสมัครสาธารณสุข	๖	๑๓.๖๔

ลูกเสือชาวบ้าน	๖	๑๓.๖๔
โคเนื้อ	๖	๑๓.๖๔

๕.๙ สรุป

จากผลการศึกษาจากประชากรที่ทำเกษตรทฤษฎีใหม่ครั้งนี้ แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าหากเกษตรกรมุ่งมั่นที่จะปฏิบัติตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว โดยมีความวิริยะอุตสาหะแล้วสามารถดำรงชีวิตอยู่อย่างพอเพียงได้โดยไม่ต้องรอน ซึ่งผลการศึกษานี้สามารถที่จะกล่าวสรุปไว้ได้ดังต่อไปนี้ คือ

ก. การประกอบอาชีพ เป็นการประกอบอาชีพทางการเกษตรกรรมที่สอดคล้องกับสภาพภูมิศาสตร์สังคมและสภาพทางวัฒนธรรมของชาวไทยมาแต่โบราณกาล ผู้ทำได้ฝึกหัดในเรื่องของการบริหารการจัดการทรัพยากร โดยเฉพาะในเรื่องของการใช้ที่ดิน และนำไปเกิดประโยชน์สูงสุด โดยไม่เป็นการเบียดเบียนธรรมชาติและผู้อื่นตามหลักพระพุทธธรรม มีการปลูกพืชผักสวนครัวให้ได้มาบริโภคในครัวเรือนเป็นเบื้องต้นโดยไม่ต้องจับจ่ายใช้สอย การปรับปรุงบำรุงดินก็ใช้ประโยชน์จากวัสดุที่มีอยู่มาทำให้เกิดประโยชน์ เป็นการลดค่าใช้จ่าย ซึ่งพบว่าการเกษตรกรที่ศึกษารุ่นนี้ส่วนใหญ่จะใช้ปุ๋ยคอก ปุ๋ยหมัก ใช้วิธีการปราบศัตรูพืชด้วยการใช้สารธรรมชาติ วิธีชีวภาพเป็นสำคัญอันเป็นการรักษาสภาพธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีจำนวนไม่น้อยที่ไม่ได้กำจัดศัตรูพืช เพราะได้มีการปลูกพืชผสมผสาน จึงเป็นการกำจัดศัตรูพืชไปพร้อมๆ กันซึ่งถือว่าเป็นการสร้างสมดุลทางธรรมชาติด้วยความมีเมตตาธรรมนั่นเอง จึงเป็นการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืนตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงและหลักพระพุทธธรรม เกษตรกรเหล่านี้จึงถือว่ามีความพอเพียงในการใช้เทคโนโลยีและใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างเป็นเหตุผลและมีปัญญา โดยไม่เป็นการเบียดเบียนสัตว์และธรรมชาติ

ข. การพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจ จากข้อมูลที่ทำการศึกษาครั้งนี้พบได้ชัดเจนว่าประชากรที่ทำทฤษฎีใหม่เหล่านี้มีที่ทำกินของตนเอง มีอาชีพหลักทุกครัวเรือน ซึ่งส่วนใหญ่มีอาชีพหลักในการทำนาและทำเกษตรทฤษฎีใหม่ แล้วยังมีอาชีพรองเป็นส่วนใหญ่ บางครัวเรือนก็จะมีอาชีพเสริมอีกด้วย ซึ่งเป็นสิ่งที่แสดงว่าครัวเรือน ทฤษฎีใหม่เหล่านี้เป็นผู้ที่มีความขยันในการประกอบอาชีพ มีข้าวสำหรับบริโภคในครัวเรือน มีพืชผัก ผลไม้ สัตว์เลี้ยง สำหรับบริโภคในครัวเรือนก่อนจะเหลือขาย ดังนั้นเกือบทุกครัวเรือนจึงมีอาหารบริโภคครบหมวดหมู่ตามหลักโภชนาการ ที่เหลือจากบริโภคสามารถขายได้เป็นรายได้ของครอบครัวเมื่อเฉลี่ยแล้วในปีการเพาะปลูก ๒๕๔๕/๒๕๔๖ แต่ละครัวเรือนมีรายได้สุทธิ ๓๓,๗๒๐ บาท ประชากรส่วนใหญ่ยืนยันว่าผลสัมฤทธิ์ที่เกิดขึ้นหลังจากการทำทฤษฎีใหม่แล้ว ทำให้มีรายได้เพิ่มขึ้น ประหยัดค่าใช้จ่ายและมีเงินออม แม้ว่าประชากรเหล่านี้ส่วนใหญ่ยังมีหนี้สินอยู่ แต่เงินที่กู้มานั้นกู้จาก

สถาบันการเงินในระบบ และจากญาติพี่น้องบ้าง และเงินเหล่านี้ก็นำมาใช้ประโยชน์อย่างถูกต้อง เพราะเป็นการลงทุนในการประกอบอาชีพ และเพื่อซื้อทรัพย์สินที่จำเป็นกับการศึกษาของบุตรหลาน ซึ่งล้วนแล้วแต่เพื่อความมั่นคงในชีวิต ที่จะส่งผลให้พึ่งพาตนเองได้ทางเศรษฐกิจตามหลักของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและพร้อมที่จะพัฒนาในขั้นต่อไป

ในการศึกษาเรื่องผลสัมฤทธิ์ของการดำเนินงาน “ทฤษฎีใหม่” ใน ๔๔ หมู่บ้านทฤษฎีใหม่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งเป็นกรณีศึกษาในครั้งนั้น คณะผู้ศึกษาได้พบสิ่งที่น่าสนใจเป็นอย่างยิ่งในตัวเลขของรายได้ของเกษตรกรต่อครัวเรือน ซึ่งมีรายได้ถึง ๓๓,๗๒๐ บาท ซึ่งหากนำมาเทียบกับการศึกษาการปรับระดับเส้นความยากจนของคนจนไทยทั่วประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งเป็นผลการศึกษาล่าสุดโดยสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) ,สถาบันเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (TDRI) และธนาคารเพื่อการพัฒนาแห่งเอเชีย (ADB) ซึ่งพบว่าคนยากจนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีรายได้ถัวเฉลี่ยเพียงคนละ ๙๙๕ บาท/ต่อหัว/ต่อเดือน ในเขตนอกเมือง และ ๑,๑๓๖ บาท/ต่อหัว/ต่อคน/ต่อเดือน ในเขตเมือง และโดยเฉลี่ยทั้งเขตนอกและในเมืองเพียง ๑,๐๒๑ บาท และหากเทียบกับครัวเรือนในหมู่บ้านทฤษฎีใหม่ ๔๔ หมู่บ้านแล้ว จะพบว่า รายได้ต่อหัวของครัวเรือนในหมู่บ้านทฤษฎีใหม่ จะสูงกว่าในระดับน่าพอใจ ดังรายละเอียดในตารางที่ ๒๒

ตารางที่ ๒๒ ความยากจน (บาท/คน/เดือน)

ภาค/พื้นที่	ปี พ.ศ.										
	๒๕๒๙	๒๕๓๑	๒๕๓๓	๒๕๓๕	๒๕๓๗	๒๕๓๙	๒๕๔๑	๒๕๔๒	๒๕๔๓	๒๕๔๔	๒๕๔๕
กรุงเทพฯ	๙๗๙	๙๔๐	๑,๐๖๑	๑,๑๗๙	๑,๒๙๔	๑,๔๔๖	๑,๖๓๓	๑,๖๔๓	๑,๖๗๐	๑,๖๙๔	๑,๗๐๓
กลาง	๖๒๔	๖๘๖	๗๔๙	๘๔๒	๙๘๐	๙๙๗	๑,๑๙๓	๑,๒๐๔	๑,๒๐๖	๑,๒๒๒	๑,๒๓๐
นอกเขตเมือง	๕๙๖	๖๕๙	๗๑๘	๘๐๗	๙๓๙	๙๕๒	๑,๑๕๒	๑,๑๗๐	๑,๑๖๔	๑,๑๗๗	๑,๑๘๐
ในเขตเมือง	๖๙๔	๗๔๙	๘๑๘	๙๑๖	๙๖๖	๑,๐๘๗	๑,๒๗๒	๑,๒๖๙	๑,๒๘๘	๑,๓๑๐	๑,๓๒๖
เหนือ	๕๗๒	๖๑๘	๖๖๗	๗๕๓	๗๘๔	๘๙๓	๑,๐๔๕	๑,๐๔๕	๑,๐๔๒	๑,๐๖๕	๑,๐๗๖
นอกเขตเมือง	๕๔๘	๕๙๔	๖๔๐	๗๒๔	๗๔๙	๘๕๗	๑,๐๐๘	๑,๐๐๗	๙๙๙	๑,๐๒๒	๑,๐๓๓
ในเขตเมือง	๖๖๘	๗๑๖	๗๗๐	๘๖๘	๙๒๒	๑,๐๓๓	๑,๑๘๙	๑,๑๙๒	๑,๒๑๑	๑,๒๓๓	๑,๒๓๖
ตะวันออกเฉียงเหนือ	๔๗๓	๕๒๕	๕๖๕	๖๗๒	๗๑๓	๘๑๗	๑,๐๐๕	๙๙๕	๑,๐๐๐	๑,๐๑๐	๑,๐๒๑
นอกเขตเมือง	๔๕๖	๕๐๗	๕๔๕	๖๕๔	๖๙๓	๗๙๔	๙๘๔	๙๗๑	๙๗๘	๙๘๔	๙๙๕
ในเขตเมือง	๕๙๐	๖๓๕	๖๘๒	๗๗๖	๘๒๔	๙๓๙	๑,๑๑๓	๑,๑๑๕	๑,๑๑๕	๑,๑๒๕	๑,๑๓๖

ใต้	๕๖๙	๘๐๘	๖๗๐	๗๕๓	๘๑๐	๙๓๐	๑,๐๗๑	๑,๐๗๔	๑,๐๗๓	๑,๐๙๙	๑,๑๐๙
นอกเขตเมือง	๕๔๖	๕๘๕	๖๔๕	๗๒๖	๗๗๘	๘๙๕	๑,๐๒๖	๑,๐๓๐	๑,๐๒๖	๑,๐๔๗	๑,๐๕๗
ในเขตเมือง	๖๖๑	๗๐๓	๗๖๙	๘๖๐	๙๒๘	๑,๐๕๖	๑,๒๒๗	๑,๒๒๗	๑,๒๓๓	๑,๒๖๐	๑,๒๖๙
ทั่วประเทศ	๕๘๑	๖๓๔	๖๙๓	๗๙๐	๘๓๙	๙๕๓	๑,๑๓๐	๑,๑๓๑	๑,๑๓๕	๑,๑๕๓	๑,๑๖๓
นอกเขตเมือง	๕๑๙	๕๗๐	๖๑๖	๗๑๓	๗๔๙	๘๕๗	๑,๐๓๒	๑,๐๓๑	๑,๐๓๐	๑,๐๔๕	๑,๐๕๔
ในเขตเมือง	๗๔๐	๗๙๒	๘๗๓	๙๗๕	๑,๐๘๘	๑,๑๗๖	๑,๓๕๓	๑,๓๕๕	๑,๓๗๐	๑,๓๘๕	๑,๓๙๕

ที่มา สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) และ TDRI

ค. การพึ่งพาตนเองทางด้านจิตใจและสังคม จากข้อมูลที่มีการรวมกลุ่มทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคมต่าง ๆ ของกลุ่มผู้ทำทฤษฎีใหม่เหล่านี้ โดยเฉพาะในการเป็นสมาชิกของกลุ่มฌาปนกิจและพุทธธรรม กลุ่มสตรี กลุ่มสัจจะและความซื่อสัตย์ ตลอดจนสมาชิก สหกรณ์ ล้วนแต่เป็นกลุ่มที่มีการช่วยเหลือเอื้อเฟื้อซึ่งกันและกันทั้งในทางสังคมและเศรษฐกิจ ยิ่งกว่านั้น การที่มีการลงแขกกันเป็นการพึ่งพิงอิงกันของมวลสมาชิก ในการทำนาก็เป็นสิ่งแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าเป็นการอยู่ร่วมกันด้วยความช่วยเหลือเกื้อกูลและเอื้ออาทรซึ่งกันและกัน เอื้อเฟื้อต่อกัน ซึ่งเป็นหลักการของการพึ่งตนเองและการยืนหยัดบนขาตนเอง และจะช่วยให้ชุมชนเข้มแข็งต่อไปในอนาคต ล้วนแล้วแต่เป็นการดำเนินชีวิตตามหลักการของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริ และเป็นตามหลักพระพุทธธรรมอย่างชัดเจน

การศึกษาเรื่องทฤษฎีใหม่สู่การปฏิบัติ กรณีศึกษาผลสัมฤทธิ์ของ ๔๔ หมู่บ้าน ทฤษฎีใหม่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ นี้ แม้จะเป็นการศึกษาทางด้านปริมาณเฉพาะกรณีศึกษาเพื่อประกอบในส่วนที่ว่าด้วย ทฤษฎีใหม่ อันเป็นกระบวนการหนึ่งของปรัชญาและแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริกับหลักพุทธธรรม ซึ่งเป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ แต่ก็เป็นส่วนประกอบที่มีคุณค่าอย่างยิ่ง ในการที่จะเชื่อมโยงให้เห็นเป็นรูปธรรม ในการอธิบายส่วนที่เป็นนามธรรมของปรัชญาแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริของ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ผู้ทรงพระคุณอันเป็นประเสริฐ ล้นเกล้าล้นกระหม่อมของประชาชนชาวไทยทั้งปวงว่า ทฤษฎีใหม่ ในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงนั้นสามารถกระทำได้โดยไม่ยากลำบาก และสอดคล้องกับวิถีแห่งพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นแกนหลักสำคัญแห่งวัฒนธรรมที่ฝังลึกในจิตวิญญาณของคนไทยทุกคนอีกด้วย การมีชีวิตอยู่อย่างสันโดษ พอเพียง ไม่โลภ ไม่มักได้ ไม่เบียดเบียนตนเอง ผู้อื่น และธรรมชาตินั้น จะสามารถทำให้ชีวิตของผู้มีชีวิตอยู่ในวิถีทางนี้มีคุณค่า สุขสงบ สว่าง และมีคุณค่า มีราคา ซึ่งมีใช้ตัวเงินหรือวัตถุสมกับการเกิดมาเป็นมนุษย์ที่ดีตามหลักแห่งพระพุทธศาสนานั่นเอง

บทที่ ๖

สรุปและข้อเสนอแนะ

๖.๑ สรุป

“ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีใช้ทฤษฎีหรือหลักการทางเศรษฐศาสตร์โดยตรง หากแต่เป็นวิถีแห่งการดำรงชีวิตที่เรียบง่ายและพึงปรารถนาของประชาชนชาวไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในภาวะที่ต้องเผชิญกับภัยและวิกฤตอันเนื่องมาจากลัทธิบริโภคนิยม และกระแสวัตถุนิยมของระบบทุนนิยมในเศรษฐกิจกระแสหลักของประเทศไทย ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงนี้ สามารถนำไปเป็นหลักในการดำเนินชีวิตทั้งในส่วนของปัจเจกบุคคล ชุมชน สังคม และประเทศชาติเป็นส่วนรวม อีกทั้งยังสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้กับทั้ง เกษตรกร ชาวนา ชาวไร่ และบุคคลทุกสาขาอาชีพ ทั้งที่อยู่ในชนบท ในชุมชน ในเมืองและในมหานครทั่วหน้ากัน ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง อาจให้ความหมายโดยสรุปย่อได้ว่า คือวิถีชีวิตของคนไทยที่อยู่บนพื้นฐานของความพอเพียง พอดีและความพอประมาณอย่างมีเหตุผล สำหรับเกษตรกรนั้น อาจหมายถึงความ “พออยู่ – พอกิน” ไม่ฟุ้งเฟ้อ ฟุ่มเฟือย แต่มีคุณภาพชีวิตที่ดีตามสมควรแก่อัตภาพ ในส่วนของเกษตรกรในท้องถิ่นชนบททั้งใกล้และห่างไกลนั้นก็อาจดำเนินกิจกรรมเกษตรทฤษฎีใหม่ซึ่งเป็นกระบวนการหนึ่งในเศรษฐกิจพอเพียงสำหรับเกษตรกร เพื่อการพัฒนาที่ดินซึ่งมีอยู่จำกัดและน้ำเพื่อการเกษตรกรรมให้เพียงพอใช้ได้ตลอดปี อันเป็นหลักประกันความพอเพียง พออยู่ พอกิน เพื่อเป็นพื้นฐานของการพัฒนาในระบบทฤษฎีใหม่ขั้นสูงขึ้นไป

จากการศึกษาในวิทยานิพนธ์ ฉบับนี้ พบว่า บริบทของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง อันเนื่องมาจากพระราชดำริ คือ แนวความคิดที่มีพื้นฐานมาจากปรัชญาและทฤษฎีการพัฒนาในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ได้ทรงดำเนินการมายาวนานเกือบ ๕ ทศวรรษ นับตั้งแต่เริ่มประวัติศาสตร์ของโครงการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริเลยทีเดียว ดังนั้นปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงนี้จึงไม่ถือว่าเป็น “เรื่องใหม่” ของการพัฒนาแต่ประการใด โดยเฉพาะอย่างยิ่งในแวดวงของนักคิด นักพัฒนาที่ได้เคยหรือเกี่ยวข้องกับกรถวายนาน ด้านการพัฒนาเพื่อสงเคราะห์ช่วยเหลือเกษตรกรผู้ยากไร้และด้อยโอกาสมานาน จะทราบกันดีว่าได้ทรงริเริ่มดำเนินการตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมานานมากแล้ว อย่างไรก็ตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงได้กลายเป็นสดมภ์หลักทั้งในด้านทฤษฎีและการปฏิบัติเพื่อหาแนวทางแก้ไขปัญหาวิกฤตเศรษฐกิจของประเทศ ครึ่งที่มีผลกระทบรุนแรงที่สุดต่อประชาชนส่วนใหญ่ไปแล้ว ถึงแม้ว่าแนวคิดและปรัชญาพื้นฐานของการพัฒนา “คุณภาพชีวิต” ของพสกนิกร ซึ่งเริ่มต้นที่ความ “พออยู่พอกิน” “พอเพียง

และพอดี”และมีเหตุผล จะได้ดำเนินการต่อเนื่องกันมาหลายสิบปีดังกล่าวแล้วก็ตาม แต่นักเศรษฐศาสตร์ นักพัฒนาและนักการบริหารทั้งหลายในขณะนั้นก็ยังมีได้ตระหนัก ให้นำหนักและให้ความสำคัญในเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงและวิถีชีวิตแบบพอเพียงมากนัก หากวิเคราะห์ดูสาเหตุเบื้องต้นของการละเลย ไม่ให้ความสำคัญในเรื่องนี้อย่างจริงจังก็จะพบว่าเป็นเพราะระบบเศรษฐกิจของประเทศไทยโดยรวม ตกอยู่ในความครอบงำของกระแสเศรษฐกิจทุนนิยมและลัทธิบริโภคนิยมมา ตั้งแต่การเริ่มพัฒนาประเทศอย่างเป็นระบบเมื่อ ๕ ทศวรรษที่ผ่านมา องค์ความรู้และแนวความคิดที่ได้รับมาจากต่างประเทศโดยเฉพาะอย่างยิ่งจากซีกโลกตะวันตก ที่มุ่งเน้นเรื่องเศรษฐกิจเสรีข้ามชาติ เรื่องของการค้าการลงทุนและผลตอบแทนที่เป็นตัวเงินตามระบอบของทุนนิยมวัตถุนิยม และบริโภคนิยมที่อยู่ในกระแสแห่งโลกาภิวัตน์จึงทำให้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไม่ได้รับความสนใจกันอย่างจริงจังเท่าที่ควร

อย่างไรก็ดีเป็นที่ยอมรับกันทั่วไปว่า ผลจากการพัฒนาประเทศตามแนวคิดเศรษฐกิจกระแสหลักซึ่งดำเนินมาเป็นเวลายาวนานโดยไม่เคยคำนึงถึงปัจจัยพื้นฐานอื่น ๆ ที่ประกอบขึ้นเป็นสังคมไทย และ การมุ่งเน้นเฉพาะความจำเรียดก้าวหน้าทางด้านเศรษฐกิจที่เป็นตัวเลข (GDP) ให้อยู่ในระดับสูงแต่ปล่อยให้ความเหลื่อมล้ำ และการกระจายรายได้ของประชาชนยังเป็นไปอย่างไม่ทั่วถึงและเป็นธรรมนั้น ทำให้คนกลุ่มน้อยที่เป็นนักลงทุนและมีเครือข่ายทั้งในด้านการเมืองและการค้าธุรกิจเท่านั้น เป็นผู้ได้รับผลประโยชน์สูงสุดจากการพัฒนา ส่วนคนส่วนใหญ่ที่เป็นเกษตรกร คนชั้นกลางลงมา ผู้ใช้แรงงาน และผู้ยากไร้ในชนบทกลับยิ่งจนลงและมีคุณภาพชีวิตที่ต่ำกว่ามาตรฐาน ข้อเท็จจริงและปรากฏการณ์ต่าง ๆ เหล่านี้เองที่ทำให้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๘ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติได้ระบุไว้ชัดเจน ว่าผลจากการพัฒนาตามแนวทางเดิมทำให้เกิดความไม่สมดุล ขึ้นในสังคม คือ

๑. เศรษฐกิจดี
๒. สังคมมีปัญหา
๓. การพัฒนาไม่ยั่งยืน

จากการออกมายอมรับผลพวงอันไม่น่าพึงพอใจจากผลของการพัฒนาที่ผ่านมา ๔๐ ปี นั้น ทำให้มีการระดมสรรพกำลังนักวิชาการ และนักเศรษฐศาสตร์วางแนวทางพัฒนาประเทศและปรับกระบวนการทัศน์ในการพัฒนาเสียใหม่ โดยให้เน้นที่การพัฒนาศักยภาพของคนหรือมนุษย์ เพื่อให้มี “คุณภาพ” ชีวิตที่ดีและนำไปสู่การพัฒนาตนเอง ชุมชนและสังคมให้มีศักยภาพและมีคุณภาพที่ดีตลอดจนมีความยั่งยืนในที่สุด ซึ่งการพัฒนาตามแนวทางใหม่นี้ได้เริ่มนำเอาคุณภาพของคนมาเป็นตัวตั้งและไม่ถือว่าคนเป็นเพียงเครื่องมือของการพัฒนาอีกต่อไป

อย่างไรก็ตามขณะที่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๘ ได้เริ่มใช้ในปี ๒๕๔๐ ก็เป็นเวลาเดียวกับที่ ประเทศไทยต้องประสบกับวิกฤตทางเศรษฐกิจอย่างรุนแรงที่สุดอย่างไม่เคยมีมาก่อนในประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทย กล่าวคือ ผลจากการทุ่มลงทุนอย่างมหาศาลเพื่อเร่งความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ (Economic Growth) ทั้งในภาครัฐและเอกชนอย่างเกินตัวในช่วงระยะเวลาที่ผ่านมาโดยเฉพาะอย่างในภาค อุตสาหกรรมและอสังหาริมทรัพย์จึงทำให้ประเทศไทยได้ก่อหนี้เงินกู้จากทั้งภายในและภายนอกประเทศ เป็นจำนวนมากมหาศาลเป็นประวัติการณ์ ประกอบกับความจำเป็นที่จะต้องปล่อย ให้ค่าเงินบาทลอยตัวตามสภาพความเป็นจริงและตามสภาพบังคับของเศรษฐกิจโลก ซึ่งในการนี้รัฐบาลต้องนำเงินทุนสำรองเข้าโอบอุ้มพยุงเศรษฐกิจที่กำลังวิกฤติเป็นจำนวนเงินถึง ๒.๕ ล้านล้านบาท ซึ่งนับเป็น ๔๐ เปอร์เซ็นต์ของผลิตภัณฑ์มวลรวมของประเทศและจากนั้นจนบัดนี้เศรษฐกิจของประเทศ ในระบบทุนนิยมและเสรีนิยมตามกระแสโลกที่ปราศจากภูมิคุ้มกันที่ดีพอก็ทำให้ประเทศไทย ต้องเผชิญกับความยากลำบากและความไม่แน่นอนทางเศรษฐกิจ ซึ่งยังคงมีผลกระทบยาวนานมาจนถึงปัจจุบันนี้

ผลจากภาวะวิกฤติอันเนื่องมาจากเศรษฐกิจฟองสบู่แตก ทำให้หลายฝ่ายกลับมาหวนคิดและตระหนักถึง ลัทธิ “บริโภคนิยม” ที่สุดโต่ง ไร้ขอบเขต ความโลภและความมั่งคั่ง มั่งง่าย ที่มุ่งแต่ผลกำไรและลัทธิมือใครยาวสาวได้สาวเอา ว่าอาจจะมีใช้หนทางที่จะนำไปสู่จุดมุ่งหมายแห่งชีวิตที่ดีงามและสันติสุขได้ การเสนอแนะ การแสดงความคิดเห็นและการวิพากษ์เรื่อง “เศรษฐกิจพอเพียง” อันเนื่องมาจากพระราชดำริจึงมีมากยิ่งขึ้นจนกลายเป็นสดมภ์หลักและทางเลือกใหม่เพื่อการฟื้นฟูเศรษฐกิจ และวิถีชีวิตอันพึงปรารถนาของสังคมไทย ในระยะต่อมาดังเป็นที่ทราบกันทั่วไป

ในช่วงระยะเวลาเริ่มแรกของแผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๘ หลังจากภาวะวิกฤตทางเศรษฐกิจของประเทศผ่านไปประมาณ ๔ ปี และในขณะที่สดมภ์แนวคิดใหม่เรื่องเศรษฐกิจทางเลือกกำลังเป็นที่สนใจกันโดยทั่วไปนั้น รัฐบาลก็ได้ให้น้อมนำอัญเชิญปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไปเป็นปรัชญานำในการพัฒนาประเทศในช่วงของแผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมฉบับที่ ๘ (พ.ศ.๒๕๔๕ - ๒๕๔๙) โดยมีเหตุผลสรุปว่า จากการประเมินผลการพัฒนาในช่วง ๔ ทศวรรษที่ผ่านมาชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนถึงการพัฒนาที่ขาดสมดุล โดยประสบความสำเร็จเฉพาะในเชิงปริมาณ แต่ขาดความสมดุลด้านคุณภาพโดยเฉพาะอย่างยิ่งความเหลื่อมล้ำของการกระจายรายได้ ความยากจน และความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่รุนแรงขึ้น ได้สร้างความขัดแย้งในสังคมมากขึ้น นอกจากนี้ความอ่อนแอของสังคมไทย ที่ตกอยู่ในกระแสวัตถุนิยม ได้ก่อให้เกิดปัญหาทางศีลธรรมและปัญหาสังคมมากขึ้นด้วย^๑

^๑ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ , แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ , ฉบับที่เก้า (๒๕๔๕ - ๒๕๔๙), หน้า ข .

ดังนั้น แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่เก้า (พ.ศ.๒๕๔๕ - ๒๕๔๙) จึงเป็นแผนที่ได้อัญเชิญแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ตามพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาเป็น ปรัชญานำทางในการพัฒนาและบริหารประเทศ โดยยึดหลัก ทางสายกลาง เพื่อให้ประเทศรอดพ้นจากวิกฤต สามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคง และนำไปสู่การพัฒนาที่สมดุล มีคุณภาพและยั่งยืนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ และสถานการณ์เปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน

นอกเหนือไปจากการน้อมนำเอาปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ไปเป็นปรัชญานำในการวางแผนพัฒนาประเทศในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๙ ดังกล่าวข้างต้นแล้ว สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ(สำนักงาน กปร.) มูลนิธิชัยพัฒนาในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ตลอดจนหน่วยราชการที่เกี่ยวข้อง ก็ได้ริเริ่มดำเนินการในการทำโครงการ “เกษตรทฤษฎีใหม่” อันเป็นกระบวนการเริ่มต้นของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง สำหรับเกษตรกรซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศซึ่งทำกินอยู่ในพื้นที่ดินขนาดเล็ก ๓-๕ ไร่หรือมากกว่าและน้อยกว่าก็ได้ ตามสภาพของเกษตรกรและสภาพทางภูมิศาสตร์ ซึ่งก็ปรากฏว่าได้ช่วยทำให้ เกษตรกรโดยรวมที่ร่วมอยู่ในโครงการ มีสภาพและคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ทั้งในด้านเศรษฐกิจที่พึ่งพาตนเองได้ พออยู่ พอกิน และพอเพียงไม่เดือดร้อนกับทั้งในด้านสังคม วัฒนธรรมและวิถีชีวิตที่ดีขึ้นอย่างน่าพอใจสามารถรวมตัวกันเข้มแข็งเป็นรากฐานของการพึ่งพาตนเองได้ของชุมชนในอนาคตได้ ดังตัวอย่างการศึกษาผลสัมฤทธิ์ของเกษตรทฤษฎีใหม่ของ ๔๔ ครัวเรือนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งเป็นการศึกษาเฉพาะกรณีและได้นำเสนอไว้ในบทที่สี่ เพื่อเป็นตัวอย่างของผลสำเร็จที่เป็นรูปธรรมด้วยแล้ว

อย่างไรก็ตามในช่วงเริ่มแรกของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๙ จวบจนถึงปัจจุบัน รัฐบาลดูเหมือนจะให้ความสำคัญและให้น้ำหนักแก่แผนพัฒนาของประเทศน้อยลง และหันมาใช้แผนเชิงกลยุทธ์ เฉพาะเรื่องมากขึ้นซึ่งแม้จะให้ความสำคัญแก่คนระดับล่างรวมถึงเกษตรกรผู้ยากจนในชนบทมากขึ้น ด้วยโครงการสงเคราะห์เอื้ออาทรและนโยบายประชานิยมต่าง ๆ นับไม่ถ้วน แต่การพัฒนาเชิงโครงสร้างเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนอย่างยั่งยืนการขจัดความยากจนและการป้องกันอนุรักษ และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เสื่อมโทรมจากผลของการพัฒนาที่ผ่านมายังไม่ได้ผลชัดเจน เป็นรูปธรรมประกอบกับสังคมไทยที่ตกอยู่ในกระแสวัตถุนิยมก็มีแนวโน้มว่าจะเสื่อมทรามลงมากขึ้นในขณะที่ภาครัฐก็ยังคงดำเนินนโยบาย ทุ่มลงทุนในโครงสร้างทางเศรษฐกิจเพื่อการค้าและธุรกิจขนาดใหญ่เพื่อเร่งความเจริญเติบโต (Economic Growth) อยู่เช่นเดิมจึง มีผู้เรียกนโยบายเศรษฐกิจ ๒ ระดับนี้ว่า Dual Track Economy คือ เป็นทั้งประชานิยมด้านล่างและทุนนิยมเสรีด้านบนไปในขณะเดียวกัน

อย่างไรก็ดีแม้สถานการณ์ทางเศรษฐกิจจะดูกระเตื้องดีขึ้น แต่ก็ยังมีข้อห่วงใยจาก นักวิชาการหลายฝ่ายว่า นโยบายกระตุ้นการบริโภคภายในประเทศ และภาวะจากการอัดฉีดเม็ดเงินลงไปในโครงการเอื้ออาทรต่างๆ จำนวนมากอันเป็นการก่อภาระผูกพันการใช้เงินในอนาคตจะเป็นส่วนหนึ่งของปัจจัยที่ทำให้ประเทศไทยก้าวเข้าสู่วิกฤตทางเศรษฐกิจรอบใหม่ อันมีผลทำให้ประเทศไทยอาจต้องกลับไปเข้าสู่โครงการช่วยเหลือ ขององค์การการเงินระหว่างประเทศ(ไอเอ็มเอฟ) อีกเป็นครั้งที่สาม และนอกจากข้อกังวลดังกล่าวนี้แล้วก็ยังมีข้อพิจารณาในการที่จะต้องแก้ปัญหาให้ลุกล่งไปโดยเร็ว นั่นคือการแก้ไขปัญหาโครงสร้างหนี้ที่ไม่ก่อรายได้ (เอ็นพีแอล) หากต้องการจะให้ภาวะเศรษฐกิจเดินหน้าต่อไปอย่างไม่สะดุดหยุดลง ซึ่งในกรณีนี้มีตัวเลขที่น่าเป็นกังวลจากธนาคารแห่งประเทศไทย ที่ระบุว่า ขณะนี้ระบบธนาคารพาณิชย์ของไทย ยังมีหนี้ที่ไม่ก่อรายได้ (เอ็นพีแอล) สูงถึง ๗๑๗,๐๐๐ ล้านบาท ในจำนวนนี้ ส่วนหนึ่งเป็น เอ็นพีแอลที่อยู่ระหว่างปรับโครงสร้างหนี้ประมาณ ๓๐๐,๐๐๐ ล้านบาท และเป็นสินทรัพย์ที่รอการขายทั้งในธนาคารและศาลประมาณ ๔๐๐,๐๐๐ ล้านบาท^๒ อันเนื่องมาจากกิจการล้มเหลว หลังภาวะวิกฤติเศรษฐกิจฟองสบู่ในประเทศไทยครั้งที่ผ่านมา จากข้อเท็จจริงที่สินทรัพย์เหล่านี้ ยังรอการขายเพื่อนำเงินคืนหนี้ไม่สำเร็จ ธนาคารก็ไม่สามารถจะตัดสำรองหนี้ที่ตั้งไว้ได้ การปล่อยสินเชื่อเพื่อธุรกิจก็ยังคงเป็นไปไม่ได้ง่าย ๆ ภาคธุรกิจเอกชนก็ยังคงไม่มีการลงทุน แม้ดอกเบี้ยจะต่ำจนเป็นวิกฤติการณ์ของผู้ออมอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อนก็ตาม ดังนั้นการสร้างรายได้ เพื่อเป็นแรงส่งให้เศรษฐกิจเคลื่อนไปอย่างมั่นคงและยั่งยืน จึงเป็นเพียงนามธรรม แม้จะมีการกล่าวอ้างอย่างเป็นรูปธรรมก็ตาม และในที่สุดนักเศรษฐศาสตร์หลายฝ่ายก็มีความเห็นว่า การกระตุ้นเศรษฐกิจ โดยการสนับสนุนให้เกิดการบริโภคภายในประเทศให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ และโครงการทุ่มเทเงินลงทุนไปในโครงการเอื้ออาทรทั้งปวงไม่น่าจะเป็นแนวทางที่ดีที่สุดในการแก้ปัญหาเศรษฐกิจระยะยาวของชาติได้

อย่างไรก็ตามแม้กระแสนักคาดการณ์และประมาณการว่า เศรษฐกิจไทยได้ฟื้นตัวขึ้นบ้างแล้ว จนมีการปรับประมาณการ จีดีพี (G.D.P. Gross Domestic Product) ให้สูงขึ้นเกินความคาดหมายหลายเปอร์เซ็นต์ แต่แม้กระนั้นก็ตาม เสียงท้วงติงการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างผิดความคาดหมายท่ามกลางปัญหาความอ่อนแอเชิงโครงสร้างที่ยังมิได้รับการแก้ไขอย่างจริงจัง เพื่อให้เศรษฐกิจเติบโตอย่างต่อเนื่อง ปัญหาหนี้ที่ไม่ก่อให้เกิดรายได้ ซึ่งยังไม่มีผลคืบหน้าในการแก้ไขมากนัก และโดยเฉพาะอย่างยิ่งเงินนอกงบประมาณหรือเงินจากธนาคารของรัฐที่นำมากระตุ้นเศรษฐกิจจากหม้อตามนโยบายและโครงการเอื้ออาทรต่าง ๆ ของรัฐบาลที่มีแนวโน้มว่าน่าเป็นห่วงในอนาคต เนื่องจากไม่มีที่มาแน่ชัดว่า โครงการประชานิยมต่าง ๆ ที่รัฐทุ่มเทลงไปนั้น

^๒ แวนแก้ว (นามปากกา), “กระจกแปดหน้า”, ในไทยรัฐ, ๒๑ สิงหาคม ๒๕๔๖, : หน้า ๘.

มีการแยกบัญชีเฉพาะหรือไม่ว่าใช้ไปเท่าไร ใครเป็นผู้ตรวจสอบและที่สำคัญที่สุดหากล้มเหลวเสียหายหน่วยงานใดจะเป็นผู้รับผิดชอบ กล่าวสำหรับการลงทุนภาคเอกชน ปรากฏชัดว่าการลงทุนในธุรกิจขั้นพื้นฐานมีปริมาณน้อยมาก เนื่องจากธนาคารเข้มงวดในการให้สินเชื่อ ตลอดจนผู้ลงทุนเองก็ตื่นจากการลงทุนที่ได้ผลตอบแทนต่ำ ไปสู่การลงทุนที่ให้ผลตอบแทนสูงกว่า นั่นคือ ตลาดหุ้นและอสังหาริมทรัพย์ โดยมีการปั่นราคาหุ้นและการเก็งกำไร โดยปราศจากพื้นฐานมูลค่าที่แท้จริงจากพวกนักธุรกิจเก็งกำไร ทั้งภายในและภายนอกเพียงไม่กี่กลุ่มเท่านั้น จนนายธนาคารผู้มีชื่อเสียงท่านหนึ่งถึงกับวิจารณ์ว่า การฟื้นตัวของเศรษฐกิจไทยคราวนี้ คนที่ได้ประโยชน์จะเป็นพวกที่มีทรัพย์สินมากอยู่แล้วและพวกเก็งกำไร มิใช่ประชาชนทั่วไปอย่างแท้จริง^๓ ซึ่งปรากฏการณ์เช่นนี้เคยเกิดขึ้นแล้ว เมื่อคราวที่เศรษฐกิจฟองสบู่แตกครั้งที่แล้วและเมื่อประมวลเข้ากับสถานการณ์ที่ขณะนี้ได้มีการนำเงินนอกงบประมาณมาก่อหนี้สินให้ประชาชนมหาศาล จึงเท่ากับว่า ประชาชนระดับรากหญ้าเป็นผู้เสียเปรียบที่สุด เนื่องจากต้องเสียสละนำเงินในอนาคตของตนเองมาใช้จ่ายล่วงหน้าเพื่อสร้างกำไรให้ภาคธุรกิจอื่นซึ่งครอบครองอยู่ไม่กี่กลุ่ม ต่อยอดขึ้นไปให้มีความมั่งคั่ง มั่นคง และยั่งยืน ยิ่งขึ้นทั้งทางเศรษฐกิจและการเมืองโดยที่ไม่เกี่ยวอะไรกับคนส่วนใหญ่

จากสภาพการณ์ทางเศรษฐกิจและสังคม ดังกล่าวเป็นลำดับมาแล้วโดยสรุปแต่เบื้องต้น ทำให้กระแสของการผลักดันให้นำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง อันเนื่องมาจากพระราชดำริ มาใช้อย่างจริงจังและเป็นรูปธรรมมีมากขึ้น แม้ว่านโยบายทางการเมืองปัจจุบันที่ นำมาถ่วงดุลหาเสียงในการเป็นรัฐบาลอีก ๔ ปีข้างหน้าต่อไป หรือที่เรียกว่า “คิกออฟ แคมเปญ” จะมีได้ระดับถึง “น้อย” ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อให้ประเทศไทย สามารถยืนอยู่บนขาตนเองและสามารถพึ่งตนเองได้อย่างเข้มแข็งยั่งยืนในทุกมิติเลยก็ตาม แต่ก็มีผู้ที่เชื่อมั่นว่าการพัฒนาในแนวเดิมนี จะทำให้ “สังคมไทย” ไร้รากที่มั่นคง และอาจซวดเซไปได้ในอนาคตอันใกล้

อย่างไรก็ตาม การน้อมนำเอา ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ไปเป็น ปรัชญาในแผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๙ เพื่อกำหนดแผนในการพัฒนาและบริหารประเทศ ในระยะต่อไปประกอบกับมีความเห็นและข้อพิจารณาจากทั้งนักวิชาการ นักคิด นักพัฒนา และผู้นำชุมชนหลายฝ่ายให้นำปรัชญา

^๓ โฆสิต บั้นเปี่ยมรัษฎ์, “กล้าได้กล้าเสีย” ,ไทยรัฐ ,วันอังคารที่ ๒๓ กันยายน ๒๕๔๖, : หน้า ๖.

เศรษฐกิจพอเพียงไปได้อย่างจริงจังเป็นรูปธรรมในปัจจุบันนี้นั้น ก็ถือได้ว่าเป็นนิมิตหมายที่ดีที่แนวความคิด อันเป็น สัมมาทิฐิ เหล่านี้ จะได้รับการปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรมสมกับที่ได้ทรงพระราชทานไว้ และนอกเหนือไปจากนั้นการน้อมนำเอาปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปปฏิบัติในการดำเนินชีวิตก็เท่ากับการปฏิบัติตน อยู่ในหลักแห่งพระพุทธธรรมนั่นเองด้วยว่าทั้งปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและหลักพุทธธรรม นั้น ประสานสอดคล้องกันอย่างไม่สามารถจะแยกออกได้ นั่นเอง กล่าวกันว่า หากใครก็ตามวางเทียบ ปรัชญาของ “เศรษฐกิจพอเพียง” กับ “หลักพระพุทธธรรม” เข้าด้วยกันแล้วจะวิเคราะห์ได้โดยง่ายว่า ปรัชญาและแนวคิดของทั้ง ๒ เรื่อง สอดประสานเข้ากันได้ดูเนื้อเดียวกัน พุทธปรัชญาและพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธองค์นั้นมีกำเนิดมาสองพันห้าร้อยกว่าปียาวนานก่อนที่ปรัชญา “เศรษฐกิจพอเพียง” จะเกิดขึ้น พระพุทธธรรมนั้นมีเคยล้ำสมัย ยังเป็นของเที่ยงแท้ แน่นนอน และยังคงประโยชน์แก่ชาวโลกอย่างไรกาลเวลา พระพุทธศาสนา กล่าวถึง “เศรษฐกิจพอเพียง” มาก่อน ดังจะเห็นได้จากหลักแห่ง “สัมมาอาชีวะ” ซึ่งเป็นมรรคสำคัญในมรรคมีองค์แปด ซึ่งพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) ได้นำมาอธิบายไว้ในเศรษฐศาสตร์แนวพุทธว่า “เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ คือ เศรษฐศาสตร์สายกลางหรือ เศรษฐศาสตร์มัชฌิมา หรือ เศรษฐศาสตร์มัชฌิมาปฏิปทา เนื่องเพราะระบบชีวิตหรือวิถีชีวิตในพระพุทธศาสนา ที่เรียกว่า “มรรค” นั้นก็มีชื่ออยู่ชัดแล้วว่า “มัชฌิมาปฏิปทา” สัมมาอาชีวะ คือ ความถูกต้องความพอดี และหากไม่เป็นไปตามหลักการนี้แล้ว ก็จะมีคำถามว่าความเจริญรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจ (Economic Growth) หรือความมั่งคั่ง (Wealth) นั้นจะเป็นไปเพื่ออะไรกันแน่ หากไม่เป็นไปเพื่อชีวิตที่ถูกต้องดีงามของมนุษย์

ความเห็นและทรรศนะทำนองนี้ ก็คือ ปรัชญาและหลักการของเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่มุ่งเน้นไปที่ “พออยู่พอกิน” “พอเพียงและพอประมาณ” ทั้งร่างกายและจิตใจ อันเป็นดุลยภาพและคุณภาพชีวิตที่เหมาะสม สำหรับวิถีชีวิตคนไทย พร้อมกับการสร้างสรรค์คุณธรรมที่ดีของชีวิตและสิ่งอันเกี่ยวเนื่องแก่ชีวิตรอบตัวคือ การให้และการไม่เบียดเบียนผู้อื่น ชุมชน สังคม ประเทศชาติ สิ่งแวดล้อมและต่อโลกนี้โดยรวม

ด้วยเหตุนี้เองหากจะวิเคราะห์ความเป็น “เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ” และ “เศรษฐกิจพอเพียง” อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ดูอย่างถ่องแท้แล้วจะเห็นว่าต้นกำเนิดทั้งสองหลักการเกิดขึ้นจาก ความเป็น “สัมมา” และ ความเมตตาที่จะไม่เบียดเบียนกันเอง ระหว่าง “ชีวิตต่อชีวิต” ชีวิตกับธรรมชาติ ระบบนิเวศ (Eoology) และองค์ประกอบของสภาพแวดล้อม (Environment) โดยรวม สรรพสิ่งในโลกย่อมเกื้อกูลอาศัยซึ่งกันและกัน การเอารัดเอาเปรียบเบียดเบียนซึ่งผลประโยชน์กัน ทำให้เกิดความเสียหายแก่ตนเองและผู้อื่น (รวมถึงสรรพสิ่งต่าง ๆ ด้วย) เช่น เศรษฐกิจวิกฤติและภาวะฟองสบู่แตกในอดีต เป็นต้น ความเสียหายต่อตนเอง ได้แก่ ระดับคุณภาพคุณธรรมในจิตใจของคนต่ำลงเพราะเห็นแก่ตนเองและเบียดเบียนทำลายผู้อื่นและธรรมชาติ เช่น การบุกรุกทำลายป่าและใช้

ทรัพยากรธรรมชาติให้สิ้นเปลืองหมดไปอย่างรวดเร็ว อันเป็นการทำลายระบบนิเวศเพื่อผลประโยชน์ส่วนตนเพียงลำพัง นอกจากนี้ ศีลธรรม มโนธรรมและจริยธรรมที่เสื่อมโทรมลงของคนไทยคือตัวอย่างที่เห็นได้ชัดว่าส่วนหนึ่งเป็นผลของการพัฒนา ตามกระแสระบบทุนนิยมที่ประเทศไทยดำเนินมากกว่า ๕ ทศวรรษ นั้นเอง

อย่างไรก็ดีหากจะได้อ้อนกลับไปพิจารณา ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริจากการที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงตรากตราพระราชวรกาย ทรงงานหนักตรากตราต่อเนืองมากกว่า ๕๐ ปี ที่ผ่านมานั้น จะเห็นได้ชัดว่า โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ซึ่งบัดนี้มีจำนวนมากถึง ๓,๐๐๐ โครงการนั้นเป็นไปตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงซึ่งมีจุดมุ่งหมายหลักที่ความ “พออยู่ – พอกิน” และ การดำรงชีวิตอยู่ที่สมณะ พอเพียง ในทุกมิติของชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน แนวความคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงนี้ หากวิเคราะห์ดูอย่างชัดเจนแล้วจะเห็นได้ว่า ประสานสอดคล้องอย่างแนบแน่นอยู่กับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลักธรรมสำคัญที่ว่าด้วย ทางสายกลาง หรือ “มัชฌิมาปฏิปทา” ซึ่งเป็นการเดินสายกลางในระดับจริยธรรมหรือโลกียธรรม ด้วยวิถีแห่งพุทธะ ตราบเท่าที่ยังไปไม่ถึงระดับปรมาตมหรือโลกุตระธรรม โดยพัฒนา “ปัญญา” ให้รู้เท่าทันความเป็นไปของชีวิตและของโลก^๔ รู้จักแยกแยะคุณค่าแท้และคุณค่าเทียม รู้จักการประสานกลมกลืนกับโลก ชีวิตและธรรมชาติใช้ประโยชน์และนำกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ และทรัพยากรธรรมชาติมาใช้เท่าที่จำเป็นต่อชีวิต โดยไม่โลภ และมุ่งเน้นการผลิตรายประโยชน์ (Utility) โดยเป็นการเบียดเบียนชีวิตผู้อื่นหรือสิ่งอื่นเพื่อผลประโยชน์ของตนเองถ่ายเดียว ขณะเดียวกันก็รู้เท่าทันความเปลี่ยนแปลงตามกฎแห่งอริยสัจและพระไตรลักษณ์ ทำให้ชีวิตสามารถดำรงอยู่ได้โดยมีอิสระภาพ ไม่ยึดมั่นถือมั่น ดำรงชีวิตอยู่ได้โดยมี “ปัญญา” เป็นตัวกำกับอยู่ได้โดยไม่โลภ ไม่เบียดเบียนไม่แก่งแย่งชิงดี และหลงใหลได้ปลื้มกับวัตถุจนเกินสมควร จนกลายเป็นผู้คลั่งไคล้ในกระแส “วัตถุนิยม” และ “บริโภคนิยม” ไปในที่สุด

เรื่องความไม่โลภ ความพอดี และการรู้จักดำเนินชีวิตที่พอเพียงนั้น เป็น “คำแนะนำ – สั่งสอน” หลักที่ทรงพระราชทานแก่พสกนิกรที่เป็นเกษตรกรผู้ยากไร้ – รายย่อยเสมอมาทรงกำชับ “ไม่ให้ขายที่นา” เพราะเป็นที่ทำกินซึ่งต้องปลูกข้าวไว้กิน ตามหลัก “คนไทยต้องกินข้าว” เป็นหลักสำคัญ ทรงแนะนำว่า ใครมาให้ราคาแพงก็อย่าขาย (ที่ดิน) ขายที่มาซื้อของฟุ่มเฟือยแล้วก็หมดไปโดยไม่มีประโยชน์ ให้ใช้ชีวิตด้วยการเดินสายกลาง ไม่ให้ทั้งเดือดร้อนและฟุ่มเฟือยเกินไปดังนี้เป็นต้น

^๔ W.Rahula, Venerable Dr., **What the Buddha Taught** ,(Bangkok, Haw Trai Foundation, 2004), P.76.

วิเคราะห์ดูจากทุกมิติ ในบริบทของเศรษฐกิจพอเพียงแล้วจะเห็นได้ว่าปรัชญา “เศรษฐกิจพอเพียง” แนะนำให้คนรู้จักค่าของความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์โดยไม่ต้องพึ่งพาวัตถุ หรือเป็นวัตถุนิยมมากนัก ความเอื้ออาทรต่อกันและคุณธรรมในตนเอง มีคุณค่ามากกว่าอรรถประโยชน์ที่เกินจำเป็น การถือคุณ สงเคราะห์กันเองในชุมชนและมีความเคารพต่อธรรมชาติแวดล้อม ทำให้ชีวิตปลอดภัยโปร่งเบาสบาย ทั้งกายใจ ด้านใจก็สงบสันติมีอิสรภาพ ทางกายก็มี “พอเพียง” ตามอัตภาพ ด้านสรรพสิ่งรอบตัว ทั้งระบบนิเวศ ชุมชน และสังคมก็ยั่งยืน การเอื้อต่อกันและยัง “ให้กัน” เป็นสิ่งที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงย้ำอยู่เสมอว่า เป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้ประเทศชาติอยู่รอดได้

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริจะถูกหยิบยกขึ้นมาเป็นสดมภ์หลักในการแก้ไขวิกฤติทางเศรษฐกิจของชาติอยู่ในขณะนี้ และไม่ว่าจะมีการดำเนินการกันอย่างจริงจังแค่ไหนก็ตาม แต่ประกายความคิดจากแนวคิด “เศรษฐกิจพอเพียง” ของพระองค์ ซึ่งนำมาจากหลักแห่ง “พุทธธรรม” ซึ่งมีขึ้นกว่าสองพันห้าร้อยกว่าปีมาแล้ว ก็ได้ปลุกสำนึกแห่งความ “รู้สึก – ผิดชอบ – ชั่วดี” และการตระหนักถึงความ “ผิดพลาดในอดีต” ที่ว่า “เศรษฐกิจดี – สังคมมีปัญหา – การพัฒนาไม่ยั่งยืน” อย่างน้อยก็ในบางแง่มุม ให้สว่างไสวขึ้นมาอย่างกว้างขวางว่า เศรษฐกิจกระแสหลัก หรือ เศรษฐกิจกระแสโลก ในยุคโลกาภิวัตน์และทุนนิยม วัตถุนิยม ข้ามชาตินั้น เน้นแต่เรื่องของ ทุน โอกาส เงิน และกำไร จนกระทั่งต้องยอมสูญเสียสิ่งที่มีคุณค่าของชีวิตไป เช่น คุณธรรม จริยธรรมและวิถีชีวิตที่ดั่งงามในอดีตไปเสียสิ้น นอกไปจากนี้ยังละเลยเรื่องของ “ชีวิต” เรื่องของ “คน” เรื่องคุณค่าและคุณภาพของ “คน” จนสรุปได้ว่า เศรษฐศาสตร์กระแสหลักนั้น คงมิใช่คำตอบที่ดีของสังคมไทยในอนาคตอย่างแน่นอน และในท่ามกลางกระแสขับเคลื่อนของ “เศรษฐกิจพอเพียง” ที่สอดประสานเป็นแนวเดียวกัน “เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ” ก็น่าจะเห็นคำตอบเบื้องต้นอย่างชัดเจนว่าประเทศไทยคงต้อง “เว้นวรรค” เศรษฐกิจกระแสหลัก ที่เรายังไม่พร้อม ไปสู่ “วิถีแห่งพุทธะ” นั่นคือ การน้อมนำเอาเศรษฐกิจพอเพียงและหลักพุทธธรรมมาเป็นหลักในการดำรงชีวิตในอนาคตข้างหน้าต่อไป

จากสาระสำคัญที่ได้กล่าวมาโดยลำดับในบทสรุปนี้ ผู้วิจัยเห็นควรสรุปประเด็นหลักสำคัญโดยย่อตามลำดับดังนี้

การศึกษาวิเคราะห์ปรัชญาและแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนาทำให้ได้พบว่า

๖.๑.๑ ปรัชญาและแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริที่มาจากหลักธรรมในพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในหลักธรรมข้อที่ว่าด้วยมัชฌิมาปฏิปทา หรือการเดินทางสายกลางที่ได้ทรงชี้แนะให้นำไปเป็นหลักและแนวทางในการดำรงชีวิตของประชาชนทุกระดับ เพื่อเป็นภูมิคุ้มกันแก่ชีวิตทั้งในยามวิกฤติและในยามปกติ และเพื่อการมีชีวิตที่ดีงาม ยั่งยืน และมีคุณภาพ

๖.๑.๒ นอกเหนือไปจากหลักพระพุทธธรรม ในเรื่องมัชฌิมาปฏิปทาหรือทางสายกลางแล้ว แนวพระราชดำริที่สำคัญอื่น ๆ เช่นเรื่องของความพอเพียง ความพอดี ความมีสติ ความประหยัดอดออม ความมีเหตุผล และความไม่โลภ ก็เป็นหลักและแนวทางที่สอดคล้องกับหลักพระพุทธธรรมในเรื่องของความสันโดษ ความไม่เบียดเบียน ความวิริยะอุตสาหะ ความพอประมาณในการบริโภค (มัตตัญญูตา) และความไม่ประมาท เป็นต้น

๖.๑.๓ ปรัชญาและแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริ และหลักพระพุทธธรรม สอดคล้องต้องกันในการมุ่งเน้นไปที่การมีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย สงบสุข งดงาม มีศานติ มีทั้งคุณภาพและคุณภาพของชีวิต ไม่เบียดเบียนชีวิตและทำลายธรรมชาติ กับทั้งยังมีภูมิคุ้มกันที่ไม่ตกอยู่ในกระแสของบริโภคนิยม และวัตถุนิยม ซึ่งมีตัวเร่งเป็นกิเลส จนเกินสมควร

๖.๑.๔ การพัฒนาประเทศในอดีต ซึ่งยึดถือแนวทางของการเร่งรัดพัฒนาความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ (Economic Growth) แต่เพียงประการเดียวเป็นการกระตุ้นให้เกิดสังคมวัตถุนิยมและบริโภคนิยม และได้พิสูจน์ให้เห็นว่านอกจากจะไม่สามารถสร้างความเจริญที่ยั่งยืนได้แล้วยังอาจทำให้ประเทศชาติล่มสลาย จากการกระตุ้นให้เกิดกิเลสและความโลภจากการเสพย์โภคทรัพย์อย่างไม่มีการจำกัดและไม่มีขอบเขตอีกด้วย

๖.๑.๕ วิทยานิพนธ์ ฉบับนี้ ได้ศึกษาเปรียบเทียบ และวิเคราะห์แล้วเห็นว่า หลักแห่งพระพุทธธรรม และปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นแนวทางเดียวและเป็นหนทางหลัก ที่จะทำให้สังคมมีความเข้มแข็ง ช่วยตนเองได้ และสามารถพัฒนาไปในวิถีแห่งพุทธ สร้างความเจริญที่มั่นคงและยั่งยืนสืบต่อไปได้ในที่สุด

๖.๑.๖ ในประการสุดท้าย นอกไปจากการศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบ กรอบแห่งความคิดและทฤษฎีการพัฒนาประเทศกับการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนาแล้ว การศึกษาภาคสนาม ในกรณีศึกษา ๔๔ ครัวเรือน เกษตรทฤษฎีใหม่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ยังเป็นบทพิสูจน์ที่แสดงให้เห็นเป็นรูปธรรมว่า เกษตรทฤษฎีใหม่ในฐานะที่เป็นกระบวนการพื้นฐานสำหรับเกษตรกรในเรื่อง เศรษฐกิจพอเพียงนั้น สามารถสร้างความพออยู่ พอกิน พอเพียง เพื่อเป็นรากฐานในการสร้างความมั่นคงเข้มแข็งในขั้นต่อไป สำหรับครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติได้ในที่สุด

๖.๒ ข้อเสนอแนะ

จากผลของการศึกษาวิจัยของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ทั้งในเชิงคุณภาพและปริมาณ ดังได้เรียบเรียงไว้ตามลำดับ จนปรากฏผลสรุปเป็นข้อเสนอแนะจากผลการศึกษาเป็นภาพรวมดังกล่าวแล้ว

เพื่อที่จะให้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง อันเนื่องมาจากพระราชดำริสามารถมองเห็นได้ผลได้อย่างเป็นรูปธรรม วิทยานิพนธ์ฉบับนี้จึงได้เสนอแนะการดำเนินงานและข้อปฏิบัติเพื่อให้บรรลุถึงผลสำเร็จตามเป้าหมายที่กำหนดไว้เป็นลำดับขั้นตอน ดังต่อไปนี้

๖.๒.๑ ในระดับประเทศ

๑. กำหนดให้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เป็นวาระแห่งชาติ (National Agenda) เพื่อที่จะกำหนดกรอบนโยบายการพัฒนาและบริหารประเทศให้สอดคล้องและเป็นไปในแนวทางเดียวกันกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในทุกด้าน

๒. นำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๙ ซึ่งได้น้อมนำเอาปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นปรัชญาในการกำหนดแผนและแนวทางการพัฒนาประเทศไว้แล้ว มาใช้เป็นแนวทางหลักในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศอย่างจริงจัง

๓. ยุติการพัฒนาที่มุ่งเน้นแต่ความเจริญทางวัตถุ (Materialism) เพียงประการเดียวโดยไม่นำความเจริญทางด้านจิตใจ (Spiritual) มาเป็นส่วนประกอบด้วย โดยภาครัฐต้องกระทำเป็นตัวอย่างโดยเร่งด่วน

๔. ให้องค์กรภาครัฐทุกระดับน้อมนำเอาปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปเป็นหลักและแนวทางในการวางแผนปฏิบัติให้สอดคล้องต้องกันเป็นเครือข่ายทั่วประเทศ

๕. นำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้เป็นพื้นฐานของการพัฒนาทุกระดับ ตั้งแต่การดำรงชีวิตของบุคคล ครอบครัว ชุมชน ภาครัฐ และภาคเอกชน

๖. สร้างกระบวนการทัศน์และค่านิยมร่วมในระดับชาติ มุ่งให้คนไทยเดินทางสายกลางตามหลักพระพุทธศาสนา สามารถพึ่งพาตนเองได้ มีภูมิคุ้มกันและมีอิสรภาพจากกระแสโลกาภิวัตน์ วัตถุนิยม และบริโภคนิยมจากภายนอก

๗. เร่งสร้างและฟื้นฟูค่านิยมและคุณค่าที่ดีในสังคมไทย โดยมุ่งเน้นให้สังคมไทยเป็นสังคมคุณภาพ มีความเข้มแข็ง มีคุณภาพ มีคุณธรรมและ จริยธรรม เป็นสังคมสมานฉันท์และมีความรับผิดชอบตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

๖.๒.๒ ในระดับชุมชน

๑. สร้างรากฐานความมั่นคง แข็งแรง ในชุมชน ตามหลักพุทธธรรมและปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยไม่เร่งรัดพัฒนากิจกรรมที่เน้นผลได้ทางวัตถุ อันเป็นการส่งเสริมความโลภ ความเห็นแก่ตัวและทำลายทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม และระบบนิเวศน์ของส่วนรวมในชุมชน

๒. รื้อฟื้นระบบ “ บ - ว - ร ” โดยให้ความสำคัญกับพระพุทธศาสนาให้มากขึ้น ในฐานะเป็นฐานหลักแห่งวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของคนไทยมานาน นับเป็นพันปี ให้วัดและพระสงฆ์ได้มีส่วนร่วมในการสั่งสอนอบรม ชี้นะ และมีสิทธิร่วมในการตัดสินใจในกิจการทุกประการ อันมีผลกระทบต่อคนในชุมชนและสังคมนั้น ๆ

๓. เร่งสร้างระบบการรวมตัวกันของคนในชุมชน ในกิจกรรมทุกอย่างไม่ว่าจะเป็น เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม เพื่อเป็นกำลังในการปกป้องสิทธิ ส่วนได้เสีย และผลกระทบจากภายนอกที่จะแพร่ขยายเข้าสู่ชุมชนตลอดจนความไม่เป็นธรรมและเอา รัด เอาเปรียบต่าง ๆ

๔. วางระบบเศรษฐกิจพอเพียงในระดับชุมชนโดยเน้น “ทำเพื่อกินเพื่ออยู่” และให้ “พอมี - พอกิน” เป็นฐานเบื้องต้น ก่อนที่จะนำส่วนเกินออกจำหน่าย การเกษตรกรรมนั้น ให้เน้นเรื่องการเกษตรกรรมแบบผสมผสาน และละเว้นปุ๋ยเคมีและยาฆ่าแมลงที่มีผลกระทบต่อสภาพแวดล้อม

๕. สร้างสังคมสมานฉันท์ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ขึ้นในชุมชนรื้อฟื้นวัฒนธรรมและวิถีชีวิตที่ดีงาม และฟื้นฟูพระศาสนาเพื่อให้เป็นหลักที่พึ่งทางใจแก่ชุมชน

๖. สร้างองค์ความรู้ใหม่ในระบบการศึกษาของชุมชนโดยไม่แยกคนออกจากระบบวิถีชีวิตและธรรมชาติ และไม่เน้นแค่การศึกษาแบบท่องจำและเพื่อการเอาตัวรอดในสถานศึกษาโดยไม่เข้าใจโลก ชีวิต สังคม และสิ่งแวดล้อมรอบตัว

๗. สร้างอุดมการณ์แห่งชาวพุทธ และการดำเนินชีวิตของชาวพุทธที่มุ่งเน้นศานติ และความสงบสุข และหลีกเลี่ยงอุดมการณ์ของการพัฒนาสมัยใหม่ที่แก่งแย่ง แข่งขัน และการกระตุ้นให้เกิดกิเลส และความโลภ ที่ตรงกันข้ามกับวิถีแห่งพุทธะในทุกชุมชนและในสถานศึกษาทุกระดับ

๘. รวมกลุ่มอาชีพ เช่น กลุ่มผู้ประกอบการหรือสหกรณ์ต่าง ๆ เพื่อกำหนดหลักและวิธีการในการต่อรองผลประโยชน์ จากผลผลิตอย่างเป็นธรรมและเพื่อช่วยปกป้องการเอา รัดเอาเปรียบจากภายนอกชุมชน

๖.๒.๓ ในระดับครัวเรือนและบุคคล

๑. ยึดหลักสายกลางในการดำรงวิถีชีวิต คือ พอเพียง พอประมาณอย่างมีเหตุผล มีปัญญา มีภูมิคุ้มกัน รู้เท่าทันโลก

๒. ยึดมั่นในหลักพระพุทธธรรมในการประพฤติปฏิบัติ คือ มีศีลธรรมไม่โลภ ไม่เบียดเบียน สันโดษ และให้คุณค่าต่อการพัฒนาภายใน คือ จิตใจ มากกว่าภายนอก คือ วัตถุ

๓. ดำรงตนอยู่ในหลักพระพุทธธรรมและดำเนินชีวิตอย่างมีคุณธรรม จริยธรรมและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ คือ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เกื้อกูล สมานฉันท์ และรู้จักสามัคคีตลอดจนให้ความร่วมมือในกิจกรรมของชุมชน

๔. สร้างจิตสำนึกสาธารณะ มีสัมมาทิฐิ มีความสมดุลในชีวิต ซื่อสัตย์ สุจริต และละเว้นความชั่วและบาปทั้งปวง

๕. ขยันหมั่นเพียรในสัมมาอาชีพะ รักษาและพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่น สืบสานวัฒนธรรมและประเพณีที่ดั่งามตลอดจนอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ สภาพแวดล้อม และระบบนิเวศน์ ส่วนรวมไว้ให้ยั่งยืน

๖. ในภูมิภาคและหากสภาพภูมิประเทศเหมาะสมให้ทำเกษตรกรรม ทฤษฎีใหม่ เพื่อสร้างความเข้มแข็ง และพึ่งตนเองได้ อันเป็นรากฐานของการสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนต่อไป

๗. ลด ละ เลิก การเสพย์และการใช้จ่ายในสินค้าและบริการที่กระตุ้นกิเลสและความโลภ ในระบบวัตถุนิยม และบริโภคนิยมแต่ใช้จ่ายอย่างพอประมาณและมีคุณภาพไม่ทำให้ชีวิตแร้นแค้นฟืดเคืองจนเกินไป

วิทยานิพนธ์ เรื่อง การศึกษาวิเคราะห์ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา (Acritical Study of H.M.the King's Sufficiency Economy Philosophy and Buddhism) ฉบับนี้ ได้พยายามที่จะวิเคราะห์เปรียบเทียบหลักพุทธธรรมในพระพุทธศาสนาเข้ากับปรัชญา และแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริ โดยชี้ให้เห็นกรอบพื้นฐานและบริบทอันเนื่องด้วยกัน เหมือนกันและสามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้จริงจริงอยู่พระพุทธธรรม เช่น มัชฌิมาปฏิปทา หรือทางสายกลาง นั้นเป็นองค์ธรรมที่สำคัญที่ลุ่มลึกละเอียดอ่อนและมีขอบเขตกว้างขวางมาก และเป็นหนทางหรืออริยมรรคสำคัญที่จะนำทางบรรชิตไปสู่จุดมุ่งหมายที่สูงที่สุด แต่พุทธธรรมนี้และองค์ธรรมข้ออื่น ก็เอื้อและเกื้อกูลต่อวิถีชีวิตของคฤหัสถ์ในระดับโลกียธรรมและจริยธรรมให้สามารถดำเนินชีวิตไปในทางสายกลาง เพื่อชีวิตที่ดั่งามและประเสริฐ เป็นมรรคที่จะนำทางไปสู่ชีวิตที่ดั่งามกว่า และบรรลุจุดมุ่งหมายที่สูงกว่าในโลกุตรธรรมได้ในอนาคตเช่นกัน

นอกจากความมุ่งหมายที่จะเทียบเคียง การพัฒนาประเทศในช่วงที่ผ่านมากับการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ และหลักพุทธธรรมต่าง ๆ กับปรัชญาและแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ซึ่งเป็นแนวทางเดียวกับเศรษฐศาสตร์แนวพุทธหรือเศรษฐศาสตร์มีชัฒิมา อันเป็นความมุ่งหมายและสารัตถะของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้แล้ว ผลที่เห็นได้ชัดเจนจากการศึกษาอีกประการหนึ่ง ก็คือ “ปัญญา” ในพระพุทธานุศาสนานั้นเป็น “ปัญญา” อันยิ่งใหญ่ที่สามารถแก้ไขปัญหาชีวิตของมนุษย์ได้ในทุกระดับ และสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการแก้ปัญหา ต่าง ๆ ของสังคมของประเทศชาติและของโลก ซึ่งแตกต่างจากความรู้สูงสุดของศาสตร์ต่างๆซึ่งเป็นเพียงองค์ความรู้ที่เป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่การเพิ่มกิเลสแก่ชีวิต ทำความเสื่อมสลายให้กับสังคมและธรรมชาติสิ่งแวดล้อมของโลกที่เราอาศัยอยู่ โดยไม่สามารถที่จะแก้ไขปัญหาและเสริมสร้างวิถี “ชีวิตที่งดงามและพึงปรารถนา” อย่างแท้จริง ได้เลย

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

พระราชกระแส พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. บันทึกพระราชดำริจากการทรงงาน
ของนายมัญญ มุกข์ประดิษฐ์. กรุงเทพมหานคร, ๒๕๓๒ - ๓๖.

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. บันทึกถึงชัยพัฒนา - ทฤษฎีใหม่
กรุงเทพมหานคร : ๒๕๓๗.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย .
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย , ๒๕๓๙.

มหามกุฏราชวิทยาลัย , พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับสยามรัฐสเดปิฎก , กรุงเทพมหานคร
โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย , ๒๕๒๓.

มหามกุฏราชวิทยาลัย . พระไตรปิฎก พร้อมอรรถกถา แปล ชุด ๙๑ เล่ม ,
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย , ๒๕๓๔.

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว , พระราชดำรัสเนื่องในพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ,
กรุงเทพมหานคร : ๒๕๒๙.

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว . พระราชทานสัมภาษณ์ ส่วนพระองค์.
กรุงเทพมหานคร : ๒๕๓๒.

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. พระราชดำรัสเนื่องในวันเฉลิมพระชนมพรรษา
กรุงเทพมหานคร : ๒๕๓๔.

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. พระราชดำรัสเนื่องในวันเฉลิมพระชนมพรรษา
กรุงเทพมหานคร : ๒๕๓๕.

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. พระราชดำรัสเนื่องในวันเฉลิมพระชนมพรรษา
กรุงเทพมหานคร : ๒๕๓๙.

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. พระราชดำรัสเนื่องในวันเฉลิมพระชนมพรรษา
กรุงเทพมหานคร : ๒๕๔๑

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี . พระราชทานสัมภาษณ์ส่วนพระองค์.
กรุงเทพมหานคร : ๒๕๓๒.

ข. ข้อมูลวิทยุภูมิ

(๑) หนังสือ

คณะกรรมการจัดงาน ๕ ธันวาคมหาราช , ๕ ธันวาคมหามงคเฉลิมพระชนมพรรษา

๗๖ พรรษา. , กรุงเทพมหานคร :๒๕๔๗.

ชัยอนันต์ สมุทรวานิช ศ.ดร. ,ทฤษฎีใหม่ : มิติที่ยิ่งใหญ่ทางความคิด.มูลนิธิคอนราด อาดเนาวิ กรุงเทพมหานคร : ๒๕๔๑.

ทินพันธุ์ นาคะตะ ศ.ดร. , พุทธศาสนากับสังคมไทย , กรุงเทพมหานคร : สมาคม รัฐประศาสนศาสตร์ , ๒๕๔๓.

ประเวศ วะสี ศ.นพ., ยุทธศาสตร์พระพุทธศาสนากับการพัฒนาประเทศไทย, กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกมล คีมทอง , ๒๕๔๖.

_____ วัฒนธรรมเสนาหา , พระธรรมปิฎก-ประเวศ วะสี –เอกวิทย์ ณ ถลาง, กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ,๒๕๔๔.

_____ พุทธเกษตรกรรม กับ ศาสนติสุขของสังคมไทย,กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ หมอชาวบ้าน, ๒๕๓๙

ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ ดร. ,เศรษฐศาสตร์สีเขียวเพื่อชีวิตและธรรมชาติ กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย , ๒๕๔๑

ปัจจัย บุญภาค ศ. เศรษฐศาสตร์ธุรกิจ , กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย บ.ไทยพัฒนาพานิช , ๒๕๑๕.

พระเทพโสภณ (ประยูร มีฤกษ์) ,โลกทัศน์ชาวพุทธ , กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณ์ ราชวิทยาลัย ,๒๕๔๓

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) , การพัฒนาที่ยั่งยืน(Sustainable Development).

กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิธรรมกับการพัฒนาชีวิต , กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม ,๒๕๓๒.

_____ . พุทธธรรม ,(ฉบับเดิม)กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ดวงแก้ว กรุงเทพมหานคร : ๒๕๓๖.

_____ . พุทธธรรม (ฉบับปรับปรุงและขยายความ) กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณ์ ราชวิทยาลัย , ๒๕๓๘.

_____ .ลักษณะแห่งพระพุทธศาสนา, กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม , ๒๕๓๙.

_____ .มาตรฐานชีวิตชาวพุทธ.กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม ,๒๕๔๐

พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตฺโต),ทางสายกลางกับความเข้าใจเบื้องต้นเกี่ยวกับมัชฌิมาปฏิปทา ,

กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม , ๒๕๓๓.

_____ . สัมมาทิฐิ . กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม , ๒๕๒๙ .

_____ . ทางออกจากระบบเศรษฐกิจที่ครอบงำสังคมไทย,กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิ
พุทธธรรม , ๒๕๓๒.

_____ . เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ, กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม , ๒๕๒๕.

_____ . สัมมาอาชีวะ, กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม , ๒๕๒๕.

_____ . พจนานุกรมพุทธศาสตร์ (ฉบับประมวลธรรม), กรุงเทพมหานคร :
บ.สื่อตะวันออกจำกัด , ๒๕๔๖.

_____ . พจนานุกรมพุทธศาสตร์(ฉบับประมวลศัพท์),กรุงเทพมหานคร:มหาจุฬาลงกรณ์
ราชวิทยาลัย ,๒๕๓๘.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) , หลักแม่บทแห่งการพัฒนาตน ,กรุงเทพมหานคร :

มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย , ๒๕๔๗.

พระไพศาล วิสาโล ,พระธรรมปิฎกกับอนาคตของพระพุทธศาสนา , กรุงเทพมหานคร :

มูลนิธิโกมล คีมทอง , ๒๕๓๓.

_____ . พุทธธรรมกับการพัฒนาสังคม, กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกมล คีมทอง, ๒๕๓๓.

พระโพธิญาณเถระ , รวมพระธรรมเทศนา – สัมมาสมาธิ ,กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา ,
๒๕๔๓

พวงรัตน์ ทวีรัตน์, ระเบียบวิธีวิจัยทางสังคมศาสตร์, กรุงเทพมหานคร:

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ., ๒๕๓๘.

มัญญ มุกข์ประดิษฐ์ , จิตวิทยาตามแนวพระราชดำริ, คณะจิตวิทยา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ,
๒๕๔๒.

_____ .โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ : รูปแบบและแนวคิดในลักษณะเป็น
ยุทธศาสตร์สังคม , เอกสารวิจัยส่วนบุคคลวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร ,
๒๕๓๔

_____ . นวมหาราช , กรุงเทพมหานคร : บ.สัมพันธพาณิชย์ ,๒๕๓๑.

_____ . ประทีปแห่งแผ่นดิน (พิมพ์ครั้งที่ ๓). กรุงเทพมหานคร , บ.เทวนที เซนจูรี่ ,๒๕๔๒.

_____ . สมเด็จพระภูมิพลมหาราชกับพระราชกรณียกิจด้านวิทยาศาสตร์เทคโนโลยี
พลังงานและสิ่งแวดล้อม,กรุงเทพมหานคร:กระทรวงวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและ
การพลังงาน,๒๕๓๐.

ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร , มิติทางวัฒนธรรมในยุคเศรษฐกิจพอเพียง (รายงานการสัมมนา)

กรุงเทพมหานคร : บ.อัมรินทร์ พรินตติ้ง , ๒๕๔๔.

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, รวมปาฐกถาด้านการศึกษา ,

กรุงเทพมหานคร : พิมพ์เนื่องในการเกษียณอายุราชการ ดร.อุมา สุคนธมาน ,

๒๕๔๗, มปป.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช) ,แผนพัฒนาเศรษฐกิจ

และสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๙ , กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ ศุภสภา , ๒๕๔๔.

————— . แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๘, กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์ศุภสภา , ๒๕๔๐.

————— . แนวความคิดการพัฒนาประเทศ , กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ศุภสภา , ๒๕๔๔.

————— . ๕ ทศวรรษ สภาพัฒนา . กรุงเทพมหานคร : เพชรรุ่ง การพิมพ์ , ๒๕๔๓.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช), รายงานการติดตาม

ประเมินผลการพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมของประเทศ : ครึ่งแผนพัฒนา

ฉบับที่ ๙ กรุงเทพมหานคร : สำนักงาน สศช., ๒๕๔๗.

สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (สน.กปร.) ,

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกับการพัฒนา , กรุงเทพมหานคร : ๒๕๓๐.

————— . โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ กรุงเทพมหานคร : สำนักงาน (กปร.),

๒๕๒๙

————— . ใต้ร่มพระบารมี ๒๐ ปี กปร., กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรุงเทพ , ๒๕๔๔.

————— . แนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระ

เจ้าอยู่หัว , กรุงเทพมหานคร : บริษัท ๒๑ เซนจูรี่ , ๒๕๔๐.

————— . สำนักราชเลขาธิการ ศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ,

กรุงเทพมหานคร : ๒๕๒๗.

————— . ๕๐ ปี แห่งการพัฒนาตามโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ,

กรุงเทพมหานคร : บ.ไอ.เอส. พรินตติ้ง เฮ้าส์ , ๒๕๔๓.

สำนักราชเลขาธิการ , ประมวลพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาท , กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์แผนที่ทหาร , ๒๕๑๘

สำนักนายกรัฐมนตรี, พระบรมราโชวาทและพระราชดำรัส , กรุงเทพมหานคร :

สำนักนายกรัฐมนตรี , ๒๕๒๔

สุเมธ ตันติเวชกุล ดร., บทบาทของโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริกับการสนับสนุน

ความมั่นคง , (เอกสารวิจัยส่วนบุคคล.วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร),

กรุงเทพมหานคร : ๒๕๒๘

_____ ได้เบื้องพระยุคลบาท , กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มติชน , ๒๕๔๕.

สุนทร พลามินทร์ ดร.และชุตินา ณะประ นานาทศนะเกี่ยวกับพระธรรมปิฎก,

กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๙.

สุนทร กุศลพัฒน์ (เรียบเรียง) ,ตามรอยพระราชดำริ เศรษฐกิจพอเพียง ทฤษฎีใหม่,

กรุงเทพมหานคร : สุวีริยาสาส์น , ๒๕๓๙.

ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน) ,มิติใหม่ทางวัฒนธรรมในยุคเศรษฐกิจพอเพียง,

กรุงเทพมหานคร : อัมรินทร์พริ้นติ้ง, ๒๕๔๔.

อภิชาติ พันธเสน ศ.ดร., พุทธเศรษฐศาสตร์ : กรุงเทพฯ สำนักพิมพ์อัมรินทร์ , ๒๕๔๔.

_____ . เศรษฐกิจพอเพียงของในหลวงกับการวิเคราะห์ความหมายของ

นักเศรษฐศาสตร์, (เอกสารประกอบการสัมมนาเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง),

กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิชัยพัฒนา – ที ดี อาร์ ไอ , ๒๕๔๒.

(๒) วิทยานิพนธ์ :

กุลลีนี มุทธากลิน ; “การศึกษาวิเคราะห์การบริโภคแนวพุทธปรัชญา” , วิทยานิพนธ์

เศรษฐศาสตร์มหาบัณฑิต ,บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ,

๒๕๓๙

ดลพัฒน์ ยศธร, “การนำเสนอรูปแบบการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ตามแนวพุทธศาสตร์” ,

วิทยานิพนธ์ ครุศาสตร์ ดุษฎีบัณฑิต ,จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , ๒๕๔๒.

พระขวัญเมือง สุหะ , “พุทธศาสนากับลัทธิบริโภคนิยม : ศึกษาเปรียบเทียบเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ

กับเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก” , วิทยานิพนธ์ อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย,

มหาวิทยาลัยมหิดล.

พระมหาสง่า พลสงคราม, “เปรียบเทียบเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธกับเศรษฐกิจพอเพียงในสังคมไทย”,

วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต , มหาวิทยาลัยมหิดล , ๒๕๔๒.

พระมหาสมโภชน์ ศรีพันธ์, “เศรษฐศาสตร์ตามแนวพระไตรปิฎก” , วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์

มหาบัณฑิต ,(ปรัชญา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ,

๒๕๓๕.

พระสายชล ศรีสว่าง , “เปรียบเทียบแนวคิดทางเศรษฐกิจกระแสหลักกับคำสอนของ
พระพุทธศาสนาที่เกี่ยวกับเศรษฐศาสตร์” , วิทยานิพนธ์ เศรษฐศาสตร์มหาบัณฑิต ,
มหาวิทยาลัยเกริก , ๒๕๔๖.

พิสมัย สอนบุญมี, “เปรียบเทียบปรัชญาเศรษฐศาสตร์กับปรัชญาพระพุทธศาสนา”,
วิทยานิพนธ์เศรษฐศาสตร์มหาบัณฑิต , มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ , ๒๕๓๗.

สุนทรารณณ์ เตชะพะโลกุล , “เศรษฐศาสตร์แนวพุทธกับวิถีทางพัฒนาของไทย” ,
วิทยานิพนธ์เศรษฐศาสตร์มหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ,
๒๕๓๔

(๓) บทความในวารสาร :

ชวลิต - วณิดา พิชาลัย , “เศรษฐศาสตร์แนวพุทธกับการอนุรักษ์พลังงานไทย”,
วารสารราชบัณฑิตสถาน , ปีที่ ๒๙ ฉบับที่ ๒ (เมษายน - มิถุนายน
๒๕๔๗) , หน้า ๓๘๒ - ๓๙๐.

มัญญ มุขข์ประดิษฐ์, “แนวคิดทฤษฎีใหม่และเศรษฐกิจพอเพียง” , วารสารมติชนบท ,
กรุงเทพมหานคร : (ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๒๑ , ๒๕๓๙) , หน้า ๓๐ - ๓๕.

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, “ บางแง่มุมแห่งความคิดคำนึง”, วารสาร
เศรษฐกิจและสังคม , ปีที่ ๓๐ ฉบับที่ ๓ (กรกฎาคม - สิงหาคม ๒๕๓๒) หน้า
๓๒ - ๓๕.

สมภาพ มานะรังสรรค์ , “การปรับสมดุลของระบบทุนนิยม”, วารสารสยามรัฐ สัปดาห์วิจารณ์,
ปีที่ ๔๙ ฉบับที่ ๔๒ (ศุกร์ที่ ๑๔ - พุธที่ ๒๐) มีนาคม ๒๕๔๐ , หน้า ๔๕.

สุเมธ ดันติเวชกุล ดร., “ทรงผูกพันกับประชาชนเป็นที่สุด” , วารสารอันเนื่องมาจาก
พระราชดำริ , ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๑ (มกราคม - มีนาคม ๒๕๔๗), หน้า ๒๗ - ๓๓.

(๔) สัมภาษณ์ :

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว , โปรดเกล้าให้ นายสุเมธ ดันติเวชกุล,

นายมัญญ มุขข์ประดิษฐ์ , นายพิมลศักดิ์ สุวรรณทัต สัมภาษณ์ เป็นกรณีพิเศษเมื่อ
วันที่ ๑๗ มีนาคม ๒๕๒๙ ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน

ข. ภาษาอังกฤษ

(1) Books

- Buddhadasa Bhikkhu ,**Handbook for Mankind** Bangkok :
Mahachulalongkornrajavidyalaya . Press.1967.
- Capa, Fritjot , **Uncommon Wisdom** , London : Flamingo Publishing ,1989.
- Chanchaochai , Danai **Dhamma Monent**. Bangkok : DMG books, 2003.
- Dhammapitaka , Phra.(P.A.Payuto) .**Thai Buddhism in the Buddhist World**.
Bangkok : Buddhadhamma Foundation.2001.
- Ketudat , Sippanon. **The middle Path for the future of Thailand**.
East-West Centre. Honnolulu. Hawai 1992.
- Schumacher , E.F. **Small is Beautiful**. Great Britaain : Cox and Wyman LTD, 1974.
- Sen Amartaya **Beyond the Crisis : Development Strategies in Asia**
Singapore : Institute of southeast Asia Study.1999.
- Siffin , J.William **Toward the Comparative of Public Administration**.
Indianna : Indianna U.Press 1959.
- The Thai Bureaucracy Institutional **Change and Development** East-West
Center.Honolulu Hawai.1966.
- Rahula, Walpola rev Dr. **What the Buddha Taught** .New York : Grove Press.1962.
- Roscoe, Gerald. **The Triple Gem**, An Introduction to Buddhism. Chiang Mai :
Silkworm Books, 1994.
- Thepsophon , Phra. **A Buddhist Worldview**. Bangkok :
Mahachulalongkonrajavidaylaya,2000.
- Thomas, Edward J. **The History of Buddhist thought** New Delhi :
Munshiram Manoharlal Published.1997.
- Webster's New World Dictionary of the American Language, Second
Edition : USA, the world Publishing Co,1970.

(๒) **Articles**

Chang Noi , (Pen name) **Self – reliant and illegal Economies.**

The Nation (Mar.31)2003., P.5A.

Editorial “**Moving the poor out to the suburbs**” , the Bangkok Post.

(Jan.16) 2003), P.10.

Onkgara , Sapon **How do we Know a meltdown won’t recur ?** The

Nation (Nov.2) 2003, P.6 A.

Sakboon , Mukdawan. **A poor world for the rich without the poor.**

The Nation. (Mar.8) 2003 ,P.4 A.

ภาคผนวก ก

แบบสอบถาม

การประเมินผลโครงการทฤษฎีใหม่อันเนื่องมาจากพระราชดำริ

ผู้รับการสัมภาษณ์ (นาย/นาง/นางสาว).....นามสกุล.....
บ้านเลขที่.....ชื่อบ้าน.....หมู่ที่.....
ตำบล.....อำเภอ.....จังหวัด.....
ผู้สัมภาษณ์.....
วันที่สัมภาษณ์.....

ส่วนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้รับการสัมภาษณ์

๑. เพศ

๑. ชาย

๒. หญิง

๒. อายุ.....ปี

๓. การศึกษา

๑. ไม่เคยเรียนหนังสือ

๒. เรียนแต่ไม่จบชั้นประถมศึกษาบังคับ

๓. จบการศึกษาภาคบังคับ (ป.๔ /ป.๖/ป.๗)

๔. จบชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น

๕. จบชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย

๖. จบระดับอนุปริญญาหรือเทียบเท่า

๗. จบระดับปริญญาตรีหรือเทียบเท่า

๘. จบสูงกว่าปริญญาตรี

๙. อื่น ๆ

๔. สถานภาพสมรส

๑. โสด

๒. แต่งงาน

๓. หย่าร้าง/หม้าย

๔. แยกกันอยู่

๕. ความสัมพันธ์กับหัวหน้าครัวเรือน

๑. หัวหน้าครัวเรือน

๒. ภรรยาหรือสามีหัวหน้าครัวเรือน

๓. บุตร

๔. บิดา/มารดาของหัวหน้าครัวเรือน

๕. ญาติ

๖. ผู้อาศัย

๖. จำนวนสมาชิกในครัวเรือน คน

๗. จำนวนสมาชิกในวัยแรงงาน (อายุ ๑๓ - ๖๐ ปี) คน

๗.๑ แรงงานภาคเกษตรทั้งหมด คน

๗.๒ แรงงานทำทฤษฎีใหม่ คน หลัก คน

เสริม คน

๗.๓ แรงงานอื่น ๆ คน

ส่วนที่ ๒ ข้อมูลการประกอบอาชีพ

๘. อาชีพหลักของครัวเรือนในปัจจุบัน (พิจารณาจากหัวหน้าครอบครัวเป็นหลัก)

๑. เกษตรกรรม ระบุ

๒. เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ

๓. รับจ้าง

๔. ค้าขาย

๕. รับราชการ / พนักงานรัฐวิสาหกิจ

๖. พนักงานร้านค้า / บริษัท / โรงงาน

๗. หัตถกรรม / อุตสาหกรรมในครัวเรือน

๘. ทฤษฎีใหม่

๙. อื่น ๆ

๙. อาชีพรองของครัวเรือน

๑. เกษตรกรรม ระบุ.....

๒. เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ

๓. รับจ้าง

๔. ค้าขาย

๕. รับราชการ / พนักงานรัฐวิสาหกิจ

๖. พนักงานร้านค้า / บริษัท / โรงงาน

๗. หัตถกรรม / อุตสาหกรรมในครัวเรือน

๘. ทฤษฎีใหม่

๙. อื่น ๆ

๑๐. ครั้วเรือนของท่านมีที่ดินจำนวนทั้งสิ้น

๑. ครั้วเรือนของท่านมีที่ดินถือครองในการทำประโยชน์ดังนี้

ก. กรณีที่มีการทำทฤษฎีใหม่ โดยมีบ้านอยู่ในแปลง

๑. ที่ทำทฤษฎีใหม่		ไร่
- ขุดสระ		ไร่
- ทำนา		ไร่
- ปลูกพืช		ไร่
- ปลูกบ้าน/โรงเก็บอุปกรณ์การเกษตร		ไร่
- อื่น ๆ		ไร่
๒. มีที่ทำการเกษตรอื่น ๆ จำนวน		ไร่
๓. ที่ทำประโยชน์อื่น ๆ เช่น ให้เช่า		ไร่
๔. ที่ทิ้งว่างเปล่า		ไร่
รวมที่ถือครองทั้งสิ้น		ไร่

ข. กรณีมีบ้านอยู่อาศัยนอกแปลงทฤษฎีใหม่ ประกอบด้วย

๑. ที่ทำทฤษฎีใหม่		ไร่
- ขุดสระ		ไร่
- ทำนา		ไร่
- ปลูกพืช		ไร่
- ปลูกบ้าน/โรงเก็บอุปกรณ์การเกษตร		ไร่
- อื่น ๆ		ไร่
๒. มีที่ทำการเกษตรอื่น ๆ จำนวน		ไร่
๓. ที่ทำประโยชน์อื่น ๆ เช่น ให้เช่า		ไร่
๔. ที่ทิ้งว่างเปล่า		ไร่
รวมที่ถือครองทั้งสิ้น		ไร่

ส่วนที่ ๓ ข้อมูลการทำทฤษฎีใหม่

๑๑. ข้อมูลสระน้ำ

๑. พื้นที่ขุดสระจำนวน
๒. สระเก็บน้ำเริ่มเก็บน้ำได้ตั้งแต่ปี พ.ศ.

๓. การใช้ประโยชน์จากน้ำในสระ (ตอบได้ > ๑ ข้อ)

- ๓.๑ ใช้เพาะปลูกพืชผสมผสานรอบสระ
- ๓.๒ ใช้ทำนา
- ๓.๓ ใช้ปลูกพืชหลักทำนา
- ๓.๔ ใช้เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ
- ๓.๕ ใช้เลี้ยงสัตว์ปีก
- ๓.๖ ใช้เลี้ยงโค - กระบือ และสุกร
- ๓.๗ ใช้ประโยชน์อื่น ๆ ในครัวเรือน
- ๓.๘ อื่น ๆ
- ๓.๙ ไม่ได้ใช้ประโยชน์ เพราะ.....

๑๒. ข้อมูลเกี่ยวกับการเพาะปลูก

๑. พื้นที่ทำนา จำนวน
- ผลผลิตเฉลี่ย

๒. ผลผลิตข้าวที่ได้พอเพียงต่อการบริโภคในครัวเรือนหรือไม่

๑. พอเพียงตลอดปี
๒. พอเพียงต่อการบริโภคในครัวเรือนแล้วยังเหลือขาย
๓. พอเพียงบริโภคในครัวเรือนระยะหนึ่ง นำข้าวจากแหล่งอื่นมาบริโภคในครัวเรือน ระบุ.....
๔. อื่น ๆ
๕. รายได้.....บาท

๓. พืชที่ปลูกหลังนา รายได้รวม

๑. พื้นที่ทำสวน / ไม้ผล จำนวน ไร่

๒. ผลผลิตที่ได้เพื่อ

- เพื่อขาย
- บริโภคในครัวเรือน
- บริโภคในครัวเรือนแล้วยังเหลือขาย
- อื่น ๆ

๔. การจำหน่ายผลผลิต (ตอบได้ > ๑ ข้อ)

- ๑. ขายให้เพื่อนบ้าน
- ๒. ขายที่ตลาดในหมู่บ้าน
- ๓. พ่อค้ามารับซื้อ
- ๔. นำไปขายที่โรงงานเอง
- ๕. อื่น ๆ

๕. ปัญหาและข้อเสนอแนะในการเพาะปลูก

- ๑. ไม่มีปัญหา
- ๒. มี ปัญหาเรื่อง.....
ข้อเสนอแนะ.....
ปัญหาเรื่อง.....
ข้อเสนอแนะ.....
ปัญหาเรื่อง.....
ข้อเสนอแนะ.....
ปัญหาเรื่อง.....
ข้อเสนอแนะ.....

๑๓. การปรับปรุงบำรุงดิน

๑๓.๑ ในการเพาะปลูกท่านมีการใช้ปุ๋ยอะไร (ตอบได้ > ๑ ข้อ)

- ๑. ปุ๋ยคอก
- ๒. ปุ๋ยเคมี
- ๓. ปุ๋ยหมัก
- ๔. ปุ๋ยพืชสด
- ๕. ไม่ใช้ปุ๋ยใด ๆ เลย
- ๖. อื่น ๆ.....

๑๓.๒ ในการเพาะปลูกท่านมีการกำจัดศัตรูพืชด้วยวิธีใด (ตอบได้ > ๑ ข้อ)

๑. วิธีชีวภาพ
๒. วิธีกล
๓. สารธรรมชาติ
๔. สารเคมี
๕. ไม่ได้กำจัดศัตรูพืช
๖. อื่น ๆ

๑๔. การเลี้ยงสัตว์

๑๔.๑ การเลี้ยงสัตว์ปีกชนิดต่าง ๆ

ชนิดของสัตว์ที่เลี้ยง

๑. ไก่ จำนวนประมาณ ตัว
๒. เป็ด/ห่าน จำนวนประมาณ ตัว
๓. นกกระทา จำนวนประมาณ ตัว
๔. นกกระจอกเทศ จำนวนประมาณ ตัว
๕. นกสวยงาม จำนวนประมาณ ตัว

๑๔.๑.๑ เลี้ยงเพื่อ

๑. บริโภคในครัวเรือน
๒. ขาย
๓. บริโภคและยังเหลือขาย
๔. อื่น ๆ

๑๔.๒ การเลี้ยงโค - กระบือ สุกร

ชนิดของสัตว์ที่เลี้ยง

๑. โค จำนวนประมาณ ตัว
เลี้ยงเพื่อ
 ๑. ใช้แรงงาน
 ๒. เพื่อขาย
 ๓. อื่น ๆ
๒. กระบือ จำนวนประมาณ ตัว
เลี้ยงเพื่อ
 ๑. ใช้แรงงาน
 ๒. เพื่อขาย
 ๓. อื่น ๆ

๓. สุกกร จำนวนประมาณ ตัว
- ๑๔.๓ ท่านมีการดูแล/รักษาโรคในสัตว์ชนิดต่าง ๆ อย่างไรบ้าง
๑. การฉีดวัคซีนเพื่อป้องกันโรค
 ๒. การทำความสะอาดโรงเรียนที่เลี้ยงสัตว์
 ๓. การทำลายซากสัตว์เมื่อมีโรคระบาด
 ๔. อื่น ๆ
- ๑๔.๔ ปัญหาและข้อเสนอแนะในการเลี้ยงสัตว์
๑. ไม่มีปัญหา
 ๒. มี ปัญหาเรื่อง.....
- ข้อเสนอแนะ.....
- ปัญหาเรื่อง.....
- ข้อเสนอแนะ.....

๑๕. การทำทฤษฎีใหม่

- ๑๕.๑ ก่อนที่ท่านจะทำทฤษฎีใหม่ เมื่อว่างการจากเพาะปลูก
ท่านหรือสมาชิกในครัวเรือนออกไปรับจ้างหรือทำอาชีพอื่น หรือไม่
๑. ไม่มี เพราะ.....
 ๒. มี จำนวน คน
ประกอบอาชีพ.....
จำนวน.....วัน/ปี
- ๑๕.๒ ปัจจุบัน ท่านมีสมาชิกในครัวเรือนมีผู้ได้ออกไปรับจ้างหรือ
ทำอาชีพอื่นหรือไม่
๑. ไม่มี เพราะ.....
 ๒. มี จำนวน คน
ประกอบอาชีพ.....
จำนวน.....วัน/ปี
- ๑๕.๓ สมาชิกในครัวเรือนมีผู้กลับมาเพื่อร่วมทำทฤษฎีใหม่หรือไม่
๑. ไม่มี
 ๒. มี จำนวน คน
จากการไปประกอบอาชีพ.....
สาเหตุที่กลับมา.....

๑๕.๔ ท่านมีการจ้างแรงงานในแปลงทฤษฎีใหม่หรือไม่

๑. ไม่มี

๒. มี จำนวน คน

๑๕.๕ กรณีมีการจ้างแรงงาน ท่านจ้างในขั้นตอนใดของการเพาะปลูก

๑. จ้างทุกขั้นตอน

๒. จ้างเฉพาะฤดูเก็บเกี่ยว

๓. จ้างในช่วงที่มีงานมาก

๑๕.๖ การใช้แรงงานของท่านมีการลงแขกบ้างหรือไม่

๑. ไม่มี

๒. มี - เกี่ยวข้าว / ดำนา

- สร้างบ้าน

- อื่น ๆ.....

ส่วนที่ ๔ รายได้/รายจ่าย/หนี้สิน

๑๖. รวมรายได้ในครัวเรือนทั้งสิ้น (๑ + ๒ + ๓.....+ ๑๐) จำนวน บาท

๑. รวมรายได้จากการทำทฤษฎีใหม่ ปีการเพาะปลูก ๒๕๔๖/๔๗

ก. ทำนา บาท

ข. ทำไร่ บาท

ค. พืชผัก บาท

ง. ไม้ผล บาท

จ. เลี้ยงสัตว์ (ทุกชนิด) บาท

๒. รวมรายได้สุทธิจากการเพาะปลูกนอกจากแปลงทฤษฎีใหม่เป็นเงิน..... บาท

๓. เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ / ประมง บาท

๔. ค้าขาย บาท

๕. รับจ้าง บาท

๖. หารายได้ในครัวเรือน บาท

๗. รับราชการ/รัฐวิสาหกิจ บาท

๘. พนักงานร้านค้า / บริษัท บาท

๙. ลูก ๆ ให้ บาท

๑๐. อื่น ๆ (ระบุ) บาท

ความเพียงพอของรายได้

๑๗. ปัจจุบันท่านมีรายได้เพียงพอใช้จ่ายในครัวเรือนหรือไม่
๑. เพียงพอ และยังมีเงินเหลือเก็บ
 ๒. เพียงพอ แต่ไม่มีเงินเก็บ
 ๓. ไม่เพียงพอ
 ๔. อื่น ๆ

หนี้สิน

๑๘. ปัจจุบันครัวเรือนของท่านมีหนี้สินหรือไม่
๑. ไม่มี
 ๒. มี จำนวน
๑๙. ท่านกู้เงินจากแหล่งใด (ตอบได้ > ๑ ข้อ)
๑. ธนาคาร / สถาบันการเงิน
 ๒. สหกรณ์
 ๓. บิดา/มารดา หรือญาติ
 ๔. นายทุน
 ๕. เพื่อนบ้าน
 ๖. กองทุนต่าง ๆ เช่น กองทุนหมู่บ้าน เงินกู้ ก ข ค จ
 ๗. อื่น ๆ
๒๐. ท่านกู้มาเพื่ออะไร (ตอบได้ > ๑ ข้อ)
๑. ลงทุนในการประกอบอาชีพในภาคเกษตรกรรม
 ๒. ลงทุนในการประกอบอาชีพนอกภาคเกษตรกรรม
 ๓. การศึกษาของบุตร
 ๔. ซื้อหลักทรัพย์ เช่น ที่ดิน บ้าน รถชนิดต่าง ๆ
 ๕. ค่ารักษาพยาบาลสมาชิกในครัวเรือน
 ๖. ค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน
 ๗. อื่น ๆ
๒๑. ปัจจุบันท่านมีการเปลี่ยนแปลงทางคุณภาพชีวิตด้านใด (ตอบได้ > ๑ ข้อ)
๑. รายได้เพิ่มขึ้น
 ๒. สุขภาพดีขึ้นเพราะลดการใช้สารเคมี
 ๓. มีอาหารเพื่อบริโภคในครัวเรือนอย่างเพียงพอหลากหลายชนิด

๔. ประหยัดค่าใช้จ่ายในการซื้ออาหาร
๕. ครอบครัวอบอุ่น สมาชิกในครัวเรือนได้อยู่ร่วมกันเนื่องจากไม่ต้องไปทำงานที่อื่น
๖. สุขภาพจิตดีขึ้น มีความสงบทางจิตใจมากขึ้น
๗. ไม่เปลี่ยนแปลง

การร่วมกลุ่มของสมาชิกทฤษฎีใหม่

๒๒. ท่านเป็นสมาชิกของกลุ่มใดบ้าง (ตอบได้ > ๑ ข้อ)

กลุ่มทางสังคม	๑. กลุ่มแปรรูปผลิตภัณฑ์ ๒. กลุ่มสหกรณ์ ๓. กลุ่มผู้ใช้น้ำ (ภาคเกษตร) ๔. กลุ่มสตรี / กลุ่มแม่บ้าน ๕. กลุ่มฅปนกิจ ๖. กลุ่มเยาวชน ๗. กลุ่มต่อต้านยาเสพติด ๘. กลุ่มกีฬา ๙. กลุ่มศาสนาและปฏิบัติธรรม
กลุ่มทางเศรษฐกิจ	๑. กลุ่มออมทรัพย์ ๒. กลุ่มเครดิตยูเนียน ๓. กลุ่มสัจจะ ๔. กลุ่มกองทุนหมู่บ้าน ๕. กลุ่มกองทุน (กขคจ)
กลุ่มอาชีพ	๑. กลุ่มเกษตรกร (ทำนา / ทำสวน/ทำไร่) ๒. กลุ่มจักสาน ๓. กลุ่มแปรรูปอาหาร ๔. กลุ่มประมง ๕. กลุ่มทอผ้า

- กลุ่มสาธารณประโยชน์
๑. กลุ่ม อสม.
 ๒. กลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม (ดับไฟฟ้า)
 ๓. กลุ่มสาธารณสุข
 ๔. ลูกเสือชาวบ้าน

- กลุ่มสาธารณูปโภค
๑. กลุ่มผู้ใช้น้ำประปาหมู่บ้าน
 ๒. อื่น ๆ.....

๒๓. ขอให้ท่านแสดงความคิดเห็นเพิ่มเติมเกี่ยวกับการทำโครงการ “ทฤษฎีใหม่”

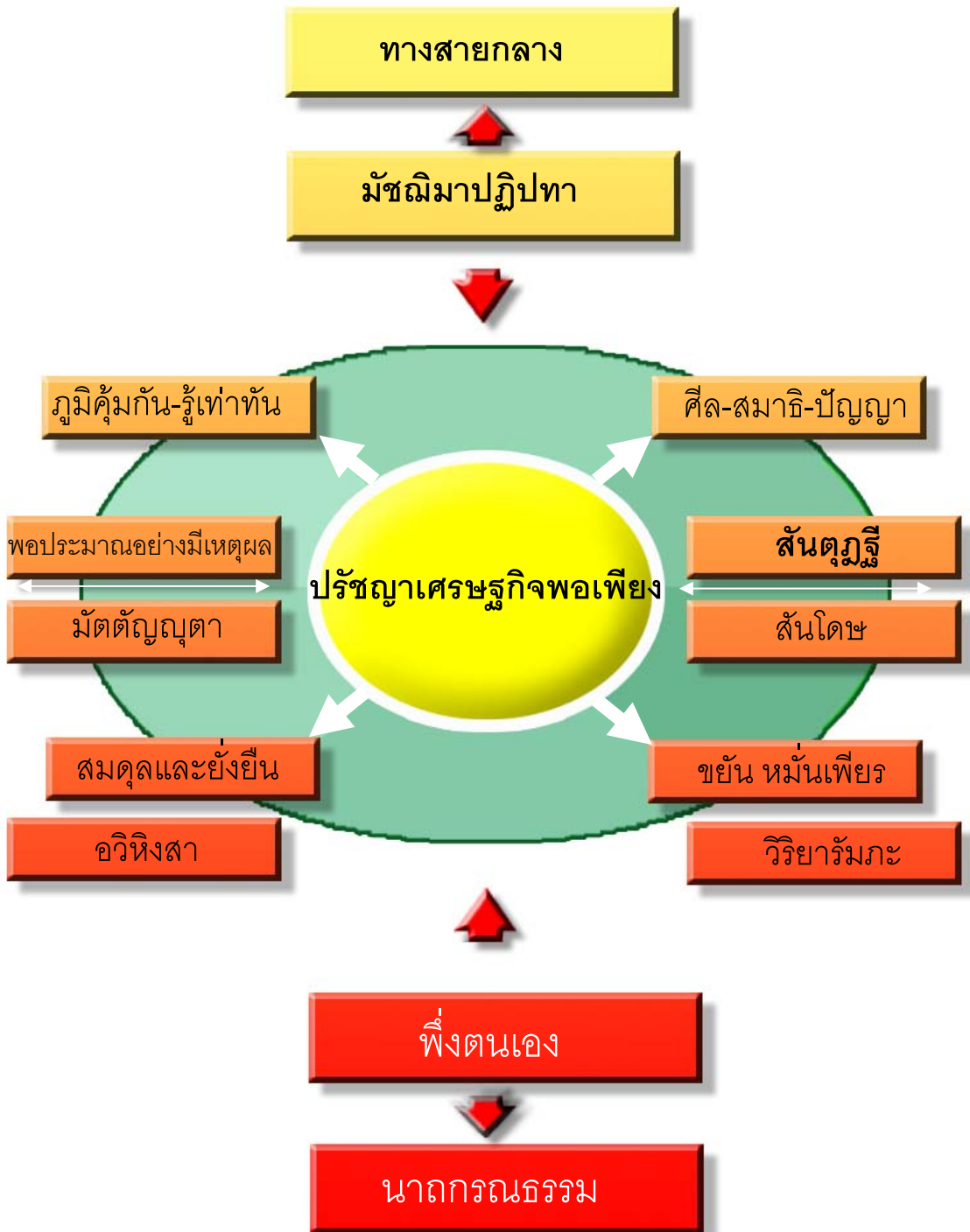
.....

.....

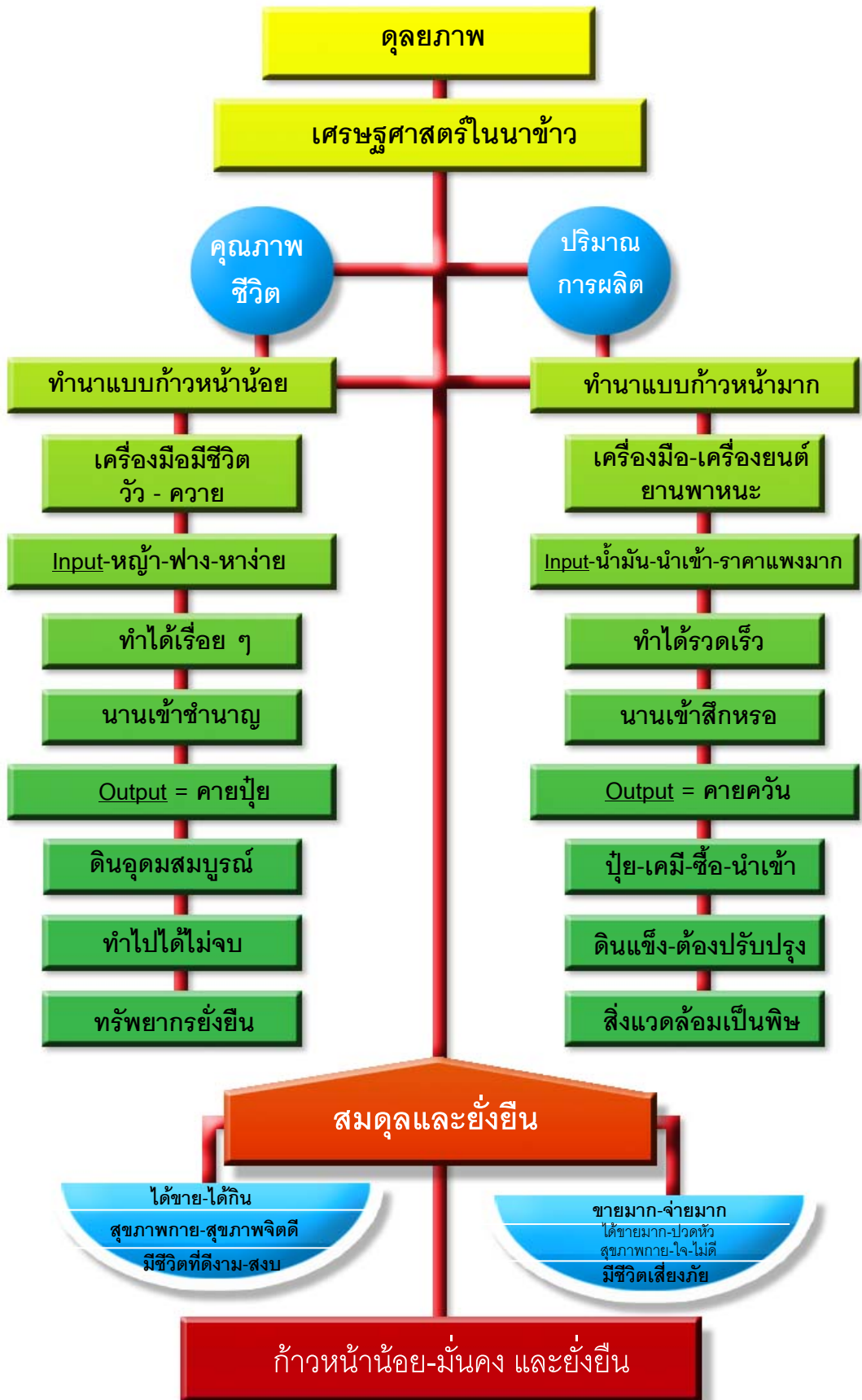
.....

.

แผนภาพที่ ๕

แผนภาพที่ ๖

ตารางที่ ๓

ร้อยละของคนยากจน ในภาพรวมทั้งประเทศและจำแนกตามภูมิภาค ปี ๒๕๔๑ - ๒๕๔๕

ปี	ทั่วไทย	ภาคกลาง	ภาคเหนือ	ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	ภาคใต้	ปริมณฑล	กรุงเทพฯ
๒๕๔๑	๑๓.๐	๗.๐	๙.๑	๒๔.๐	๑๔.๖	๐.๕	๐.๕
๒๕๔๒	๑๕.๙	๖.๘	๑๐.๖	๓๐.๘	๑๕.๗	๐.๐	๐.๓
๒๕๔๓	๑๔.๒	๕.๔	๑๒.๒	๒๘.๙	๑๑.๐	๐.๗	๐.๓
๒๕๔๔	๑๓.๐	๔.๖	๑๐.๖	๒๔.๕	๑๓.๕	๐.๘	๐.๘
๒๕๔๕	๙.๘	๔.๓	๙.๘	๑๗.๗	๘.๗	๑.๕	๐.๕

ที่มา : ข้อมูลจากการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน สำนักงานสถิติแห่งชาติ
ประมวลผลโดย สำนักประเมินผลและเผยแพร่การพัฒนา สำนักงานคณะกรรมการ
พัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

ตารางที่ ...

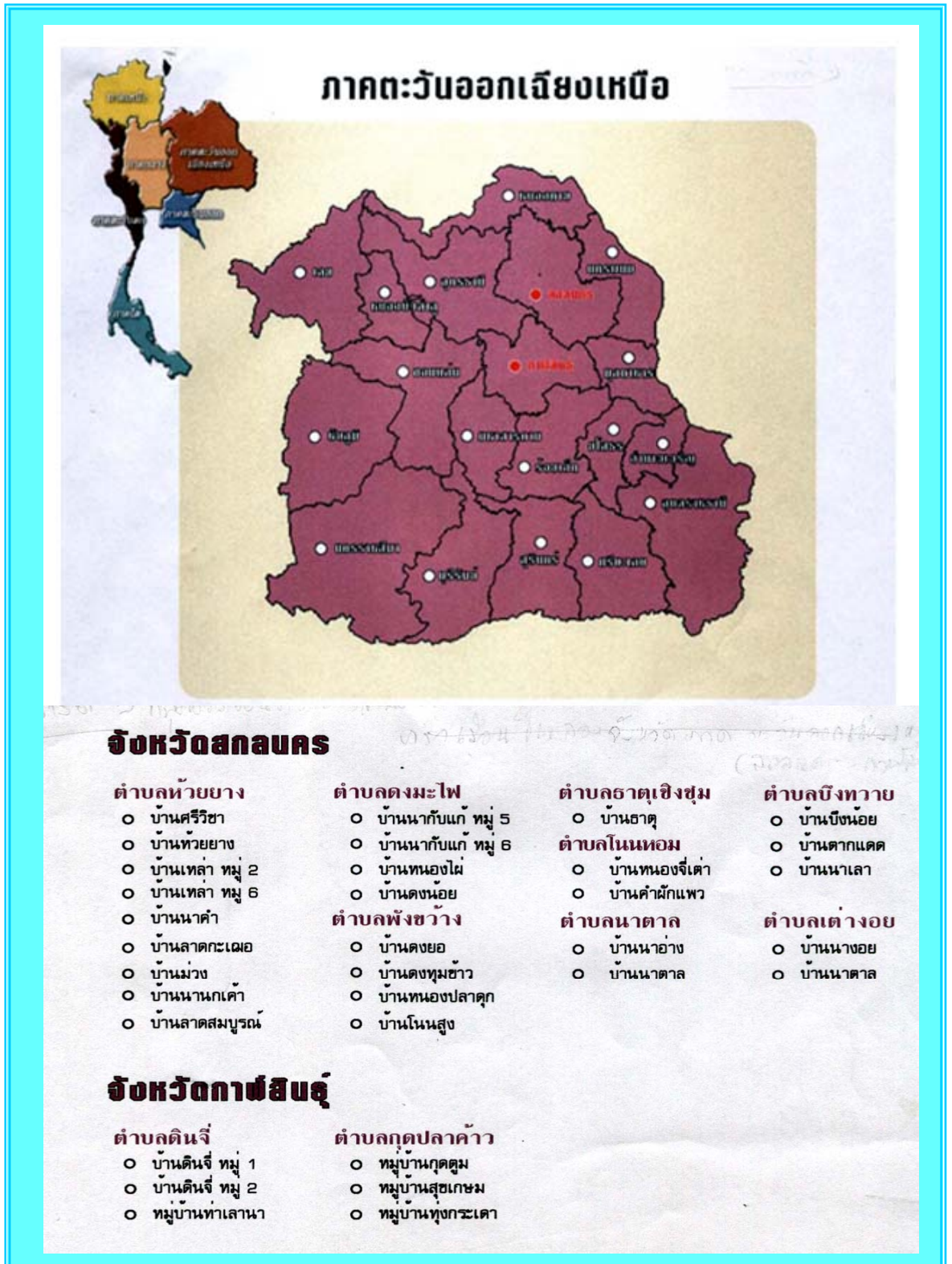
ค่าสัมประสิทธิ์ความไม่เสมอภาค ในภาพรวมระดับภาค และภาคการผลิต

ทั่วประเทศ/ภาค	รวม			ภาคเกษตร			นอกภาคเกษตร		
	๒๕๔๑	๒๕๔๓	๒๕๔๕	๒๕๔๑	๒๕๔๓	๒๕๔๕	๒๕๔๑	๒๕๔๓	๒๕๔๕
ทั่วประเทศ	๐.๕๑๑	๐.๕๒๕	๐.๕๐๑	๐.๔๒๘	๐.๔๕๗	๐.๔๔๔	๐.๔๕๕	๐.๔๙๘	๐.๔๗๘
กรุงเทพฯ และปริมณฑล	๐.๓๕๒	๐.๔๒๗	๐.๔๕๑	๐.๓๖๖	๐.๓๕๘	๐.๔๗๓	๐.๓๕๑	๐.๔๒๕	๐.๔๘๘
ภาคกลาง	๐.๔๕๐	๐.๔๘๓	๐.๔๓๓	๐.๔๑๙	๐.๔๖๘	๐.๔๓๘	๐.๔๔๔	๐.๔๗๒	๐.๔๔๒
ภาคเหนือ	๐.๔๘๙	๐.๕๒๙	๐.๕๐๐	๐.๓๙๕	๐.๔๒๔	๐.๔๑๕	๐.๔๗๖	๐.๕๑๖	๐.๔๙๐
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	๐.๕๑๘	๐.๕๕๐	๐.๕๒๗	๐.๓๘๔	๐.๔๐๙	๐.๓๙๖	๐.๔๗๕	๐.๕๒๔	๐.๔๙๙
ภาคใต้	๐.๔๘๒	๐.๕๑๙	๐.๔๘๓	๐.๔๗๓	๐.๔๙๕	๐.๔๖๓	๐.๔๖๓	๐.๕๐๘	๐.๔๖๒

ที่มา : ข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน สำนักงานสถิติแห่งชาติ
ประมวลผลโดย สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

แผนที่ที่ ๙

ครัวเรือนในสองจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (สกลนคร, กาฬสินธุ์)

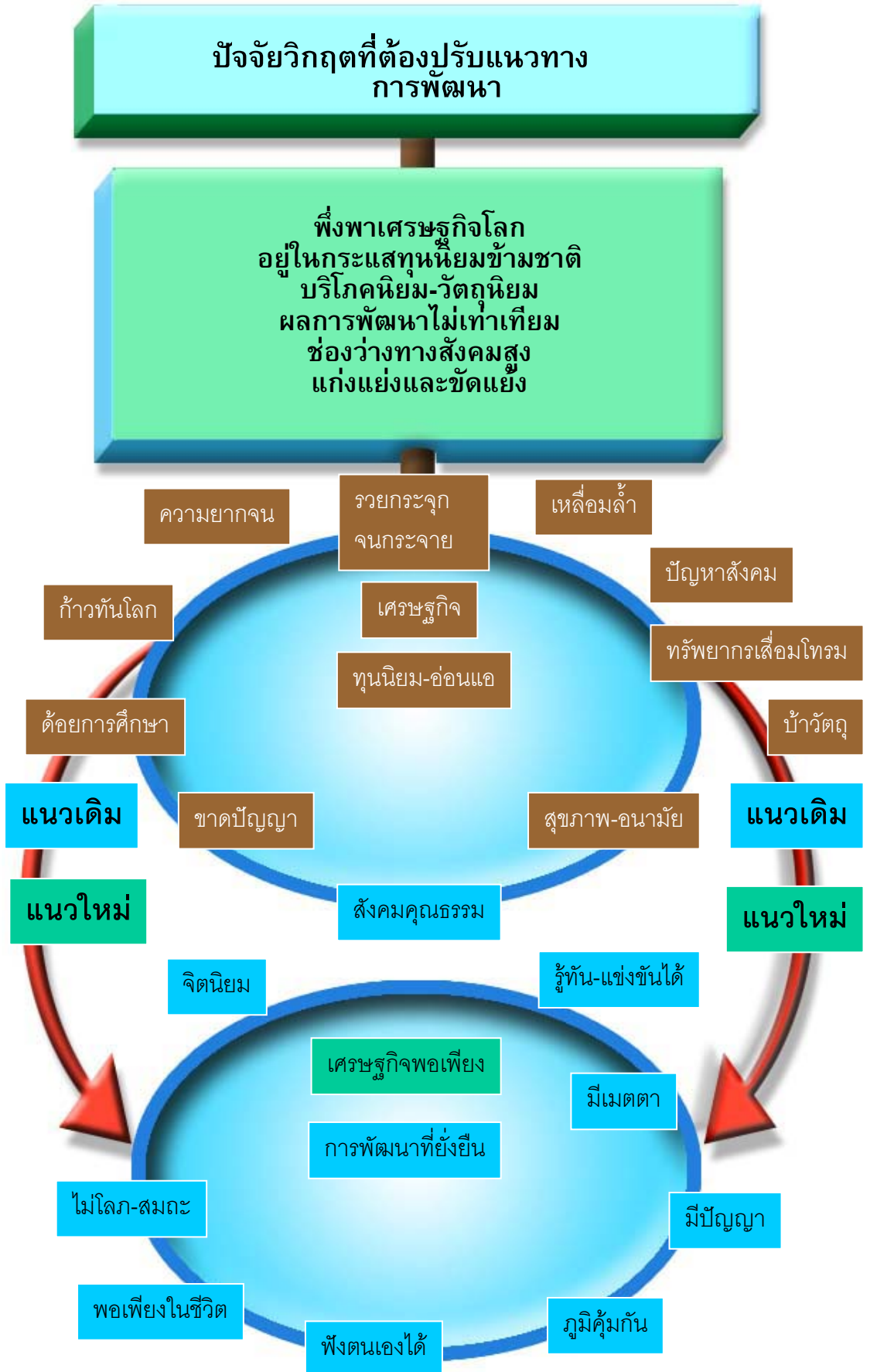
แผนภาพที่ ๔

ความไม่เท่าเทียมกัน
ของรายได้

ที่มา : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ 2547

แผนภาพที่ ๒

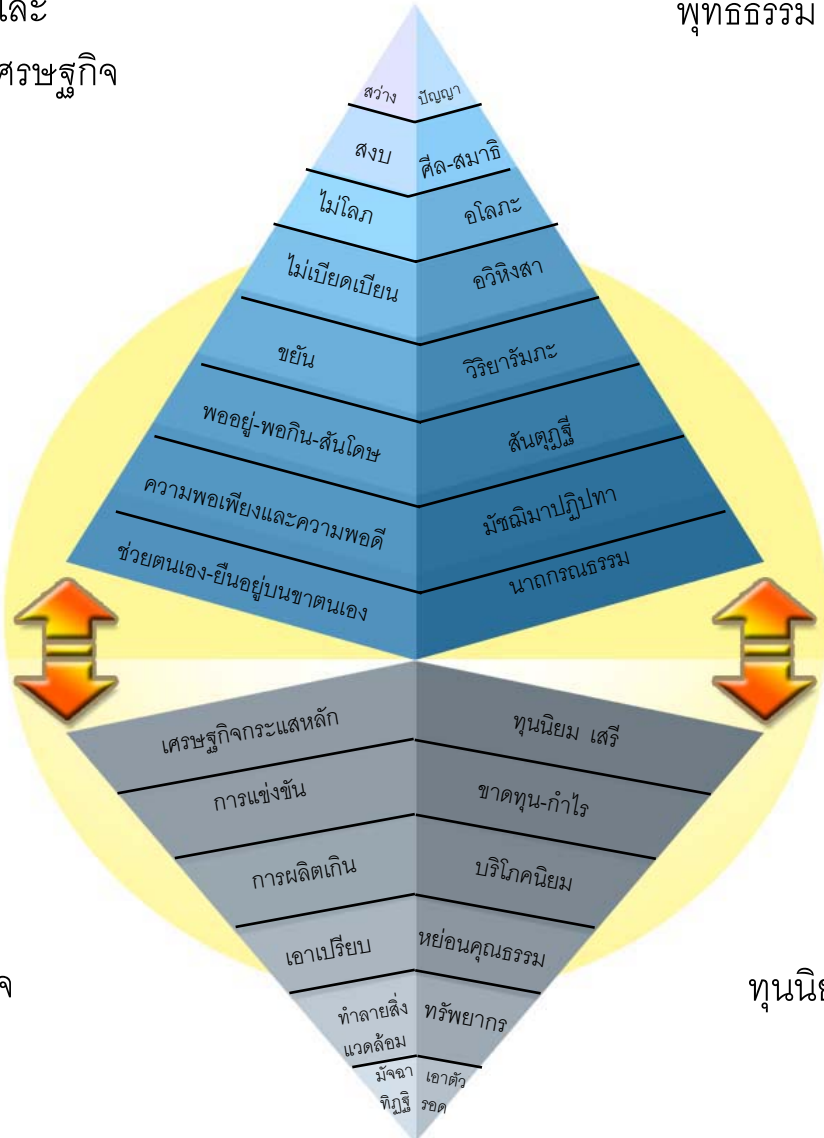

แผนภาพที่ ๗

ปิรามิด
แห่งความยั่งยืน

ปรัชญาและ
แนวคิดเศรษฐกิจ
พอเพียง

พุทธธรรม

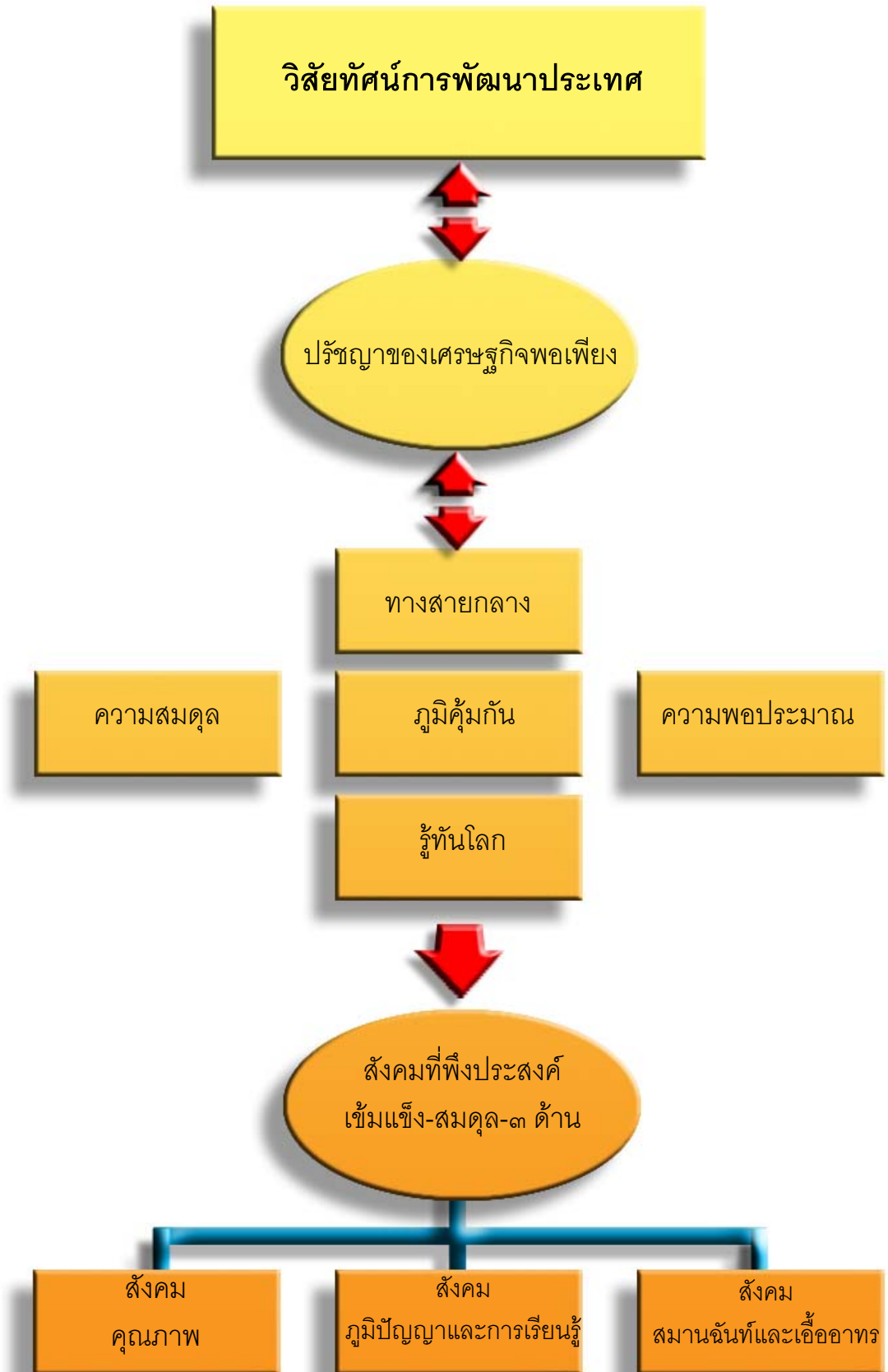

เศรษฐกิจ

ทุนนิยม

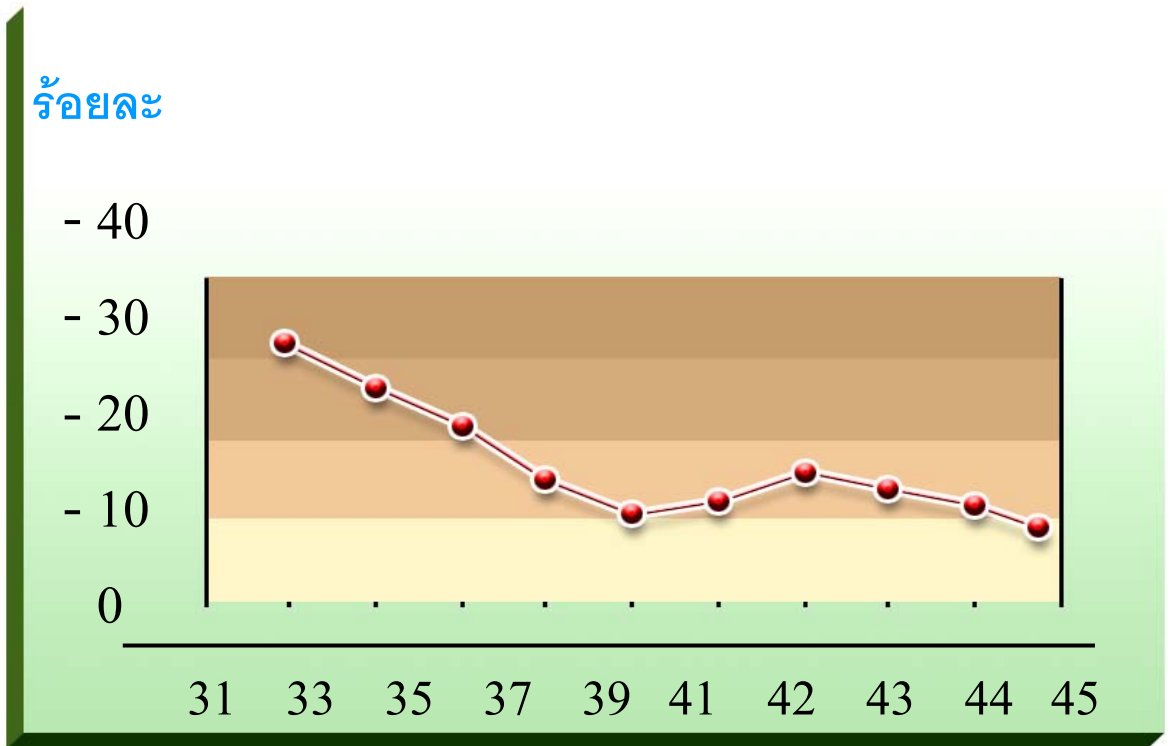
มรรคา
แห่งความล่มสลาย

แผนภาพที่ ๓

ตารางที่ ๑

สัดส่วนคนยากจน

ที่มา : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2547)

ช่องว่างการกระจายรายได้ในปัจจุบัน (2547) ยังไม่เปลี่ยนแปลงไปจากช่วงสิ้นแผนฯ 8 ส่วนแบ่งรายได้กลุ่มผู้มีรายได้สูงสุด 20 % แรก และกลุ่มผู้มีรายได้น้อยที่สุด 20 % ในปี 2545 แม้จะลดลง แต่ยังคงมีความแตกต่างกันประมาณ 13.4 เท่า ขณะที่ดัชนีสัมประสิทธิ์การกระจายรายได้มีค่าเท่ากับ 51 เพิ่มขึ้นจากปี 2545 เล็กน้อย และไม่ได้มีการเปลี่ยนแปลงมากนักในรอบ 10 ปี ที่ผ่านมา คือ ส่วนแบ่งรายได้ของคนที่มีรายได้มากที่สุด 20 % ส่วนบน มีส่วนแบ่งรายได้รวมกันเกินครึ่งหนึ่งของรายได้ทั้งหมด ข้อมูลนี้ชี้ให้เห็นว่าผลของการพัฒนายังกระจายไปไม่ถึงถึงทั้งสังคม

(ข้อมูลล่าสุดจากสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติใน “รายงานการติดตามประเมินผล การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ” : ครึ่งแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9)

ตารางที่ ๒
ความไม่เท่าเทียมกันของรายได้

ปี	สัมประสิทธิ์ จินี	ควิน ไทล์ที่1	ควิน ไทล์ที่2	ควิน ไทล์ที่3	ควิน ไทล์ที่4	ควิน ไทล์ที่5	ค่าความแตกต่าง รายได้
ภาพรวม							
2541	0.511	4.2	7.6	11.9	19.8	56.5	13.5
2543	0.525	3.9	7.2	11.5	19.7	57.8	14.8
2545	0.501	4.1	7.8	12.3	20.5	55.2	13.5
ภาคเกษตร							
2541	0.428	5.9	9.9	14.1	20.6	49.4	8.4
2543	0.516	5.7	9.4	13.2	19.2	52.4	9.2
2545	0.444	5.6	9.5	13.8	20.2	50.8	9.1
นอกภาค เกษตร							
2541	0.455	4.7	8.9	13.8	22	50.6	10.8
2543	0.503	4	7.8	12.4	20.9	54.8	13.7
2545	0.478	4.5	8.4	13.1	20.9	53.1	11.8

ที่มา : ข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน สำนักงานสถิติแห่งชาติ ประมวลผลโดย สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

หมายเหตุ : สัมประสิทธิ์ความไม่เสมอภาค หรือ Gini coefficient : แสดงความเหลื่อมล้ำจากน้อยไปหามาก คือ 0 ถึง 1 และ Quintiles เป็นการแบ่งกลุ่มประชากรเป็น 5 กลุ่มเท่า ๆ กัน โดยเรียงลำดับ รายได้จากน้อยไปหามาก

แผนภาพที่ ๘

สัดส่วนการใช้ประโยชน์จากที่ดินของทฤษฎีใหม่

กรอบแนวคิด
เศรษฐกิจพอเพียง (Sufficiency Economy)
กับ
หลักธรรมในพระพุทธศาสนา

ประวัติย่อผู้วิจัย

ชื่อ นายมณูญ มุกข์ประดิษฐ์
วันเดือนปีเกิด 28 กรกฎาคม 2482

การศึกษา	M.A.(Political Science) Western Washington University U.S.A. ประกาศนียบัตร นักบริหารการพัฒนา IDI สวิตเซอร์แลนด์ วปอ. (หลักสูตร วปอ.) รุ่นที่ 344
ประสบการณ์	ผู้อำนวยการกองสิ่งแวดล้อมหลายกองในคณะกรรมการ สิ่งแวดล้อมแห่งชาติและผู้อำนวยการกองวางแผนเตรียม พร้อมด้านเศรษฐกิจ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการ เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) ผู้ช่วยเลขาธิการสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ (สศช.) รองเลขาธิการคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอัน เนื่องมาจากพระราชดำริ (สำนักงาน กปร. นักบริหารระดับ 10) เลขาธิการ กปร. (นักบริหารระดับ 11)
ตำแหน่งปัจจุบัน	ที่ปรึกษาสำนักงาน กปร. รองเลขาธิการมูลนิธิชัยพัฒนาในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
งานอื่น ๆ	ผู้ตรวจสอบภาคราชการ ประจำกระทรวงแรงงาน ประธานบริหารโรงเรียนผดุงศิษย์พิทยา กรรมการที่ปรึกษา องค์การพุทธศาสนิกสัมพันธ์แห่งโลก (พสล.) กรรมการบริหารสมาคมมวยสากลสมัครเล่นแห่งประเทศไทย ประธานกรรมการองค์การสวนสัตว์ในพระบรมราชูปถัมภ์ กรรมการบริหารการไฟฟ้าส่วนภูมิภาค ฯลฯ
เครื่องราชอิสริยาภรณ์	มหาปรมาภรณ์ช้างเผือก (มปช.) มหาวิริยมงกุฎ (มวม.) ทุติยจุลจอมเกล้าวิเศษ (ทจว.)